

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ
Nr.10 2002 • ANUL XII • CHIȘINĂU



IN MEMORIAM
Eugen COȘERIU

FĂRĂ MAGISTRU

O LUME MAI MULT DECÎT SĂRACĂ...

Număr comemorativ Eugen COȘERIU



27.07.1921 – 7.09.2002

IDENTITATEA LIMBII ȘI A POPORULUI NOSTRU

Acțiunea „moldovenistă” sovietică s-a prezentat totdeauna și explicit ca avînd în primul rînd un scop politic, în aparență, generos și nobil: acela de a afirma și a promova identitatea națională specifică a poporului moldovenesc dintre Prut și Nistru (și de dincolo de Nistru). E adevărat că scopul a fost în primul rînd, ba chiar exclusiv, politic. Dar de generozitate, noblețe, naționalitate etc. nu poate fi vorba dacă ținem seama de premisele reale ale acestei acțiuni și de sensul în care ea a înțeles identitatea (anume ca *neidentitate*). Identitatea unui popor nu se afirmă negîndu-i-o și suprimîndu-i-o. Nu se afirmă identitatea poporului „moldovenesc” din stînga Prutului separîndu-l de tradițiile sale autentice – reprezentate în primul rînd de limba pe care o vorbește –, desprinzîndu-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice și altoindu-l pe alt trunchi ori în vid. Aceasta nu e afirmare, ci, dimpotrivă, anulare a identității naționale, istorice și culturale, a poporului „moldovenesc”: e ceea ce în Republica Moldova se numește, cu un neologism binevenit, „mancurtizare”. Și „mancurtizarea” e genocid etnico-cultural. Din punct de vedere politic, promovarea unei limbi „moldovenești” deosebite de limba română, cu toate urmările pe care le implică, este deci un delict de genocid etnico-cultural, delict nu mai puțin grav decît genocidul rasial, chiar dacă nu implică eliminarea fizică a vorbitorilor, ci numai anularea identității și memoriei lor istorice.

Ni se spune însă că, cel puțin pentru o parte din „moldoveniști”, problema limbii nu s-ar mai pune în acești termeni, ci numai ca o chestiune de nume: se știe și se recunoaște că limba română și limba moldovenească sînt una și aceeași limbă și se propune numai să se numească cu două nume diferite („română” în România, „moldovenească” în Republica Moldova).

Dar și această versiune „discretă” e lipsită de fundament. Limba română n-a fost niciodată numită – și nu se poate numi – „română” sau „moldovenească”, fiindcă ro-

mân, românesc și moldovean, moldovenesc nu sînt termeni de același rang semantic (*moldovean, moldovenesc* se află la nivelul termenilor *muntean, oltean, bănațean, ardelean, maramureșean*, pe cînd *român, românesc* e termen general pentru toată limba română istorică și pentru limba română comună și literară); a fost numită cîndva, mai ales de străini, „*moldavă* sau *valahă*”, ceea ce nu e același lucru. Și, în lingvistică, *moldovenesc*, cu privire la limbă, se aplică numai unui grai (în cadrul dialectului dacoromân) a cărui arie nu coincide cu Moldova (deși cuprinde o mare parte din ea); dar *limba „moldovenească”*, fiind identică cu limba română, nu poate fi identică cu acest grai și nu trebuie confundată cu el. Pe de altă parte, „moldoveni” nu sînt numai locuitorii băștinași din Republica Moldova, ci și locuitorii Moldovei „mici” din dreapta Prutului, și românii bucovineni; și aceștia nu numesc limba lor comună și literară „moldovenească”, ci „română” sau „românească”. Singurul argument care se prezintă în favoarea denumirii duble e că aceeași limbă se vorbește în două state diferite. Dar nu e un argument valabil. Limba germană nu se numește „austriacă” în Austria și cea engleză nu se numește „australiană” în Australia, „statouniteană” (?) în Statele Unite etc. Pe lîngă aceasta, limba română nu se vorbește numai în România și în Republica Moldova, ci și în afara granițelor acestor țări, și ne întrebăm, dacă se admite denumirea dublă, cum ar trebui să se numească limba vorbită de românii din Ucraina, din Ungaria, din Serbia, din Bulgaria.

Pe de altă parte, denumirea dublă duce la aceleași confuzii ca și teoria celor două limbi diferite și poate implica aceleași urmări cît privește identitatea etnică și culturală a vorbitorilor...

A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural.

PROFESORUL NOSTRU

Nu mai este! A plecat dintre noi Eugen Coșeriu, cel care a iubit atât de mult acest pământ numit Basarabia, cel care ne-a iubit chiar fiind mai mult de jumătate de veac departe de ai săi, înstrăinat printr-o diabolică conjunctură istorică. Acolo, la Milano, sau, mai târziu, la Montevideo și la Tübingen, cu gândul de a face cât mai mult pentru Neam și tăinuind o aprigă dorință, care, în cele din urmă, se pare, se va împlini (*De mă voi întoarce în țară, ceea ce cred că nu se va întâmpla curînd, am de gînd să încep o vastă mișcare culturală, spre a răsturna mulți coloși cu picioarele de lut și spre a da românilor o viziune exactă asupra multor fapte*), a acceptat drama înstrăinării, a izolării pentru a rămîne ceea ce plămădise din el familia și satul Mihăileni, liceul din Bălți, unde aflase adevăruri pe care avea să le respecte toată viața: *Nu-mi schimb ideile din oportunism, prin revoluție, ci prin evoluție... neîmpins de nimeni și fără nici un interes material imediat*. Se documentează și își pregătește febril ascensiunea în știință, își însușește cu o rapiditate fenomenală mai multe limbi, diferite, devenind în scurt timp specialist de o impresionantă notorietate. Publică studii, articole, monografii. Se va constata mai târziu, peste decenii, că scrie pagini „atît de timpurii magistrale”. Despre *Introducere în lingvistică*, de exemplu, apărută ca o primă parte a unui manual destinat studenților, Juan M. Lope Blanch din Ciudad de Mexico, la începutul anilor '80, avea să remarce: „După 30 de ani ea (cartea) păstrează întreaga sa valoare, fapt singular în epoca noastră”. Devine un nume de referință în lingvistică, încît fără opera sa această știință e de neconceput. E tradus, comentat, interpretat în zeci de limbi. Numeroase universități îl invită în calitate de Învățător și fin cunoscător al diverselor probleme de stringentă actualitate științifică. Numai cei de acasă tac. Numai în limba maternă nu are posibilitate să-și prezinte exegezele. Îl sfișie drama însingurării (*Vorbeam în limba română cu mine însumi*).

Abia după 52 de ani de absență din Țară a ținut prima dată o prelegere în limba română, la Universitatea din Iași, unde începuse *lucrarea științifică*. Anume aici, în vechea capitală a Moldovei, fiind student la Universitate, acest simbol al culturii românești și universale, îi apar primele lucrări științifice, redactate în limba română (*Limba și folclorul din Basarabia*, în **Revista Critică**, Iași, 14, 1940, nr. 2-3, p. 159-173; *Material lingvistic basarabean*, în **Arhiva**, Iași, 47, 1940, p. 93-100). Subiecte basarabene va aborda (ce coincidență, de parcă s-a închis un cerc, un destin!?) și în ultimele două prelegeri ale regretatului nostru profesor (*Credință, sacrificiu și destin*, în **Limba Română**, Chișinău, 2002, nr. 4-8, p. 32-37, și *Politici lingvistice* – conferință susținută la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului, ed. a IV-a, Suceava, 20 octombrie, 2001, text inedit, publicat în acest număr de îndurerat omagiu).

De altfel, profesorul Eugen Coșeriu a fost mereu lîngă *dragii* lui *basarabeni*, cum îi plăcea să zică. S-a implicat ca nimeni altul în apărarea idealurilor noastre, în „elucidarea” problemelor legate de numele autentic al limbii și al poporului nostru (*Noi, țărani din Țara de Sus și cei din Țara de Jos, ... întotdeauna am fost vorbitori de limbă română*). Convins că *ura nu poate fi un principiu de viață*, oricît de crudă ar fi realitatea, a apelat doar la argumente strict științifice, militînd pentru afirmarea adevărului neglijat și pîngărit de niște politici antinaționale. De fapt, activitatea lui Eugen Coșeriu, după 1989, nu-i altceva decît o confirmare și fundamentare a mișcării de renaștere spirituală din Basarabia, avînd drept scop major emanciparea românilor de la Est de Prut. Articolele, studiile, conferințele, prelegerile legitimează intuiția și efortul desperat al conaționaliilor săi de a-și găsi în sfișit identitatea națională. În calitate de membru al colegiului de redacție al publicației noastre, ulterior și în cea de membru al consiliului director al Casei Limbii Române, Eugen Coșeriu ne-a îndrumat tutelar, cuvîntul Profesorului fiind

pentru noi pavăză și sprijin. Colaborează la revistă și ne vizitează. În **Limba Română** sînt publicate pentru prima dată tulburătoarele poeme *Jandarmul român bătea și Sîngele nostru*, pe care le citise anterior la întrunirile de la Casa Limbii Române. Acceptă cu bucurie și emoție ideea de a marca cea de-a 80-a aniversare din ziua nașterii sale și jubileul de 10 ani de la întemeierea revistei noastre în cadrul uneia și aceleiași ședințe festive, ce s-a produs pe 21 mai 2001, în Sala Mare a Academiei de Științe din Republica Moldova, în prezența unui numeros public: lingviști și literați, profesori, studenți, alți intelectuali. Pe 15 iunie 2001, la trei săptămîni după revenirea Domniei Sale la Tübingen, îi scriam:

Iubite Domnule Profesor,

A trecut aproape o lună de cînd ne-am despărțit, dar ecoul vizitei Dumneavoastră în Basarabia mai dăinuie. Dovadă sînt nu numai referințele din presă, dar și influența benefică pe care continuați să o aveți în sufletele celor ce stau de strajă la hotarele limbii. După manifestările la care ați participat, ne simțim mai puternici și dificultățile nu mai par invincibile. Continuați să ne încurajați de departe, îndemnîndu-ne să rămînem cu demnitate, în pofida realității triste ce ne înconjoară. Dumneavoastră, de unul singur, într-o lume atît de complicată și complexă ați învins, devenind un simbol al Basarabiei și al întregii Româнии. Iată de ce noi, fiind mai mulți și acasă, nu avem dreptul să desperăm, să ne pierdem încrederea în noi. Toate în lumea asta sînt trecătoare și doar sufletul este veșnic și de el trebuie să ne îngrijim. Iar cum limba este sufletul Neamului, nu avem dreptul să lăsăm de izbeliște această comoară. Cu sprijinul Dumneavoastră, sîntem siguri, limba română va intra în drepturile sale și aici, în Republica Moldova.

Domnule Profesor, de aici, de la Chișinău, Vă aducem cele mai sincere plecăciuni pentru tot ce ați făcut, ca lumea să înțeleagă (mă refer la cei ce nu conștientizau încă fenomenul) care este rostul unei publicații de felul „Limbii Române”. Ați spus-o răsplat, cu durere și argumentat, așa încît sperăm ca atitudinea față de noi să se schimbe...

...Oricît aș vrea, nu pot accepta să vorbesc la trecut despre Profesorul nostru, al tuturor. Pentru lingvistica lumii, trecerea lui Eugen Coșeriu la cele veșnice înseamnă pierderea întemeietorului lingvisticii ca știință a culturii, a unui autor de lucrări cu valoare inegalabilă, iar pentru noi înseamnă pierderea celui mai mare lingvist român din toate timpurile. Datoria celor care l-au cunoscut, care-i știu și îi apreciază opera este de a valorifica patrimoniul scris de eruditul cărturar în mai multe limbi, de a-l „întoarce acasă” continuu pe celebrul om de știință și de cultură.

Prezentul număr de revistă este un îndemn în acest sens, iar colectivul redacției își onorează o obligațiune morală față de Marele Dispărut.

Alexandru BANTOȘ

P.S. Exprim și pe această cale sincere mulțumiri celor care și-au dat concursul la pregătirea acestui număr comemorativ: acad. **Silviu Berejan**, prof. dr. hab. **Anatol Ciobanu**, acad. **Mihai Cimpoi**, prof. dr. **Dumitru Irimia**, prof. dr. **Stelian Dumistrăcel** (Iași), prof. dr. **Eugenia Bojoga** (Cluj-Napoca), prof. dr. **Gh. Moldoveanu** și prof. dr. **Aculina Iacob** (Suceava); ing. **Boris Mihalache**, director adjunct al Editurii „Universul”, **Viorica Cibotaru**, **Grigore Novac**, **Silvia Dimitriiciuc**, **Oleg Ordinat**, **Anatol Pilipețchi** (tipografi), **Boris Harcenco** și **Victor Lavric** (foto), precum și colegilor mei **Raisa Belicov**, **Vlad Pohlă**, **Elena Istrati**, **Veronica Rotaru** și **Oxana Bejan**.

De asemenea, aducem cuvenitele mulțumiri autorilor care au încredințat redacției articole, studii, fotocopii și alte materiale documentare, fără de care apariția prezentului număr de revistă ar fi fost imposibilă.

A. B.

REMEMBER

Sâmbăta, 7 septembrie, s-a stins din viață la Tübingen, după o scurtă, dar grea suferință, unul dintre cei mai mari lingviști contemporani, profesorul Eugeniu Coșeriu.

Născut la Mihăileni, în fostul județ Bălți din România anului 1921, și-a început studiile la școala primară din acest sat și a terminat Liceul "Ion Creangă" din Bălți. Studiile universitare le-a făcut la Iași și la universitățile din Roma, Padova și Milano, susținând doctoratul în litere (1944) și în filozofie (1949).

Primele studii le publică, încă în 1940, pe când era student, la publicațiile ieșene "*Revista critică*" și "*Arhiva*" (sunt singurele lucrări redactate în română). Stabilit ca profesor la Montevideo, publică acolo o serie de lucrări devenite clasice: *Sistema, norma y habla* (1962), *La geografía lingüística* (1956) și *Sincronía, diacronía e historia* (1958). Din aceeași epocă sunt și alte titluri ajunse lucrări de bază: *Teoría del lenguaje y lingüística general* (Madrid, 1962), *Sincronía, diacronía y tipología* (Madrid, 1968). Lista lucrărilor ar putea continua.

După stagiul din Uruguay se stabilește în Germania, unde organizează, la Universitatea din Tübingen, o excelentă școală de lingvistică romanică și generală. A ajuns ca astăzi peste jumătate din cei mai cunoscuți romaniști germani să fie elevii săi. Meritele sale se datorează metodelor moderne de analiză a limbajului, studiilor sale de filozofia limbajului și contribuțiilor în domeniul istoriei lingvisticii, fiind, fără îndoială, cel mai cunoscut și recunoscut specialist din aceste domenii.

Ales membru al multor academii și onorat cu titlul de Doctor Honoris Causa a peste 30 de universități din toată lumea, se mândrea totdeauna cu titlurile respective obținute în România (am avut ocazia să ajung la Tübingen, în 1971, la câteva zile după acordarea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității din București). A declarat atunci și a repetat de mai multe ori că pentru el reprezintă cel mai important titlu. În aceeași ordine de idei l-a bucurat nespus când a devenit membru de onoare al Academiei Române (1992).

Eugeniu Coșeriu, care a scris mai ales în spaniolă și germană, este lingvistul contemporan tradus în cele mai multe limbi: de la rusă la japoneză, de la engleză la finlandeză, cehă și coreeană. În ultimii ani o serie de lucrări au fost traduse în română.

Ca romanist care m-am ocupat de limba română din perspectivă romanică subliniez că în ultimii ani limba română a fost adesea menționată în lucrările sale, aducând probe incontestabile pentru explicarea unor fapte românești ca rezultat al evoluției interne a limbii române.

Aș termina cu caracterizarea făcută lui Eugeniu Coșeriu la 70 de ani de colegul N. Saramandu: "O impresionantă putere de cuprindere a materiei și o concepție umanistă profund originală caracterizează gândirea lingvistică a lui E. Coșeriu. Beneficiind de o formație enciclopedică puțin obișnuită (lingvistică, filozofie, logică, estetică, literatură etc.), E. Coșeriu a fundamentat un sistem coerent de concepte, pe care l-a îmbogățit și nuanțat continuu, din dorința constantă de a-l face cât mai adecvat obiectului de studiu – limba – fenomen al culturii –, adică, în exprimarea autorului, "de a spune lucrurile așa cum sunt".

Altfel spus, parafrazând pe unul dintre discipolii săi, Hans Helmut Christmann, când vorbim de Eugeniu Coșeriu "trebuie să recunoaștem că avem de-a face cu un gigant". Păcat că și giganții trec în altă lume.

Acad. Marius SALA
8 septembrie 2002

ÎNDOLIAT OMAGIU

Savantul care a revoluționat lingvistica modernă, orientându-i evoluția pentru secolul al XXI-lea, cunoscut și apreciat în întreaga lume, s-a născut la Mihăileni – Bălți și și-a început studiile universitare la Iași, apreciat, aici, de profesori de seamă, printre care Iorgu Iordan și Petru Caraman. Cu o bursă oferită de Statul italian, a plecat, în anul 1940, în această țară, unde, după absolvirea Facultății de Filosofie la Universitatea din Roma, și-a trecut doctoratele în Litere, la Roma (în 1944), și în Filosofie, la Milano (în 1949).

Între anii 1951 și 1963 a fost profesor la Universitatea din Montevideo (Uruguay, țară a cărei cetățenie a păstrat-o pînă la moarte); aici, a modernizat învățămîntul filologic și a inițiat cercetarea științifică de profil. A venit, prin „chemare”, la Universitatea Eberhard-Karls din Tübingen, unde a funcționat pînă la pensionare, dezvoltînd direcții de cercetare și creînd o școală lingvistică ce s-a impus pe plan mondial. Ca profesor invitat, a ținut cursuri de lingvistică generală și de romanistică la cele mai prestigioase universități din Europa, America Latină și din Japonia.

Prestigiul științific i l-au adus, pentru început, publicarea unor importante lucrări de teorie, consacrate temelor „Sistem, normă și vorbire” (1952), „Sincronie, diacronie și istorie” (1958), urmate de cele intitulate „Teoria limbajului și lingvistica generală” (1962), „Pentru o semantică diacronică structurală” (1964), „Universaliile lingvistice” (1974) și multe altele. Este considerat întemeietorul lingvisticii ca știință a culturii, reamucînd în primul plan al domeniului raportul dintre om și limbă și funcția comunicativă a limbajului. După 1990, din perspectiva filozofiei culturii, a apărut cu tenacitate identitatea românească în limbă și cultură, peste granițe politice efemere, prin studii, conferințe, pamflete în versuri și în proză.

Lista lucrărilor lingvistului numără peste 50 de volume și cîteva sute de studii și articole, publicate în limbile spaniolă, germană și franceză, traduse, apoi, în engleză, rusă, dar și în coreeană sau japoneză (la Tokyo i-au apărut, prin grija și în traducerea discipolilor de aici, șapte volume masive). În ultimii zece ani, a fost tradus și în limba română (12 volume, tipărite în România și în Republica Moldova).

La împlinirea a 60, 70, 75 și 80 de ani, savanți din întreaga lume i-au consacrat impresionante volume omagiale, cel din urmă fiindu-i prezentat la sărbătorirea, în mijlocul celor apropiați, a ultimei aniversări. Necroloage apărute în Germania îl prezintă drept unul dintre cei mai mari umaniști ai secolului al XX-lea. A fost înhumat, în ziua de 12 septembrie, la Stadtfriedhof, Tübingen, unde se află și mormintele lui Hölderlin, Uhland și al fostului cancelar Kissinger.

Meritele de strălucit savant, promotor al reorientării cercetării lingvistice, i-au fost plenar recunoscute de timpuriu, și prin alegerea în conducerea celor mai prestigioase societăți de profil din lume (Société de

* În România, pagini de Îndoliat Omagiu (sub îngrijirea prof. Stelian Dumistrăcel) au fost consacrate memoriei Savantului în publicațiile ieșene *Revista română* (nr. 3, septembrie 2002) și *Cronica* (nr. 9, septembrie 2002). Redacția revistei *Limba Română* exprimă sincere mulțumiri dlui prof. St. Dumistrăcel, care ni le-a pus la dispoziție pentru publicare.

Linguistique de Paris, Linguistic Circle of New York, Société de Linguistique Romane, Linguistic Society of America, Asociacion de Lingüística y Filología de America Latina, Modern Humanities Research Association etc.). A fost membru titular și membru de onoare al mai multor Academii (din Brazilia, Norvegia, Spania, Germania, Chile, Italia, Anglia).

A fost, de asemenea, membru de onoare al Academiei Române (1992) și al Academiei de Științe a Republicii Moldova (1991) și Doctor Honoris Causa a 86 de universități din întreaga lume; acest titlu i-a fost conferit de Universitatea din București în 1971, iar de Universitatea „Al.I. Cuza” în mai 1992, la reluarea acestei tradiții la Iași. Tot atunci, i s-a acordat și titlul de „Cetățean de Onoare al Municipiului Iași”. La împlinirea vârstei de 80 de ani (la 27 iulie 2001), Președinția României i-a conferit Ordinul Național „Steaua României”, în grad de „Cavaler”. Înalte ordine și medalii i-au fost, de asemenea, decernate în Spania, în Germania și în Republica Moldova.

Revenit la Iași după trecerea a mai mult de cincizeci de ani de la plecarea din țară, Magistrul Coșeriu a ținut, în Aula „Mihai Eminescu” a Universității, în anul 1992 și, apoi, în 1993, mai multe cicluri de lecții (reluate la universitățile din Suceava, Tîrgoviște, Chișinău și Bălți), publicate de Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, al Academiei Române, sub titlul „Prelegeri și conferințe”. Lingviștii și filologii ieșeni, alături de cei din Basarabia, s-au bucurat, pînă în ultimul moment, de generoasa îndrumare și prietenia superioară a Profesorului.

O ultimă vizită de durată a lui Eugeniu Coșeriu în România copilăriei și tinereții sale a avut loc între 10 și 25 mai 2001, într-un itinerar științific și de trăire sufletească, de la Tîrgoviște și Sibiu, la Bălți (unde s-a desfășurat Colocviul Internațional „Filologia secolului XXI”), Chișinău (lucrările celei de a doua ediții a Colocviului Internațional „Lecturi coșeriene”) și Galați (conferirea titlului de Doctor Honoris Causa al Universității „Dunărea de Jos”). În octombrie, același an, tot aici s-au desfășurat, în cursul ultimei prezențe pe pămîntul României, Colocviile Filologice Gălățene, dedicate Profesorului Eugeniu Coșeriu. Starea sănătății l-a împiedicat pe Profesor să revină la Iași în mai, anul acesta, pentru un simpozion ce-l avea ca invitat de onoare.

Direcția de cercetare a limbajului, inițiată de Magistru, este astăzi dezvoltată de adevărate școli coșeriene în Germania, Italia, Franța, SUA și în România („Lingvistica integrală”, la Cluj-Napoca, respectiv, „Tehnica liberă a limbajului și discursul repetat”, la Iași și Galați).

Stelian DUMISTRĂCEL

SAVANT ȘI MUNCITOR AL LIMBII

Înainte de al doilea război mondial, la Universitatea din Iași erau mai mulți studenți basarabeni; la Chișinău funcționau doar două Facultăți – una de Agronomie, alta de Teologie –, ambele făcînd parte din structura Universității ieșene. Prin anul 1938, venise de peste Prut un tînăr zvelt, înalt, comunicativ, originar din Mihăileni (Bălți), unde rude ale sale trăiesc și astăzi. Tînărul care avea să atragă curînd stima colegilor și atenția profesorilor se numea Eugen Coșeriu; urmasă Liceul la Bălți, remarcîndu-se la disciplinele umaniste. Viitorul lingvist de notorietate mondială, poliglot cu mari disponibilități de teoretizare, a găsit în profesorul Iorgu Iordan un susținător consecvent. Publica în „Jurnalul literar” al lui G. Călinescu versuri (o dată în latină) și note critice de orientare

modernă. În „preaînărul basarabeian”, directorul „Jurnalului...” vedea un personaj „turbulent, dar lesne orientabil în toate ramurile culturii” (*Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, 1941).

Coleg la Facultatea de Litere, Eugen Coșeriu se manifestă energic pentru cauza Basarabiei invadate. A crezut că poate face mai mult în acest sens, plecând în Occident; după doi ani de studii la Iași, se instala vremelnic în Italia, unde, căsătorit cu o fiică a lingvistului Pisani, și-a reluat activitatea, obținând întâi un doctorat în litere, apoi un altul în filozofie. Ajuns, ulterior, cu familia, în Uruguay, numit profesor la Universitate, drumul său spre construcții monumentale era deschis. Ritmic, s-au succedat volume substanțiale, cu puternic impact în știința momentului; lucrări din care selectăm: *The Theory of Speech and Language* (1951); *Determinación y entorno. Dos problemas de una lingüística del hablar* (1956); *Sincronía, diacronía e historia* (1958); *Les structures lexématiques* (1968); *Die Lage in der Linguistik* (1972); *Text linguistik. Eine Einführung* (1981); *Pour et contre l'analyse sémiologique* (1983); *Pour une sémantique diachronique structurale* (1986) și altele. Profesor, apoi, la Universitatea din Tübingen (fixat definitiv acolo), participant la congrese și reuniuni de specialitate în toată lumea, distins cu numeroase titluri de Doctor Honoris Causa, Eugen Coșeriu a fost unul dintre cei mai reprezentativi învățați români ai timpului său.

L-am revăzut, după mulți ani, la Congresul Internațional de Filologie Romanică de la Strasbourg (23-25 aprilie 1962). Ne-am îmbrățișat. Fusesem invitat să particip cu delegația română din care făceau parte academicienii Iorgu Iordan și Al. Rosetti, alții de asemenea. Președinte de onoare al Congresului era spaniolul Ramon Menendez Pidal (mort la 99 de ani); președinte activ a fost ales germanul Ernst Gamillscheg, iar vicepreședinte al Societății Internaționale – Iorgu Iordan. Am asistat la o convorbire între profesorul Alf Lombard (de la Universitatea din Lund – Suedia) și Eugen Coșeriu; pe Alf Lombard îl audiasem în Aula Magna a Universității din Iași vorbind despre disponibilitățile expresive ale limbii române; mai târziu a publicat un amplu studiu – *Le verbe roumain*.

Întâlniri, după 1990, la Iași (unde i s-a conferit titlul de Doctor Honoris Causa) și la Suceava, la a doua ediție a Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului, organizat de către Universitatea „Ștefan cel Mare”. La Suceava, Eugen Coșeriu a prezentat, la 17 octombrie 1993, comunicarea „Competența lingvistică: ce este ea în realitate?” Se făcea distincție între conceptele *langue* și *parole*. Cu un grup de invitați, am fost, atunci, împreună, la Cernăuți.

Anul trecut, tot la Suceava, Eugen Coșeriu și eu primeam, în Aula Universității sucevene „Ștefan cel Mare”, titlul de Doctor Honoris Causa. Suferind, vădit bolnav, Eugen Coșeriu se exprima cu greutate. Când la 7 septembrie, anul acesta, radioul răspîndea știrea morții lui, am simțit o ruptură. Se stingea unul dintre savanții români de rezonanță deosebită. Renumele în posteritate i-l va asigura marea-i operă.

Constantin CIOPRAGA

PATRIAE ET SCIENTIAE SACRUM

Eugen Coșeriu este, fără îndoială, cel mai mare lingvist român din toate timpurile și unul dintre cei mai celebri reprezentanți ai spiritului românesc pe meridianele lumii. El a realizat în știința limbajului, așa cum s-a spus, o „revoluție coperniciană”. Filosof al limbajului, fondator al lingvisticii integrale ca știință a culturii universale, Eugen Coșeriu a fost dublat de un scriitor eminent. În ființa sa renascentistă, cutezanța științei s-a îmbinat armonios cu neliniștea metafizică a beletristicii. Cunoscător fără pereche al limbilor clasice

și moderne, Eugen Coșeriu dialoghează acum, peste timp și loc, cu magistrii săi Platon, Aristotel și Hegel, întru eternitate.

Integrat în aristocrația culturii europene, încoronat cu lauri academici și înalte premii internaționale, savantul Eugen Coșeriu a purtat în sufletul său, într-un exil de peste jumătate de veac, valorile culturii românești și soarta tragică a patriei sale. Prin modelul vieții sale și prin opera sa fără egal, demiurgul Eugen Coșeriu nu este numai un autor, ci un continent spiritual. Valoarea emblematică a operei sale ne obligă să o integrăm, cât mai curînd, în circuitul limbii române și să medităm, la acest început de mileniu, la destinul european al culturii românești.

Traian DIACONESCU

APĂRĂTOR AL UNITĂȚII ȘI IDENTITĂȚII LIMBII ȘI CULTURII ROMÂNEȘTI

Întîlnirea cu opera lingvistului Eugen Coșeriu este hotărîtoare pentru cine vrea să pătrundă esența raportului dintre om și limbajul său, dar rămîne indirectă și, de aceea, oarecum neutră.

Întîlnirea cu Profesorul Eugen Coșeriu exprimîndu-și ideile în amfiteatre de toate zilele, în aule solemne sau în condiții neformale, este fascinantă. M-am bucurat de o asemenea șansă în mai multe rînduri în acești ultimi zece ani, între două extreme, aș spune: pentru prima oară, în 1992, în Aula „Mihai Eminescu” a Universității „Al. I. Cuza”, cu ocazia decernării titlului de Doctor Honoris Causa, și, pentru ultima oară, în 2001, în Aula Magna – străjuită, la intrare, de două reprezentări, una în marmură, alta în frescă, ale stolnicului Constantin Cantacuzino – a Universității din Padova, care îl înscrisa pe savantul român între personalitățile științei mondiale cărora li se recunoscuse de-a lungul mai multor secole, în același spațiu, cea mai înaltă poziție.

Între aceste două întîlniri, altele, mai apropiate, în amfiteatrele Facultății de Litere, în săli de conferințe, la Iași, Cluj, Suceava, Constanța sau dincolo de Prut, la Chișinău, Cernăuți. Cîteva din acestea din urmă aveau să-mi releve straturi profunde, bine apărute, din personalitatea lui Eugen Coșeriu, om și savant, ipostaze de nedespărțit. Au fost prilejuri de a-i cunoaște extraordinara disponibilitate în a împlăti sau alterna fermitatea argumentării, cu ascuțimea verbului sau cu umanitatea discursului.

În primăvara lui '92, intervenția Profesorului la Conferința Internațională consacrată problemelor studierii Limbii și Literaturii Române în școala românească din regiunea Cernăuți, scurtă, fermă, cu o impecabilă logică a argumentării, a demonstrat caracterul exclusiv politic al „tezei”, în întregime falsă, a existenței unei limbi moldovenești, distinctă de limba română. La sfîrșitul conferinței, reprezentantul puterii centrale, împrumutînd ceva din fermitatea Profesorului, a rostit, cu stilul imperativ al omului politic: „De astăzi înainte să nu mai aud pe nimeni susținînd această nerozie a existenței unei limbi moldovenești. În Ucraina există o minoritate românească care vorbește limba română, ca și românii din România și din Republica Moldova.”

Un an mai tîrziu, în ședința solemnă a Consiliului Municipal, cu ocazia decernării titlului de cetățean de onoare al municipiului Chișinău, Profesorul Eugen Coșeriu avea să răspundă, încărcat de emoție, celor care îi mulțumiseră pentru a fi făcut cunoscute lumii și a fi apărat „existența, specificul și geniul poporului român”: „Nu trebuie să-mi mulțumiți mie. Mulțumirile vi se cuvin dumneavoastră tuturor, celor care ați rămas aici. Eu, după cîțiva ani de dificultăți, mi-am croit drum în toată libertatea și m-am dezvoltat ca om de știință în toată libertatea

și mi-am apărat ființa umană în toată libertatea. Dumneavoastră, intelectualii, Valentin Mândăcanu, Mihai Cimpoi, Ion Dumeniuk, Grigore Vieru, țăranul român din Basarabia, Anatol Ciobanu, Silviu Berejan, poetul D. Matcovschi, profesorul de la catedră, ați apărat, vreme de peste 50 de ani, ființa limbii române, ființa noastră națională, cu toată cizma rusească pe grumaz.”

În 1994, în ședința solemnă de la Chișinău a Congresului al V-lea al Filologilor Români, început la Iași, la 6 iunie, Profesorul Coșeriu, într-un context politic marcat din nou de antiromânism, avea să susțină o conferință foarte clară, din punct de vedere științific, extrem de severă în denunțarea falsificării în scopuri politice a adevărului lingvistic și istoric privind identitatea și unitatea limbii și poporului român, din România și Republica Moldova, din regiunea Cernăuți și Ținutul Herței: „A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic e o absurditate și o utopie; iar din punct de vedere politic e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural.” Conferința savantului avea să fie ascultată în direct, datorită unor oameni extraordinari de la Radio-televiziunea Republicii Moldova, spre uimirea și bucuria milioane de români care refuzau să accepte că procesul de Renaștere națională poate fi suspendat.

Dumitru IRIMIA

NE-A MARCAT EXISTENȚA...

Deși produsă la o vîrstă cînd despărțirile sînt cumva inerente, moartea profesorului Eugen Coșeriu, savant de prestigiu mondial, m-a tulburat mai mult decît aș putea spune aici. Ne-am intersectat numai de cîteva ori în viață, dar întîlnirile noastre au fost dintre cele care marchează în mod semnificativ existența. Prima a avut loc spre finele anului 1973, la Freiburg, cu ocazia unui colocviu „Cantemir”, în cadrul căruia, prezidînd o sesiune de comunicări, l-a întîlnit pe fostul său profesor, Petru Caraman, ajuns acolo, ca și mine, prin stăruința altui mare compatriot, Paul Miron. Felul în care l-a prezentat pe reputatul etnolog, elogiul adus științei și culturii române în ansamblu m-au impresionat adînc și au produs parcă în asistență un frison benefic, unul de care se leagă întrucîtva și propria-mi evoluție de mai tîrziu în lumea germană. Abia după aceea am cunoscut o parte din lucrările reputatului lingvist, cele de un interes mai evident pentru istoriografie.

L-am reîntîlnit, după schimbarea de regim politic, la Iași, unde am avut și onoarea să spun cîteva cuvinte de prețuire, cu ocazia omagierii savantului în aula Academiei Române. Se adunase acolo, în clădirea de pe bulevardul Copou, mai tot ce era reprezentativ pentru știința și cultura română din partea locului. Nu bănuiam că proxima ocazie avea să fie postumă și de aceea mai tulburătoare. Mă consolează numai gîndul că opera sa e un suport destul de solid pentru alte întîlniri, poate mai fecunde încă.

AI. ZUB

ÎNVĂȚAT, SAVANT, POLIGLOT, OM

Cu moartea – sîmbătă, 7 septembrie, după orele de prînz, la 81 de ani, de cancer de prostată – a lui Eugen Coșeriu dispare, din viața pămîntească, un mare învățat, un savant strălucit, un poliglot rar și un om deosebit prin calitățile sufletești.

Învățat, fiindcă Eugen Coșeriu cunoștea, în ansamblu și în amănunt,

istoria și cultura multor popoare civilizate, antice și moderne, ca dovadă stînd numeroasele referințe etnologice (baza celor istorice), în conexiune cu acelea lingvistice, din lucrările sale, cunoștea, mai ales, istoria lingvisticii, milenară, amplă, variată și incitantă, el fiind lingvistul cu, probabil, cele mai multe citări de nume și de lucrări din toate epocile.

Savant, fiindcă în opera sa vastă – cunoscută și apreciată, cel puțin deocamdată, mult mai bine în străinătate decît în spațiul românesc – a demonstrat, constant și convingător, necesitatea lingvisticii integrale, aptă să dea seama, în măsură maximă, de expresia, specifică prin limbaj, a realității obiective sau subiective, istoria lingvisticii apărînd astfel ca fundamental și ca efort, care trebuie continuat și sublimat în sensul acestei, necesare, lingvistici integrale.

Poliglot – unul dintre rarii savanți poligloți contemporani, el citind și vorbind fără greșală în peste zece limbi vechi și moderne, de la elină și latină și, trecînd prin limbile romanice și dialecte ale lor, inclusiv sud-americane, pînă la germana utilizată ca profesor la mai multe universități germanofone. Acest fapt este evident din miile de exemple din lucrările sale.

La congresul de romanistică de la Palermo, din 1995, l-am urmărit, cu admirație, intervenind în mai multe limbi romanice, după limba referentului sau conlocutorului, acest fapt dovedind și un grad înalt de politețe profesională. Studenților sicilieni așezați la aceeași masă, de prînz sau de cină, cu noi, românii, le explica, prompt, în idiomul lor sicilian, ce voiau aceștia să afle despre limba română, percepută de ei ca limbaj apropiat de al lor. La masa finală festivă, sute de participanți din zeci de țări și-l disputau voios pentru fotografiile de grup. De la N. Iorga, nici un alt român nativ nu s-a bucurat, în străinătate, de atîta audiență și stimă adevărată, ca Eugen Coșeriu.

Om, fiindcă dialoga binevoitor, fără emfază și fără atitudini de superioritate, față de interlocutori, indiferent de nivelul lor intelectual. Printr-un productiv concept propriu, *el sabér originário* – cunoașterea, corectă, cel mai adesea, deși neconceptuală, a propriei limbi native, și chiar a altor limbi, de către vorbitorul nelingvist – și prin afirmația (șocantă pentru tiranii normelor lingvistice imuabile) după care „vorbitorul (comun) are întotdeauna dreptate”, el a relevat, ca lingvist, rolul primordial – nu numai cronologic, cît și, mai ales, axiologic – al individului în inovația lingvistică, dovedind-o benefică, cel mai adesea.

Memoria savantului și prețuirea învățatului, poliglotului și omului Eugen Coșeriu – apreciat de importanți oameni de știință ca „lingvist pentru secolul XXI” – vor fi deci, neîndoielnic, perene.

Petru ZUGUN

COȘERIU, AȘA CUM L-AM CUNOSCUȚ

Înainte de a-l fi cunoscut personal, în urmă cu mai bine de zece ani, Eugenio Coseriu își înscrisese deja numele în rîndul marilor personalități din istoria lingvisticii. Ca student, la sfîrșitul anilor '70, îi văzusem numele citat în cîteva studii de semantică, dar adevărata întîlnire s-a petrecut cînd am citit o culegere în limba italiană a celor mai importante dintre textele sale teoretice, pe care mi-a împrumutat-o profesorul D. Irimia, abia întors din Italia. Lectura acestei cărți a fost decisivă pentru orientarea mea definitivă către cercetarea lingvistică. Îmi însușisem ceea ce găsisem mai bun de la profesorii mei din facultate și de la colegii de la Institutul „Philippide”, citisem cu atenție pe cîteva din autorii clasici ai disciplinei, dar nicăieri (cu excepția, poate, a textelor lui Saussure și Hjelmslev) nu mai trăisem sentimentul că mă aflu în fața unei gîndiri inovatoare, autentice și originale, care a produs o teorie lingvistică adecvată, credibilă, completă, limpede, fundamentată pe concepte proprii, perfect articulată, frumoasă chiar în arhitectura internă a diferitelor ei componente și, mai ales, aplicabilă în prac-

tica lingvistică. Întrucît la ora aceea o parte dintre cele mai importante și mai recente studii ale sale, în special cele de filosofie a limbajului și de lingvistica textului, erau publicate doar în limba germană, m-am apucat cu fervoare să învăț această limbă, pentru a le putea citi. În cîțiva ani mi-am procurat și am citit aproape toate lucrările importante ale profesorului de la Tübingen, al cărui profil uman începusem deja să mi-l conturez, din relatările colorate ale lui Gh. Ivănescu, de a cărui atenție și, cred, simpatie, începusem să mă bucur; acesta îl cunoștea din anii tinereții ieșene comune și îl vizitase recent în Germania. Așa încît, pe la jumătatea anilor '80, formarea mea ca lingvist se încheiase în linii mari și mă consideram un membru al "școlii lingvistice ieșene" ca domeniu de preocupări și etică a cercetării, dar și un discipol al lui Coseriu în ceea ce privește baza teoretică și instrumentarul conceptual. Mi-am format atunci convingerea că, fără înțelegerea funcțională de tip coserian a conceptelor lingvistice cheie (**sistem, normă, vorbire, sincronie, diacronie, sens, semnificație, desemnare** etc.), orice încercare de investigare a fenomenelor lingvistice este sortită eșecului.

Cînd, cu prilejul primelor două venituri ale sale la Iași (în 1991, la colocviul omagial organizat în cinstea sa, și în 1993, cînd a ținut o serie întregă de prelegeri și conferințe, publicate ulterior), l-am cunoscut personal, mi-am întregit imaginea pe care deja mi-o formasem despre dimensiunile universale ale staturii sale simbolice, cu trăsăturile omului: forță vitală aproape neverosimilă (suporta, fără să dea semne de oboseală, discuții de peste zece ore, condimentate din plin cu "fructele pămîntului"), luciditate, simțul umorului, un amestec de generozitate și intransigență, de protecție "maternă", ironie și sarcasm față de cei pe care îi considera discipoli. Doi dintre aceștia, romaniști cunoscuți la două importante universități din Germania, aveau să-mi relateze ulterior că magistrul Coseriu își "chinuia" în intimitate elevii dîndu-le adesea sarcini covîrșitoare, dar îi susținea și apăra în public necondiționat, uneori pînă la limita subiectivismului inacceptabil. Că își definise și perfecționase o adevărată strategie de susținere a celor pe care îi considera demni de sprijinul său, aveam să constat la un congres de romanistică la Palermo, în 1994: în momente potrivite, m-a luat de mîină și m-a prezentat, în termeni elogioși, persoanelor care contează în domeniul nostru. Aveam să constat ulterior, mai întîi cu perplexitate, apoi cu firească satisfacție, ponderea uriașă a cuvintelor sale de recomandare!

Ce mi-a mai reținut atenția au fost unele trăsături ale personalității sale pe care le remarcasem și la Gh. Ivănescu: atitudinea critică permanentă și disprețul manifest (uneori zgomotos!) pentru impostură, pe de o parte, și conștiința clară a propriei valori, pe de altă parte. Cînd i-am pus întrebarea, aparent banală, despre punctele forte ale "Școlii Coseriu", a formulat mai întîi întrebarea retorică "Ce este aceea o școală?", după care s-a lansat într-o amplă digresiune, din care am înțeles că, în fapt, socotea că la umbra marilor arbori nu crește decît iarbă sau buruieni neînsemnate! Cu altă ocazie, am constat că făcea o deosebire clară între asimilarea, afirmarea sau aplicarea creatoare a ideilor sale și gesturile encomiastice interesate sau lichelismul. Avea un instinct sigur în această privință! Deși părea că o acceptă, hagiografia care s-a dezvoltat în jurul persoanei sale în ultimii ani îl irita și îl indispucea. O accepta ca pe un rău necesar sau un efect nedorit al procesului de asimilare a ideilor sale în România.

În timpul uneia din lungile întrevederi pe care mi le-a acordat, i-am prezentat un exemplar, îngălbenit de vreme, al versiunii primare a importantului său studiu *Determinación y entorno*, pe care i-l trimisese cu peste 40 de ani în urmă prietenului său Gh. Ivănescu, cu dedicația: "Lui Gh. Ivănescu, ca unui frate mai mare!" Fără nici un cuvînt, a luat stiloul și a adăugat, cu cerneală proaspătă: "Lui E.M., ca unui frate mai mic!". M-am întrebat atunci și mă întreb încă o dată: prin ce putem răsplăti privilegiul și darul făcut de soartă de a ne fi aflat, fie și doar cîteva zeci de ore, în preajma Geniului?

Eugen MUNTEANU

„SĂ SPUNEM LUCRURILE AȘA CUM SÎNT”

Întreaga viață mi-am dorit să-l întâlnesc pe acela pe care să-l pot numi maestrul de gândire sau, simplu, Maestrul. După ce l-am ascultat pe marele Eugen Coșeriu, după ce am mai citit câte ceva din extraordinara-i operă, și-apoi iar l-am citit, mi-am dat seama cât de puține știam despre cât de mult voiam.

Un mare elev al său, Hans Helmut Christmann, spunea despre savantul român care și-a trăit ultimii ani de viață la Tübingen: „Dacă e «să spunem lucrurile așa cum sînt», atunci trebuie să recunoaștem că avem de a face cu un gigant.” Poate această afirmație să explice de ce întâlnirea cu Eugeniu Coșeriu și cu opera lui poate să aibă, pentru cel apt să primească, forța și violența unei convertiri: anumite cărți și gânduri le părăsești pentru totdeauna, cu altele mergi pînă la capăt.

„În vremuri atît de sărace” pentru cultura umanistă, Eugen Coșeriu este – păstrînd felul de a vorbi al lui Heidegger – cel care vine din viitor. Mutațiile săvîrșite de opera sa în lingvistică și în științele culturii, în general, sînt puțin cunoscute, ba chiar abia bănuite de către cei mai mulți, însă acestea, sîntem convinși, își vor revela adevărata măsură în secolele care vin, mai mult decît și-au arătat-o în secolul în care savantul și-a trăit cea mai mare parte a vieții.

Noi, cei care l-am și văzut la Iași, la Chișinău sau la Suceava, la Bălți și, – acum un an – , în Mihăilenii natali ai Basarabiei, cu o escală la Suta de Mobile, a cărei legendă savantul ne-a spus-o la fața locului, noi am fost iubiți de zei, ca să ne exprimăm în limbajul anticilor, atît de dragi marelui dispărut.

Astăzi, la plecarea dintre noi a savantului, cei care s-au simțit iubiți de zei în preajma lui rămîn fideli durerii și nu vor să fie consolăți, pentru că nu mai e...

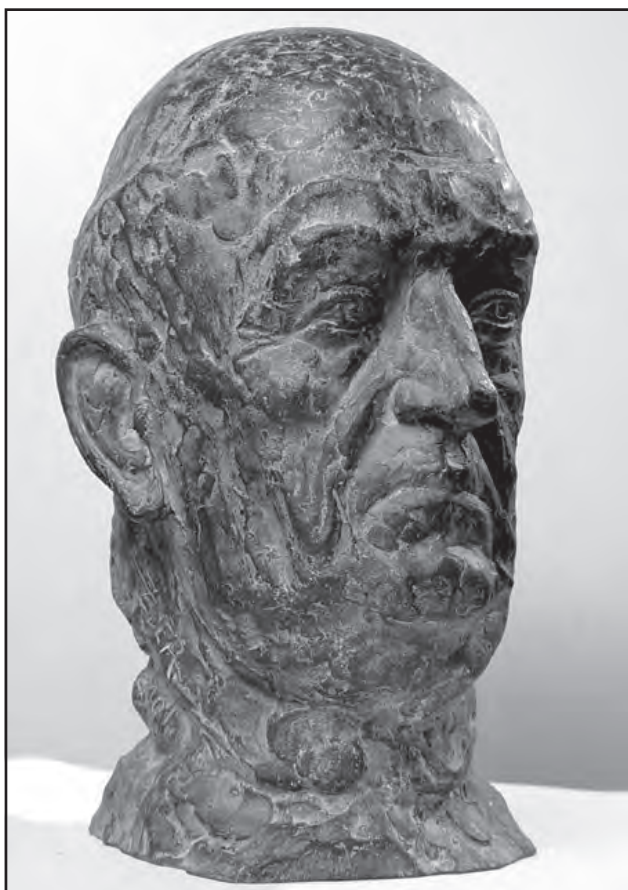
Lucia CIFOR

DIMENSIUNE A NEMURIRII

Coordonatele unei personalități puternice ca aceea a savantului lingvist Eugen Coșeriu se modifică în timp depășind dimensiunile unei receptări imediate. Nu ne referim aici la corpusul operei sale, ori la deschiderea generoasă a acestei opere spre social, sau la amplitudinile filosofice ale cărților savantului. Ne gândim la forța personalității omenești care a influențat esențial cîteva generații nu numai de filologi. Respectiva influență s-a produs și se va produce inegal, neașteptat, continuu. Pentru că, în afara unei nemuriri care s-a conturat în mod vizibil în fața ochilor noștri, nu avem de unde cunoaște direcțiile în care se va desfășura receptarea viitorimii. Nu putem decît cu greu presupune care dintre teoriile lingvistului, dintre celebrele lucrări ori dintre explozivele sale conferințe vor germina noi școli, polemici, idei. Cu certitudine însă toți cei care au avut șansa de a-l cunoaște pe acest intransigent umanist își dau seama cu deplină claritate că prezența eminentă care i-a marcat pentru totdeauna aparține unei secvențe temporale care frizează veșnicia.

Eugen Coșeriu știa să găsească relevanțe științifice în “nisipurile mișcătoare” ale limbilor lumii. Și cîtă vreme limba română își va păstra conturul, printre penelurile geniale care-i vor susține culoare lingvistică va fi nemuritorul Coșeriu.

Cristina FLORESCU



Portret realizat în bronz după model (mai 2001).
Autor: Ion Zderciuc.

FĂRĂ MAGISTRU, O LUME MAI MULT DECÎT SĂRACĂ...

Profesorul Eugeniu Coșeriu a dat sens vieții mai multor generații de lingviști din întreaga lume, îmbogățindu-le mintea, orientându-le eforturile de cunoaștere și înfrumusețându-le expresia în respectul adevărului și al încrederii în puterea și responsabilitatea comunicării. Pentru cei cărora le-a fost dat să i se afle în preajmă și să li se încredințeze realizarea unor proiecte, influența Magistrului a fost definitivă: însăși existența fiecăruia dintre ei se desparte în anii de dinainte și de după Coșeriu, la fel cum filozofia și știința limbii au devenit altele după creația coșeriană.

Dar nici lumea lingviștilor nu va mai avea, de acum, strălucirea pe care i-a insuflat-o cuprinderea, pătrunderea și spiritul universal ce au ilustrat o minte genială și o dăruire incomparabilă.

Prin moartea savantului, a înțeleptului, o conștiință critică, recuperatoare și integratoare a lingvisticii, și ca manifestare fără egal a sentimentului *de obligatio* față de menire și profesie, omenirea nu pierde, din perspectivă antropologică, doar un individ, ci se va resimți de dispariția unei sinteze, de asemuit cu o adevărată specie pentru totdeauna apusă.

Stelian DUMISTRĂCEL

ÎNTRISTAȚI PRIETENI,

Trecerea în Neființă a colegului meu Eugen Coșeriu m-a îndurerat profund. Am fost coleg, la Liceul „Ion Creangă” din Bălți, cu Eugen Coșeriu. El era cu o clasă mai mare ca mine, când au năvălit rușii în iunie 1940, eu terminasem clasa a șaptea și el terminase clasa a opta.

*Nu am fost coleg de clasă cu el, și afară de asta eu eram la „secția științifică”, iar el era la „secția literară”, însă Eugen Coșeriu era cunoscut în toată țara ca un eminent, deci și eu l-am cunoscut foarte bine. Lua cele mai mari distincții la toate disciplinele la care participa, în cadrul Concursului Național **Tinerimea Română**, concurs ce se ținea în fiecare an și la care participau cei mai buni elevi din toată țara. Era un băiat modest și bun coleg, fiind iubit de toată lumea, adică de liceeni și de corpul profesoral. A fost și va fi pentru vecie mândria Liceului „Ion Creangă” din Bălți și totodată mândria Basarabiei noastre scumpe, pământ românesc.*

Dragă Eugen, Dumnezeu să te odihnească în pace, și să îndeplinească visul nostru pe care tu îl știi!

Ing. Ovidiu CREANGĂ
16 septembrie 2002
Toronto, Canada

Acest mesaj, primit prin Internet exact la nouă zile după stingerea din viață a Marelui Lingvist, a fost primul venit de la un om care l-a cunoscut încă din copilărie pe Eugen Coșeriu.

Am citit în rândurile dlui Ovidiu Creangă nu doar o sinceră îndurare pentru irecuperabila pierdere, ci și o mărturie vie despre geniul cu care l-a hărăzit Cel-de-Sus pe viitorul savant de talie mondială, originar din Nordul Basarabiei.

Deplângând tragica dispariție a lui Eugen Coșeriu, împreună cu fostul său coleg de liceu, spunem și noi creștinescul “Fie-i țărâna ușoară! Dumnezeu să-l odihnească în pace în Împărăția Sa”. Și fie ca să se realizeze cât mai curând acel vis a doi liceeni de altădată, din Bălți. Vis pe care-l știm și noi, pentru că-l purtăm mereu în suflet...

Grigore VIERU

DOUĂ NEÎMPLINITE DORINȚE ALE LUI EUGEN COȘERIU

A murit Eugen Coșeriu, savantul lingvist de renume mondial. Preacuviosul părinte Vlad Mihăilă spusese la parastasul de la Uniunea Scriitorilor că Eugen Coșeriu este alesul lui Dumnezeu. Credem că are dreptate. Dumnezeu îi dăruise un har de excepție. L-a ajutat să-și îplinească opera, dăruindu-i și 81 de ani de viață.

Mărturisesc, cunosc puține lucrări ale creatorului de geniu care este Eugen Coșeriu. Mărturisesc că pe unele nici nu le înțeleg până la capăt. Știu însă prozele sale și o parte din poeme care îmi plac foarte mult. Iată unul din ele intitulat „Sângele nostru”: „*Din sângele nostru / s-au hrănit câteva popoare. / Din sângele nostru / s-au născut / poeți și cărturari ruși. / Mai ruși decât rușii / Din sângele nostru / s-au născut / voievozi și regi maghiari, / hatmani de cazaci, / frunțași albanezi, / frunțași sârbi, / frunțași chirgizi. / Din sângele nostru / s-au născut / cărmuitori, / eroi și vlădici greci. / Mai greci decât grecii. / Dar să*

nu vă temeți! / Nu! Nu vă cerem să ni-dați înapoi / - sângele / pe care vi l-am dăruit / la nord și la sud de Dunăre! / Vă rugăm numai să nu ni-l cereți / și pe cel / pe care îl mai avem. / Lăsați-ne și nouă măcar câteva picături / ca să ne putem înfățișa cu ele / ca noi înșine / la judecata de apoi.” Eminentul om de știință nu s-a rușinat să fie și patriot în versurile sale.

Cred ce afirmă somitățile lingvistice planetare: că Eugen Coșeriu este cel mai de seamă lingvist modern al lumii.

Născut în Basarabia, a ținut cu toată ființa sa la această chinuită palmă de pământ. Nu știu dacă cunoștea bine viața Academiei de Științe din R. Moldova, dar știu că prețuia pe lingvistul Silviu Berejan. Și asta îi era și ne era de ajuns. Nu știu dacă era la curent cu activitatea Uniunii Scriitorilor, dar știu că ținea foarte mult la cărturarul de excepție Mihai Cimpoi. Și asta îi era și ne era de ajuns. Nu știm dacă o fi cercetat mersul lucrurilor la Universitatea noastră de Stat. Dar știm atașamentul său față de profesorul și lingvistul Anatol Ciobanu. Și asta îi era și ne era de ajuns. Nu știm dacă cunoștea tot ce a scris consăteanul său Valentin Mândăcanu. Dar știm că-l prețuia mult pentru istoricul eseu „*Veșmântul ființei noastre*”. Și asta îi era și ne era de ajuns. Nu știm dacă citea cu regularitate „*Literatura și Arta*”. Dar știm că îl avea la inimă pe Nicolae Dabija care este sufletul publicației noastre naționale. Și asta îi era și ne era de ajuns. Nu știu



Chișinău, 21 mai 2001. Clipe de răgaz și voie bună.

dacă a răsfoit toate numerele revistei „*Limba Română*”, dar știu că, prețuind mult pe redactorul-șef al ei, Alexandru Bantoș, a încredințat revistei două excepționale poeme, unul dintre ele l-am citat mai sus. Un poet postmodernist de la noi se bucura copilărește într-un articol că Eugen Coșeriu ar fi găsit în creația mea numai trei-patru poeme. Mateevici a rămas în literatura română cu un singur poem – cu „*Limba noastră*”. Eu de ce m-aș amărî dacă, potrivit opiniei marelui savant, istoria literară îmi va accepta numai trei-patru poeme?! Vroiam să spun că l-am cunoscut bine pe Eugen Coșeriu și am cunoscut și prețuirea care-mi dădea. M-am întâlnit cu el de câteva ori la Chișinău și București și în casa distinsei doamne Lulia Coșeriu, sora savantului, care locuiește în preajma Bucureștiului. Sunt fericit că prețuia osteneala mea poetică și socială. Mai mult, mă ruga deseori să încerc să împac oamenii de cultură. Nu am reușit să-i împac. Nu a reușit nimeni să-i împace. Aceasta a fost una din neîmplinitele dorințe ale lui Eugen Coșeriu.

Mă întorceam nu de mult de la Huși împreună cu minunatul nostru interpret al cântecului popular Mihai Ciobanu. Mihai îmi povestea câte piedici i s-au pus în calea sa de cântăreț. Îl ascultam amărât. În drum spre Chișinău ne tăiau mereu drumul mari cârduri de găște. I-am spus la un moment dat lui Mihai: „Iată ce trebuie să scriem pe pragul casei multor compatrioți: „Proștilor! Până și găștele se țin grămadă...”. Cred că același lucru ne-ar fi spus în gând și Eugen Coșeriu. Dar cu alte cuvinte. Bineînțeles că durerea cea mare a lui era că nu și-a văzut împlinit celălalt vis care, de fapt, nu era al doilea, ci primul: reunirea Basarabiei cu Țara.

În afară de harul său lingvistic de excepție, Eugen Coșeriu avusese și alte minunate calități. Una din ele a fost modestia. Vorbea aproape în șoaptă ca și cum se temea să nu deranjeze pe cineva. Nu l-a auzit nimeni niciodată să declare că face parte din elita lingvistică a lumii. Deși el însuși era o întregă elită. La această atât de rară însușire la români am adăuga încă două, la fel de rare: fanatica dragoste pentru profesiunea sa și nemărginita capacitate de muncă – moartea l-a găsit, numai piele și oase (era slăbit de o nemiloasă boală), la masa de scris.

Apreciem gestul domnului Ion Iliescu, Președintele României, care,

la sugestia noastră, a reparat o veche nedreptate și i-a conferit marelui savant, cu prilejul jubileului de 80 de ani de la naștere, *Steaua României*. Putea (oricare ar fi fost ea, oricare ar fi), chiar dacă uneori sau chiar permanent nu le-a iubit, a respectat întotdeauna marile valori de cultură. Cu excepția lui Stalin. Le-a respectat fie din stimă, fie din teamă de ele. Ne-am bucurat că savantul de geniu Eugen Coșeriu n-a refuzat să primească „Ordinul Republicii” din mâinile ex-președintelui Republicii Moldova Petru Lucinschi, după cum n-a refuzat să primească o înaltă distincție un alt strălucit compatriot al nostru, Valeriu Rusu, șeful Departamentului de Limbi Române de la Universitatea Aix-en-Provence din Franța. De fapt, nu veți găsi în toată Basarabia un om de cultură care ar fi refuzat să primească din mâinile guvernanților vreo distincție sau Premiul Național pentru literatură, muzică, pictură, știință. Dimpotrivă, mulți dintre ei s-au bătut și se bat pentru onoruri, ceea ce nu putem afirma despre Eugen Coșeriu și Valeriu Rusu. Vroiam să spun, însă, altceva: că Puterea trebuie atacată, dar nu și atunci când face și lucruri bune. Și-apoi, nu cred că chiar orice om de cultură ori de știință are dreptul moral să o atace. Trebuie să fi realizat tu însuși ceva pentru națiune ca să ai acest drept. Devii ridicol când, fiind o nulitate, îți umfli pieptul. Ridicol, pentru că nici Puterea, nici cei din jur nu te iau în seamă. Artistul adevărat lovește Puterea atunci când trebuie și cum trebuie.

Evident, marele savant a fost însoțit permanent și de un mare noroc, venit și el de Sus, de la Dumnezeu: norocul de a fi viețuit în străinătate. Dacă locuia printre noi, nu rămânea de mult nici oscior din el – îl mâncau în primul rând confracții. Românul poate adevărat să prețuiască numai valoarea refugiată în străinătăți sau numai pe cea care s-a dus în mormânt. Știind asta, marele savant plecase la timp din Țară. Dar îndureratul său gând a fost întotdeauna îngemănat cu destinul ei.

„SĂ-I PĂSTRĂM ÎN SUFLETELE NOASTRE PE CEI PLECAȚI...”

Emilia GHEȚU: „...Eu reprezint, într-un fel, problema care ne preocupă, fiind român moldovean și tocmai din actuala Republica Moldova. Eu am crescut ca român și pe vremea copilăriei și adolescenței mele petrecute în Basarabia – în Țara de Sus –, nu se punea această problemă a unei limbi moldovenești și nu ne închipuiam că ea s-ar putea pune cândva și cumva, fiind neștiutori de ceea ce se întâmplă dincolo de Nistru, unde se pregătea despărțirea limbii române din Basarabia de limba română ca atare în totalitatea ei”. Aceste cuvinte aparțin distinsului lingvist Eugeniu Coșeriu, care ieri, sîmbătă, 7 septembrie, în orele după amiezii, s-a stins din viață la Tübingen, Germania, în vîrstă de 81 de ani. Trista veste mi-a dat-o, în dimineața acestei zile de duminică, prietenul meu, ziaristul și lingvistul practician Vlad Pohilă. De aceea ne-am gîndit să realizăm această emisiune în memoria lui Eugen Coșeriu, cel care, în ultimii zece-doisprezece ani, putînd deja reveni în Basarabia, a fost atît de aproape de ceea ce trăiam, visam și vroiam noi. Vlad Pohilă, bine ai venit la emisiunea „Viața cărților”.

Vlad POHILĂ: Bine v-am găsit și mulțumesc pentru invitație, Emilia.

Țin să fac, din capul locului, o precizare pentru cei care concep – în mod firesc – ziua de azi ca una de odihnă, de agrement, o zi a destinderii, a buneii dispoziții chiar și așteaptă o emisiune ca atare. Schimbarea tonalității emisiunii de azi derivă, firește, dintr-o obligație sufletească, morală, dacă vreți – și civică a noastră, de a comemora această personalitate marcantă, cum sunt probabil prea puține în mulțimea de basarabeni înstrăinați, din exil, și pe care-i cunoaștem, bunăoară, datorită unei generoase contabilizări” făcute în cărțile lui Iurie Colesnic. Mă refer la acei basarabeni care au dus gloria Neamului nostru departe de Chișinău, de Prut și Nistru, de România chiar. Iar Eugeniu Coșeriu este gigantul, personalitatea numărul unu a lingvisticii din lume – nu se mai spune nimic în lingvistică fără trimiteri la opera sa. Și el e pămînteanul nostru, românul basarabean despre care știe o lume, cel puțin lumea savantă, filologică; e cel cu care ne putem mîndri oriunde.

Dacă e nevoie, totuși, și de alte motivări pentru această emisune, iată-le, din **Cugetările** marelui Nicolae Iorga. „Pe morți nu-i căutați la morminte, ci în inima voastră”, considera celebrul nostru istoric și gînditor, parcă făcînd, pentru reflecția citată deja, următoarea precizare: „Gîndul morții să-ți slujească în orice clipă pentru a înțelege prețul vieții”. Tocmai pentru ca să poată înțelege – și alții care și-o doresc – prețul vieții și faptei unui om de excepție, pentru a scoate în evidență, a reaminti ce a făcut în viața sa acest extraordinar pămîntean al nostru am acceptat să vin la emisiune, profund emoționat, după ce am aflat știrea despre decesul lui Eugeniu Coșeriu. Această dureroasă pentru noi știre mi-a comunicat-o de la București, extrem de tulburată, răvășită, doamna Matilda Caragiu-Marioțeanu, renumita lingvistă de origine aromână. Îi dădusem un telefon ca să aflu dacă a primit un colet poștal cu ultimele numere ale revistei „Limba Română” și chiar eram pe punctul de a-i ridica dispoziția cum într-un număr este un eseu aniversar despre ea, ceea ce s-a dovedit a fi imposibil, dar și absurd. Această stare de tristețe s-a transmis și se va transmite, neîndoios, și altor oameni, poate chiar tuturor celor care l-au cunoscut într-un fel sau altul pe Eugeniu Coșeriu, comunicînd cu el sau măcar cu opera sa, avînd o idee

* Dialog susținut de ziaristii Emilia GHEȚU și Vlad POHILĂ la postul de radio Antena-C al Primăriei municipiului Chișinău pe 8 septembrie 2002, 13.00–13.45, ora României.

despre ce a făcut Eugeniu Coșeriu în lingvistică, în filozofie, în literatură, în cultură și în genere pentru spiritualitatea românească, dar poate cu deosebire pentru cea din Basarabia.

E. Gh.: *Se face apel la opera lui Eugeniu Coșeriu care este, totuși, încă puțin cunoscută în spațiul nostru cultural, dar opera lui urmează a fi valorificată, tradusă din multe limbi ale lumii în care a scris reputatul nostru lingvist, inclusiv lucrările sale literare și despre artă, pe care le-a scris în limba italiană sau multiplele sale studii de lingvistică, scrise în spaniolă. S-au făcut deja primele încercări – de către Editura Știința și Editura ARC – de a pune la dispoziția celor interesați culegeri de texte din opera coșeriană, dar la acest subiect vom reveni. Să evocăm așadar figura lui Eugen Coșeriu, în primul rînd, lingvist de notorietate mondială, profesor ce a predat la diverse universități din lume începînd cu Milano și terminînd cu Tübingen, acolo unde a creat o școală de lingvistică modernă.*

VI. P.: La Tübingen s-a și stins din viață sîmbătă, pe la ora trei, ora noastră, a României. Este orașul de care și-a legat patru decenii de viață, ultimele. S-a născut însă Eugeniu Coșeriu la 27 iulie 1921, în Nordul Basarabiei, și a fost de o vitalitate admirabilă pînă mai anul trecut. Puțini știau că suferea de cancer și, așa cum mi s-a spus, de la oameni apropiați lui Coșeriu, a murit în chinuri groaznice, avînd cancer generalizat, galopant în ultima fază... S-a născut, așadar, la Mihăileni, județul Bălți, acolo a făcut școala primară avîndu-l ca profesor pe Roman Mândăcanu, tatăl distinsului nostru cărturar Valentin Mândăcanu. De altminteri, această afinitate a constituit întotdeauna obiectul unei justificate mîndrii a dlui V. Mândăcanu. În continuare, Eugeniu Coșeriu a făcut cu brio Liceul „Ion Creangă” la Bălți, acolo a debutat, cu scrieri literare și filologice, la revista „Crenguța”, a liceenilor. A făcut apoi studii la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași. Se susține că în această perioadă a simpatizat cu mișcările de dreapta... Oricum, nu avea vreun motiv pentru a simpatiza cu cele de stînga, despre care credea – așa cum a declarat mai tîrziu într-un interviu –, că adepții lor sapă la zidirea României Mari, ceea ce s-a și adevărit mai apoi, nu-i așa?...

Obținînd o bursă, în timpul celui de al doilea război mondial a făcut studii solide în Italia, la universitățile din Roma, Padova și Milano. A studiat limbile clasice, germanice, slave și totodată filozofia, luîndu-și doctoratul în litere, la Roma, apoi și în filozofie, la Milano. Avea la primul doctorat 23 de ani, iar la cel de-al doilea – 28 de ani! În cercetarea științifică s-a afirmat încă în timpul aflării la Iași, apoi, și mai impresionant – la Milano.

A scris, în mod firesc, inițial despre limba română, și mai exact – despre limba și folclorul din Basarabia, în 1940, în articolele sale de debut. A recurs la materialul lingvistic basarabean și ceva mai tîrziu, deși curînd după debuturi fusese captivat de limbajul poetic al lui Ion Barbu. Predilecția pentru acest poet, această curioasă apropiere a tînrului Coșeriu de un scriitor neconsacrat încă, bizar în unele privințe... o înțeleg astfel: Ion Barbu a fost un matematician-poet, așadar, un creator cu o structurare mai deosebită a minții, a viziunii.

Eugeniu Coșeriu a devenit un lingvist prin excelență, capabil să facă o revoluție în lingvistică tocmai, cred eu, și datorită faptului că avea structurată matematiceste gîndirea, viziunea. De mai de mult se fac niște paralele clare și justificate între matematică și lingvistică, și ultima fiind considerată ca o știință modelatoare a creierului uman.

La începutul anilor '50 abandonează Europa și pleacă în America Latină, unde a activat în calitate de profesor de lingvistică generală și indo-europeană la Universitatea din Montevideo, Uruguay. Tocmai în această țară îndepărtată a scris o mulțime de lucrări cu care s-a impus definitiv în lingvistică, acestea începînd să fie traduse în limbi de circulație universală, pe lîngă cele în care a scris el. Pentru că E. Coșeriu a scris în spaniolă, germană, franceză, mai puțin în engleză, portugheză, iar lucrările sale au fost traduse în vreo 20-30 de limbi, inclusiv în limbi exotice: să zicem, în japoneză au apărut nu mai puțin de 10 volume; apoi în finlandeză, slovenă, maghiară, coreeană, ebraică... Oricît

ar părea de paradoxal, la noi, în Basarabia, pînă pe la 1990 opera lui Coșeriu era mai accesibilă în traducere rusească: deși episodic, se tipărise cîte ceva din scrierile sale, bunăoară, într-un anuar, numit „Ce e nou în lingvistica din străinătate”. Eu, cel puțin, acolo am citit prima dată un studiu de Coșeriu, dar și mai multe referințe la scrierile sale, și m-am bucurat enorm că e apreciat la Moscova, atît de îndoctrinată, un savant de origine basarabeană, stabilit în Vest.

În „perioada latino-americană” (1951-1963), Eugeniu Coșeriu a scris cîteva lucrări deosebit de importante, fără de care nu se mai poate concepe lingvistica modernă: **Sistem, normă și vorbire, Sincronie, diacronie și istorie**, apoi **Teoria limbii și lingvistica generală**, iată doar cîteva volume de referință în domeniu. Încă pe cînd se afla peste Ocean, fusese invitat ca profesor la universități din Europa, mai întîi în Portugalia, la Coimbra, apoi în Germania, la Frankfurt pe Main. Din 1963 se stabilește definitiv în Germania, la Tübingen – oraș de care îi va fi legată o jumătate de viață și, iată, acest dramatic sfîrșit. La Universitatea din Tübingen a fost profesor de filologie romanică, apoi de lingvistică generală; a mai fost profesor asociat la Universitatea din Strasbourg, Franța, și profesor invitat la o groază de universități – de la Madrid la Rio de Janeiro, de la Varșovia la Tokio, de la Paris la Moscova, în alte centre universitare de pe toate continentele. Ca o recunoaștere a meritelor sale greu de asemuit în dezvoltarea lingvisticii și filologiei Eugeniu Coșeriu a fost ales membru, membru de prestigiu, membru onorific la cîteva zeci de universități; vicepreședinte sau președinte la numeroase asociații: de fonetică, de romanistică, de lingvistică generală; a fost președinte și vicepreședinte al Societății Lingvistice Europene, președinte al Asociației de Cercetări Umanistice Moderne. I s-a acordat titlul de Doctor Honoris Causa la vreo 30 de universități și titlu de academician – fie membru plin, fie onorific – la vreo 40 de academii sau instituții pur academice. Precizez aici că a fost ales și membru al Academiei de la Chișinău, în 1991, ceva mai înainte de a fi devenit membru al Academiei Române, deși Universitatea din București îi acordase calitatea de Doctor Honoris Causa încă la începutul anilor '70. A mai fost Doctor Honoris Causa al universităților din Iași, Cluj, Constanța, Craiova, Timișoara, precum și al Universității de Stat din Moldova, al Universității Pedagogice „Ion Creangă” din Chișinău și al Universității Pedagogice din Bălți, oraș de care era legată adolescența sa.

Eugeniu Coșeriu a fost sărbătorit cu onori deosebite la 60, 70, 75, 80 de ani, cînd i s-a dedicat culegeri speciale de articole și studii „In honorem Eugenio Coseriu” – vreo opt ediții –, s-au organizat diverse sesiuni științifice omagiale cu participarea a sute de lingviști și filologi din peste 50 de țări.

După această sumară prezentare, aș recurge la un citat, la o apreciere extraordinară a domnului academician Silviu Berejan, lingvistul nostru pe care de altminteri l-a apreciat foarte mult Eugeniu Coșeriu - ca fiind cel mai mare savant din Republica Moldova, în domeniul umanistic. Așadar, zice Silviu Berejan că: „rezultatele muncii sale titanice (a lui E. Coșeriu, - n.n.) depășesc cu mult ceea ce ne putem imagina că e posibil a realiza într-o viață de om”. Și dl acad. S. Berejan a spus-o în cunoștință de cauză, fiind un cercetător de seamă, un om care cunoaște bine lingvistica contemporană, în plus – nu spune ceva fără a fi convins de justetea celor afirmate.

E. Gh.: *În Calendarul Național pe 2001, atunci cînd Coșeriu împlinea 80 de ani, ai redactat un amplu articol, urmat de o bogată bibliografie selectivă, inclusiv ce s-a tradus din opera lui E. Coșeriu atît în România, cît și în Republica Moldova și ce s-a scris despre el, în special o serie de interviuri pe care le-am găsit în presa de la Chișinău, de la București, de la Iași, de la Cluj-Napoca. Foarte multă lume era curioasă să știe mai multe despre Coșeriu, măcar în anii 90, căci așa cum ai spus, era mai bine cunoscut în străinătate decît la el acasă. Iar Eugeniu Coșeriu a venit întotdeauna – cînd a fost posibil deja – cu plăcere la Chișinău: Congresul Filologilor Români din 1994 de la Chișinău l-a avut oaspete de onoare, în 1997 i se decerna „Ordinul Republicii”. Și la aniversarea sa, a 80-a, în anul trecut, era aici, la Chișinău, în mijlocul filologilor, în mijlocul*

celor care îl prețuia în într-adevăr. Mi-aduc aminte că atunci criticul de artă Tudor Braga a avut o idee inspirată de a-l invita pe Coșeriu la Centrul Expozițional "Constantin Brâncuși", invitând în același timp și artiști plastici, pictori și sculptori care în câteva ore au reușit să ia schițe ca să realizeze portrete ale lui E. Coșeriu pe care le vom vedea în expoziții viitoare. A fost fericită această idee, pentru că Eugeniu Coșeriu rămîne aici peste ani și ani prin scrierile sale, dar s-a ținut mult să rămînă și chipul lui aici, în mijlocul nostru, lucru pe care îl vom prețui acum și mai mult. Cu ocazia diverselor aniversări Coșeriu era mereu omagiat în străinătate, era mereu invitat acolo, dar în ultimii ani prefera să fie „printre ai săi”, cum îi plăcea să spună. Nu s-a despărțit niciodată de Mihăileni, iată că această comună, baștina sa, a rămas înscrisă în toate enciclopediile lumii.

VI. P.: Pînă a aborda mai amanunțit subiectul Mihăileni, vreau să spun că ai dat un amănunt extraordinar, acesta cu pictorii care i-au eternizat chipul. Este nemaipomenită inițiativa, care ar mai fi valabilă, probabil, și pentru alte celebrități de la noi. Cît privește omagierea personalității lui Coșeriu printr-o expoziție de artă, iată că a și apărut acest trist prilej – deși o expoziție comemorativă ar fi primită cu mult interes oricînd.

E. Gh.: *Mai mult decît atît – Tudor Braga avea de gînd să traducă scrierile lui Eugeniu Coșeriu despre artă, care au apărut la Milano: sunt scrierile sale din tinerețe, pentru că era și un mare pasionat de artă.*

VI. P.: E o altă idee admirabilă... Eugeniu Coșeriu poate nici n-a știut că a fost apreciat atît de mult de oameni din diverse sfere, nu numai de lingviști și de literați; că a frapat prin personalitatea-i atîția oameni.

Despre Mihăileni... Tîrziu, foarte tîrziu, cînd a fost posibil, Eugeniu Coșeriu a revenit acasă, fiind extrem de mult, sincer atașat de baștină. În genere a fost sincer în tot ce a făcut și a spus, prea puțini s-au îndoit de sinceritatea lui, încît a fost acceptat chiar și de autoritățile de la Chișinău care aveau alergie la unele idei de ale lui Coșeriu. Prea sincer și onest fiind, cum am zis, tocmai lor le-a dezvăluit un subiect extrem de delicat, încercînd să-i dumerească cu aberația aceasta privind „limba moldovenească”. La drept vorbind, Coșeriu era cel mai în drept s-o facă, măcar și din motivul că era basarabean... era din Mihăileni... iar numele acesta geografic, Mihăileni, a intrat, figurează în practic toate enciclopediile din lume, e un toponim ce ne-a dus în lume gloria, împreună cu numele lui Eugeniu Coșeriu... Mi s-a părut memorabilă o declarație a lui Coșeriu, făcută într-un interviu: „N-am părăsit niciodată Mihăilenii, ci m-am ridicat deasupra lor să spun lumii că vin din Mihăileni”, Mihăilenii în cazul acesta identificîndu-se cu Basarabia. Cine o fi avut asemenea atașament față de toate valorile baștinii sale basarabene? – mă gîndeam venind la această emisiune comemorativă. Căci originari din Basarabia sunt multe somități risipite de soartă prin lume. Unii vor invoca acum, imediat, bunăoară, numele lui Alexei Șciusev, arhitectul care a făcut nu numai mausoleul lui Lenin, dar și impozante edificii cu destinație socială și culturală, ba chiar și biserici, și nu numai în Rusia, dar și la Chișinău. Însă zidurile sale tac... Originari de la noi mai sunt și „revoluționarul” Trotzki, și omul de stat Golda Meir, mulți actori și regizori de la Hollywood, dar ei nu au nici o treabă cu noi, cu spiritualitatea noastră. Cumva comparabilă cu Eugeniu Coșeriu ar fi, consider eu, Maria Cebotari care, cu talentul ei, cu farmecul ei a înnebunit Europa și acum gloria ei s-a extins în toată lumea. Maria Cebotari, fiind o interpretă de talie mondială, într-o lume cosmopolită nu numai că nu și-a ascuns originile, dar a declarat deschis, franc: „Sunt româncă, originară din Basarabia”, atunci cînd, pe culmile gloriei fiind, o revendicau și italienii, și nemții, și austriecii... Sper să-mi fie înțeleasă corect această paralelă făcută între doi basarabeni mari, aparent atît de diferiți.

E. Gh.: *În primăvara anului curent Editura Știința a tipărit într-un volum studii, considerații, amintiri despre Eugeniu Coșeriu, cartea se intitulează „Un savant pentru secolul XXI”. Tocmai despre acest aspect aș vrea să vorbim acum: în ce măsură opera lui E. Coșeriu răspunde necesităților vremii, necesităților lingvistice actuale.*

VI. P.: La Chișinău s-a manifestat o anumită atenție pentru opera lui Coșeriu, editându-se cite ceva în aceste condiții grele. A edita o carte, chiar a lui E. Coșeriu, cu un destinatar foarte redus numeric la noi, e un mare risc financiar. Bravo Editurii **Știința**, bravo și celor care au tradus, îngrijit, tipărit și mai înainte din vasta și înțeleapta operă a lui Coșeriu – la Chișinău, editurile **Știința** și **ARC**, alte case de editură de la București, Cluj-Napoca, Iași, Timișoara... Cum ai zis de la bun început, opera lui E. Coșeriu urmează a fi valorificată încă și – adaug eu ca un om cu o brumă de cunoștințe lingvistice – urmează a fi înțeleasă, pentru că nu este dintre cele mai accesibile, lingvistica modernă fiind în genere o știință destul de sofisticată, complexă și complicată. Când am zis că lingvistica e comparabilă întrucîtva cu matematica, am avut în vedere și acest aspect – că nu e accesibilă oricui. Dar, din fericire, pentru a se înțelege măreția unui lingvist ca Eugeniu Coșeriu, nu trebuie să citești musai scrierile sale strict savante, căci are și lucrări întru totul accesibile.

În primul rînd, cele beletristice, care ar merita puțină atenție chiar și în cadrul acestei discuții. Coșeriu a debutat ca poet, dar și cu eseuri, la Iași fiind remarcat de George Călinescu – nici nu se putea altfel, doar colabora tînărul Coșeriu și la **Jurnalul literar** dirigit de Călinescu. În *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, marele George Călinescu îl remarcă pe „preaînărul basarabean Eugen Coșeriu, turbulent, dar lesne orientabil în toate ramurile culturii”, așezîndu-l la un loc de cîinste, în „noua generație”, alături de viitori critici literari de seamă ca Al. Piru sau G. Ivașcu. Peste aproape o jumătate de secol, acad. M. Cimpoi l-a inclus pe E. Coșeriu în *Istoria deschisă a literaturii române din Basarabia*, într-un capitol aparte, intitulat *E. Coșeriu, un precursor al absurdului*. Versurile lui Coșeriu se situau pe linia lui Lucian Blaga. Dar a scris și proză, niște nuvele foarte curioase, cum ar fi, de exemplu, *Cai negri pe drumul Petersburgului* sau *Lupii*, în ultima tratînd motivul reîncarnării – care pe atunci părea nu numai absurd, era chiar o erezie pentru acele timpuri. În prozele sale, adunate în volumul **Anotimpul ploilor**, apărut la Cluj, este frecvent și motivul anxietății și al morții, autorul scoate în evidență niște paradoxuri, niște frămîntări din cauza unor neîmpliniri. Dar moartea și înstrăinarea au rămas motivele de bază în creația literară a lui Coșeriu. Cum la această emisiune omagială nu putem despărți pe învățatul și creatorul Coșeriu de omul Coșeriu, țin să mai invoc acum un amănunt: cînd starea sănătății i se agravase mult și cînd se afla deja în agonia morții, la căpătîi i-a stat sora sa de la București, Iulia Coșeriu, din cite știu – refugiată din Basarabia ocupată de sovietici, acum și ea cu probleme de sănătate, dar a mers în Germania și a stat lîngă frate pînă la ultima lui suflare. Motivul morții nu cred că a fost o obsesie pentru un om atît de vivace cum era Eugeniu Coșeriu, dar iată cum îmbină el, într-o singură strofă de poezie, mai multe motive: și al morții, și al înstrăinării, dar și al afecțiunii de care a fost lipsit – dragostea de Patrie, de plaiul natal basarabean inclusiv. Așadar, scria Eugeniu Coșeriu într-o poezie: „La nord de cercul polar / Rătăcesc moldovenii prin noapte / În căutare de sălașuri de iarnă / Se poticnesc și cad în troiene / Lupii miloși din Karelia / Le sfișie pieptul cu colții / Nu-i lasă să moară de frig”. Este unul dintre cele mai zguduitoare poeme despre drama basarabenilor ocupați de către sovietici și duși ca să se prăpădească la mii de kilometri de patrie. Această scriere a intrat pe merit în istoria literaturii noastre, inclusiv grație acad. M. Cimpoi, dar ea trebuie înmagazinată pentru vecie și în memoria noastră, adeseori prea mioapă și prea de toate iertătoare.

Om de o cultură apreciabilă, vastă, E. Coșeriu s-a manifestat, precum vedem în mai multe domenii, chiar dacă cel mai tare și-a spus cuvîntul în lingvistică. Ziceam că opera sa lingvistică nu este chiar atît de accesibilă, dar, din fericire, are Eugeniu Coșeriu și studii, articole întru totul accesibile, clare cam pentru toată lumea. Mă gîndesc la acele articole în care autorul se referă la limba română – bunăoară, la unitatea limbii noastre, demonstrîndu-ne cu lux de amănunte, surprinzător de precis și plastic, pentru unii, că dintre limbile romanice – româna este cea mai unitară și în timp și în spațiu, și de-a lungul

secolelor, și ca geografie. De la actuala Iugoslavie și pînă la Bug, de la Marea Neagră și pînă la Carpați româna este aceeași, înțeleasă de toți vorbitorii ei și de străinii care o învață. Tot astfel, româna din sec. XVI-XVII, bunăoară, este înțeleasă fără mari dificultăți de noi, trăitori în sec. XX-XXI.

Nu mai puțin inteligibil, adică la fel de clar a scris Eugeniu Coșeriu și despre așa-zisa limbă „moldovenească” – el nu a spus/scriș altfel decît „așa-zisa”, cu referire la limba „moldovenească” și la poporul „moldovenesc”, în scris punînd obligatoriu ghilimelele pe care le simțiți în voce, cînd nu le vedeți aievea. Fac această precizare, pentru că se vor găsi neapărat unii să spună: cine e Vlad Pohilă, cine e Emilia Ghețu să susțină așa ceva, să-și permită atîta „lipsă de respect față de limba noastră, față de poporul nostru” – „moldovenești”, evident. Tocmai de aceea voi cita exact ce spune, cu toată claritatea, despre problema în cauză – de fapt, inventată chiar de cei care-și fac atîtea probleme cu ea, iertată să-mi fie repetarea –, o autoritate recunoscută în toată lumea, inclusiv la Chișinău, pentru că nu i s-a dat lui Eugeniu Coșeriu “Ordinul Republicii” de flori de cuc, nu pentru a-l măguli. Mai mult, din cîte știu, Eugeniu Coșeriu, care evident nu avea nevoie de nici un fel de medalii de niciunde, nici de la Chișinău, a acceptat “Ordinul Republicii”, în speranța că prin această apropiere a sa de baștină se va înlătura nebulia cu cele “două limbi și două etnii” distincte; că astfel poate se va pune punct stuporii și durerii ce se întrevăd în mai multe scrieri și luări de atitudine ale lui Coșeriu și cu care ai început atît de reușit această emisiune comemorativă: că el nu credea niciodată că se va pune și se va discuta în prostie, și la începutul noului secol și mileniu, despre așa-zisa “limbă moldovenească”.

E. Gh.: *La 75 de ani ai săi E. Coșeriu se afla la Chișinău într-o sesiune omagială. Era și atunci apreciată opera sa de mai mulți lingviști și filologi, între care era și prof. univ. dr. Nicolae Mătcaș, care mai tîrziu și-a expus considerațiile în revista „Limba Română” – există, de altfel, două numere ale acestei reviste, consacrate aproape în întregime aniversărilor Eugeniu Coșeriu, la 75 și la 80 de ani. Aș vrea să citez din Nicolae Mătcaș: „Trebuie să fi avut tenacitatea și ambiția unui Brîncuși acest moldovean îndrîjit ca să pornească din pragul casei părintești din Mihăileni, poposind pentru un timp la Bălți și Iași, pentru a ajunge în cele din urmă în mult rîvnita Cetate Eternă. Dar și temeritatea unui Magellan pentru a acosta pentru mai multă vreme la țarmul Uruguayului, ca peste ani să revină ca cetățean al universului cu inimă și suflet de român pe continentul european și să se retragă în universul atît de benefic pentru activitatea sa creatoare pe care i-l oferă acest miraculos de ordonat și plin de viață și de elan tineresc burg cu nume baladesc: Tübingen. Oraș în care încă nu s-a așezat praful de pe urmele lui Hölderlin. Magul din Tübingen trăiește în împărăția cărților, avînd poate cea mai mare bibliotecă din lume, o bună parte din care o constituie chiar studiile sale. Studenții de la Universitatea din Tübingen sunt cei mai fericiți din lume, pentru că-l au totdeauna alături, spre deosebire de studenții din alte universități, care trebuie să-i jinduiască sosirea”.*

VI. P.: E spus admirabil, este frumos, emoționant și această recitare a unui fragment din eseul dlui prof. dr. Nicolae Mătcaș se înscrie de minune într-un omagiu adus personalității marcante a lui E. Coșeriu.

E. Gh.: *Evocîndu-l pe Coșeriu, nu putem să nu amintim și de Școala lingvistică de la Tübingen, unde marele învățat a reușit să reunească în jurul său cercetători români, veniți în Germania sau în altă țară din Vest. I-a atras în cercul său, astfel mulți dintre ei devenind discipoli ai unuia dintre cei mai originali creatori ai științei moderne despre limbi, cel care a creat noi direcții în filozofia limbajului, în semantică, geografie lingvistică, sociolingvistică, etnolingvistică și încă alte atîtea domenii pe care nu vom izbuti să le evocăm astăzi, dar probabil vor exista diverse inițiative ale filologilor, lingviștilor care vor vorbi, vor scrie mai amănunțit, mai pe îndelete despre cel care a fost Eugeniu Coșeriu și despre opera sa.*

VI. P.: Am ajuns la concluzia că opera lui Eugeniu Coșeriu urmează a mai fi valorificată, inclusiv scrierile care îl prezintă în această ipostază, de filozof al

limbajului, al limbii. Acum, însă, țin să amintim ori să reamintim ascultătorilor noștri doar o afirmație de-a lui Eugeniu Coșeriu, vizînd o problemă cu mult mai simplă, mai puțin filozofică: perseverarea la noi cu îndărătnicie, pînă la prostie în promovarea așa-zisei "limbi moldovenești". Iată ce spunea marele nostru pămîntean la Chișinău, la Congresul al V-lea al Filologilor Români: „Nu se afirmă identitatea poporului „moldovenesc” din stînga Prutului, separîndu-l de tradițiile sale autentice – reprezentate în primul rînd de limba pe care o vorbește –, desprinzîndu-l de unitatea etnică din care face parte, tăindu-i rădăcinile istorice și altoindu-l pe alt trunchi ori în vid. Aceasta nu e afirmare, ci, dimpotrivă, anulare a identității naționale, istorice și culturale a poporului „moldovenesc”: e ceea ce în Republica Moldova se numește cu un neologism binevenit, “mancurtizare”. Și “mancurtizarea” e genocid etnico-cultural. Din punct de vedere politic, promovarea unei limbi „moldovenești” deosebite de limba română, cu toate urmările pe care le implică, este, deci, un delict de genocid etnico-cultural, delict nu mai puțin grav decît genocidul rasial, chiar dacă nu implică eliminarea fizică a vorbitorilor, ci numai anularea identității și memoriei lor istorice”. Și dacă aș ști că mai am la dispoziție un minut-două, aș cita încă o spusă de-a lui Eugeniu Coșeriu, adresată guvernanzilor noștri, îndemn de care a luat notă, de exemplu, ex-președintele Republicii Moldova dl Mircea Snegur, dar se pare că era prea tîrziu cînd a conștientizat adevărul conținut în acest înțelept, fratern apel al lui Coșeriu. Deci, din păcate, rămîne foarte actuală, încă valabilă, această spusă a lui E. Coșeriu: „Tocmai, dacă respectăm acest Parlament, sîntem datori să-l considerăm de bună-credință, doritor de a stabili și a promova adevărul și doritor de a respecta identitatea etnică și culturală a poporului băștinaș majoritar din republică, cel puțin în măsura în care respectă identitatea etnică și culturală a populațiilor minoritare conlocuitoare; și avem datoria să-l ferim de riscul de a se acoperi de ridicol și ocară în fața istoriei”. Astfel că delicatul și generosul nostru basarabean Eugeniu Coșeriu le-a oferit o șansă de a scăpa de rușine și ocară tuturor rătăciților sau celor de rea-credință, inclusiv guvernanzilor care nu pot sau nu doresc să înțeleagă de a nu se face de rîs în fața lumii, de a nu chema asupra-le durerea și supărarea celor umiliți, insultați prin minciuni, falsuri și tertipuri pseudoștiințifice privind denumirea corectă a limbii noastre române și adevărata noastră istorie, care nu poate fi ruptă de cea a tuturor românilor. Acestor „basne” – vorba cronicarilor noștri, li s-ar pune capăt, așa cum a sugerat și regretatul deja Eugeniu Coșeriu, modificîndu-se art. 13 din Constituția Republicii Moldova, în care să se indice clar că limba de stat în Republica Moldova este o limbă literară, „**exemplară**”, în termenii lui Coșeriu, deci, româna; și nu un dialect, cel moldovenesc. Parcă nu s-ar face mai bine dacă s-ar pune punct discuțiilor istovitoare și absurde despre limba „moldovenească”, canalizîndu-se energiile debordante ale unor lideri de la noi pentru ameliorarea gravei stări economice în care se zbate acest popor care merită un destin mai fericit, un popor care a dat lumii personalități ca Eugeniu Coșeriu?...

E. Gh.: *Ai avut ocazia să-l întîlnești pe Eugeniu Coșeriu la Chișinău, ai stat de vorbă cu el.*

VI.P.: Ca să vezi că nu. L-am văzut doar de la distanță, din depărtare chiar și așa îmi va rămîne în memorie: cumva sus, măreț, chiar dacă l-am simțit foarte aproape prin cele ce a scris – și beletristică, și lingvistică, cu deosebire atunci cînd se referea la limba care ne unește, româna. Regret că nu este și Eugeniu Coșeriu printre personalitățile, destul de multe, pe care am avut norocul să le cunosc, dar aceasta, repet, nu înseamnă că nu l-am avut aproape sufletului. Și acum, iată, fiind prezent la această emisiune comemorativă, am trăit o ușurare sufletească, o împăcare, o mare satisfacție morală pentru că am participat la evocarea unei personalități atît de mărețe, cu adevărat strălucitoare. Fie-i țărîna ușoară celui care a fost Eugeniu Coșeriu. Generații la rînd îl vor pomeni cu mîndrie și recunoștință.

Silviu BEREJAN,
dr. hab. în lingvistică,
prof. univ.,
cercet. princip. la Inst. de Lingv.,
membru titular al A.Ș.M.

CU EUGENIU COȘERIU, ÎN PROCES DE LUCRU ȘI DE SIMPLĂ COMUNICARE

Editând acest număr de revistă, comemorăm, aici, la baștină, pe ilustrul nostru compatriot, reprezentant de elită al spațiului românesc, care s-a impus de-a lungul multor ani în știința lingvistică mondială, ducând pe toate meridianele lumii faima omului pornit din Mihăilenii Basarabiei.

Opera "lingvistului numărul 1 de pe planeta Terra" e cunoscută practic de toți cei care și-au consacrat viața și activitatea studierii "limbilor istorice concrete" (termenul îi aparține) sau "limbajului ca fenomen".

Eugeniu Coșeriu, plecat de curând dintre noi, acest eminent doctor în lingvistică, profesor a numeroase universități din lume, multiacademician și multidoctor onorific, s-a făcut cunoscut și recunoscut și la baștina sa, în Republica Moldova, acordându-i-se, nu fără anumite dificultăți, cele mai înalte distincții existente: Membru de Onoare al A.Ș.M. (cu diploma nr. 1), Doctor Honoris Causa al Universității de Stat din Moldova, al Universității "A. Russo" din Bălți, al Universității "I. Creangă" din Chișinău, Cavaler al "Ordinului Republicii", Cetățean de Onoare al Municipiului Chișinău (Cetățean de Onoare al Municipiului Bălți însă nu a ajuns să fie – cu toate că anume acolo a început afirmarea sa... Nu a ajuns pentru că în Consiliul Primăriei opoziția a fost foarte puternică, iar în ziarul "Golos Bălți" din 25.02.'98 el a fost numit «filosof național'nogo otciujdenia», ceea ce l-a afectat mult, după cum și în ziarul chișinăuian "Glasul Moldovei" i s-a spus, ceva mai înainte, și mai neobrăzat: «mahărul de la Tübingen»).

Deși ultimele patru decenii a activat și a trăit în Germania (la Tübingen), E. Coșeriu a fost și rămâne în continuare consăngeanul, conaționalul nostru mult iubit și venerat, un conațional inegalabil, despre care și în republica noastră (ca și în multe-multe alte țări de pe toate continentele) s-a vorbit și s-a scris în ultimul deceniu deosebit de mult (sursele în care a fost omagiat și popularizat și la noi constituie deja o întregă bibliografie).

După toate cele spuse, scrise și publicate până în prezent nu se cere parcă să se demonstreze *ab initio* valoarea perenă a imensei opere științifice, literare și sociale a profesorului nostru al tuturor Eugeniu Coșeriu. Îmi voi permite totuși, și cu această ocazie, să recapitulez (foarte succint, evident) anumite momente, legate de viața și activitatea Domniei Sale (deosebit de importante în special pentru cei ce i-au fost în preajmă în procesul muncii științifice și al simplei comunicări umane, printre care se numără și subsemnatul).

1. Născut în anul 1921 în județul Bălți din România, de curând reîntregită, în familia unui intelectual, viitorul lingvist și-a făcut studiile la școala primară

din satul său natal Mihăileni (unde l-a avut drept prim învățător pe Roman Mândăcanu, tatăl temerarului publicist și lingvist Valentin Mândăcanu, bine cunoscut în viața culturală a Republicii Moldova). Și-a continuat studiile, după cum era și firesc, în cel mai apropiat centru de cultură, orașul Bălți, la Liceul "I. Creangă" (pe care l-a considerat drept unul dintre cele mai prestigioase licee din România de atunci). Au urmat studiile, întâi la Universitatea "Al. I. Cuza" din Iași, apoi, pe baza unei burse, în Italia (la Universitățile din Roma, Padova și Milano). Doctoratul în litere și-l ia la Roma, în 1944, iar cel în filozofie la Milano, în 1949. Cu acest bagaj de cunoștințe pleacă peste Ocean cu intenția fermă de a se manifesta plenar ca specialist în studiul limbilor, stabilindu-se cu traiul în Uruguay, unde funcționează la Universitatea din Montevideo ca profesor titular, iar apoi și ca director al Institutului de Lingvistică din țară, semnând încă acolo primele sale lucrări de răsunet în sferile de profil, lucrări traduse ulterior într-o serie de limbi din America, din Europa și Asia, lucrări fără de care astăzi nu mai poate fi concepută istoria lingvisticii.

Mai târziu, după anul 1963, când se stabilește cu traiul la Tübingen (Germania), continuă să publice studii și cercetări de lingvistică teoretică și romanică, de lexicologie și semantică, de gramatică funcțională, lista de lucrări științifice ale sale depășind câteva sute de denumiri, inclusiv câteva zeci de cărți – volume de autor, precum și studii remarcabile în presa de specialitate (bibliografia **Verzeichnis der Schriften von Eugenio Coseriu. A) Sprachwissenschaftliche Veröffentlichungen** pe 26 pag., unde lucrările științifice sunt numerotate până la cifra 303 încă în 1995), care devin, în scurt timp după apariție, lucrări de referință pe toate meridianele (după 1995 s-au mai adăugat câteva zeci de studii apărute în special în România și Republica Moldova, lucru pe care maestrul îl fixează personal, la sfârșitul listei).

2. S-au tipărit până acum numeroase studii de proporții și sute de articole, consacrate special concepției lingvistice expuse în scrierile profesorului Coșeriu (printre autorii lucrărilor de acest fel figurează, după cum te poți convinge ușor, parcurgând lista despre care am vorbit mai sus, și destui lingviști români!), iar în legătură cu împlinirea a 60, 65, 70, 75 și 80 de ani de viață i-au fost dedicate ediții de omagiere, care întrunesc în cele aproape 6000 de pagini ale lor studiile a mai bine de 400 de specialiști (lingviști și oameni de cultură) din aproximativ 75 de țări de pe glob. Printre aceste ediții omagiale sunt cărți speciale în mai multe volume, culegeri, tomuri și numere ale unor periodice consacrate în întregime aniversărilor respective.

3. Cu un sentiment de legitimă mândrie, aș vrea să evidențiez doar faptul că la alte publicații de prestigiu ce au consemnat pe parcursul anilor prodigioasa activitate științifică a ilustrului nostru conațional, prof. E. Coșeriu, s-au alăturat și periodicele noastre de profil filologic, **Revistă de Lingvistică și Știință Literară și Limba Română**, care au găzduit atât o serie de cercetări ale maestrului însuși, cât și materiale speciale și rubrici aparte despre activitatea sa științifică. Au fost tipărite și ediții speciale, dedicate pământeanului nostru. Ultima a fost cartea **Un lingvist pentru secolul XXI**, apărută în 2002 la Editura "Știința" (aici a fost publicată și prima sa carte în traducere românească apărută în Republica Moldova). Volumul nominalizat însumează materialele Colocviului Internațional "Filologia secolului XXI", pregătit și realizat de Universitatea bălțeană, cu prilejul aniversării a 80-a din ziua nașterii savantului (Bălți, 18-19 mai 2001), materiale îngrijite de filologii de la Bălți dr. prof. Gh. Popa, dr. conf. M. Șleahțișchi și dr. N. Leahu.

E cazul să menționăm în mod deosebit, că studiul introductiv la acest ultim volum omagial, intitulat *Eugeniu Coșeriu: drumurile vieții și ale confirmării* și semnat de prof. dr. Gheorghe Popa, este, după părerea mea, una dintre cele

mai reușite sinteze a biografiei și operei ilustrului nostru conațional din câte au fost publicate în decursul ultimului deceniu în Basarabia (și au văzut lumina tiparului destule încercări de acest fel). În Țară sintezele cele mai meritoase privind creația științifică a marelui nostru lingvist aparțin profesorilor Mircea Borcilă de la Cluj și Nicolae Saramandu de la București, considerați, pe bună dreptate, cei mai vechi și mai profunzi cercetători români ai operei coșeriene.

4. Volumul de rapoarte și comunicări, prezentate la Colocviul bălțean din 2001, a fost lansat exact peste un an în cadrul Simpozionului Internațional de la Iași (17-18 mai 2002) privind identitatea limbii, la care, spre marele nostru regret, principalul invitat n-a putut să ia parte din motive de sănătate (a fost prima oară, din câte știm noi, când maestrul s-a anunțat ca participant al unei manifestări științifice din Țară și n-a venit). A trimis însă scuzele de rigoare și părerea sa de rău că nu e prezent la Simpozion alături de colegii și prietenii dintotdeauna, cărora le-a urat mult succes. Mesajului Domniei Sale i s-a dat citire la prima ședință (de inaugurare) și s-a luat decizia unanimă de a-i expedia volumul omagial, lansat la Simpozion, cu semnăturile tuturor celor prezenți, ceea ce s-a și realizat tot atunci. A fost un moment mișcător, deși nu ne imaginăm atunci că profesorul nostru al tuturor nu va mai veni niciodată la Iași și că minunata noastră întâlnire de la Suceava din toamna anului precedent, 2001, la ediția a VI-a a Colocviului Internațional de Științe ale Limbajului, al cărui inițiator a fost în 1992 (împreună cu lingviștii ieșeni, suceveni și chișinăuieni), va fi cea din urmă întâlnire, iar clipele pe care le-am petrecut acolo împreună vor fi ultimele. Nu ne rămâne decât să ne resemnăm: că atât ne-a fost hărăzit să fim în preajma inegalabilului savant de talie universală și inimosului nostru concetățean care de fiecare dată a venit în mijlocul nostru cu sufletul larg deschis.

5. În afară de colocviile prezentate mai sus, de la Bălți și Suceava, întruniri științifice cu tematică coșeriană și cu participarea personală a maestrului au fost multe în ultimii zece ani atât în Republica Moldova, cât și în România. Am consemna cel puțin câteva dintre ele: Congresul al IV-lea al Filologilor Români (Timișoara, 1991), Colocviul Omagial "Eugen Coșeriu, un mare lingvist contemporan" (Iași, 1992), Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului (Suceava, 1992), Congresul al XVIII-lea ARA (Chișinău, 1993), Congresul al V-lea al Filologilor Români (Iași-Chișinău, 1994), Ședința lărgită a Prezidiului A.Ș.M. cu tema: "Eugen Coșeriu – un titan al gândirii lingvistice moderne" (Chișinău, 1994), Sesiunea științifică de comunicări "Limba română



• Chișinău, 1994 (Institutul de Lingvistică al A.Ș.M.): prezidiul Congresului al V-lea al Filologilor Români.

și varietățile ei locale” (București, 1994), Congresul al XX-lea ARA (Târgoviște, 1997), Colocviul interdisciplinar “Lingvistici coșeriene” (Constanța, 1997) ș.a. Se cer evidențiate, în mod special, cele două ediții ale Colocviului Internațional “Lecturi coșeriene” de la Chișinău (1998 și 2001), care speram cu toții să devină tradiționale la noi. Cu regret, dispariția fizică a protagonistului acestui simpozion a zădărnicit planurile noastre. Deși suntem siguri că o asemenea manifestare științifică, cu aceeași denumire, poate să aibă o continuare benefică pentru lingvistica din republică.

6. Am amintit până aici manifestările lingvistice de la noi (din Basarabia și din Țară) și, în primul rând, acelea la care ne-am aflat alături de Eugen Coșeriu, figurând împreună în programele publicate și asistând reciproc la luările de cuvânt, de cele mai dese ori cu schimburi de opinii asupra celor prezentate de noi și/sau comunicate. Dar au fost manifestări și pe alte meridiane, la care am lucrat cot la cot în zilele de muncă încordată la ședințe și am comunicat curat omenește în orele de repaos, mai cu seamă în timpul excursiilor planificate de fiecare dată de organizatori.

7. Mi s-au întipărit în memorie în special cele două Congrese Internaționale de anvergură: de Lingvistică și Filologie Romanică de la București (1968) și de Lingvistică Generală de la Berlin (1987), la care am avut onoarea să-l prezint pe prof. E. Coșeriu lui G.V. Stepanov (viitor academician al A.Ș. din U.R.S.S. și director al Institutului de Lingvistică din Moscova), lui I. N. Karaulov (membru cor. al A.Ș. din U.R.S.S., director al Institutului de Limbă Rusă din Moscova), lui St. V. Semcinski (cunoscut romanist și românist de la Kiev, șef al catedrei de limbi clasice a Universității ucrainene “T. Șevcenko”) și altor membri ai delegațiilor sovietice, din care făceam parte și eu. Despre întâlnirile noastre la aceste două congrese am relatat destul de amănunțit în prefața mea la cartea maestrului **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii**, Chișinău, 1994.



• Berlin, 1987. La o recepție de la Congresul Internațional al Lingviștilor (de la dreapta spre stângă): E. Coșeriu (Germania), St. Semcinski (Ucraina), M. Sala (România), S. Berejan (Moldova) și G. Lambrini (Italia).

8. O altă întâlnire de neuitat a fost cea din orașelul bavarez Tutzing din preajma Münchenului, unde în primăvara anului 1993 și-a ținut lucrările Simpozionul **Rumänisch: Typologie, Klassifikation, Sprachcharakteristik**, organizat de romaniștii de la Universitatea din München. S-au pus în discuție problemele românisticii europene într-o ambianță foarte plăcută de lucru și de agrement. Am memorizat, în primul rând, întâlnirile din fiecare seară ale lingviștilor români, continuate până mult după miezul nopții, cu colegii germani (Klaus Heitmann, Rudolf Windisch, Luminița Fassel și alți prieteni ai românilor). La aceste "șezători" participa foarte activ, bineînțeles, și conaționalul nostru de la Tübingen, care se afla în epicentrul discuțiilor. În al doilea rând, acolo am avut parte de plăcerea câtorva excursii la München și în împrejurimi, printre care și la o mănăstire foarte originală ca arhitectură, din Alpii Bavariei.

9. Deosebit de utilă pentru noi, cei din R. Moldova, a fost și Sesiunea științifică de comunicări de la Secția de Filologie și Literatură a A.R., care a avut loc la București în Sala de festivități a Prezidiului Academiei, în octombrie 1994, căci s-a discutat pe larg problematica corelației "român: moldovenesc" (materialele întrunirii sunt publicate în culegerea **Limba română și varietățile ei locale**, București, 1995). Raportul de bază al acestei Sesiuni, intitulat **Unitatea limbii române – planuri și criterii**, a fost cel al prof. E. Coșeriu, membru de onoare al Academiei Române.



• **Bavaria, 1993 (de la stânga la dreapta): A. Cerneak (St.Petersburg), S. Berejan, L. Fassel (Tübingen), E. Coșeriu, C. Dimitriu (Iași), V. Hristea (București).**

10. Suita de colocvii sub genericul "Științe ale Limbajului", organizate (la început anual, apoi o dată la doi ani) de Universitatea "Ștefan cel Mare" de la Suceava, care a ajuns în toamna anului 2001 la cea de a VI-a ediție (ediția întâi, inaugurală, a avut loc în octombrie 1992), ne-a marcat într-un fel aparte, pentru că aici am avut posibilitatea reală de a comunica, și în zilele lucrătoare, și în neuitatele zile de excursii (devenite tradiționale) la mănăstirile din Nordul Moldovei, din Bucovina, mai ales că ne însoțea cel care era sufletul grupului nostru de excursioniști, prof. E. Coșeriu, oaspete de onoare al Universității și al Sucevei. Am vizitat în tihnă, fără grabă, principalele mănăstiri din zonă (Dragomirna, Putna, Sucevița, Moldovița, Arbore, Voroneț, Humor), precum și pitoreștile localități montane de pe traseu (Câmpulung-Moldovenesc, Gura

Humorului, Fălticeni ș.a.), ne-am aflat în atmosfera istorico-culturală a locașurilor sfinte, ceea ce ne apropia și mai mult.

11. Am avut și perioade mai lungi de contacte zilnice cu profesorul, când eram angajați la acțiuni științifice și culturale comune. În context, amintim special aflarea în republică timp de nouă zile (de la 23 septembrie până la 1 octombrie 1998) a profesorului, care, la invitația Academiei, a Universităților din Chișinău și Bălți și cu susținerea instituției prezidențiale, a realizat atunci în Republica Moldova un program foarte divers. Acesta cuprindea înmânarea



“Ordinului Republicii” (distanție guvernamentală conferită prof. E. Coșeriu prin decret prezidențial: “Pentru contribuție substanțială la dezvoltarea lingvisticii moderne, în semn de înaltă prețuire a meritelor deosebite în opera de renaștere a culturii naționale”), participarea la Colocviul științific “Lecturi coșeriene”, acordarea titlului de D.H.C. al Universității din Bălți, vizitarea comunei Mihăileni (Râșcani), unde s-a născut și a copilărit viitorul lingvist, excursia la Soroca și Orhei, precum și în împrejurimile cu mare trecut istoric și cultural.

Această călătorie prin republică (Bălți, Mihăileni, Soroca, Orhei) a fost memorabilă pentru toți membrii delegației ce îl însoțea pe eminentul om de știință (printre care era și singura sa soră, mai tânără decât el, Iulia Coșeriu) și a produs o impresie agreabilă asupra distinsului oaspete, întregind tabloul aflării sale la baștină.

12. O impresie profundă au lăsat în memoria celor prezenți ceremoniile de acordare neîntrecutului nostru conațional a titlului de D.H.C. al Universității de Stat din Moldova, al Universității Pedagogice “I. Creangă” din Chișinău și al Universității “A. Russo” din Bălți. Ele au urmat după ceremoniile similare de la universitățile din Iași și Suceava – ca să le numim doar pe acelea la care am participat și noi, consăngenii celui omagiat. De fapt însă, marele nostru cărturar s-a învrednicit de 35 sau 36 de diplome de D.H.C., căci în ultimul sfert de secol numeroase universități de pe toate continentele i-au acordat, rând pe rând, înaltul titlu onorific universitar, recunoscându-i astfel meritele de lingvist notoriu (Institutul de Lingvistică al A.Ș.M. se află în posesia majorității copiilor de pe diplomele respective, puse la dispoziția noastră de-a lungul anilor personal de prof. E. Coșeriu – lipsesc doar ultimele trei sau patru, pe care n-a reușit să le expedieze).

13. Una din ultimele manifestări ce ne-a adunat pe toți în jurul neuitatului

nostru maestru a avut loc în luna mai 2001, cu ocazia aniversării revistei *Limba Română*: s-au împlinit atunci 10 ani de la apariția primului ei număr. În Sala Mare a Academiei de Științe (care în acea zi s-a dovedit a nu fi atât de mare ca să găzduiască pe toți doritorii de a participa la solemnitate) s-a dat citire unui număr record de mesaje de salut, inclusiv de la cele mai înalte instanțe oficiale (Președinția României, Academia de Științe a R.M., ministerele educației din R.M. și din România, Uniunea Scriitorilor din Moldova, organele de presă), de la instituții culturale și științifice românești (institutele academice de profil din republică și din Țară, redacțiile multor ziare și reviste, Consiliul Suprem pentru cercetare-dezvoltare etc.), precum și de la mulți oameni de știință și de cultură, printre care și conaționalul nostru de la Universitatea Provence (Franța) prof. Valeriu Rusu cu întreaga sa familie.

Printr-o fericită coincidență, în ședința de la Academie s-a sărbătorit nu numai revista *Limba Română*, ci și lingvistul de excepție al neamului românesc, Eugeniu Coșeriu, care își marca tocmai în acele zile cea de a 80-a aniversare (la Universitățile „A. Russo” și „I. Creangă”, la Institutul de Lingvistică al A.Ș.M., la Casa Limbii Române și-au desfășurat lucrările simpozioane și colocvii de înălțătoare omagiere a ilustrului savant). La ședința festivă, îngemănată, de la Academie, a fost citit textul decretului Președintelui Ion Iliescu, prin care sărbătoritului i s-a conferit Ordinul suprem „Steaua României” (în grad de „Cavaler”), fiindu-i, de asemenea, înmănată medalia Academiei din Chișinău „Dimitrie Cantemir”.

Prof. E. Coșeriu a rostit în fața numerosului public un discurs cu semnificativul titlu **Credință, sacrificiu și destin**, consacrat împlinirii unui deceniu



Chișinău, 1993: Eugen Coșeriu după acordarea titlului de cetățean de onoare al municipiului Chișinău.

de la fondarea revistei *Limba Română*, ce cuprindea emoționante cuvinte despre necesitatea stringentă a apariției acestei publicații pe teritoriul dintre Prut și Nistru și despre marea ei misiune – bătălia pentru limbă (vezi LR, nr. 4-8, 2001 cu o serie întreagă de poze expresive, prin care Magistrul parcă își ia rămas bun de la noi).

14. N-am vrea să încheiem acest articol de comemorare a celui care a fost Eugeniu Coșeriu, marele lingvist al contemporaneității, pe care l-am avut și aici, printre noi, cu noi și alături de noi, fără să conștientizăm acest *memento*: că am viețuit în aceeași perioadă istorică cu acest conațional unic, celebru om de știință și profesor al tuturor profesorilor, și că avem sacra datorie de a prețui în modul corespunzător această favoare a sorții, pătrunzându-ne de marea bucurie omenească de a fi adus încă în timpul vieții sale omagiile noastre celui ce ne-a reprezentat în lume cu înaltă demnitate, ca un adevărat Ambasador al Națiunii și al Basarabiei, pe care le iubea ca un fiu.

În ultimii ani am reușit, din fericire, în câteva rânduri, să-l onorăm după merit și la baștină. Am fost martori oculari la mai multe episoade de viață care ne fac cinste – și atunci când l-am ales ca prim Membru de Onoare al Academiei noastre, și atunci când i-am acordat titlul de prim Doctor Honoris Causa al Universității din Chișinău și al Universității din Bălți; și când i-am conferit primul titlu de Cetățean de Onoare “în capitala Patriei sale mici”, cum obișnuia să spună el însuși; și când l-am onorat cu modestele noastre studii și comunicări la diverse întruniri ale elitei intelectuale din republică (indiferent dacă Domnia Sa era sau nu prezent la fața locului). Toate acestea le realizăm însă, fiind mereu conștienți de faptul că el **ESTE**, undeva acolo, la Tübingen, în Germania sau în vreo altă țară din Europa sau din lume, că va afla despre ele cu firească bucurie de frate. Acum este prima dată când simțim cu durere în suflet că nu-L mai avem, că nu va mai afla **niciodată** de cuvintele noastre pline de afecțiune, mândrie și recunoștință. Noi însă le vom rosti **întotdeauna** cu sfințenie.

Sit tibi terra levis, Professore drag, sânge din sângele neamului românesc!

AICI...

*Lui Eugen Coșeriu,
in memoriam*

...Aici toate ne sunt sfinte:
și izvorul, și țărîna;
iar copiii spun cuvinte:
parcă ar săruta lumina.

...Aici veșnicia crește,
mugurii cînd prind să fiarbă.
Și-nțelege românește
fiecare fir de iarbă.

Nicolae DABIJA

**Acad. Nicolae
CORLĂTEANU**

PERSONALITATE DE NEUITAT

S-a stins din viață Luceafărul nu numai al științei lingvistice, al filozofiei limbajului, geografiei lingvistice, al istoriei limbii române, ci și al poeziei și culturii noastre naționale. În perioada când atenția unor popoare e îndreptată spre cucerirea de milioane, de către oameni este uitat faptul că nu atât bogățiile, materialul trebuie să domine, ci spiritualul, posibilitățile de ridicare a culturii și civilizației umane la un nivel demn de ființa omenească.

Deși Republica Moldova de astăzi (Basarabia istorică) s-a aflat multă vreme în condiții nu atât materiale, cât mai mult spirituale destul de precare, totuși de aici au pornit intelectuali cu renume mondial – în

secolul al XIX-lea – B. P. Hasdeu, născut în Cristineștii Hotinului în 1838 și trecut în lumea celor dreapți în 1907, care a dus gloria ținuturilor sale natale departe în lumea întreagă ca scriitor, lingvist, folclorist, istoric.

În secolul al XX-lea, în 1921, în Mihăilenii din județul Bălți a văzut lumina zilei Eugen Coșeriu, care și-a adus obolul, neîntrecut până acum de nimeni, nu numai din vița noastră românească, ci și a lumii întregi, pe tărâmul lingvisticii și filologiei, filozofiei limbajului, istoriei limbii române, dar și cel al creației poetice, al literaturii artistice și culturii.

Principiul de bază al lui Eugen Coșeriu era că limbajul funcționează nu prin lingviști și pentru lingviști, ci pentru vorbitori și prin vorbitori și că cel care scrie o operă literară sau publică o lucrare științifică trebuie să se gândească totdeauna la prezența altora, să observe dacă gândul, imaginea și sentimentul său poate apărea în fața cititorului, dar nu în mod trecător, ci să devină gândul și sentimentul aceluși cititor.

Toate aceste calități ale operelor sale au făcut ca Eugen Coșeriu



Chișinău, 1998 (de la stânga la dreapta): prof. A. Ciobanu, acad. E. Coșeriu, scriitorul I. Burghiu, prof. V. Botnarciuc și acad. N. Corlăteanu.

să activeze și să aibă discipoli nu numai într-o țară, într-un anumit oraș. Lucrările lui fundamentale au făcut ocolul lumii întregi, fiind publicate și studiate în Italia, Germania și în alte țări europene. Au ajuns ele și în America Latină. În Uruguay a avut și are o școală întreagă de adepți și discipoli. Mai multe volume ale operelor coșeriene au fost traduse și publicate și în Japonia. Bineînțeles, de o mare circulație se bucură lucrările distinsului nostru compatriot în România, în Republica Moldova și în majoritatea țărilor europene.

La 6 septembrie 1992, în sala mare a Academiei de Științe a Republicii Moldova, cu ocazia alegerii sale ca membru de onoare al acestui for academic, Eugen Coșeriu și-a expus crezul științific ce poate fi aplicat, de fapt, nu numai în cercetările lingvistice, ci și în oricare altă disciplină științifică. E vorba în acest credo de cinci principii: al obiectivității, al umanismului, al tradiției, al antidogmatismului, al utilității și binelui public. De aceste principii s-a condus el în bogata-i activitate în domeniul literelor și al științei despre limbă.

I. Potrivit concepției filozofului antic grec Platon, *principiul* general al *obiectivității* pretinde a-l exprima în mod obiectiv în vorbe simple, a spune lucrurilor pe nume, așa cum sunt ele.

II. *Principiul umanismului*, în cazul limbajului, este principiul de bază al vorbitorului. Lingvistul trebuie să plece de la vorbitorul ca subiect al limbajului, de la acei vorbitori care sunt mai ales mari creatori de limbă, adică de la scriitori – începând cu cei antici (greci, latini etc.), trecând pe la clasici (la noi – Eminescu) și ajungând la contemporanii noștri. De la cunoașterea intuitivă, de care dispune scriitorul, se trece la cea reflexivă, abstractizată a lingvistului, tinzând a capta universalitatea în fapte concrete.

III. *Principiul tradiției* include ideea că în domeniul limbii, ca și în cultură în genere, inovațiile înseamnă

o dezvoltare a celor predate nouă de înaintașii noștri. E. Coșeriu se exprima simplu și direct: "Cine spune numai lucruri noi, nu spune nimic nou. Noutatea adevărată în științele umaniste și în genere în cultură este noutatea în cadrul tradiției".

IV. Când vorbea despre *principiul antidogmatismului*, Eugen Coșeriu avea în vedere faptul că toți lingviștii de bună credință au spus adevărul cu privire la limbaj și că în fiecare teorie găsim un sâmbure de adevăr, deci să nu ne grăbim a respinge teoriile care nu ne plac, ci să încercăm a înțelege care este acel sâmbure de adevăr, pe care-l conțin.

V. Lingvistul nu poate și nu trebuie să rămână izolat în turnul său de fildeș. El e chemat să pună în dezbatere și să participe nu numai la rezolvarea problemelor teoretice profunde, ci și a celor de politică și practică lingvistică, didactică a limbilor. În această privință Eugen Coșeriu apelează la maxima marelui om de știință german Gottfried Wilhelm Leibniz: "Știința, cu cât este mai teoretică, cu atât e mai practică". Deci, cel de-al cincilea la Eugen Coșeriu este *principiul utilității publice* sau al *binelui public*, ceea ce înseamnă – aplicat la lingviști – că ei sunt chemați să se exprime pe înțelesul celor mulți, al tuturor vorbitorilor limbii date, să creeze lucrări de largă circulație, îndrumare, manuale etc. Principiile promovate de E. Coșeriu sunt deosebit de instructive pentru toți vorbitorii limbii date, dar, mai ales, pentru tinerii noștri cercetători – lingviști și nu numai, al căroră este viitorul științei date.

În general vorbind, E. Coșeriu a fost și rămâne un lingvist și literat de talie universală. Unii dintre foștii lui profesori (Iorgu Iordan ș.a.) au recunoscut că pământeanul nostru este "cel mai erudit dintre lingviștii contemporani" și că "un lingvist ca E. Coșeriu se naște la o sută de ani". Nu trebuie uitat nici faptul că el a fost și rămâne un mare patriot al pământului nostru strămoșesc basarabean.

Valeriu RUSU
Aix-en-Provence – Marsilia

SIMPLE AMINTIRI DESPRE EUGEN COȘERIU

Despre Eugen Coșeriu, savantul și distinsul lingvist, știam, de mult, o seamă de lucruri, unele discrete, chiar “foarte discrete” (era suficient pentru aceasta faptul că era un “fugit”, cum i-ar spune astăzi un critic literar “apolitic”), de la profesorii mei de la Facultatea de Litere din București, în anii 1953-1958: Al. Rosetti, Iorgu Iordan, Boris Cazacu...

Chiar și la lucrările sale științifice, accesul nostru, al tinerilor cercetători, nu era deloc ușor. Trebuia să trecem multe “vâmi”.

În vara lui 1965, am fost invitat la Seminarul Internațional de Lingvistică Teoretică și Aplicată de la Besançon (Franța), organizat de profesorii Quemada și Culioli.

Aveam masa și casa asigurată la Cité Universitaire... și atât. Reușisem să obțin, prin schimb, de la Banca Română, o sută de franci... pe care îi făcusem “uitați”, ca să pot rămâne, la întoarcerea de la Besançon, două-trei zile la Paris.

Cu avionul, până la Paris, apoi cu trenul până la Besançon. Ajung la gară la ora 23.30. Nimeni nu mă aștepta (deși îmi anunșasem sosirea prin telegramă). Șeful gării îmi dă voie să telefonez organizatorilor seminarului: nimeni. Cu un taxi, ajung la Cité Universitaire (suta de franci a fost, în parte, sacrificată!). Mă instalez. A doua zi încep cursurile. Totul, în plan științific și cultural, era excepțional.

Cu două remarcе: după masă, toată lumea cobora la bar să ia cafeaua (care nu era inclusă în bursă). Pretextam, de două ori pe zi: nu beau cafea, îmi face rău! Apoi, sâmbăta, duminica, toți plecau cu mașinile la Besançon, în Elveția... Eu, pe jos –

pretexând că-mi place plimbarea! – până la Besançon – ca să vizitez orașul – și înapoi. Profesorul Bertil Malmberg, care trecea în mașina-i luxoasă, zâmbind, îmi scosese și vorba: că sunt îndrăgostit, romantic...

După o săptămână de la începerea cursurilor, se face mare “zarvă” printre participanții la seminar: era anunțată sosirea, în fine, a profesorului Eugen Coșeriu, ca invitat (care tocmai se instalase în Europa, la Tübingen, Germania, după șederea în America Latină). Era chiar în ziua sa de naștere. La prânz, organizatorii seminarului au făcut masă festivă pentru a-l sărbători. S-a mâncat, s-a băut șampanie, s-au ținut discursuri. Și, deodată, îl văd pe profesorul Coșeriu ridicându-se și, luând două pahare de șampanie, se îndreaptă spre masa la care mă aflam. M-a întrebat: “Dumneata ești domnul Rusu?” (întrebare pe organizatori dacă sunt și români la seminar). Mi-a dat un pahar de șampanie și, în picioare, am ciocnit și i-am spus, românește: “La mulți ani și să fiți sănătos!”. M-a întrebat de unde sunt. Când i-am spus că sunt din Niorcanii Sorociei, mi-a răspuns: “Da’ știi că suntem ca și vecini. Vreau să ne vedem, să vorbim”.

În paranteză: toți participanții au remarcat, fără îndoială, scena. Veneau toți să vorbească cu mine, mă invitau și la cafea, și chiar să călătoresc cu mașinile lor. Nu mai eram tânărul cercetător (30 de ani!), venit de dincolo de “perdeaua de fier”!

Seară de seară, când spiritele se mai linișteau, spre ora 22.30, profesorul Coșeriu venea, mă lua și ne plimbam până după miezul nopții. M-a întrebat de toate și de toți. Dânsul îmi recita pagini întregi din Eminescu, Blaga, Arghezi, Sadoveanu... Și, pe un ton șugubăț-șăgalnic, îmi adresa întrebarea care, evident, nu aștepta răspuns: “Nu-i așa că nu am uitat românește?!”.

A doua zi după “aniversare”, vine să mă invite și la cafea. Scot “explicația” mea: “Nu beau cafea, îmi face rău”. Răspunsul a fost prompt: “Lasă, Valeriu, știu că n-ai bani, asta este soarta românilor, vino!”. Ajunși la bar, i-a spus chelnerului: “De azi îl servești cu cafea pe domnul Rusu, este invitatul meu permanent. Îl treci în contul meu!”.

I-am spus că la întoarcerea de la Besançon vreau să vizitez Parisul. A cerut unei tinere asistente să-mi găsească un hotel convenabil. A venit chiar el la Gare de Lyon să mă caute cu mașina. Când ne-am despărțit, profesorul Coșeriu m-a întrebat câți bani vreau: "Mă plătesc bine aici", și mi-a arătat un teanc de sute de franci. Mi-a dat câteva sute și mi-a spus să dau contravaloarea în lei părinților săi și surorii sale, care locuiau, din întâmplare, pe șoseaua Afumați, nu departe de locuința părinților mei (Voluntari, șoseaua Colentina).

Când i-a trimis pe cei doi băieți să-și vadă bunicii, la București, m-a rugat să-i iau de la Aeroport, să-i duc în șoseaua Afumați... le-am fost chiar și interpret, căci atunci ei nu știau românește.

La Besançon, la despărțire, m-a mai întrebat profesorul Coșeriu: "Ce zici, dacă vin în România, mă arestează?". I-am spus că dacă e invitat de Iorgu Iordan și de Al. Rosetti nu poate să i se întâmple nimic neplăcut în România. Așa a și fost, dar ceva mai târziu, în 1968, la un Congres Internațional, organizat la București.

Apoi, o vreme îndelungată, valurile vieții ne-au ținut de o parte... O regăsire, totuși, la Congresul Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică, organizat, în 1984, la Aix-en-Provence, de colegul și prietenul Jean-Claude Bouvier. Profesorul Coșeriu era, fără să știu de ce, și nu numai pentru mine, schimbat mult de tot...

În 1996 primesc o scrisoare de la profesorul Anatol Ciobanu de la Chișinău, care, aflând că sunt basarabean, mă roagă să-i fac o invitație, căci obținuse o "bursă", dar pentru eliberarea vizei franceze avea nevoie de această hârtie. I-am trimis invitația solicitată, chiar a doua zi... Când, peste vreo lună, am primit o scrisoare de la profesorul Coșeriu, în care îmi recomandă pe profesorul Anatol Ciobanu pentru ca să-l invit la Aix, explicându-mi de ce nu putea să-l invite la Tübingen... I-am răspuns că invitația se afla deja la Chișinău... Îi propuneam, în schimb, să organizeze, la Tübingen, un colcviu consacrat Latinității Orientale

și îi promiteam să vin cu profesorul Anatol Ciobanu la Tübingen. N-a fost să fie așa! De ce?

Profesorul Anatol Ciobanu a sosit la Aix-en-Provence, peste câteva luni, aducându-mi, așa cum îl rugasem, afară de prietenia sa, un pumn de pământ și o ramură de măr din Niorcanii din Soroca, satul bunicii mele dinspre mamă, satul copilăriei mele, sfâșiate în acea zi de 19 martie 1944.

Am aflat că atunci când Președintele Petru Lucinschi i-a prins la piept un ordin, cu ocazia primei sale vizite în locurile natale, Eugen Coșeriu a spus... așa, ca să se știe: "Să nu credeți, însă, domnule Președinte, că acest ordin mă va face să-mi schimb părerea că în Republica Moldova se vorbește românește!".

Prin dispariția lui Eugen Coșeriu, lingvistica mondială pierde pe unul dintre cei mai reprezentativi savanți ai secolului al XX-lea, iar noi, românii de pretutindeni... și o mare inimă de Român!

Pierderea pentru lingvistica românească este însă cu atât mai mare, cu cât Academia Română, pe de o parte, a suprimat, pur și simplu, funcția de "școală de cercetare și de creație" a institutelor academice de specialitate, și, pe de altă parte, refuză reintegrarea reală și demnă a atâtor cercetători de prestigiu care lucrează, de ani de zile, cu cele mai bune rezultate, în universități și centre de cercetare din străinătate... aplicând consecvent criteriul "apolitismului" (cu rare, foarte rare excepții... dar și atunci cu rezultate catastrofale... cum s-a procedat, de altfel, și cu Eugen Coșeriu).

Opera lui Eugen Coșeriu așteaptă, de acum încolo, și chiar mai mult decât până la dispariția Maestru-lui, editori onești (nu mănâți de mirajul câștigului!), cercetători avizați și un tineret avid de știință, pentru a lumina, prin efortul tuturor, calea noastră spre împlinire culturală și morală, spre uniunea, "în cuget și simțire", a românilor, în noua etapă a revenirii noastre, demne, eficace și semnificative în comunitatea europeană.

Restul e destin, cum spunea Lucian Blaga.



“NU UITA IMAGINEA VIE A AUTORULUI”

Reîntors la baștină, Eugen Coșeriu părea că nu ne va mai părăsi niciodată, însă tocmai când începusem să ne obișnuim cu gândul acesta, el a plecat dintre noi, neașteptat de repede, lăsând în sufletul basarabenilor săi îndurerați un gol imens... De acum încolo îl vom avea pe Eugen Coșeriu, cu alte cuvinte, va fi al nostru în măsura în care îi vom cunoaște opera. Dar cei care l-au cunoscut au rămas cu o imagine vie pe care sunt dator să n-o uite și să o dezvăluie și altora. Fără voie îmi revine în minte un autograf memorabil pe care mi l-a scris pe ultimul său volum criticul și istoricul literar Vasile Coroban, originar și el, ca și Eugen Coșeriu, din Țara de Sus: „Păstrează această carte și nu uita imaginea vie a autorului”.

Cea mai vie imagine a ilustrului lingvist mi s-a întipărit în memorie la baștina sa, Mihăileni, pe care a vizitat-o în anul 1998. Era o zi însorită de toamnă, deși răcoroasă, și la școala din sat era mare fremătare: venea acasă consăteanul lor plecat în lume de mai multe decenii. Mihăilenarii, cum îi numea el cu dragoste, în frunte cu pedagogii din sat, au făcut tot posibilul pentru a-l primi și impresiona, cum numai ei știau, pe venerabilul musafir. În sala în care avea loc manifestarea mă aflam în primele rânduri, așa încât îi puteam citi pe față emoțiile stăpânite cu demniitate și cu o eleganță bărbătească, verificată de valorile vieții și de o cultură vastă. Într-o pauză Eugen Coșeriu a coborât în sală și s-a apropiat de un grup din câțiva bărbați vârstnici, topiți de ani, însă mai mult de nevoi, și, adresându-i-se fiecăruia pe nume, a început să-și amintească împreună cu ei de șotiile pe care le făceau la școala primară. Am regretat atunci că nu aveam o cameră de filmat care ar fi putut fixa talentul lui Coșeriu de a topi distanța de timp și spațiu dintre el, un munte de om, savantul cu renume mondial, și bătrâneii aceia copleșiți de grijile unei vieți obișnuite de la țară. Talentul acela, de fapt, era dictat în primul rând de dorul de baștină, pe care atunci, la acea întâlnire, prea poate că și l-a potolit mărturisindu-le consătenilor săi că în absența casei părintești, demult demolată, nukul de la poarta curții în care a copilărit l-a așteptat fidel. Stând sub

el, i-a ascultat șoapta și în acel moment în adâncul sufletului său zbuciumat s-a simțit împăcat. Însă, în general, gândul la Basarabia lui natală, cu veșnicile ei probleme spinoase, nu avea cum să-i dea liniște. Mi-a fost dat să cunosc pe viu, în două rânduri, felul său de a se implica în aceste probleme. O dată, la Congresul al V-lea al filologilor români, care și-a ținut lucrările la Iași și la Chișinău în anul 1994. Mi-a revenit atunci misiunea de a duce la Iași două mesaje în apărarea limbii române din Basarabia, pentru a fi adoptate la acel for important. Ajunsă la Universitatea „Al. I. Cuza” și aflând că Eugen Coșeriu este prezent la Congres, l-am contactat, transmițându-i, totodată, documentele respective. L-am explicat că e foarte important pentru destinul limbii române în Basarabia să se ia atitudine față de problema limbii, rugându-l să intervină, dacă va fi cazul. Și „cazul” a fost. După ce s-a dat citirii documentul despre denumirea corectă a limbii în Republica Moldova, academicianul Ion Coteanu s-a ridicat la tribună și a spus: „Noi știm cu toții ce limbă se vorbește în Republica Moldova, dar nu avem dreptul să-i spunem Parlamentului de acolo cum să o numească”. După aceasta a ieșit la tribună Eugen Coșeriu care a ținut un discurs excepțional din punct de vedere al argumentării și al tonalității, încheindu-l astfel: „Dacă respectăm Parlamentul Republicii Moldova și pe membrii acestui Parlament, datoria noastră de savanți este să le spunem că denumirea corectă a limbii vorbite în Republica Moldova este limba română”. Această frază urma să aibă un efect de potolire a firilor, în general prea încinse, ale intelectualilor basarabeni care ard pe termen scurt, de încurajare a stăpânirii de sine și mai ales a puterii de a fi stăpâni pe situație.

Al doilea moment ține de ultima vizită a lui Eugen Coșeriu la Chișinău, în mai 2001, când a fost omagiat la aniversarea a 80-a, concomitent cu sărbătorirea unui deceniu de apariție a revistei **Limba Română**. În ajunul manifestării, la a cărei organizare am luat parte, am avut ocazia să discut cu Domnia Sa despre aceeași situație, mereu complicată, a limbii române din Basarabia, spunându-i, între altele, că iarăși avem nevoie, de susținere. Omagierea sa a avut loc la Academia de Științe, în aula mare, care era arhiplină (ca dovadă că nu suntem atât de Iași cum ar vrea unii să creadă), într-o atmosferă de zile mari, electricizată datorită prezenței, dar mai ales discursului său elocvent (publicat ulterior în nr. 4-8, 2001, al revistei). În seara aceleiași zile, după o întâlnire la Casa Limbii Române, la despărțire, Eugen Coșeriu, surzător ca de obicei, cu chipul înșeninat de gândul unui fapt împlinit, m-a întrebat cu voce blândă, molcomă: „Doamnă, v-a plăcut cum am vorbit?”

...După plecarea sa, aceeași întrebare, parafrazată acum, coboară către mine ca o lumină de la Dumnezeu: ”Dragii mei basarabeni, v-a plăcut să-l aveți pe Eugen Coșeriu printre voi?”.

Dr. Ana BANTOȘ



Eugen Coșeriu la muzeul ce-i poartă numele (satul Mihăileni, județul Bălți).

Ion BORȘEVICI,
prof. univ., acad.

LEGĂMÂNT EXISTENȚIAL PENTRU FIINȚA NAȚIONALĂ

L-am cunoscut personal pe excepționalul profesor, savantul lingvist de talie mondială, Eugen Coșeriu, în două întâmplări fericite.

Prima – la sediul Casei Limbii Române de la Chișinău, în redacția unde apare renumita, în tot arealul românității, revistă „Limba Română”. Întâlnirea a avut loc la 21 mai 2001. M-am recomandat și am rămas surprins de ampla informație pe care o deținea referitor la condițiile adoptării la noi a legislației lingvistice de la 1989. Domol, cu o bunăvoință aleasă, caldă și cu o susținută atenție, a ținut să afle, în discuția ce s-a legat între noi, despre împrejurările istorice ale proceselor de renaștere națională, despre liderii acesteia, precum și despre prima Mare Adunare Națională de la 27 august 1989. S-a interesat amănunțit despre personalitățile care au contribuit lucrând timp de nouă luni la elaborarea și apărarea legislației lingvistice. Mi-a zis că ar dori să cunoască numele celor care au formulat în ultimă instanță documentul respectiv. I-am îndeplinit dorința, precizând că din grupul constituit pentru elaborarea acestei legislații au făcut parte deputații: subsemnatul – președinte; V. Prohin, scriitor; S. Lozovan, muncitoare. Din comisia de experți făceau parte: P. Barbalat, jurist și filolog; V. Ivanov, jurist; S. Berejan, N. Mătcaș, A. Evdoșenco, lingviști; D. Tanasoglu, specialist în filologia turcică; VI. Beșleagă, scriitor; E. Mândăcanu, lingvist

și traducător; V. Ciubotaru, informatician, politolog; A. Eremia, specialist în toponimie și antroponimie. Tot atunci i-am comunicat interlocutorului meu despre mecanismul legăturilor noastre permanente de ordin consultativ cu U.S.M., cu M. Cimpoi, asigurate prin intermediul poetului I. Hadârcă și al fraților Gh. și M. Ghimpu.

În timpul acelei întâlniri i-am mărturisit profesorului că o impresie puternică asupra mea a produs discursul “Credință, sacrificiu și destin”, rostit de dânsul în aceeași zi, în Sala Mare a A.Ș.M. La festivitatea prilejuită de împlinirea a zece ani de la fundarea publicației chișinăuene Eugen Coșeriu subliniasse: „Revista trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat până acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române”. Mai departe, marele exeget al filologiei romanice, cunoscând bine vremurile sumbre în care trăim, a precizat: „Dacă dispăre această revistă... atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat *identitatea* spirituală”. Am putea zice că savantul basarabean, patriot *ne-pereche*, ne-a lăsat nouă și viitoarelor generații acest *testament* spiritual de sorginte existențială întru apărarea ființei noastre naționale, iar noi trebuie să nu uităm ce ne povățuia Eugen Coșeriu!

A doua oară m-am întâlnit cu Domnia Sa în prezidiul senatului Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”, în calitatea mea de rector de onoare, cu ocazia conferirii lui E. Coșeriu a titlului *Doctor Honoris Causa*. M-a surprins modestia în discuția cu studenții filologi care erau încântați de prestanța Domniei Sale. Savantul a remarcat: „În Eul fiecăruia din noi stă ascunsă marea, nesecata putere a *demnității*, o obținerea acesteia prin carte, prin continuă intelectualizare a ființei noastre”.

Astăzi însă, el fiind în înălțimile cerului, rugăm Bunul Dumnezeu să-l odihnească în pace!

Acad. Petru SOLTAN

UN BOURBAKI AL LINGVISTICII

Eugen Coșeriu... Academicianul Silviu Berejan, a zis despre acest colos al domeniului lingvistic următoarele: „...rezultatele muncii sale titanice depășesc cu mult ceea ce ne putem imagina că e posibil a realiza într-o viață de om”. Domnia sa are tot dreptul moral a afirma ceea ce a scris – și ca specialist ce i-a studiat opera, și ca persoană ce l-a cunoscut și a întreținut relații cordiale curat omenești și de colaborare pe parcurs de decenii. Ce-i rămâne însă celui care vine din Babilonul Matematicilor ca, fiind la mare depărtare de aceste rezultate, să poată lega în mod inteligent câteva cuvinte de omagiu? Cu siguranță, prea puțin! Dar subconștientul mă obligă: „Excelența Sa Lingvistul” e un reprezentant al neamului tău – hărțuit și chinuit de vicisitudinile prealungului fir al timpului istoric. Doar experiența vieții m-ar putea salva, potrivit vreo analogie mai adecvată. Ceea ce și încerc să fac în rândurile ce urmează.

Până la Euclid, marele gânditor elen (Alexandria, prima jumătate a sec. III î.d.H.), matematica consta dintr-o mulțime de „oaze”, pe unde mai chirchite, pe unde mai înfoiate, însă fără cărării între ele. O viață întreagă, prin eforturi istovitoare, Euclid reușește să închege o armatură logică între aceste „oaze” și să le prezinte într-un tratat din 13 cărți sub denumirea comună „Elemente”, care aveau un aranjament special – mai întâi definițiile, apoi axiomele și la urmă teoremele, ce decurgeau din primele. Astfel matematica și-a luat avânt. Timp de peste două milenii ea devine nu un arbore stufos și înălțat spre ceruri, ci o adevărată junglă în care te rătăcești ușor.

Ce era de făcut? Și iată că pe la finele primei jumătăți a sec. XX un grup de matematicieni francezi, tineri și talentați, cu numele Nicolas Bourbaki, se încumetă a face ordine în această „junglă”, perfecționând metoda lui Euclid. Astfel „jungla” devine un ansamblu de sisteme matematice, de unde și termenul de „matematici”. Fiecare sistem pornește cu noțiunile luate fără definiții, apoi se formulează axiomele acestuia, după care într-un mod strict logic se deduc teoremele. Acest ansamblu e plasat pe un alt sistem-fundament, numit *metamatemă* (matematica matematicilor). Noul tratat genial poartă denumirea *Elemente de matematică*. El constă dintr-o mulțime de cărți (unele numerotate, altele nu), însă editate cu sutele. Tratatul n-a avut șansa să fie terminat: era imposibil a împacheta un infinit multidimensional ce fuge înaintea matematicienilor. De aceea autorul acestuia, Nicolas Bourbaki, a fost nevoit „să decedeză”. Aceste ghilimele indică faptul că în realitate numele autorului este un pseudonim. A existat într-adevăr un general francez cu un astfel de nume, care, luptând în Grecia, colecționa basorelieve devastate și le renova. Prima carte a lui Bourbaki – grupul de matematicieni are drept motto o imagine: un basorelief cu două figuri – una de bărbat, deteriorată, și alta întreagă, reprezentând o frumoasă aristocrată, constituind scopul tratatului.

După părerea mea, Eugen Coșeriu a făcut și el din „jungla lingvistică” un ansamblu de teorii bine fundamentat, aplicând consecvent metoda sistemelor. Dar, deși a publicat sute de studii, ansamblul e... încă neîncheiat. Rămâne ca discipolii săi, răspândiți prin Lume, bizuindu-se pe geniala-i Operă, să demonstreze că „Excelența Sa” n-a decedat: ei continuă să alerge după un infinit, analog celui menționat mai sus.

Las pe seama cititorului versat să-mi judece opinia. Acum, ținând cont de adevărul exprimat de domnul academician Silviu Berejan, îmi permit să afirm metaforic: **EUGEN COȘERIU, UN BOURBAKI AL LINGVISTICII.**

**Prof. univ. dr. hab.
Ion DUMBRĂVEANU**

LINGVISTUL DE GENIU AL CONTEMPORANEITĂȚII

Am avut fericita ocazie să-l cunosc pe ilustrul nostru conațional în timpul mai multor întâlniri desfășurate la Chișinău și la Iași. Cea mai impresionantă și de neuitat a fost prima din toamna anului 1991, când septuagenarul Eugen Coșeriu își revăzuse patria sa, Basarabia, după 51 de ani de la părăsirea meleagurilor natale. Întâlnirea avea loc la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova (U.S.M.). Studenții și profesorii de la această facultate și de la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine l-au întâmpinat pe marele lingvist al contemporaneității cu buchete de flori și aplauze. Maestrul urcă treptele de marmură ale edificiului Facultății de Litere trecând sub o adevărată arcadă de flori. Ochii îi sclipeau de bucurie, fața îi radia și cu greu își stăpânea emoțiile. Mai târziu mărturisise că nicăieri în lume nu a fost întâlnit ca la Universitatea chișinăuiană. Profesorul Anatol Ciobanu rostise o alocuțiune despre viața și opera marelui lingvist. Luă cuvântul și lingvistul Valentin Mândăcanu, consăteanul lui Eugen Coșeriu, al cărui tată, Roman Mândăcanu, fusese primul dascăl al viitorului lingvist.

Peste doi ani, în toamna anului 1993, profesorul Eugen Coșeriu revine la Chișinău și ține un ciclu de prelegeri pentru profesorii și studenții-filologi ai Universității. Tot atunci acceptă cu plăcere o invitație la Facultatea de Limbi și Literaturi Străine, unde a avut o întâlnire cu studenții și corpul pro-

fesoral. Ne-a mărturisit multe lucruri interesante din viața sa de până la 1940. Îndeosebi, își amintea de anii când făcea studiile la Liceul „Ion Creangă” din Bălți. Ne-a copleșit prin sinceritatea, generozitatea și modestia sa. Nu uit nici azi o frază adresată studenților: „Măi băieți, învățați, studiați, eu voi să vă mărturisesc că în viața mea încă de pe când eram student la liceu, la Bălți, am avut un singur vis – să ajung o zi să-i învăț carte pe nemți... și visul mi s-a împlinit...”. Câtă simplitate, sinceritate și, mai ales, demnitate în această frază! Am dialogat cu Eugen Coșeriu în mai multe rânduri: în română, spaniolă și italiană, abordând diverse probleme. Trecea cu ușurință de la o limbă la alta. Te copleșea dexteritatea de a utiliza limbile. Nici umbră de superioritate, deși conștientizai că te afli în preajma unui adevărat colos al științei lingvistice.

Ne-am revăzut apoi, în iunie 1994, la Iași, în Aula Eminescu a Universității „Al. I. Cuza”, la Congresul al V-lea al Filologilor Români. Am fost fericit să obțin autografele maestrului la cele două lucrări apărute și la Chișinău, și la Iași, concomitent, în limba română – **Prelegeri și conferințe și Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică**, pe care le păstrez ca pe cele mai de preț relicve în biblioteca personală.

...Acum un deceniu, la una din întâlnirile cu Eugen Coșeriu, cineva dintre vorbitori îi dorise ilustrului compatriot o sută de ani de viață, la care Eugen Coșeriu invocă replica unui cardinal de la Roma, rostită cu ocazia unei urări similare: „Non poniamo limite alla Provvidenza!” (Să nu punem limită celor hărăzite de Cel-de-Sus!). Cine ar fi crezut că destinul va fi atât de crunt! Astăzi îmi vine greu să mă împac cu gândul că marele lingvist al contemporaneității, compatriotul și conaționalul nostru, Eugen Coșeriu, nu mai este printre noi. Dar i-a ră-

mas opera mereu actuală, dovadă a harului savantului și a forței lui de muncă. Eugen Coșeriu a revoluționat lingvistica secolului XX. După Ferdinand de Saussure nu a existat un alt lingvist care ar fi făcut atâta pentru dezvoltarea științei despre limbă. Având o excepțională pregătire și cultură filologică, în sensul clasic al cuvântului (cunoștea în profunzime limbile clasice – greaca și latina – scria și vorbea curent mai multe limbi europene – spaniola, italiana, franceza, germana, engleza), Eugen Coșeriu a pătruns în esența faptelor și fenomenelor glotice. A fost un mare filozof al lingvisticii moderne. S-a străduit permanent să pătrundă în „esența esenței” (în „quid-ul quid-ului”). Dacă în lingvistica saussuriană și post-saussuriană s-a insistat mai mult asupra dihotomiilor *limbă/vorbire*, *sincronie/diacronie*, Eugen Coșeriu a fundamentat și lansat ideea trihotomiei – *sistem – normă – vorbire*, punând îndeosebi accentul pe conceptul de *normă*. Deși despre normă într-un fel sau altul s-a vorbit și până la E. Coșeriu, conceptul în cauză era abordat oarecum izolat, în afara altor entități ontologice. Savantul definește norma în strânsă corelație cu conceptul sistemului glotic, ca o realizare a acestuia (a sistemului limbii), adică norma este concepută ca o realizare (sau, eventual, multiple realizări) a sistemului.

În orice compartiment sau sferă a științei lingvistice unde a activat maestrul a lansat noi teze, gânduri și idei originale. Niciodată nu a respins din start ideile și concepțiile predecesorilor, accentuând faptul că lingvistul sau, în genere, cercetătorul care pretinde să creeze ceva cu totul nou nesprijinindu-se pe nimic, adică respingând sau ignorând ceea ce s-a scris până la el, nu numai că nu este original, dar nici nu va fi în stare să creeze ceva, nu va spune nimic nou. Totodată, E. Coșeriu îi avertiza pe tinerii savanți-lingviști că ar fi o eroare de

principiu să încerci să scrii și să tratezi faptele glotice într-un mod simplist, cu un aparat terminologic rudimentar, adică „pe înțelesul tuturor”. Lingvistul, fie și începător, nu trebuie să coboare, ci, dimpotrivă, să urce pe o treaptă superioară, ai-doma unui matematician care, dacă se vrea cu adevărat savant, trebuie să abandoneze domeniul aritmeticii și să urce cu pași temerari în sferile matematicii superioare.

Pe parcursul a mai bine de 50 de ani de muncă științifică, Eugen Coșeriu a reușit să abordeze practic toate sferele și compartimentele științei lingvistice și să trateze în profunzime probleme de lingvistică generală, semantică, tipologie, istoria limbilor și a filologiei romanice, lexicologie, gramatică (logicism și antilogicism în gramatică), sintaxa funcțională, filozofia limbajului, limbajul poetic. Un interes aparte în prelegerile și conferințele ținute în fața studenților și profesorilor (la universitățile din Iași și Chișinău) a suscitat problematica arhitectonicii și structurii limbii, unității lingvistice și unității naționale în special, cea a competenței lingvistice (el saber lingüístico), a conceptului de limbă și limbi istorice.

Problematica ce ține de conceptul de *limbă*, *dialect*, *limbă istorică* și *limbă funcțională* a fost tratată în profunzime de către E. Coșeriu în lucrările sale dedicate geografiei lingvistice, în special, problemelor de dialectologie romană și generală. Dat fiind că problematica în cauză poate fi extrapolată și asupra situației glotice din extremitatea de est a lumii romanice, adică a limbii române, ținem să cităm câteva opinii coșeriene în acest sens. Cu privire la conceptul și statutul de limbă (de limbă, în general), limbă istorică și dialect, E. Coșeriu afirmă următoarele: „... un mod comun și tradițional de a vorbi este un sistem de izoglose realizabil în vorbirea însăși și un sistem de izoglose „complet”, adică realizabil – direct

sau indirect – ca activitate lingvistică, este o **limbă** (**Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică**). Chișinău, „Știința”, 1994, p. 94) și în continuare: „Orice sistem care ar putea funcționa în actul vorbirii (ori ar putea fi dedus din funcționarea sa în activitatea lingvistică) este o „limbă”. Aceasta înseamnă că și conceptul de „dialect” cade sub incidența conceptului general de „limbă” și că între dialect și limbă nu există o diferență de natură sau „substantivală”. În mod intrinsec, un dialect este pur și simplu o limbă: un sistem fonetic, gramatical și lexical (ibidem, p. 95). S-ar părea, la o primă lectură, că se pune semnul egalității între limbă și dialect. Mai jos, însă, E. Coșeriu revine la această teză specificând și afirmând următoarele: „Așa încât, în sens „obiectiv” (prin ceea ce desemnează termenul *dialect* – contrar unei opinii foarte răspândite – nu are altă semnificație decât aceea a termenului de *limbă*. Dar *dacă orice „dialect” este o limbă, nu orice „limbă” este un dialect* (subl. n. – I.D.). Într-adevăr, atât în uzul curent, cât și în lingvistică, vorbim de „dialectele spaniolei” (ale limbii spaniole), ale „italienei”, „francezei” etc., adică subordonăm dialectele unor anumite „limbi”. În aceste cazuri folosim un concept particular de „limbă” care cade și el sub incidența conceptului general de limbă ca „sistem de izoglose”, fără a coincide însă cu acela al unui sistem lingvistic imediat realizabil în vorbire. Este vorba de conceptul de *limbă istorică* sau *idiom*, adică de limbi ale căror limite nu se stabilesc ad-hoc [...], ci sunt stabilite istoricește ca atare de propriii lor vorbitori și de vorbitorii altor limbi, ceea ce se manifestă de obicei prin faptul că aceste limbi „au nume” (se desemnează printr-un adjectiv „propriu” sau „identificator”: „limba spaniolă”, „limba portugheză”, „limba franceză” etc.” [ibidem]. Cu alte cuvinte, termenul de *dialect*, în măsura în care se opune celui de

limbă, desemnează o limbă minoră care se distinge în cadrul (sau este inclusă) unei limbi majore, care este o *limbă istorică* (un „idiom”)* [ibidem]. Nu întâmplător, credem, în cazul limbilor romanice occidentale tradițional s-a impus termenul de *idiom* care precedă glotonimul (adjectival) respectiv pentru desemnarea acestor limbi (care de obicei se omite, dar se conține în mod implicit în respectivele glotonime), de exemplu al *español* (= el idioma español), o *português* (= o idioma português), le *français* (= l’idiome français), l’*italiano* (= l’idioma italiano) etc. Cu privire la conceptul și termenul *idiom* (cu sensul de limbă istorică) E. Coșeriu într-o notă la lucrarea mai sus citată specifică următoarele: „În spaniolă cuvântul *idiom* are adesea exact această valoare (de limbă istorică, n.n.). Astfel, „limba lui Cervantes” poate fi o varietate a spaniolei (modalitatea particulară a spaniolei întrebuințate de Cervantes în operele sale), în timp ce „idiomul lui Cervantes” este spaniola ca limbă istorică și se opune „idiomului lui Dante”, „idiomului lui Camões”, „idiomului lui Shakespeare” care sunt, respectiv, italiana, portugheza, engleza, ca limbi istorice. Tot astfel, se spune *idiomul spaniol*, *idiomul german* etc...” [ibidem, p. 119]. Vorbind despre unitatea lingvistică și unitatea națională în legătură cu conceptul de limbă comună și limbă istorică cu aplicare la arealul daco-român, E. Coșeriu subliniază următoarele fapte și teze, demne de reținut (mai cu seamă pentru rătăciții și răuvoitorii limbii noastre naționale): „Numim limbă română limba istorică română cu toată varietatea ei și cu toate dialectele ei din țară și din afara țării. Numim apoi limbă română comună în forma ei daco-română vorbită de

* Este clar că dacă un dialect nu este atribuit nici unei „limbi” de rang superior, el însuși constituie o limbă istorică prin sine (p. 119).

toți vorbitorii, cu o anumită varietate, din Basarabia până în Banat și din Dobrogea până în Maramureș, sau, așa spune, din Transnistria până în Banat. Numim limbă română, de exemplu, într-o gramatică de limbă română, o formă exemplară a limbii române, o formă standard a limbii române, adică de fiecare dată aceste trei straturi se numesc în același fel: limbă română, toată limba română, cu toată varietatea ei, limba română comună și limba română care se propune ca normă pentru toate regiunile românești și pentru toată extensiunea limbii istorice“ (**Prelegeri și conferințe**, Iași, 1994, p. 186).

Eugen Coșeriu a fost un aprig și consecvent apărător al limbii române. În acest sens, lipsa lui se va lăsa simțită mereu în Basarabia înstrăinată. Cumpătat și bonom din fire, Domnia Sa devenea aspru de fiecare dată când cineva atenta la adevărul științific. Îmi amintesc de replica sa necruțătoare, plină de sarcasm, la adresa susținătorilor „limbii moldovenești“, care se străduiau să „descopere“ niște diferențe (de ordin lexical) între varianta basarabeană și cea de peste Prut a limbii române. „Vedeți, domniile voastre, acești domni-tovarăși ne învață că aici, în Basarabia, se zice *cleioancă* și nu *mușama*, *baistruc* și nu *bastard*, *sârnice* dar nu *chibrituri*. Ce așa putea să le răspund? Cu o *cleioancă*, cu un *baistruc* și cu trei *sârnice* nu faci limbă moldovenească“. În cadrul unei conferințe, savantul accentua că problema limbii române, comune tuturor vorbitorilor acesteia, nici n-ar trebui să se mai discute: „Aceste lucruri nu le putem discuta! Dar putem arăta noi mereu că 2 + 2 nu fac 5, nici 3, nici 6, nici 8 ș.a.m.d., dat fiind că știu și acești răuvoitori că 2 + 2 fac 4“. Mai limpede și mai convingător nici că se mai poate spune!

În încheiere, vreau să subliniez, că e de datoria noastră și a generațiilor viitoare de a cinsti

memoria marelui lingvist român-basarabean, să studiem și să valorificăm vasta-i operă lingvistică, opera acestui adevărat gigant al științei filologice, conaționalul și patriotul acestui neam încă nedreptățit, cel care a fost și va rămâne mereu în știință și în memoria noastră – **Eugen Coșeriu**.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. E. Coșeriu, *Sistema, norma y habla*, Montevideo, 1952.
2. E. Coșeriu, *Teoria del lenguaje y lingüística general*, Madrid, 1962.
3. E. Coșeriu, *Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică*, Chișinău, „Știința“, 1994.
4. E. Coșeriu, *Prelegeri și conferințe*, Iași, 1994.
5. A. A. Леонтьев (recenzie la:) E. Coșeriu, *Systema, norma y habla*, Montevideo, 1952, // *Структурно-типологические исследования*, М., 1962.
6. Г. В. Степанов, *О двух аспектах понятия языковой нормы // Метода сравнительно-сопоставительного изучения романских языков*, М, 1966.

Prof. univ. dr.
Andrei CRIJANOVSKI

DESTINE BASARABENE

Trista veste, parvenită din Germania, despre moartea Profesorului Eugen Coșeriu ne-a cutremurat pe toți până în adâncul sufletului. Este cu totul de neimaginat ca Omul – simbol al demnității noastre, care – acum zece ani – părea recuperat definitiv, să ne părăsească de data aceasta pentru totdeauna.

Pe noi, cei de acasă, “teroarea istoriei” ne-a marcat cu un destin vitreg: imperiile ne-au făcut mai mici, mai neajutorați, părăsiți, înstrăinați, prizonieri ai conștiinței în propria noastră casă, pe propriul nostru pământ.

Tocmai de aceea, revenirea, după o absență de peste 50 de ani, a Profesorului Eugen Coșeriu acasă, în *patria chica*, (adică mică, în spaniolă) a fost pentru noi ca o rază de lumină în bezna unei nopți nespus de lungi.

Cât de mult ne bucuram de soarta compatriotului nostru aflat și realizat plenar pe alte meleaguri! Cu câtă mândrie și recunoștință admirăm aprecierile și recunoașterea internațională a operei sale lingvistice!

Și cât de paradoxală pare situația în care limba română de la noi se află într-o stare lamentabilă – cauzele sunt foarte bine cunoscute – de vreme ce acest popor a dat lumii pe cel mai mare lingvist al epocii!

Mă consider un om fericit, chiar în condițiile noastre, pentru că Providența a dispus ca, în tinerețea mea, să aleg, ca specialitate, limba, literatura și cultura spaniolă, pe care le-am studiat și apoi profesat mai bine de 20 de ani în mai multe universități. Spun fericit, pentru că în această fascinantă limbă, preț de jumătate de secol, a gândit și și-a scris operele fundamentale

Profesorul Coșeriu, al cărui nume l-am purtat în subconștientul meu, binecuvântându-i creația. Aceasta îmi servea mereu în modesta mea activitate, mă făcea să fiu perseverent în acțiunile mele și intransigent față de oribila situație în care ne aflam.

Deja în anii de studenție (1962-'67), m-au preocupat problemele de istoria limbii spaniole și dialectologie spaniolă, precum și de istorie a celorlalte limbi romanice și, în mod special, a limbii române. Ca temă a tezei mele de licență am avut “Spaniola și româna, arii laterale ale României”, scrisă sub îndrumarea regretatului profesor Vitalie Sorbală, un bun filolog și mare român. În această teză am aplicat cunoscuta teorie și metodă a geografiei lingvistice, elaborată și promovată de reputatul lingvist italian Matteo Bartoli și care, ulterior, a fost magistral amplificată de Eugen Coșeriu. Teza am susținut-o cu succes, deși nu a fost “agreată” de conducerea universității. Este limpede de ce! După absolvirea universității, am predat la aceeași catedră “Istoria limbii spaniole” și “Dialectologia spaniolă” sau “Geografia lingvistică în Spania și în America Latină”, iar în 1972 am scris și am publicat un **Manual elemental de gramatică istorică spaniolă**.

Un mare noroc al meu a fost să am (în afară de Vitalie Sorbală) ca profesor și apoi coleg de catedră pe excepționalul prof. dr. Nicanor Rusu, fost coleg cu Eugen Coșeriu în Italia. Prof. N. Rusu ne-a povestit multe lucruri, firește “în șoaptă”, despre anii de studii în Italia și despre colegul său Eugen Coșeriu, care, spunea N. Rusu, “a avut minte și noroc să nu se întoarcă în Basarabia”, stabilindu-se ulterior la Montevideo pentru a atinge piscurile științei filologice. Știam cât l-a costat pe profesorul N. Rusu revenirea în Basarabia în toiul războiului – opt ani de deportare în Siberia – un preț prea scump pentru studiile la Roma! Așadar, deja în anii '60, noi, cei de la spaniolă, știam despre basarabeanul Eugen Coșeriu. Mi se umplea sufletul de admirație și

bucurie pentru acest om, mai ales că la Montevideo am avut și o mătușă, emigrată în 1929, în unul din primele valuri de emigrație a românilor – din Țara Întregită.

În 1963 am avut posibilitatea de a lua cunoștință de primul studiu coșerian de mare rezonanță în cercurile științifice: **Sistema, norma y habla**, publicat în limba rusă în culegerea "Novoe v lingvistike" care se tipărea anual la Moscova.

Având un crez științific bine și definitiv conturat în ce privește limba română vorbită de populația românească din Basarabia și neacceptând politica antinațională a conducerii R.S.S.M., fapt pentru care am fost scos din învățământul superior, firește, sub diferite pretexte camuflate, am fost nevoit să-mi părăsesc patria mică.

La Moscova, unde m-am stabilit în 1978, am predat limba română și spaniola la Academia Diplomatică, la Institutul de Limbi Străine "M. Thorez" și la Academia de Comerț Exterior. Acolo am avut posibilitatea să consult în original, în bibliotecile științifice ale metropolei, opera de bază a marelui nostru compatriot.

Schimbările survenite în anii 1990-1991, după destrămarea Imperiului roșu, nu puteau fi precise, cred, nici de cel mai frumos vis. Ceea ce a urmat este cunoscut de toată lumea: unele realizări, dar mai multe ratări amare, care ne-au împiedicat enorm să profităm de șansa istorică.

Prima vizită a Profesorului Eugen Coșeriu la Chișinău, imediat după proclamarea independenței, a fost pentru mine o fericită și inopinată ocazie de a mă întâlni cu celebrul lingvist, cu Omul-Legendă, basarabean get-beget. La înapoierea D-sale în Germania via Moscova, în ziua de 4 septembrie 1991, l-am întâmpinat, în calitatea mea de șef de Protocol al Ambasadei R.M. în metropolă, pe aeroportul Vnukovo, pentru a-l însoți până la aeroportul Șeremetievo. Întâlnirea a fost deosebit de emoționantă pentru mine și

interesantă, cred, pentru Profesor, plăcut surprins de cunoștințele mele în domeniul hispanisticii. Am avut o conversație de cel puțin patru ore, pe teme foarte variate: de la lingvistică la politică. Am putut constata că dl Profesor este un interlocutor foarte agreabil și extraordinar de informat asupra chestiunilor politice.

La sugestia mea ca opera D-sale să fie pusă, în limba română, la îndemâna cercetătorilor și tineretului studios din Basarabia și România, Profesorul mi-a răspuns prompt: "Consider că cei mai indicați să traducă din lucrările mele sunteți dvs. și colegii dvs. hispaniști și lingviști-româniști din Chișinău". Am simțit că ne-am asuma o prea mare răspundere, în acest caz, spunând: "Ar fi păcat să vă alterăm opera, nefiind pe potrivă nivelul nostru de cunoaștere a limbii române". Răspunsul meu sceptic nu a fost acceptat de dl Profesor.

Când în anul 1993 Institutul de Lingvistică a programat editarea, în limba română, a primului volum de scrieri ale ilustrului nostru compatriot (este vorba de cartea **Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică. Trei studii**, Chișinău, 1994), dl acad. S. Berejan mi-a solicitat colaborarea. Am acceptat-o cu ezitare, nu înainte de a-i reda dlui Berejan discuția, avută la Moscova cu E. Coșeriu, referitoare la problema traducerii lucrărilor sale în limba română, și, în special, reticența mea în această privință. Am tradus pentru acest volum **La geografía lingüística** (1956), un important studiu din prima perioadă, cea mai fecundă, a creației coșeriene la Montevideo (cuprinzând anii 1952-1962), când au fost scrise lucrările originale de amploare: **Sistema, norma y habla** (1952), **Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje** (1954), **Logicismo y antilogicismo en la gramática** (1957), **Determinación y entorno** (1957), **Sincronía, diacronía e historia** (1958) și **Teoría del lenguaje y lingüística general** (1962). Țin să menționez că studiul

Geografia lingvistică, pe care l-am tradus eu (în sumarul cărții, în locul numelui meu, din greșeală, figurează numele colegului T. Balaban), mi-a fost familiar și foarte drag sufletului, întrucât ideile și metodele de investigație le-am utilizat atât în teza mea de licență, cât și în "Cursul de dialectologie spaniolă" pe care l-am predat la Facultate. Mai mult, fiind pasionat de materia disciplinei, am avut răbdarea să copiez, de mână, pe foi format mare, toate hărțile dialectale după **Atlas Lingüístico de la Península Ibérica**.

* * *

O problemă de maximă importanță pentru noi este cea a educației și corectitudinii lingvistice. Dezbaterea și mai ales soluționarea ei, la ora actuală, se impune cu necesitate având în vedere situația gravă a limbii române vorbite în Basarabia, situație creată în ultimele cinci-șase decenii ca urmare a unor factori extralingvistici nefavorabili. Avem cunoștință, de la autorul însuși, despre lucrarea **El problema de la corrección idiomática**, anunțată la prestigioasa editură madrilenă GREDOS, la care au fost publicate toate operele mai importante ale Profesorului, scrise în limba spaniolă. Este o carte în care sunt abordate diferite aspecte ale problemei enunțate, precum: politica lingvistică, predarea limbii, educația lingvistică, justificarea limbii literare ș.a. Până nu de mult, constată autorul, problema normelor literare s-a considerat ca una secundară, ca o problemă a puriștilor, nu ca o problemă științifică. Profesorul Eugen Coșeriu propune o atitudine nouă în acest sens, subliniind că problema educației lingvistice trebuie să presupună în primul rând învățarea normelor limbajului în general, nu numai predarea unei limbi.

Amintim în acest context că și lucrarea noastră **Dicționar de dificultăți ale limbii române** are ca finalitate cultivarea limbii, concepută ca un act de conformare la normele literare.

* * *

În aceste triste zile de despărțire de Eugen Coșeriu mi-am amintit de o altă mare personalitate, cu un destin aparte, român oltean, fost coleg de doctorat cu compatriotul nostru, având două doctorate susținute la Roma, stabilit în 1994 la Madrid: George USCĂTESCU (1919-1995), filozof, scriitor și profesor universitar.

L-am cunoscut personal în timpul celor două vizite la Madrid (în 1989 și 1990), unde mi-a acordat și un amplu interviu (publicat în "L.A.", 16 august 1990).

Rugat să evoce figura fostului său coleg, G. Uscătescu a accentuat: Am fost colegi la doctorat în Roma, la începutul decadei 40. Și am fost colegi nu numai la secția de filologie romanică, unde i-am avut în calitate de profesori pe G. Bertoni, A. Schiaffini, N. Sapegno etc., ci am și locuit în aceeași "Casa dello studente" la Roma... După ce și-a trecut doctoratele, a plecat în Uruguay, la Montevideo. Acolo și-a continuat activitățile, fiind un om extraordinar de dotat pentru lingvistică, filologie în general, pentru cunoașterea limbilor. Studia limbile cele mai variate..., a fost un om cu o pregătire foarte solidă; și în filozofia limbii, și în lingvistica pură are un loc de cinste prietenul și aproape fratele meu Coșeriu.

George Uscătescu a fost constant preocupat de destinul bătrânului nostru continent, de cultura și civilizația umană, de om.

Destine și destine...

Iată trei destine umane:

Nicanor Rusu, George Uscătescu, Eugen Coșeriu.

Destinul lui Nicanor Rusu a fost frânt de un regim crunt și inuman.

Destinele lui George Uscătescu și lui Eugen Coșeriu au stat sub zodia norocului și a împlinirii.

Destinul Basarabiei noastre dragi îl știm mereu însoțit de celebra strofă eminesciană:

**Auzi!... departe strigă slabii
Și asupriții către noi:
È glasul sfintei Basarabii,
Ajunsă-n ziua de apoi.**

Despre pătititul nostru ținut Eugen Coșeriu zice: "Destinul Basarabiei îl văd cu speranță și cu mare teamă... Trăiesc intens acest destin și mă doare în mod constant".

Destinul nostru, al oamenilor acestui pământ, rămâne mereu sub zodia speranței. Lung e drumul speranței noastre!

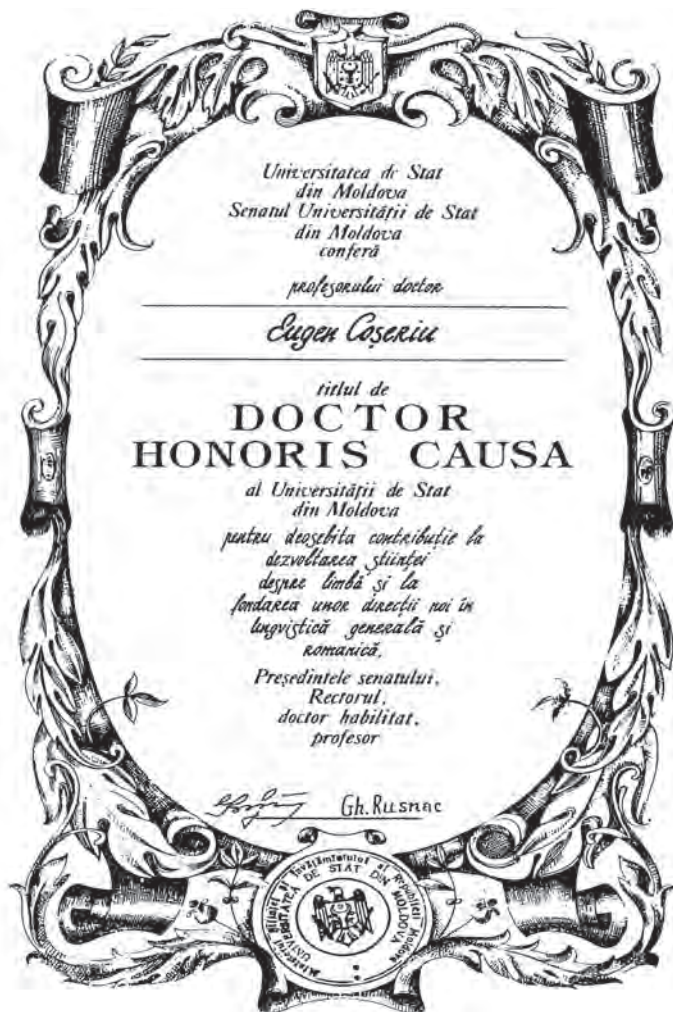
* * *

La despărțirea de marele om de știință și marele român care a fost Eugen Coșeriu nu trebuie să ne stăpânească disperarea, căci marile personalități nu dispar o dată cu moartea lor biologică. Cu noi, și după

noi, cu generațiile viitorului rămâne inestimabila lor moștenire gravată în cărți, aceste veșnice izvoare de cunoștințe.

Monumentala operă lingvistică a lui Eugen Coșeriu trebuie să devină un bun al poporului din care a făcut parte.

Traducerea integrală în limba română și punerea ei în circulație largă trebuie să constituie o urgență și un deziderat de interes național. Acesta va fi cel mai frumos omagiu al nostru adus memoriei luminoase a marelui dispărut.



**Prof. univ.
Vasile MELNIC**

ÎN MEMORIA LUMII ȘI A PATRIEI SALE

Nimeni nu vrea să creadă că unul dintre cei mai mari lingviști ai lumii, Eugen Coșeriu, ne-a părăsit. Nu, marele savant a rămas pretutindeni, unde a muncit, a activat și a scris operele sale de o valoare incontestabilă ce vor supraviețui tuturor timpurilor. Domnia Sa a plecat în ceruri mai aproape de Domnul, căci are și el, Bunul, nevoie de apostoli înțelepți, plini de dragoste de carte și credință creștină.

Savantul și scriitorul Eugen Coșeriu există și va exista mereu la Milano, Montevideo, Madrid, în Canada, Argentina, Chile; la Tübingen, Sofia, București, Iași și Cluj, Chișinău, Bălți, Mihăileni etc. Domnia Sa a rămas, cum spune poetul N. Dabija, "în fiecare fir de iarbă", "în izvorul și țărîna" baștinei sale, în sîngele românilor basarabeni.

Oriunde destinul i-a purtat pașii, Eugen Coșeriu a rămas credincios Basarabiei, străvechi pământ românesc, a muncit cu sacrificiu în numele patriei noastre comune – Limba Română.

Celebrul lingvist S. Pușcariu spunea undeva că a fi savant mare înseamnă a fi învățat mult. Cu talentul te naști, însă acest dar dumnezeiesc trebuie răsplătit prin muncă. Valoaroasele și multiplele studii ale acad. Eugen Coșeriu sînt o confirmare elocventă în acest sens.

Se știe că numeroasele cursuri ținute la universitățile din Europa și din America aveau drept axă cele

mai importante și mai stringente probleme ale lingvisticii moderne, contemporane.

Neîntrecutul dascăl, după mărturisirea exegeților care i-au cercetat viața și opera, a fost, în același timp, și un Om de o rară bunătate a inimii, un mare patriot și prieten al românilor de pretutindeni. Domnia Sa a știut să semene sămînță sănătoasă discipolilor săi, dragoste și dăruire pentru cercetările științifice, pentru carte, pentru credință și pămîntul străbun. Poate anume de aceea orașul german Tübingen a devenit un mare centru de studii excelente în domeniul romanisticii, germanisticii, lingvisticii generale etc.

Anii de activitate și muncă asiduă a renumitului savant formează o adevărată epocă în istoria filologiei contemporane.

Încrederea în forța argumentului științific a constituit pentru acad. E. Coșeriu o conduită a întregii sale vieți. Cu dorința de a servi știința limbii, de a vedea limba română în culmea înfloririi sale și în Basarabia (dovadă stau luările de atitudine în problema denumirii limbii utilizate la est de Prut în cadrul întrunirilor științifice desfășurate pe parcursul ultimului deceniu la Chișinău, Bălți, Iași, Suceava etc.), prof. Eugen Coșeriu rămîne pentru vecie în memoria lumii și a Patriei sale.

În aceste zile care ne-au îndurerat pe toți, cei de o limbă și o credință cu Eugen Coșeriu, zicem: noi vă purtăm în suflet, căci sîntem plămădiți din același sînge, pe care vrem să-l avem și la "judecata de apoi", așa cum ați dorit și cum ne rugați în poezia "Sîngele nostru".

Ne închinăm în fața chipului luminos al acestui mare savant și patriot, model de profundă și înaltă ținută științifică, exemplu de muncă neobosită pe ogorul filologiei universale și al celei românești.

Ion HADÂRCĂ

TESTAMENTUL LUI COȘERIU

Dintre toate aventurile spiritului Limba (Cuvântul) rămâne a fi drept cea mai fascinantă și mai aproape de mila divinității aventură spirituală, comunicarea, desăvârșirea sau mântuirea prin cuvânt fiind trepte organice ale devenirii noastre umane și ale deosebirii față de celelalte fapte minunate împlinite de Creator.

Aceste gânduri mă copleșeau la Te Deum-ul organizat de Uniunea Scriitorilor în memoria lui Eugen Coșeriu, unde s-au spus cuvinte din inimă, dar s-au împărțit și neliniști, pe de o parte, față de postumitatea testamentară a operei, casei și bibliotecii coșeriene, solicitându-se un demers de protecție a lor sub patronatul Guvernului României; pe de altă parte, ironia sorții a dorit ca tocmai în aceste zile anumiți semidocti ministeriali să zgândărescă din nou problema identității lingvistice, după 13 ani (!) de ne-funcționare a limbii de stat în acest spațiu, prezentându-se drept mari și generoși aventurieri ai Adevărului politizat. Am considerat, acolo și aici, că este o impietate față de memoria lui Coșeriu să mai venim azi cu "inovații lingvistice", când o lume întregă știe cine suntem și ce limbă vorbim, chiar datorită autorității indubitabile pentru lingvistica mondială a marelui Eugen Coșeriu.

Eugen Coșeriu... O traiectorie harismatică i-a marcat în ascendență destinul. Coborâtor dintr-o veche și uitată provincie daco-romană, copilul Eugen are noroc, încă la Mihăileni, satul său de origine, de "extraordinarul dascăl" Roman Mândăcanu, care profetea astfel: "crește un munte pe moșia satului nostru"(!). Apoi Liceul "Ion Creangă" din Bălți, Universitatea din Iași și bursa la Roma, Padova, Milano... Este chiar dinamica inițiativă, vorba lui Mircea Eliade, dinspre

periferie spre Centru! Cele două doctorate, în slavistică (Roma, 1944) și filozofie estetică (Milano, 1949) îi dau conștiința deplinei libertăți intelectuale, America Latină oferindu-i chiar libertatea consistenței formative independente ("La Montevideo... eu m-am format mai mult prin mine, mi-am dezvoltat concepția sau am arătat care era ea", afirmă E. Coșeriu în amplul interviu realizat de Nicolae Saramandu *Lingvistica integrală*, Ed. FCR, 1996). Acolo sunt elaborate două din lucrările fundamentale ale lingvisticii mondiale contemporane: *Sistema, norma y habla* [1952] și *Sincronía, diacronía e historia* [1958]. Astfel, încât intrarea în Tübingen s-a făcut firesc și cu demnitate, Germania, patria "întemeietorilor" Friedrich Diez, Wilhelm von Humboldt și Franz Bopp recunoscându-l decisiv și impunându-l categoric elitelor occidentale.

Sporadic, survenea nostalgia originilor și atunci spera că Măria Sa Întâmplarea, prin București sau Moscova, îl va aduce mai aproape de casă, poate chiar... Însă "cortina de fier" funcționa diabolic. Până în anii '90 și numele îi era interzis în propria patrie!

Deși îl cunoscuse anterior pe dl acad. Silviu Berejan, la un Congres internațional de la București, în 1968, bucurându-se ca un copil să afle vești "de la ai săi", abia în august 1991, după 51 de ani (!) își vede Mihăilenii copilăriei, precum relatează prietenul său S. Berejan în eseul-prefață *Un rege al lingvisticii pornit de pe plaiuri moldave* la prima carte de E. Coșeriu "**Lingvistică din perspectivă spațială și antropologică**" lansată în spațiul natal, basarabean, de către Editura "Știința" în 1994: "dându-și frâu liber sentimentelor, își ia în grabă bilet la avion și sosește la baștină pentru a trăi împreună cu conaționalii săi momente înălțătoare din acel sfârșit de august; și vine [*anume atunci*], nu spre sfârșitul lui septembrie, când fusese invitat de Academie".

Atunci l-am cunoscut personal pe Eugen Coșeriu, "legenda vie" a lingvisticii mondiale, vorbitorul absolut și mașina-translatoare a cuvintelor lumii. Am rămas uimit că ne cunoștea

pe fiecare, ce am scris și ce am rostit pe la Adunările Naționale, reproducea idei și fragmente de versuri, intra simplu și aparent accesibil în dialog, numai în umbra pupilelor se citea bezna cunoștințelor, pulsația neliniștită a laserului alergând neobosit peste tomuri, biblii, cripte, hrisoave și piramide încă nedescifrate...

Cu greu, dar sincronismul comunicării exterioare se încheaga treptat. În anul 2000 Editura ARC îi lansează aici un nou volum de pură teorie critică a manifestărilor prin limbaj: *Lección de lingvistică generală*, urmată de o fericită antologie de texte-comunicări la Colocviul Internațional de la Bălți (18-19 mai 2001), organizat cu prilejul a 80 de ani din ziua nașterii lui E. Coșeriu – **Un lingvist pentru secolul XXI** (Ed. "Știința"); comunicarea interioară, adică lectura și înțelegerea deplină încă urmând a se produce în conștiințele noastre...

De exemplu, *Limba română în fața Occidentului: De la Genebrardus la Hervás*, o importantă culegere de studii și comunicări omagiale, alias *Contribuții la istoria cunoașterii limbii române* (și implicit, a poporului român n.n. I. H.) în Europa Occidentală, carte apărută inițial în germană, la Tübingen, în 1980, și mai apoi, în 1994, la Cluj-Napoca, în prestigioasa colecție "**Bibliotheca romanica Lingua et traditio**", fondată de regretatul prof. Marian Papahagi. Volumul cuprinde o perioadă puțin cunoscută, mai bine zis, puțin explorată în romanistică, și anume, secolele XVI-XVIII, când au activat învățații-poligloți, care într-un mod sau altul (succint, aproximativ sau amplu și bine documentat) au promovat în lumea occidentală mărturiile savante ale latinității limbii române și ale originilor daco-latine ale unui popor, care în acele vremuri era prea puțin cunoscut, fiind încă în drum spre libertatea, recunoașterea și consacrarea sa în modernitate. Astfel, Gilbert Genebrard (cca 1537-1597), învățatul benedictin din Auvergne și profesorul de la Collège Royal din Paris, iar apoi arhiepiscop de Aix-en-Provence, este unul din primii cărturari occidentali, care scoate la lumină și pune în valoare fondul latin al limbii române,

identitatea ei romanică și de înrudire cu limbile italică, galică și hispanică ("... Latina Italicae, Valachicae, Gallicae & Hispanicae")! Acesta este pașaportul nostru de identitate, fixat în lucrarea lui Genebrard *Chronographia*, apărută la Paris (1580), Köln (1581), Paris (1585), Lyon (1609). Spaniolul Andres de Poza, germanul Hieronymus Megiser, suedezul Georg Stiernhielm, italianul, sau italo-austriacul, Franz [Francesco] Grisellini, Martin Opitz, Andreas Müller sau Lorenzo Hervás y Panduro sunt alte nume de savanți, viețile și lucrările cărora sunt migălos studiate și profund interpretate de ilustrul nostru lingvist.

Nu în zadar am scris "migălos studiate", deoarece în cazul lui Megiser (1554-1619), dar și Stiernhielm, Eugen Coșeriu combate strălucit niște incoerențe sau chiar neadevăruri încoerente sau chiar neadevăruri grave, cu lux de amănunte restabilind *ab initio* tot contextul informațional, ce din păcate a fost ignorat sau citat cu aproximație chiar de unii lingviști redutabili, cum ar fi Lazăr Șăineanu sau Carlo Tagliavini, cu tot respectul pentru opera lor de ansamblu. În cazul lui Megiser, Eugen Coșeriu face apel la sursă, lucrarea *Specimen XL linguarum*, elaborată de H. Megiser între anii 1593-1603, în care se publică 40-47 de versiuni-"specimene" ale rugăciunii *Tatăl Nostru* în tot atâtea limbi de pe glob, inclusiv în română (!), lucrare pe care Lazăr Șăineanu, pare-se, nu a consultat-o direct, zadarnic ironizând pe seama autorului german, precum că ar fi confundat româna cu chineza! Eroarea a fost preluată de prestigiosul Tagliavini, care în *Panorama di storia della linguistica* zice, pe urmele lui Șăineanu: "il Megiser, nell'opera citata, scambia il testo del "Pater noster" rumeno, pubblicato sotto il n. XLI, con quello cineze, pubblicato sotto il n. XLVI".

Înlăturând confuziile, Coșeriu face o altă precizare importantă – că primul *Tatăl Nostru* apărut în afara României este totuși cel favorizat de Luca Stroici și publicat cu nouă ani înaintea lui Megiser. Oricum, anume textul lui Megiser "a fost preluat în multe alte culegeri poliglote de *Tatăl Nostru*, mai întâi de Wilkins și de Andreas Miller, apoi de fiecare dată până

la Hervás și Adelung-Vater". Textul lui Stroici rămânând total necunoscut Occidentului, E. Coșeriu face o altă demonstrație de excepție în eseu *Stiernhielm, limba română și ciudatul destin al unui Tatăl Nostru...*, aducând argumente în favoarea lui Nicolae Milescu Spătarul, cel care prin 1666 a fost în solie la Stockholm, astfel făcându-se posibilă cunoștința cu celebrul Stiernhielm! Drept argument decisiv Coșeriu pune în valoare o altă sursă inedită (!), scrisoarea lui Milescu din dec. 1669 către capelanul ambasadei engleze Thomas Smith, cinci file între altele conținând și un *Tatăl Nostru* românesc, aceste file aflându-se și astăzi în Biblioteca Oxford, rătăcite printr-un manuscris turcesc! Comparăția textului autograf al lui Milescu cu cel reprodus de Stiernhielm este frapantă și decisivă. Două concluzii se cer pentru această demonstrație, expusă aici ceva mai desfășurat. Prima, că orizontul de cunoaștere a bibliotecilor occidentale de către Eugen Coșeriu este practic nelimitat, conform paradoxului coșerian: "este foarte important tot ce e al nostru, însă ceea ce este și al altora este încă mai important pentru că este încă mai al nostru"! A doua, că aceeași metodă doctă și exhaustivă Coșeriu o aplică și în cercetarea, nu doar filologică, ci și literară, istorică, teologică, a originilor și a unității limbii și literaturii române, cercetarea rugăciunii *Tatăl Nostru* fiind și o perlă exemplară de studiu, dar și un indiciu fericit, poate chiar de esență divină, al integrității noastre naționale și al minunii dăinuirii prin timp, grație unei vocații cristice a veșnicei reînvieri, despre care distinsul nostru savant a vorbit în termeni extrem de economi, exemplul operei și vieții zbuțumate a Domniei sale fiind, de fapt, o rară ilustrare a acestei vocații.

...Pentru a-i cunoaște opera vastă, în mare parte needitată în română, pentru a valorifica temeinic întreg tezaurul de informații, demonstrații logice, aforisme, contribuții lingvistice și idei filozofice, umaniste, ale acestui mare lingvist, înțelept și profesor al umanității, care este Eugen Coșeriu, se cere timp, aplecare și dragoste pentru munca plină de sacrificiu a celui

care nici pentru o clipă nu și-a uitat și nu și-a întinat izvoarele.

"Dacă e "să spunem lucrurilor așa cum sînt" atunci trebuie să recunoaștem că avem de-a face cu un gigant" o spunea distinsul savant german Hans Helmuth Christmann, încă în 1981, la sărbătorirea lui Eugen Coșeriu, cu ocazia împlinirii celor 60 de ani. Într-o recentă emisiune de evocare la "Europa Liberă" directorul Institutului de Lingvistică al Academiei Române dr. Marius Sala sublinia că jumătate din lingviștii germani moderni se consideră discipolii lui Coșeriu, nemaivorbind de numeroase școli de pe mapamond ce și-l revendică drept profesor al lor!

Acesta mi-ar fi omagiul, tardiv, adus întemeietorului consacrat al conceptului integralității, creativității și alterității științei moderne a limbii.

Perseverent în escaladarea Everestului academic, consecvent în afirmarea Adevărului, modest și corect în relațiile sale cu prietenii, discipolii sau oponentii de idei, și fierbinte în dragostea-i pentru huma natală, Eugen Coșeriu rămâne a fi cunoscut peste ani drept un principiu guvernator, de conștiință modelatoare și de tutelare a identității noastre de limbă, istorie și civilizație pentru viitorime. Anume despre o asemenea identitate poate fi vorba într-o constituție morală ghidată de instanța cea mai înaltă a expresiei sale etno-, lingvo- și filogenetice. În acest context, binelînțeles că și Limba Română poate fi identică, dar nu limbii "moldovenești" și nu minciunii, ci doar Măriei Sale, Sfântului Adevăr!

Oricare ar fi conținutul Testamentului notificat de Eugen Coșeriu, datoria noastră de compatrioți și cea mai constructivă formă de omagiere ar fi să-i aducem toată opera acasă și să-i cinstim memoria prin aceste trei definiții testamentare coșeriene: **Limba Română, Tatăl Nostru (Crezul) și Iubirea de Neam și de Pământul** care și-a rostit întreaga sa dramă, prin cea mai izgonită limbă de pe glob, răzbușându-și ursita prin cel mai mare lingvist al modernității!

Iulian FILIP

MORȚII NOȘTRI NECESARI

Cât e omul viu, cum îl ascultăm?
Dar de auzit, cum auzim omul viu?

La un moment... se bate clopotul, se bate alarma, se declanșează spectacolul fariseic la patul de moarte al omului drag, pe care în viață l-am ascultat pe apucate, iar de auzit l-am auzit și mai rar: *veniți repede și ascultați ultimul cuvânt, că-i pe moarte!*

Cuvânt de om viu și cuvânt de om pe moarte... Cuvintele morților necesari, care ajung cu lumina lor aidoma stelei eminesciene – dacă ajung...

Adevărat: mai mulți vii mitraliază roiuri-roiuri de vorbe, lăsând cuvintele foarte puține urechi proaspete, nelehămetite – *de auzire*. Purtătorilor, lansatorilor de *cuvinte pline, miezoase, potrivite începuturilor*, adeseori (de cele mai multe ori!) abia trecerea *dincolo* le facilitează utilitatea optimală, valorificarea, aprecierea, prețuirea.

Ori și acestea în mod fariseic, considerându-se mortul *absent*, lipsă, *chiar lipsă*.

Toate se trag de la *cuvânt*. Dacă avem noroc la *început de cuvântul potrivit începuturilor, cuvântul ce exprimă adevărul, ca să nu vorbim degeaba*, urmează – în temeiul cuvintelor potrivite, pline de adevăr – și o gândire pe potrivă, în temeiul căreia se realizează o viață de calitate, pe potrivă calității gândirii și vorbirii.

Ne umilim pe noi înșine, cunoscând adevărul și minciuna, pornind și susținând *războiul cuvintelor* limbii noastre, limbii române, având *patronajul* celei mai indicate *treimi* în domeniu: Eminescu, Mateevici, Coșeriu.

Să nu roim vorbe-vorbe. Să se audă El, care unanim ne-au îndemnat să nu pierdem timpul.

De câte ori îl pomenim și îl punem la lucru pe Eminescu, i se aude reproșul, îndemnul, semnul hotărât de *adevăr limpede: și punctum!*

De câte ori e pus la treabă Mateevici, de câte ori răsună imnul Republicii Moldova, de atâtea ori se aude îndemnul preotului poet: **să nu vorbim degeaba!**

Eugen Coșeriu ne îndemna să nu pierdem timpul cu demonstrarea adevărului – să o facă cei care afirmă că 2 plus 2 fac 5 ori chiar 7.

Timpul mult, pierdut în interminabile înșirări de argumente pentru convingerea celor cu aritmetica de la *culinarnăi tehnicum* (vă amintiți bancul notoriu?) e necesar de folosit în programe *adevărate*, din care să ne alegem cu *alte adevăruri*, cu noi *auzitori și purtători, și trăitori în adevăr*.

Pământeianul nostru, bălțeanul, mihăileneanul, chișinăuianul de onoare, cavalerul Ordinului Republicii și al Stelei României Eugen Coșeriu nu era adeptul alarmelor fariseice – nu ne-a speriat cu clopote și nu ne-a *deranjat* să-i venim la cuvântul de om pe moarte: ne-a lăsat toate cuvintele de om foarte viu, cuvinte roind de plinătate și lumină, îndemnându-ne să încheiem *războiul cuvintelor*, că-i război rușinos.

...Ar fi cea mai creștinească pomenire și cinstire a *treimii noastre de noblețe* – Eminescu, Mateevici, Coșeriu – înțelegerile *până la capăt* și punerea *cuvintelor adevărate* și în Constituția Republicii Moldova, la noi acasă, unde *cel mai tânăr* a acceptat să vină, a acceptat să primească cea mai înaltă distincție, având încredere *că va fi auzit*.

Dumnezeu să-i ierte *pe cei trei*, iar *cei trei* să ne ierte pe noi, iar noi... să știm ce iertăm. Dar ceea ce nu se uită să nu uităm.

DRUM SPRE ARPINO

*Poartă-n piatră.
Trepte-n pietre...
Iertătorul să mă certe.
Știutorul să mă ierte.*



Valentin MÂNDÂCANU

UN HOMO SCIENTIFICUS AJUNS PE OLIMP

Recunosc din capul locului că nu dispun nici pe departe de calitățile necesare unui biograf al lui EUGEN COȘERIU. Despre viața și mai ales despre opera acestui savant legendar s-au scris până acum sute de lucrări, dar, din păcate, prea puține îmi stau la dispoziție. Sunt înarmat doar cu calda memorie a copilăriei, cu niște interviuri apărute în revistele „Tribuna” (Cluj) și „Cronica” (Iași), cu un număr din „Dacoromania” lui Paul Miron și în special cu stima pe care o port acestui basarabean care, izolat prin forța unor împrejurări ostile de viața culturală a popoului său, a urcat zi de zi Olimpul științei mondiale.

Nu-i este dat oricui să se nască în același sat, în aceeași perioadă cu un om care avea să-și poarte pașii pe cărările întortocheate a două continente, avea să adune bob cu bob mărgăritarele cunoașterii umane și avea să aureoleze cu prinosul său de suflet cele mai înalte piscuri ale științei universale.

Diferența de ani dintre noi (Eugen e cu nouă leături mai în vârstă) reduce aria amintirilor mele despre viitorul savant la două-trei veri de până la război și la prima vară a cumplitei conflagrații mondiale, când Eugen venea de pe la cele învățături la Mihăileni, să-și mai vadă și să-și mai ajute părinții la treburi și, fiind aproape învecinați cu casele, îl vizita numaidecât și pe tata, fostul său învățător la clasele primare, punându-l în curent cu evenimentele tot mai precipitate din lume și în special cu frumoasele-i succese pe tărâmul literaturii și al științei. Tata, și el fiu de țaran, urmărind, ca mai toți învățătorii de pe atunci, doar luminarea sătenilor și culturalizarea satelor, ținea foarte mult la Eugen și se mândrea cu faptul că din mâinile lui ieșise un băiat atât de capabil. Numai ce-l auzai spunându-i mamei: „Irină dragă, crește un munte pe moșia satului nostru”. Bineînțeles că nu contenea să mi-l dea pe Eugen ca exemplu de cuminenie și sânguință la învățătură: „Ia pildă de la Eugen” sau: „Dacă vrei să ajungi ca Eugen...”. Tot de la tata am aflat că Eugen avea o „extraordinară țineră de minte” și era un adevărat copil-minune, fiindcă ceea ce alții învățau într-un an, el învăța – curat ca-n poveste – într-o săptămână. Prețuirea era reciprocă. Eugen Coșeriu, la rândul său, nutrea un respect profund pentru tata, considerându-l părinte sufletesc și adevărat îndrumător al celor tineri. Peste ani și ani savantul de renume mondial avea să mărturisească într-un interviu: „Chiar în școala primară am avut un învățător dotat excepțional, Roman Mândăcanu”...

Eu credeam cu neclintire în

Prezentul eseu are deosebitul merit de a-l fi readus acasă, în Basarabia, pentru prima dată, în perioada postbelică, pe Eugen Coșeriu.

Plăsmuită într-o vreme de răscruce pentru românii basarabeni, această emoționantă scriere a dlui V. Mândăcanu a fost publicată în revista *Orizontul*, nr. 9 din 1989 – practic, concomitent cu istorica Mare Adunare Națională de la Chișinău și cu adoptarea în Moldova a legislației lingvistice.

Mai e de reținut un detaliu semnificativ: deși pe atunci *Orizontul*, ca și alte publicații basarabene, se tipărea încă în grafie chirilică, prin grija redactorului-șef al revistei, scriitorul Victor Dumbrăveanu, acest eseu consacrat lui Eugen Coșeriu a apărut cu litere latine...

sârguința lui Eugen și nu puneam la îndoială minunile săvârșite de el pe altarul învățaturii. Cât despre cuminenția lui, aveam, știți dumnea-voastră, unele rezerve, impuse de niște întâmplări banale, pe care vi le voi istorisi chiar cu riscul de a-l coborî nițeluș pe dumnealui în ochii... opiniei publice internaționale...

Luam apă de la aceeași fântână, care se afla în dreptul casei lor (casa a fost demolată, iar fântâna, nu se știe de ce, astupată). Fântâna era cu val din lemn de stejar, valul avea fixat pe el un „hlanțug” lung de vreo zece metri și, desigur, era înzestrat cu o coarbă. Într-o zi de vară, cum trebuia să merg pe lângă fântână, îl văd pe Eugen că vine și el cu căldarea. După moldovenescul schimb de cuvinte: „La apă?” – „La apă!” – ce-i trece prin minte dăta scriitorului și savantului în devenire? Își pune căldarea în cârlig, dă drumul valului, frânându-i rostogolirea cu palmele, se încredințează dintr-o smucitură de lanț că s-a umplut găleata, apoi se întoarce către mine, bătu-l-ar norocul, și-mi zice cu un aer de taină: „Amuși ai să vezi ce n-ai mai văzut”. Și unde-și proptește podul palmei în vârful rotunjit al părții orizontale a coarbei și prinde a învărti valul sub ochii mei căscați de mirare-admirație, și l-a tot învărtit așa, în puterea palmei, până s-a arătat căldarea plină cu apă în gura ghizdelor. Ma-a-re minune! Dar Eugen al meu n-are de lucru și-mi zice: „Amu fă și tu ca mine!”. Nu eram omul care să se lase mai prejos. Mi-am sprijinit și eu podul palmei în vârful coarbei, am învărtit-o de vreo câteva ori, până a ieșit căldarea din apă, am mai învărtit-o de două ori cu căldarea grea „în aer” și, nemai-putând îndura durerea din palmă, am scăpat-o „di tăt”. În dezvoltarea ei, foarte violentă, coarba era cât pe ce să mă lase fără dinți. Eugen s-a cam speriat și nu mai știa cum să-mi potolească întărâtarea de cocoș scos din fire. M-am ogoit numai după ce l-am „obligat” să-mi scoată căldarea din fântână și după ce a avut obraz să mă poftască în casă la dânsul pentru a-mi arăta „niște cărți”, căci

la tipărituri mă trăgea și pe mine așa. „Conflictul” s-a aplanat pe cale pașnică, dar peste vreo săptămână am pățit cu Eugen, tot la fântână, o dandana atât de mare (după părerea mea), încât a fost nevoie de intervenția împăciuitoare a tatei. S-a întâmplat că scăpasem căldarea în fântână. Nu m-am pierdut cu firea, am dat o fugă până acasă și m-am întors cu o cange special făcută pentru asemenea rânduieli. După mai multe băjbăituri cu cangea prin apă am simțit la un moment dat că am prins „ceva”. Am tras încetșor de frânghiuță și – ce să-mi vadă ochii? Nu, nu era căldarea mea, era o găleată cât toate zilele, nou-nouță, vopsită pe dinafară într-un verde închis. M-am priceput îndată că am în față o căldare cazonă, pe care o va fi scăpat în fântână vreun rus, căci cu puțin în urmă se retrăseseră prin satul nostru niște unități sovietice... Și cum stam și-mi admiram „prada de război”, hop că iese pe portiță același Eugen și își îndreaptă pașii spre mine. Se proțapește în fața mea și-mi declară sus și tare: „Căldarea asta e a mea”. Cum „a ta”, păcatele mele, dacă am prins-o eu, cu cănguța mea, și-i „rusasci”. Nu, că-i a lui. Eu – că-i a mea, el – că-i a lui. Eu – că-i laie, el – că-i bălaie. În sfârșit, mai cu zăbărit, mai cu frumusețea, mi-a luat bunătate de găleată și dus a fost. Ce era de făcut? Să mă las pungășit, eu, care aveam sfânta dreptate în mână? Ba bine că nu. Am alergat acasă și l-am adus la fața locului pe tata, să ne fie judecător. „Măi Eugen, face tata, care înțelesese dintr-o privire că scumpul său învățăcel umblă cu fofărlă, ce-ți pui mîntea cu un copil prost? Dă-i căldarea!” Și mi-a dat-o, fiindcă toate drepturile constituționale, ca să zic așa, erau de partea mea. Bucuria, ce-i drept, îmi era adumbrită de cu totul nechipăzita vorbă a tatei – „copil prost”. Copil – o fi, însă de ce și prost? Dar așa eram noi pe vremea aceea, nu le puteam întoarce oamenilor mai în vârstă cuvântul: Eugen, bietul, n-a îndrăznit să se încontereze cu dascălul său, iar eu n-am cutezat să-i cer

socoteală tatei pentru depreciativul epitet. M-am răcorit, în schimb, pe Eugen zicându-i înciudat: "Îhî, pentru behehe ai prăpădit și pe mihohol".

Ei, dar câte sfădălii nu se puteau isca între doi vecini ambițioși – un copil care se străduia să adune mintea cea de toate zilele, dar nu prea prospera în această nobilă lucrare, și un flăcăuan care făcea versuri – e-he, de când, vorbea latinește ca un patrician sadea și stârnea suspinele domnișoarelor italiene (pe atunci Eugen era deja student în Italia), dar nu se lăsase cu totul nici de zburdălniciile adolescenței...

De fapt, am cam anticipat lucrurile. Întâmplările de mai sus au avut loc în vara lui 1941, deci sunt dator să revin la anii de liceu ai lui Eugen, fiindcă de acolo i-a început ascensiunea.

...Pe lângă Liceul „Ion Creangă” din Bălți apărea o revistă nici că se poate mai bine denumită – *Cren-guța*, organ al Societății de lectură „B. P. Hasdeu”, al cărei președinte era elevul Coșeriu. În această revistă Eugen debutează (1937) cu povestirea *Suflet de vultur* – mărturisire în stil romantic, legată de viața lui intimă, din care se desprinde „por-

tretul” autorului: „Sunt moldovean din oastea lui Ștefan Vodă, mă cheamă Oprea Răzeșul și-s pus de strață aice pe scală, să-i apăr pământul”. Impresionează talentul peisagistic al condeierului în vârstă de șaisprezece ani: „E verde pădurea, e verde Ocea care curge-n vale, sărind din piatră în piatră, e verde stânca de mușchiu, și-i verde și plin de viață și sufletul meu... Măreția priveliștii nu-ți îngăduie să te gândești la ceva melancolic, ci te silește să rămâi mult de admirație și să privești pierdut”.

În același an și în același număr de revistă îi apare studiul *Cronicarii*, în care se vădesc preocupările lui de filolog bine informat. El analizează, în scopuri pur didactice, viața socială, religioasă și culturală, descrisă în cronicile moldovenilor Grigore Ureche, Miron Costin, Ion Neculce, Dimitrie Cantemir și, dată fiind unitatea de cultură a tuturor românilor, face incursiuni, indispensabile într-o lucrare de sinteză, și prin cronografia munteană. Crescut din curățenia sufletească a țăranilor de la Mihăileni, Eugen Coșeriu consideră că revenirea la „filele îngălbenite ale letopisețelor” ne va aduce salvarea morală, căci „...tineretul nostru se



Eugen Coșeriu împreună cu Grigore Vieru și Valentin Mândăcanu.

zbate în ghearele maculaturii pornografice și ordinare a romanului de aventuri și a tuturor fasciolelor ieftine, dar veninoase, cu care streinii vor să ne demoralizeze Neamul”.

Observațiile elevului de liceu despre limba cronicarilor sunt valabile și azi, deoarece cronicile își păstrează prospețimea și izul de busuioc din grindă, mirosul de tămâie și de lumânare din locașurile sfinte de odinioară. Dintre toți autorii de cronici și letopisețe Coșeriu îl scoate în evidență pe Ion Neculce, și nu-i de mirare, căci Neculce, prin talentul său de scriitor, îi depășește pe toți cei ce au scris până la el în limba română. Cronicarul moldovean, ne spune Coșeriu, „...are cea mai frumoasă și mai armonioasă limbă”.

Învățământul liceal îi oferă lui Eugen și posibilitatea de a încerca populara îndeletnicire de actor. Fiind elev în clasa a VI-a de liceu, el interpretează rolul titular în dramatizarea „Poveștii lui Harap Alb” de Ion Creangă sub îndrumarea profesorului său Gheorghe Cârțu, cunoscut și ca autor al unui manual de limbă română. Măștile pentru spectacol au fost confecționate de Lazăr Dubinovschi, care preda desenul la Liceul „Ion Creangă”.

În această perioadă, pe fâșia de pământ din partea stângă a Nistrului, la care avea să ne alipească „pe cale pașnică” tătucul Stalin, erau în toi teroarea și vărsarea de sânge. Mii de oameni mai mult sau mai puțin luminați deveneau pe nepusă masă „dușmani ai poporului”, zeci de intelectuali modești, printre care mulți basarabeni de-ai noștri, au fost exterminați numai pentru faptul că avuseseră îndrăzneala de a fi promovată limba română literară și alfabetul latin. Au triumfat forțele întunericului de peșteră, care n-au ezitat să dea drept limbă literară „moldoveneasca” lor înfiorătoare, un grețos talmeș-balmeș de cuvinte luate din trei limbi (rusa, ucraineana și... româna!). Atunci a fost „asasinată” însăși ideea de creație, căci cu o asemenea „limbă” și într-o astfel de atmosferă, când erai silit să proslăvești „binefacerile”

aduse poporului de un paranoic, nu se putea crea nimic binecuvântat de pronia cerească.

Nu pot să nu fac aici o paralelă cu atmosfera de efervescentă culturală ce domnea, în această durată de timp, la noi în Basarabia. Era o ambianță de ridicare spre lumină, de încurajare a talentelor, de cultivare a frumosului. Limba română a moldovenilor basarabeni era grădinarită cu grijă în așezămintele de învățământ de toate tipurile, pe care le puteau frecventa toți copiii acestui ținut, indiferent de naționalitatea lor (am avut și mai avem o mulțime de ucraineni, ruși, evrei, găgăuzi, bulgari, polonezi – oameni culti, care au învățat româna în condiții firești, fiind puși obiectiv în fața necesității de a o învăța). Deosebit de populare și democratice erau școlile normale, la care umblau să se facă învățători mai cu seamă fiii de țărani, cum a fost și tatăl meu, care străbătea pe jos, în opincuțe și sumăieș, drumul ce-l ducea la „școala de învățători” din Botoșani și-l aducea de acolo la Mihăileni, unde lăsase singurei o soră și un frate mai mic. La licee se făcea, de asemenea, carte bună și se puneau baze solide pentru dezvoltarea ulterioară a personalității. Ne-o spune însuși E. Coșeriu în mărturisirile lui de peste ani: „Școala românească mi-a dat foarte mult. Învățământul liceal a fost pentru mine de importanță excepțională. Mi-am dat seama mai târziu, umblând prin multe țări, chiar dintre cele mai înaintate, și luând contact cu mulți oameni, cât de mult știam eu din liceu în domeniul istoriei, al literaturii franceze, al limbii și literaturii latine”.

Comparația cu malul stâng al Nistrului se impune de la sine, deoarece falsificatorii autohtoni ai istoriei noastre prezintă lucrurile taman cu susul în jos, arătând că acolo, la moldovenii „malurostânjiiniși” (dau capul că mult încercatul E. Coșeriu va rămâne perplex la vederea unei po-doabe lexicale ca aceasta), înfloreau cum nu s-a mai văzut limba, literatura și arta, în timp ce aici, în Basarabia ocupată de „boiero-români” (altă „creație” lingvistică), analfabetismul era

de aproape sută la sută, nu existau biblioteci publice, cultura națională (moștenită de la... țar!) degrada în ritm rapid, iar românii mai că nu-i mâncau de vii pe basarabenii care se încăpățâneau să nu învețe româna, adică... propria lor limbă.

În anul 1938, când Eugen Coșeriu debuta în *Crenguța* cu versuri, proză, critică și traduceri din Horațiu, el nu avea de unde să știe că, de fapt, potrivit „concepției” savanților închipuiți de dincolo de Nistru, „trădase” limba strămoșilor săi și îmbrățișase o limbă „străină”. Voi reproduce doar trei secvențe poetice din poemul în metru antic *Vers de noapte* al elevului Coșeriu, ca să se vadă cât de „periculoasă” este limba română cu care sperie lumea mancurții de toate speciile:

*Plouă încet diamante pe razele
lunii de aur,
Cântă păsări în crâng;
flori stau s-adoarmă tăcut...*

*Ape s-azvârl în prăpăstii,
sărind peste stânci furtunoase,
Iar jos în vale aleargă pe prund,
se-nconvoaie sub maluri...*

*Vântul șoptește povești cu haiduci,
feți frumoși, zmei și zâne...*

În frământatele noastre vremuri, când apare cerința imperioasă a revenirii cu râvnă către veșnicele valori general-umane, au o semnificație deosebită ideile moralizatoare ale lui Eugen Coșeriu. În eseu său *Necesitatea credinței pentru viața sufletească*, apărut în aceeași *Crenguță*, moralistul însetat de cunoașterea adevărului pornește pe drumul aflării unui Dumnezeu dizolvat nu atât în sufletul nostru, cât în totul unitar și coerent al naturii, considerând că spiritul omului „...are nevoie de Divinitate ca de o hrană sufletească de care nu se poate lipsi cum nu se poate lipsi de hrana cea materială”.

În toamna anului 1939 Eugen Coșeriu se înscrie la Facultatea de Litere a Universității din Iași, romanica urbe care mai păstra în parfumul

teilor nimbul de lumină al marilor înaintași Mihai Eminescu și Ion Creangă, leagănul unei intense vieți spirituale, din care s-au înfruptat sute de basarabeni, zburătăciți mai apoi ca fluturii – care către apus, unde și-au păstrat zilele și au găsit un mediu de cultură și de omenie, plătind, desigur, inevitabilul tribut de pelin al înstrăinaților de țară, – care către răsărit, în infernul stăpânit de „părintele tuturor popoarelor”, unde îi aștepta cea mai crâncenă înjosire a demnității umane și simfonia macabră a pocnetelor de pistol.

În revistele ieșene *Cuget moldovenesc*, *Arhiva*, *Revista critică*, dar mai ales în *Jurnalul literar*, studentul E. Coșeriu găsește un mediu foarte prielnic valorificării multiplelor sale aptitudini.

Din „inteligența ardentă” a tânărului mihăilenean se revarsă ca din cornul abundenței versuri, material folcloric, eseuri, studii de lexicologie și articole de limbă, acestea din urmă anunțându-l pe lingvistul care avea să elegea laurii celebrității.

Versurile lui – *Cerc larg*, *Rondelul corăbiei ce vine dinspre nord*, *Voia ta*, *Basm*, *Plâns* etc. sunt de un suav ton elegiac și poartă amprenta de nostalgie a stihurilor eminesciene. Tristețile juvenile ale eului liric, nuanțele melancolice ale vârstei vădesc existența voit dramatizată a poetului „rănit ca o carte cu filele rupte”. Limbajul său poetic și prospețimea figurilor de stil („vorbe de iască”, „m-au zăpezit amintirile”, „mormânt de apă cerbii adapă” etc.) pun în evidență frumusețile limbii române, farmecul graiului din satul natal, această așezare de oameni harnici și înțelepți, care i-au dăruit zestre de minte și suflet pe toată viața.

Un lucru demn de remarcat este că studentul Eugen Coșeriu a publicat în *Jurnalul literar* și o poezie în limba... latină. Este vorba de poezia *Revelatio*, scrisă la îndemnul lui George Călinescu, din care voi reproduce un fragment spre a se vedea că nici latina nu-i de speriat. Cu un pic de efort, cititorul nostru, chiar neinițiat în tainele limbii lui Vergiliu,

va sesiza unele afinități de sens și, cum spunea Călinescu, „melancolia eminesciană în vers latin”:

*Super tecta et dolores,
Super templa et amores,
Ingens flamma cecidit,
Mihi verbum redidit...*

În studiul *Limba și folclorul din Basarabia*, apărut în *Revista critică*, Eugen Coșeriu dă dovadă de interes pentru valorificarea patrimoniului popular, cercetând în plan lingvistic și explicând, în comparație cu fenomenele similare ale altor popoare, obiceiuri, superstiții, eresuri și descântece culese din satul Mihăileni.

Un studiu de certă valoare științifică este *Material lingvistic basarabean*, publicat în revista *Arhiva*. Scris pe baza unor fapte de limbă adunate de la oamenii din același sat, acest studiu este însoțit de un glosar în care se explică semnificația vocabulelor ce definesc bolile, dereglările fiziologice, culorile, felurile de îmbrăcăminte de la țară.

Dar pasiunea cea mare a tânărului Coșeriu erau limbile, pe care le învăța „în serie” pentru a putea savura în original frumusețile literaturii universale și pentru a cunoaște mai bine viața popoarelor. La Bălți și la Iași își însușește limbile franceză, germană, latină, greacă și își îndreaptă privirile asupra limbilor slave, în special asupra polonezei. La Roma studiază temeinic toate limbile slave și toate limbile române, adăugându-le persana, turca, albaneza, maghiara, suedeza etc. La Montevideo, pentru a se desăvârși ca specialist în lingvistica generală și teoretică, studiază limbile amerindiene. Circulă tot felul de legende în legătură cu calitățile de poliglot ale savantului Eugen Coșeriu. Se spune, de pildă, că dumnealui răspunde totdeauna în limba în care este întrebat, chiar dacă este întrebat în suahili.

Studentii ieșeni aveau o vorbă pe cât de hazlie, pe atât de amară: „Se hrănește cu mure și cu Critica rațiunii pure”. Amarul acestei vorbe l-a răzbit, în cele din urmă, pe Eugen,

fiul țăranilor Ion și Zinovia Coșeriu, „ortodoxi cu întâia cununie” din Mihăileni. Trebuie să vă spun că părinții lui, întreținând la învățătură și o fiică, lulia, și neavând vreo avere cât de cât îndestulătoare, duceau o viață destul de grea, care nu se putea să nu se răsfrângă și asupra studentului Eugen (cu atât mai mult cu cât acesta da mai toți banii pe cărți). Așa se face că după un an de studii (1939-1940) Eugen Coșeriu solicită decanului facultății o bursă pentru Italia. Din cererea respectivă desprind cel mai semnificativ pasaj: „...cu onoare vin a vă ruga să binevoiiți a dispune să mi se acorde o bursă de studii, întrucât, starea materială fiindu-mi cu totul slabă, întreținerea la Universitate mi-ar fi imposibilă fără acest ajutor”.

Faptul că Eugen cerea o bursă de studii în Italia mă face să presupun că cetatea universitară de la Iași era prea strâmtă pentru el, chiar și cu profesori de talia lui I. Iordan, G. Călinescu, P. Caraman, D. Găzdaru și alții asemenea. Adevărul este, cred eu, că Eugen, având o neostoită sete de cunoaștere și aptitudini excepționale pentru limbi străine, aspira de pe atunci spre un ideal urmărit cu perseverență, spre culmile cele mai înalte ale științei. Unul dintre cei care l-au ajutat să-și îndeplinească visul a fost distinsul savant I. Iordan, care ne mărturisește acest lucru în *Memoriile sale*: „Pot aminti, deși mi-a fost student numai un an și câteva luni, pe Eugen Coșeriu, unul dintre marii lingviști ai lumii, care, înscris la Facultatea de Litere în toamna anului 1939, cu gândul de a se forma ca istoric și critic literar, și-a schimbat preferințele, după propria-i afirmație, sub influența mea”.

Oricum, în următorul an academic (1940-1941) studentul Eugen Coșeriu își continuă învățătura la Universitatea din Roma, unde studiază limba și literatura bulgară, filologia slavă, limba și literatura română, filologia romanică, istoria limbii italiene și alte materii înalte. La Roma susține prima sa lucrare de doctorat, intitulată „Problema influenței poeziei epice franceze și italiene asupra poeziei epice populare a slavilor de

sud”, iar la Milano, unde a studiat filozofia, obține cel de-al doilea titlu de doctor cu lucrarea „Dezvoltarea ideilor estetice în România”. Mediul italian i-a stimulat la maximum voința de a înlătura unele lacune care împiedicau formarea lui ca teoretician. Tânărul savant alcătuiește o *Antologie a poeziei suedeze*, o *Antologie a nuvelei bulgare* și o *Antologie a poeziei lirice moderne croate*, care, din păcate, au rămas netipărite. Tot în Italia publică lucrările: *Glotoлогия și marxismul*, *Limba lui Ion Barbu* etc. „Aparțin mediului lingvistic italian”, avea să spună, mai târziu, savantul.

După o ședere de mare folos (pentru el și pentru societate) la Roma, Padova și Milano, Eugen Coșeriu pleacă în 1950 la Montevideo (Uruguay). La Universitatea din Montevideo, ca profesor și ca director al Departamentului de Lingvistică, „colonistul european” (cum figura el în scripte) predă o multitudine de discipline – estetica, filozofia limbajului, lingvistica generală, romanistica, latina, istoria limbii spaniole ș.a.

În 1963 Eugen Coșeriu se reîntoarce în Europa și se stabilește în Republica Federală Germania, care ieșise din dezastrul războiului și trecea printr-o mare criză de cadre. Se angajează la Universitatea din Tübingen, unde a activat până la sfârșitul vieții în calitate de șef al catedrei de filologie romanică și lingvistică generală. Ca savant de prestigiu (unii admiratori nu se sfiesc să-i atribuie calificativul de „geniu”), profesorul Coșeriu a adus contribuții inestimabile pe tărâmul structuralismului și al filozofiei limbajului, este dolidora de lucrări teoretice profunde, pe care le citează oamenii de știință din întreaga lume.

În 1952, la numai 31 de ani, îi apărea lucrarea *Sistem, normă și vorbire*, care i-a adus atât de timpuriu celebritatea, în 1958 vede lumina tiparului tratatul *Sincronie, diacronie și istorie*, în 1962 – *Teoria limbajului și lingvistica generală*, în 1964 – *Pentru o semantică diacronică structurală*, în 1970 și 1972 – *Istoria filozofiei limbii* (2 vol.).

Toate acestea constituie doar o parte infimă a operelor sale...

Cu prilejul împlinirii vârstei de șazeci de ani, strălucitul om de știință Eugen Coșeriu este sărbătorit la Universitatea din Tübingen, unde le împărtășește celor tineri din comora cunoștințelor sale (ca profesor, a crescut pentru diferite țări numeroși specialiști în lingvistică și filologie), este omagiat în Japonia, în Peninsula Pirineică și în multe capitale din Europa și America Latină. El culege florile de recunoștință pe care i le-au închinat discipoli, prieteni și colegi din toate continentele: la Madrid, Berlin și New York apare în cinstea lui un monumental **Omagiu**, în cinci volume, sub genericul **Logos Semantikos. Studia Linguistica in honorem Eugenio Coseriu**. Această lucrare colectivă este contribuția de spirit a unei pleiade din 198 de lingviști care, în linii mari, și-au axat erudiția pe conceptele teoretice coșeriene, dezbătând probleme de istorie a filozofiei și a lingvisticii (vol. I), de teorie și filozofie a limbii (vol. II), de semantică (vol. III), de gramatică (vol. IV), de istorie și arhitectură a limbilor (vol. V).

Prețuit și omagiat pe toate meridianele globului pământesc, Eugen Coșeriu trebuia să fie sărbătorit și la Universitatea din Iași, unde și-a început studiile superioare, însă colocviul programat acolo, și la care își anunțaseră prezența peste o sută de savanți din toată lumea, n-a mai avut loc. O parte din referatele ce urmau să fie ținute la Iași au fost înmănușate de către cunoscutul savant Paul Miron (Freiburg, R.F.G.) într-un volum omagial *Dacoromania* (N 5, 1979-1980).

Omenia elementară a unui stat civilizat ar fi condus – și în republica noastră – la unele manifestări jubiliare (poate că mai de amploare decât oriunde) în onoarea basarabeianului care a purtat făclia științei prin toate colțurile lumii. Guvernul nostru, la inițiativa lingviștilor, era dator să organizeze festivități la Mihăileni, la Bălți și la Chișinău, invitându-l, bineînțeles, și pe marele sărbătorit. N-a făcut-o din simplul considerent că echipa guver-

namentală de la sfârșitul anilor '70 și începutul anilor '80 avea o alergie pronunțată la tot ce-i românesc și din motivul că ea își mângâia auzul cu cântarea de darabană a unor succese închipuite și nu știa (nu voia să știe!) că există peste hotare basarabeni de înaltă cultură, fugiți de urgia stalinistă, care, dacă ar fi rămas aici și dacă ar fi scăpat de glonte **enkavedeului** (în popor – „încăividé”), ar fi pus umărul la făurirea unor succese adevărate și de mare priință poporului. Politica antinațională a multor guvernări, pentru care istoria Moldovei nu este decât o pârțică (și ea falsificată) a istoriei Rusiei, iar lingvistica moldovenească porcede din capul conceptual incalificabil al unor pseudosavanți ostili propriei lor limbi, această politică, zic, a făcut ca numele lui Eugen Coșeriu să rămână aproape necunoscut nu numai la Bălți, dar și în satul său natal.

Proverbiala secretomanie îi poate face pe unii să-mi ceară socoteală pentru aceste „dezvăluiri”. La ce bun, adică, să afle savantul de renume modul în care a fost tratat, în țara lui de baștină, în perioada „socialismului dezvoltat”? Să fie pe pace vigilenții, Eugen Coșeriu cunoaște din surse sigure nenorocirile ce s-au abătut asupra noastră și nici nu se putea aștepta la un alt soi de tratament. Oare nu este demnă de încredere sursa principală și directă – comunicările „științifice” ale unor savanți moldoveni vânđuți, care se făleau pe la simpozioanele romaniștilor din lume, fără să roșească în fața compatriotului lor, cu istorica negliobie a unei limbi noi, nici tu slavă, nici tu romanică? Oare să nu fi aflat Coșeriu de jalnica existență a Лежий Советулуй Супрем а Республиший Советише Социалисте Молдовенешть дин 10 февраль 1941 «Деспре трешеря скрисулуй молдовенеск ла алфавиту рус»?

Prin această metamorfoză forțată, prin această fărădelege tipic stalinistă, care „legifera”, în afara oricărei înțelegeri umane, existența unei limbi moldovenești „sinestătătornice” și condamna la pieire limba română, fuseseră programate cu mișealească

intenție călcarea în picioare a demnității naționale, păcatul de neiertat al renegării de frate și distrugerea culturii clădite cu atâta trudă de moșii și strămoșii noștri.

Astăzi îl putem bucura pe Eugen Coșeriu cu informarea că, în sfârșit, după aproape cinci decenii de încleștare pe viață și pe moarte cu tot felul de vârcolaci, sub presiunea intelectualilor progresiști, susținuți cu entuziasm de masele largi populare, această odioasă „lege” e declarată – oficial – drept nulă și neavenită. S-a confirmat în cele din urmă adevărul că dovezile asupriților sunt, în general, mai puternice decât cele ale asupritorilor, întrucât primii își oblojesc rănile cu leacuri din spișeria umanului, pe când cei ce se cred mari și tari năvălesc cu „argumente” din arsenalul inumanului.

A suferit un eșec lamentabil încercarea mârșavă de a orienta populația basarabeană spre o exprimare haotică, spre un limbaj amestecat, spre „cu cât mai rău, cu atât mai bine”. A fost înlăturată, în principiu, o stare de lucruri, aș zice, preistorică, o rușine națională, un „moff” deloc inofensiv, care a dus de-a lungul anilor la de-naționalizarea parțială a poporului, la deformarea conștiinței de limbă și de neam a unui mare număr de oameni, la nimicirea multor destine umane. A triumfat limba română – sfântul grai al lui Eminescu și Caragiale, al lui Creangă și Sadoveanu. A triumfat deocamdată pentru un cerc de oameni cultți și onești, fiindcă mai avem destui răuvoitori sau ignoranți care nu pot ori nu vor să înțeleagă un lucru elementar – că Eminescu n-a fost scamatar să scrie cu dreapta românește și cu stânga moldovenește și că basarabeni nu mai sunt chiar atât de geniali să învețe într-o singură noapte (27 spre 28 iunie 1940) o limbă cu totul nouă – „moldoveneasca”.

Îi destăinuiesc toate acestea consăteanului meu nu pentru că nu le-ar cunoaște, ci pentru a-i da puțința de a pătrunde întreaga tragedie a limbii, culturii și istoriei acestui popor. Cum spunea un bătrân filozof din antichitate: „Nu plânge, nu râde, ci caută să înțelegi”.

Paul MIRON
Freiburg

LA O ANIVERSARĂ

La 27 iulie 1981 Eugenio Coșeriu a împlinit 60 de ani. Sărbătorit în Germania, la Tübingen, de străvechea universitate de pe malul Neckarului, unde predă, sărbătorit în Japonia și în Iiviria, ca și în diferite capitale ale Americii Latine, domnia sa dovedește că ocupă un loc de frunte în lingvistica de astăzi, mai mult chiar, după cum spune elevul său Trabant, „este unul dintre inițiatorii cei mai importanți al deosebitului interes actual pentru istoria disciplinei pe care o reprezintă”. O mărturisesc și cele cinci volume omagiale – **Logos Semanticos** – oferite de numeroșii săi învățăcei și prieteni. La Universitatea din Iași, unde Coșeriu și-a început anii de ucenicie, trebuia să se țină un colocviu la care se anunțaseră peste 100 de savanți străini, dar nu s-a mai ținut. Câteva din contribuțiile de acolo, câte au mai rămas, le publicăm în acest volum*, cinstind întârziat dar cu neschimbată ferveare personalitatea fiului meleagurilor românești.

Despre opera lui Coșeriu s-au scris sute de lucrări, despre viața lui nu o să se scrie niciodată tot. Dar privit din acest capăt de lume, unde a văzut lumina zilei, drumul învățatului îndeamnă la tot felul de întrebări și urnește pârghiile feluritelor înțelepciuni și eresuri în care ne-am zidit.

Os de plugar și cimitie de vlădică, Eugeniu din anii copilăriei s-a deosebit, după mărturiile consătenilor și după trebuințele legendei, de frățâniei săi de joacă numai prin aceea că se impunea întotdeauna drept căpetenie și imbold. Strămoșii descinseseră, cum dovedește istoricul ieșean I. Caproșu, din îndepărtata Transilvanie,

* **Dacoromania**, vol 5, 1979-1980, Hommage au Professeur Eugenio Coşeriu. Herausgegeben von Paul Miron (nota red.)

precum cândva, luminătorul acelor plaiuri, Gabriel Bănulescu-Bodoni, dar se solidarizaseră cu lumea de codru și câmp, cu ritmul iernilor grele și al verilor mănoase, pe traiectoria terestră păzită din cer de Calea Lactee, numită aici în fel și chip, deschisă între mișcătoarele sălașuri tătărești și burgurile neclintitilor Carpați.

Învățătorul satului îl descoperă din primele ore ale abecedarului și se pricepe să-i capteze îndârjirea din sânge spre carte. Multă vreme, în anii adolescenței, lupta aceasta în adâncirea de sine i-a primejduit ascensiunea. Înzeștrăat cu o hipersensibilitate istorică, caracteristică locuitorilor din ținuturi marginase, învățat de înțelepciunea satului să presimțea în fiecare dimineață ce ascunde binefăcătorul soare în orice răsărit, Coșeriu a optat pentru drumul ce i-l arătase dascălul, a optat pentru propria-i stea care i se deslușea și cu care se împrietenișe. Ispita celuiilalt pol, care l-ar fi dus spre mormântul unui Hâncu, cine știe în ce stepă fără nume, s-a sublimat într-o bună rânduială gospodărească a posibilului. Neadulând viciul sofisticării, un „Nu” ca acela al junelui „Saint-Savien” Ionesco, ar fi devenit pentru Coșeriu o tragedie fără izbăvire.

Câteva imagini dintre Mihăilenii copilăriei și Bălții liceului ni-l înfățișează conducând treieratul grânelor, împărțind tainul lucrătorilor pe arie sau strălucind în cenacle literare, redacții de reviste și adunări școlărești, totdeauna printre premiați.

Una din cele mai solide componente ale carierei savantului a fost liceul românesc. Liceul l-a format. O spune chiar el într-un interviu acordat lui N. Saramandu și publicat în revista „Cronica” din Iași. „Școala românească mi-a dat foarte mult. Învățământul liceal a fost pentru mine de importanță excepțională. Mi-am dat seama mai târziu, umblând prin multe țări, chiar dintre cele mai înaintate, și luând contact cu mulți oameni, cât de mult știam eu din liceu...”. Câți ar mai putea spune același lucru?

Arhivele universității din Iași mai păstrează câteva lucrări strălucite ale tânărului student, cu care mai apoi, foștii lui profesori au început să se mândrească. Îl aflăm printre colabo-

ratorii „Arhivei” și ai „Jurnalului literar”. Un stipendiu italian îl salvează la timpul convenit de participarea la groaznicile prăbușiri ce-și întindeau umbra spre acele părți de lume. În Italia, nu se mulțumește să supraviețuiască doar, ci își clădește, piatră cu piatră, edificiul ascensiunii. Nu anecdotică diferitelor profesii exersate aici fascinează, cât tenacitatea fidelității față de propria-i stea. Norocul devine, ca în antichitate, o virtute. Emigrantul de mai târziu spre lumea nouă n-are nimic din umanitatea tragică a unui Charles Chaplin; ni-l închipuim, din contră, cum purta în conștiința sa pecetea imperiale ale lui Cezar, admonestând luntrașul ce-l ducea către glorie. La Montevideo, în veșmânt de colonist european, descarcă generos coșurile cu înțelepciune agonisite în Italia. Cele patru catedre universitare pe care le-a onorat acolo au slujit desigur patriei care i-a dat o identitate civică formală dar i-au încheiat și postulamentul de pe care a pășit în elita lingviștilor lumii. Apoi s-a întors în Europa. Stabilirea în Germania n-a fost o întâmplare ci o tot atât de chibzuită concluzie a dialogului cu steaua sa. În limbajul strămoșilor descălecând cândva, la Mihăileni, s-ar putea spune, aici era de arat, de semănat, aici era de trudit astfel ca secerișul să fie o dreaptă și cinstită recompensă. Bătrânii cetății se stinseseră sau nu depășiseră neliniștea eliberării din izolare, pe cei mai mulți dintre moștenitori îi împrăștiase războiul dincoace sau dincolo de moarte. Lipseau marii învățători care ar fi putut înnoia firele răvășite ale trecutului. Coșeriu a venit și a rămas. Or fi existat și tentațiile academice ale intrării dintr-o dată într-un areopag nesmintit de cutremure, altundeva. Dar acolo, între măștile celebrității, cetățeanul uruguaian imigrat, nu ar fi gustat deliciale pulsului din palmele bătătorite și nici lumina asfințitului peste țarina sa, în rod.

Într-o țară cultural descentralizată, fiecare universitate mai păstrează farmecul medieval al unei lumi mici, de provincie, în care evadările se produc ca la Fălticeni, fie în spirit, fie în nimic. Deși, ca nimeni altul, îmbiat să preia alte catedre, în alte

centre universitare, Coșeriu a rămas printre robotnicii suabi de la Tübingen, de unde călătorește enorm și unde se întoarce neclintit.

Episodul americo-latin rămâne totuși nedeslușit. A fost o strategie a traiectoriei individuale sau izbucnirea unei spaima, când continentul nostru părea sfârșit?

Și fiindcă volumul acesta omagial ia ființă pe pământul care l-a născut, se cuvine întrebarea despre partea românească în destinul savantului sărbătorit. Singurul răspuns clar e că a plecat de aici. Contribuțiile sale la filologia românească pot fi găsite în bogata-i bibliografie. Cine îl cunoaște mai bine, va putea relata într-adevăr, că toată fizionomia maestrului se luminează de o rară căldură interioară, când descoperă frumuseți literare de la Ion Barbu la Ștefan Bănuțescu, că, discutând probleme de limbă românească, e posedat de o pasiune tinerască în care pierde ceasuri și chiar zile de studiu, altcum economic organizate. Cândva, când trecerea timpului va măsura lumina necesară asupra vieții și operei lui Coșeriu, se vor putea face analize mai izbutite asupra locului său între români. Se va descoperi că a refuzat să creadă în cuvântul cronicăresc: „nu sunt vremurile sub cărma omului”, după cum nu a acceptat profesiunea de contemplator al istoriei, în care toate se rezolvă de la sine, ca într-o dăbravă a veșnicei reîntoarceri. Mai apropiat de Cantemir care zicea: „Înțelepții întâi nevoia și apoi treaba caută”, va fi cercetat în primul rând ca filozof. Dar verigile de rudenie cele mai strânse se vor afla într-o exegeză a operei sale în legătură cu opera unui alt genial om de cultură român, în legătură cu marele *joc secund* barbian, în care miezul luminos al gândirii este dublat de o țesătură extraordinar de armonios încheșată a enunțului, în care „focul” și „umbra” sa, întregindu-se în continua mișcare, par că își revendică reciproc prioritatea. Astfel și în lingvistică, unde, între funcționalismul elvețian și formalismul rus, Coșeriu a deschis noi drumuri, locul savantului va putea primi cu sau fără voia domniei sale partea de cer românească.

O ȘCOALĂ EXTRAORDINARĂ CU ABSOLVENȚI PE POTRIVĂ. ANI DE LICEU

Dialog: Nicolae CAZACU –
Eugen COȘERIU

– *Stimate Domnule Profesor, în mai multe luări de cuvânt, inclusiv în interviuri, vorbind despre ascensiunea Dumneavoastră intelectuală, menționați valoarea studiilor făcute la Liceul de băieți “Ion Creangă” din Bălți, numindu-l “Liceu de excepție”, “excellentă școală românească”.*

– E adevărat! Am vorbit de mai multe ori despre valoarea de excepție a Liceului “Ion Creangă” din Bălți. Însă ceva mai semnificativ putem reafirma și cu această ocazie. La Liceul “Ion Creangă” am primit o pregătire cu totul fundamentală pentru cariera mea ulterioară în toate materiile umaniste, literare și filologice. Spuneam mai de mult, într-un interviu, că mult mai târziu, asistând în diverse țări la examenele universitare de literatură franceză, constatam fără echivoc că eu aș fi putut răspunde la majoritatea întrebărilor cu cunoștințele acumulate la Liceul “Ion Creangă” din Bălți. Mai ales, la întrebările privitoare la literatura franceză clasică, ceea ce înseamnă că nivelul instruirii la acest Liceu corespundea nivelului universitar.

Alt exemplu. La examenul de limbă latină susținut la Universitatea din Iași am avut ca temă o traducere din Iulius Caesar – a unui fragment pe care noi îl studiasem deja la Liceu în clasa a VI-ea. Alte exemple, dacă vreți, care mă privesc și pe mine și pe alții colegi de ai mei. Există renumita Societate culturală “Tinerimea Română” și de câte ori am participat la concursurile de literatură română, organizate de această societate,



Eugen Coșeriu, licean.

am luat de fiecare dată cel puțin un premiu, iar uneori și două premii. Eu personal m-am învrednicit de premiul II pe Țară și pe întreg spațiul românesc la literatura română. Semnificativ este faptul că elevii premiați de la diferite materii erau apoi invitați la București pentru a pleca într-o excursie prin Țară.

Lucrul cel mai curios în legătură cu acest concurs este cel ce s-a întâmplat când eram în clasa a VIII-a. Sosisind la București pentru a participa la concursul de literatură română, am aflat că se va promova și un concurs național la geografie. Atunci eu și colegul meu de liceu Petru Medvețchi ne-am încumetat să încercăm și noi dacă ne vor accepta, deși nu eram pregătiți special și pentru geografie.

Ne-am prezentat ceva mai înaintea și am rugat să ne înscrie și pe noi. Am fost acceptați. Examinator ne-a fost vestitul geograf Simion Mehedinți. Ne-au dat ca temă “Dobrogea și însemnătatea ei geografică și economică pentru România”. Răspunsul l-am dat în scris și ne-am întors la Bălți. După două săptămâni, pe numele Direcției Liceului a sosit o scrisoare, în care se anunța că amîndoi luasem premii: eu premiul I pe Țară și P. Med-

vechi premiul III pe Țară. Această înștiințare era însoțită de o scrisoare a marelui savant Simion Mehedinți cu înalte elogii pentru Direcție, corpul didactic al Liceului și, mai ales, pentru premianți. În scrisoarea, sa S. Mehedinți își exprima admirația pentru faptul că ambii elevi ai Liceului au primit aceste premii.

S. Mehedinți n-a știut că noi am nimerit la concurs din întâmplare, nepregătiți; să fi știut și asta, elogiile ar fi fost probabil și mai deosebite. Și tot S. Mehedinți ne trimitea cărți, în special mie, tratatul lui de geografie *Terra*, și mă sfătuia să studiez geografia, asigurându-mi toată susținerea pentru a-mi face studiile la București.

Tot cu ocazia concursului "Tinerimea Română", un alt elev de la Liceul "Ion Creangă", Vodislav Valeriu, originar din Oltenia, a prezentat ca dar al delegației noastre o hartă mare a Țării efectuată de el însuși. Deși nu era atunci concurs la geografie, i s-a dat un premiu extraordinar: dreptul de a merge împreună cu elevii-premianți ai concursului în excursie.

Nivelul și intensitatea învățămîntului la Bălți erau deosebit de mari. Deopotrivă cu Liceul de băieți "Ion Creangă" mai funcționau Liceul de fete "Domnița Ileana", Liceul mixt evreiesc, Școala Normală de învățători, Gimnaziul industrial de băieți, apoi, în a doua jumătate a anilor '30 s-au înființat Liceul comercial și Liceul industrial de fete.

Un alt semn al nivelului de excepție al Liceului "Ion Creangă" este și fenomenul apariției revistelor pentru elevi: "Spre lumină" – revistă a Societății "Unirea", "Aurora" – revistă literară, "Crenguța" – revista Societății literare "G. Coșbuc", apoi "B. P. Hasdeu" (președinte al căreia era Eugen Coșeriu – N. C.), societăți care, prin concursul profesorilor de limbă română, activau deosebit de fructuos. Să ținem cont că denumirea revistei noastre "Crenguța", fiind unica în toată Țara, printre toate revistele pentru elevi cu acest nume atât de drag nouă, era cea mai reușită asociere cu numele clasicului literaturii noastre Ion Creangă. "Crenguța" se difuza pe adresele liceelor similare din Țară, iar

din partea lor soseau la liceul bălțean diverse publicații de acest gen. De fapt, nu fiecare liceu din Basarabia, inclusiv din Chișinău, se putea mândri cu asemenea publicație ca revista bălțeană "Crenguța" (și după conținut, și după durata apariției ei).

Alt aspect care arată importanța Liceului e că unii profesori au devenit și scriitori, autori de cărți și articole. Anume prin concursul lor, din 1932 a început să apară revista "Cuget moldovenesc" cu nivelul ei regional și chiar național, avîndu-l ca prim-redactor pe Petru Stati, cunoscut poet și traducător, înalt apreciat și de George Călinescu, autor al mai multor volume de poezii, ca director pe Marcu Văluță, administratori M. Horn și S. Vărzaru.

Profesorul de latină N. Pălămaru a scris un manual de limbă latină, iar profesorul de limbă română Gh. Cîrțu, fiind unul dintre cei mai fecunzi autori ai revistei "Cuget moldovenesc", a înmănușat o parte din articolele sale în volumul "Bălăcenii".

– ***Am dori să ne spuneți ceva mai mult despre profesorii de la "Ion Creangă", să ne prezentați o caracterizare ceva mai vastă a activității lor.***

– Da, cu plăcere. La limba română l-am avut pe profesorul M. Certan, care pe vremea rușilor a fost profesor de limba rusă, dar fiind o fire capabilă a știut să se recicleze și a devenit un bun profesor de română. Mai apoi i-am avut pe Petru Stati, Miron Holban și Gheorghe Cîrțu – toți profesori la cel mai înalt nivel. Miron Holban a fost cel care ne-a inițiat să organizăm Societatea literară "G. Coșbuc", tot el cu sufletul său mare ne-a îndemnat să scoatem revista "Crenguța".

Gh. Cîrțu, și el un profesor de excepție, aș zice un adevărat apostol al românismului, a știut să ne atragă la înscenarea basmului "Harap Alb" de I. Creangă, jucată cu deosebit succes în Teatrul "Sapho", la 18 aprilie 1937, în care eu am avut rolul central.

Cît privește P. Stati, a fost un profesor incomparabil, profesor aproape pentru toate materiile

umaniste: cu deosebit succes preda româna și latina, dreptul și filozofia. Eu personal l-am avut la filozofie în cl. VI și la drept în cl. VII. P. Stați a mai fost și un rarissimus traducător al unor valoroase opere din limba latină.

La franceză foarte buni profesori mi-au fost Elena Cucer și D. Socoliuc, care din 1941 a devenit profesor la Universitatea din Cernăuți.

De asemenea, un foarte bun profesor la germană în cl. V–VIII mi-a fost A. Engler, care, fiind evreu, avea o ținută de neamț. Adesea îi plăcea să ne spună: dacă vreți o notă mai mare, luați o carte din bibliotecă în limba germană și faceți rezumatul ei. Eu am luat mai multe cărți și am făcut astfel de rezumat. Profesorul a rămas foarte mulțumit, lăudându-mă mult.

La istorie l-am avut pe Constantin Poleanschi, de prin părțile Hotinului, și pe directorul Liceului Marcu Văluță. Primul, un profesor ceva mai plin la exterior și care nu prea bine posedă limba română, era poreclit “bomba”. Știind despre aceasta, el spunea uneori: “Dacă eu sunt bomba, voi proceda cu voi ca bombele”. Al doilea a fost un profesor extraordinar: foarte exigent față de profesori, elevi, dar și față de sine, se bucura de o mare autoritate în tot orașul, fiind un luptător consecvent pentru întregirea neamului românesc.

La geografie, ani la rînd a fost profesor Mihail Horn, originar din Bucovina, foarte exact în materie. A fost foarte mîndru cînd a aflat despre premiul meu la geografie, de care m-am învrednicit la București.

Dar să știți că primul meu succes s-a produs în cl. I la zoologie, profesoară fiind Valentina Caminschi. Am susținut atunci prima lucrare de teză. Venit de la țară, eram foarte timid printre cei din oraș, deși știam bine materia la toate disciplinele. Cînd profesoara ne-a adus lucrările, a început prezentarea rezultatelor cu cele mai proaste, a mea lucrare fiind nominalizată ultima, ca cea mai bună. Mi-a făcut o amplă analiză, un adevărat elogiu, apreciindu-mă cu nota 10. După acel moment s-a schimbat raportul meu cu elevii din clasă și nu numai. Au urmat celelalte succese.

Cuvinte bune am și pentru profesorii Colesnicov (limba greacă), Gh. Brun (științele naturii), A. Rîbalco (desen și caligrafie), A. Erhan (gimnastică).

– Am fi curioși să aflăm și despre unele activități extrașcolare.

– Astfel de activități au fost multe. Un loc aparte în activitățile mele extrașcolare era colaborarea cu revista “Crenguța”, în care de fapt s-a produs debutul meu literar. Însă cea mai mare pasiune a mea a fost lectura, pasiune care m-a însoțit mereu pe parcursul vieții. Liceul dispunea de o bogată bibliotecă, din care am citit un număr mare de cărți din diverse domenii, în primul rînd literatură română și universală. Știam să-mi organizez rațional timpul liber. Preferam, de exemplu, să asist la ședințele Căminului cultural orășenesc, la care se discutau diverse probleme de ordin cultural, unde luau cuvîntul distinse personalități, inclusiv unii din profesorii noștri. Manifestam un interes deosebit și față de conferințele susținute de Episcopul Visarion Puiu, de profesorul ieșean D. Găzdaru. Emoții de neuitat mi-a produs și solemnitatea splendidă ce a avut loc cu prilejul sfințirii Catedralei Sfinții Constantin și Elena la 2 iulie 1935, la care am fost prezent împreună cu elevii de la Liceu.

– De numele căror elevi de la Liceul bălțean Vă mai amintiți?

– O, dle Cazacu, mi-ați răscolit sufletul. Aflîndu-mă pe diferite meridiane ale globului, adeseori îmi amintesc de Petru Medvețchi, Ștefan Gabor, Valeriu Gafencu, Anton Antonovici, Boris Cazacu, Sergiu Grosu, Vlad Bejan, Vadim Pirogan, Ștefan Ciocan, Nicolae Lopusanschi și de mulți alții.

– Domnule profesor Eugen Coșeriu, dar despre bacalaureatul susținut la finele studiilor liceale ce ne puteți spune?

– Bacalaureatul e o pagină deosebită în viața mea. Examenul de bacalaureat l-am susținut la Soroca

în anul 1939 în sesiunea de vară, unde, pe lângă elevii de pe loc, s-au prezentat și elevii de la liceele din Bălți. Am luat cel mai bun rezultat cu media 9,20, fiind clasat primul pe listă. Către vremea aceea gândurile îmi erau de acum la Iași, la Facultatea de litere, de unde am pornit în lumea mare a științei. Dar despre anii mei de studenție să revenim într-un alt interviu, poate când vin la Bălți.

– **Ar fi minunat. În încheiere, Vă rog să adresați un mesaj pentru Liceul de azi “Ion Creangă”, reînființat în 1995.**

– Îmi doresc să-și reia tradițiile vechi de Liceu excepțional, să facă onoare numelui clasicului literaturii române Ion Creangă. Iar dacă s-ar putea reînființa și revista “Crenguța”, m-aș bucura nespus de mult.

– **Vă mulțumesc!**

– Vă mulțumesc și eu. Din toate interviurile acordate, acesta este închinat totalmente Liceului meu drag.

(Interviu realizat la 28 iulie 1997,
la București)

* * *

În contextul celor expuse e de remarcat că Liceul din Bălțiul interbelic, apreciat de marele maestru ca liceu “de excepție”, “de elită”, a avut corespunzător și elevi care îndreptățesc aceste calificative. Un elev cu adevărat de excepție a fost însuși Eugen Coșeriu, care, despre sine, din modestie, a vorbit mai puțin. Tocmai de aceea, ținem să punctăm câteva momente din anii săi de liceu.

Atunci când, din martie 1939, Ministerul Educației Naționale a României solicita, prin ordinul nr. 27419 / 1939, ca fiecare liceu din Țară să comunice numele celui mai bun elev din clasa a VIII-a (însoțit de situația la învățătură), Liceul “Ion Creangă”, prin demersul cu nr. 1993 din 27 martie 1939, l-a desemnat pe Eugen Coșeriu (elev bursier).

Eugen Coșeriu a contribuit deosebit de mult la editarea revis-

tei “Crenguța”, publicînd o serie de scrieri (eseuri, poezii, traduceri) cu diverse subiecte, unele din ele impresionează și azi prin valențele lor artistice și semantice. Merită în mod deosebit să fie remarcat articolul “Cronicarii” – un studiu cu adevărat solid pentru un elev din clasa a VII-a de liceu.

Încă în anii de liceu își încerca puterile și în arta traducerii. Astfel, Eugen Coșeriu traducea la Bălți în limba română fragmente întregi din operele unor vestiți autori latini.

Pentru meritele sale deosebite a fost ales în funcția de Președinte al Comitetului de conducere a Societății literare “B. P. Hasdeu” a elevilor de la Liceul “Ion Creangă”. Prezintă în continuare titlurile lucrărilor lui Eugen Coșeriu publicate în revista “Crenguța”:

Suflet de vultur, nr. 1, 1937, p. 8-10;

Sinceritatea, ibidem, p. 29-33;

Cronicarii, ibidem, p. 38-49;

Necesitatea credinței pentru viața sufletească, nr. 2, 1937, p. 10-11;

Vers de noapte, ibidem, p. 44;

Horățiu. Epistole I, VI, ibidem, p. 54-56;

Iată eu stau la ușă și bat, nr. 3, 1938, p. 9-10;

Drum, ibidem, p. 18.

Din clasa a VIII-a de liceu Eugen Coșeriu a început să scrie la “Jurnalul literar”, editat la Iași de către remarcabilul critic literar George Călinescu. A fost probabil unicul elev din toată Țara care și-a văzut numele pe paginile acestei prestigioase reviste, alături de personalități ale culturii românești. Debutul s-a produs la 19 aprilie 1939, când în nr. 15 al “Jurnalului literar” apare *Rondelul corăbiei ce vine dinspre nord*, semnat de Florea – Eugen Coșeriu.

Vine o corabie din nord,
Încet, cu pînzele lăsate,
Cu fețe dure’ntunecate,
Cu marinari bolnavi pe bord.

Începe-un cînt în trist acord,
Cu dor de țări îndepărtate.
Vine o corabie din nord,
Încet, cu pînzele lăsate.

Ea poartă trupul unui lord,
Nebun, sfârșit într-o cetate
Cu flamuri negre, sfîșiate,
Din neguros, străfund fiord.

Vine o corabie din nord.

Eminentul savant Eugen Coșeriu era mereu așteptat la Liceul său drag, reînființat după mai mult de cinczeci de ani de refugiu. Vor dăinui pe viitor în anele de istorie a Liceului cele două vizite făcute de Dumnealui aici, la Liceul din Bălți, ca evenimente deosebit de importante: prima – la 25 septembrie 1998 și a doua – la 18 mai 2001.

În semn de profundă recunoștință și aleasă admirație pentru opera Domniei Sale profesorii de la Liceul "Ion Creangă" din Bălți, cu ocazia împlinirii a 80 de ani de la naștere, i-au făcut o surpriză extraordinară: au amenajat o splendidă clasă cu o sumedenie de materiale ilustrative despre viața și activitatea eminentului elev de altădată al Liceului din Bălți (coordonator subsemnatul), care îi va purta mereu numele – "Clasa Eugen Coșeriu". La deschiderea solemnă a clasei omagiale, unica de acest fel pînă la ora actuală, care a avut loc la 18 mai 2001, a fost prezent fostul licean Eugen Coșeriu, plăcut surprins de acest eveniment. Domnia Sa a fost însoțit de numeroși participanți la Colocviul Internațional "Filologia secolului XXI", consacrat operei sale, organizat de Facultatea de Filologie a Universității de Stat "Alecus Russo".

A doua zi, 19 mai 2001, după acel impresionant colocviu, Eugen Coșeriu i-a invitat pe toți participanții, discipoli ai școlii sale, să-l însoțească într-o excursie, pe care de mult și-o dorea, la Suta de Movile situate în preajma Rîșcanilor, iar apoi să meargă, la fel cu toții, în Mihăilenii săi dragi și scumpi.

Și toată lumea cu dragoste l-a însoțit. A fost un pelerinaj de neuitat. Însă nimeni nu bănuia că aceasta era ultima vizită a marelui învățat la el acasă, la baștină. Nimeni, nici Dumnealui. Numai unul Dumnezeu știa.

ANII DE STUDENȚIE. PRECIZĂRI DOCUMENTARE

Regret nespuse de mult că n-am reușit să iau de la marele savant Eugen Coșeriu interviu preconizat despre anii Dumnealui de studenție. Și totuși, Slavă Domnului, că dispunem de cîteva date unice despre studiile sale la Universitatea din Iași (1939-1940) și la cea din Roma (1940-1941), ce-i drept, mai puține. Sunt niște informații depistate din Arhiva da Stat din Iași, cu ajutorul colaboratorilor acestei instituții, că-rorora le aducem sincere mulțumiri și pe această cale.

La 2 octombrie 1939, absolventul Liceului "Ion Creangă" din Bălți Eugen Coșeriu depunea cerere către decanul Facultății de Litere și Filozofie a Universității din Iași (pe atunci – Universitatea Mihăileană), în care ruga să fie înscris în anul I, secția "Limba Română și Limba Franceză". În aceeași zi și-a completat Fișa de înscriere la examenul de admitere la Facultate.

Însă la 10 noiembrie 1939, viitorul savant depune o altă cerere, în care roagă să fie înscris ca student în anul I secția "Filologie modernă", specialitatea "Limba română", considerînd această secție mai cu perspectivă. Locuia tînărul student pe strada Belvedere nr. 9.

Fiind aprobată și aceasta cerere, Eugen Coșeriu se adresează respectuos decanului Facultății de Litere și Filozofie cu rugămintea să i se acorde o bursă de studii. Motivația era următoarea: "Întrucît starea materială fiindu-mi cu totul slabă, întreținerea la Universitate mi-ar fi imposibilă fără acest ajutor. La examenul de bacalaureat ținut la Soroca în iulie 1939 am obținut nota medie 9,20".

La examenele din iunie 1940 studentul Eugen Coșeriu a obținut rezultate excelente la toate disciplinele de

specialitate, avînd pe cei mai renumiți profesori de la Universitatea ieșeană.

Unul din primele examene l-a susținut la limba și literatura italiană, pe 4 iunie 1940, la profesorul Giuseppe Petrinio, luînd nota *foarte bine*. Au urmat alte examene:

Limba și literatura latină, 7.VI.1940, prof. I. M. Marinescu, *foarte bine*; Istoria literaturii române, sec. XVIII. Cronicarii + D. Cantemir, 7.VI.1940, *foarte bine* (trei bile albe); Limba și literatura spaniolă, 10.VI.1940, prof. D. Hazdan, *foarte bine cu distincție*; Istoria literaturii române vechi, prof. Gr. Pascu, *foarte bine*; Istoria literaturii române moderne, 10.VI.1940, prof. Octav Botez, *foarte bine*; Limba română, 14.VI.1940, *foarte bine*; Statistica, 20.VI.1940, prof. Petru Caraman, *foarte bine*; Estetica și critica literară, 22.VI.1940, prof. George Călinescu, *foarte bine*.

Impresionează în mod deosebit examenul la Filologia română (stilistică), susținut la 13 iunie 1949, printr-o lucrare scrisă cu subiectul "**Forme verbale cu valoare stilistică**", la vestitul și exigentul profesor Iorgu Iordan. Alcătuită din cinci părți și apreciată cu nota *foarte bine*, lucrarea reține și azi atenția prin expunerea concretă a materiei la temă, prin nivelul de cunoaștere a diverselor forme de exprimare ale verbului cu valoare stilistică, prin exemple bine gândite atît din literatura veche românească, cît și din cea modernă și contemporană.

Ar fi binevenit ca specialiștii în materie să analizeze această lucrare a studentului Eugen Coșeriu și să fie publicată. E una din lucrările sale de debut științific de la Iași, din care încă de atunci se întrezăreau capacitățile excepționale de viitor cercetător în domeniul lingvisticii, care cu adevărat a impresionat toată lumea. Aceasta ar fi de folos, de ce nu, și pentru studenții de azi.

În octombrie 1940, Eugen Coșeriu a susținut cu succes examene și la Istoria românilor, avînd de ase-

menea profesori remarcabili ca Ilie Minea și Andrei Oțetea.

Dar studentul Eugen Coșeriu paralel cu studiile la facultate se implica pregnant și în alte activități, la fel ca și la Liceul din Bălți, ce-i drept de acum printr-o dimensiune cu mult mai avansată. În primul rînd, continua să colaboreze la "Jurnalul literar" al lui G. Călinescu. În acest săptămînal de critică și informație literară i-au apărut cîteva scrieri interesante, poezii și eseuri: *Les Déracinés*, nr. 48, 26.XI.1939, p. 1,3; *Dadaism poporan*, nr. 49, 3.XII.1939, p. 1,3; *Revelation* (poezie în limba latină – N.C.), nr. 50, 10.XII.1939, p.1, ș.a., ca ultima să fie pozitiv comentată chiar de G. Călinescu, care după aceasta să-l includă pe E. Coșeriu în așa-zisa Promoție a "Jurnalului literar" (*Echinoc*, nr. 10-11-12, 1996, Cluj, p.3).

În anii de studenție Eugen Coșeriu a mai publicat cîteva poezii în "Cuget moldovenesc", "Moldova" și "Viața Basarabiei".

În anul 1940 Eugen Coșeriu publică primele sale studii științifice: *Material lingvistic basarabean*, Arhiva, Iași, nr. 1-2, 1940, p. 93-100 și *Material lingvistic și folcloric*, Revista critică, Iași, nr. 2-3, 1940, p. 159-173.

Astfel s-a încheiat anul I de studii la Universitatea din Iași.

La 13 octombrie 1940, conform regulilor învățămîntului superior, a depus cerere de a fi înscris în anul II. Locuia atunci pe strada Sărării nr. 189. Dar rezultatele obținute în anul întîi de studii i-au permis lui Eugen Coșeriu să se învrednicească de o bursă pentru a-și continua studiile în anul doi (1940-1941) la Universitatea Regală de Studii din Roma. Și aici rezultatele la învățătură obținute de Eugen Coșeriu au fost nu mai puțin surprinzătoare. La Facultatea de Litere a acestei Universități a susținut zece examene, la 7 discipline luînd nota maximală: treizeci/30, iar la 3 discipline – treizeci și laudă.

Limba și literatura bulgară – treizeci/30 și laudă;

Filologia slavă – treizeci/30 și laudă;

Geografia - treizeci/30;

Filozofia morală – treizeci/30;

Literatura tradițiilor populare – treizeci/30;

Literatura și limba română – treizeci/30;

Filologia romanică – treizeci/30;

Istoria filozofiei – treizeci/30;

Istoria limbii italiene – treizeci/30 și laudă;

Istoria religiilor – treizeci/30.

Vom semnala și faptul că tânărul Eugen Coșeriu obținuse aceste rezultate în condițiile când Basarabia fusese ocupată, neavînd absolut nici o știre de la părinți, de la sora Iulia (elevă la Liceul de fete "Domnița Ileana" din Bălți), de la nimeni din Mihăilenii dragi. Legăturile cu vatra strămoșească vor rămîne rupte pe mulți ani înainte.

Tabloul examenelor mai sus menționate a fost extras din foaia matricolă cu nr. 11648, fiind eliberat și certificat, la data de 4 septembrie 1941, de către Secretariatul Universității Regale de Studii din Roma și avînd semnăturile Secretarului, Directorului Administrativ și Rectorului Universității pentru a fi prezentate Universității din Iași, fiind vizate de către Legațiunea Regală a României la Roma cu semnătura și ștampila respectivă.

Revenit la Iași, Eugen Coșeriu adresa, la 6 octombrie 1941, cererea de a fi înscris în anul III, anul de studii 1941-1942. Concomitent a mai depus o cerere să i se echivaleze examenele susținute la Facultatea de Litere din Roma.

Consiliul Facultății l-a împuternicit pe profesorul Andrei Oțetea să facă un raport față de cererea merituosului student. Reproduc integral raportul profesorului A. Oțetea: "Însărcinat de Consiliul Facultății de Litere din 23 octombrie 1941 să raportez asupra cererii d-lui Coșeriu de a i se echivala examenele trecute la Facultatea de Litere din Roma, am onoare a vă înainta următorul raport: Eugen Coșeriu

a fost înscris în anul II al Facultății de Litere din Roma, unde a susținut zece examene, dintre care trei din materiile comune tuturor secțiilor (filozofia, istoria filozofiei și geografia), două din materiile de specializare (filologia romanică și istoria limbii italiene) și cinci din materiile complementare (lăsate la alegerea candidatului). Rezultă că Dl Coșeriu a dat, cu cele mai mari note și din mai multe materii decît îi cerea regulamentul, examene din materiile de un an.

Propun deci să i se recunoască frecventarea anului II, urmînd ca echivalarea examenelor să i-o facă profesorul de specialitate".

Performanța intelectuală atinsă de către Eugen Coșeriu vorbește cu certitudine de la sine. Împlinea doar 20 de ani.

...După cum se știe, Eugen Coșeriu și-a continuat studiile în Italia, profitînd de fericita ocazie de a i se mai acorda o bursă din partea Guvernului acestei țări, neavînd alte posibilități materiale. A studiat nu numai la Universitatea din Roma (1940-1944), dar și la Universitatea din Padova (1944-1945) și la cea din Milano (1945-1949). Nu numai a făcut studii universitare, dar a și susținut două doctorate, la Universitatea din Roma – doctoratul în Litere (1944) și doctoratul în Filozofie la Universitatea din Milano (1949).

Ajuns peste vremuri "gigantul de la Tübingen", recunoscut în toată lumea, Eugen Coșeriu avea să menționeze de mai multe ori importanța Italiei în devenirea sa ca savant: "Dacă România, prin liceu și prin primul an de Universitate, mă orientase, eu pot să spun că Italia m-a format, atît prin libertatea extraordinară pe care au știut să o mențină Universitățile italiene..., cît și prin spiritul critic tradițional al științei și al filozofiei italiene. Italia a orientat această sete de universalitate..., a lărgit orizonturile mele..." (*Echinox*, ibidem).

**Prof. univ. dr.
Nicolae MĂTCAȘ**

COLOSUL DIN TÜBINGEN

Puțini sunt cei care ajung să devină legendă chiar în timpul vieții. Ei bine, una dintre aceste legende în viață este ilustrul nostru compatriot, lingvistul numărul unu al contemporaneității, marele filozof al limbajului uman Eugen Coșeriu.

Câtă vreme a existat cortina de fier a totalitarismului sovietic, chiar și numele Domniei sale era interzis. Atunci când un studiu fundamental coșerian își făcuse totuși drum prin sârma ghimpată a gulagului spiritual totalitarist, apărând în prestigioasa serie moscovită "Novoe v lingvistike" poate numai grație numelui său hispanizat (Eugenio Coseriu, pronunțat "Euhenio Coseriu"), inima mi-a tresălit de bucurie. A fost una dintre rarele bucurii pe care aproape că n-am avut cui s-o împărtășesc. Puțină lume auzise până atunci de numele Domniei Sale, și mai puțină manifesta vreun interes față de cercetările în domeniul lingvisticii generale. Ne-am indignat împreună cu confratele Ion Dumeniuk, acum 35 de ani, când o pretinsă somitate lingvistică de la Moscova încercase a-i minimaliza opera pe care sunt convins că nu i-o citise pe de-a-ntregul.

Că prof. univ. dr. Eugen Coșeriu, membru de onoare a zeci de universități și de academii din Europa și din America, este titan al științei limbii și o adevărată enciclopedie vie – aceasta o știe astăzi o întreagă lume. Chiar și japonezii cei proverbial de zgârciți în aprecieri, care i-au tradus în mare opera, îl consideră o enciclopedie lingvistică a secolului. Noi mai avem nevoie de ani de zile pentru a aduce acasă opera lingvistică a lui Coșeriu. În Patrie vreau să zic, adică în Limba Română.

Trebuie să fi avut ambiția și tenacitatea unui Brâncuși acest moldovean îndârjit ca să pornească din pragul casei părintești din Mihăileni (Râșcani), poposind pentru un timp la Bălți și Iași, pentru a ajunge în cele din urmă în mult râvnita Cetate Eternă. Dar și temeritatea unui Magellan de a acosta pentru mai multă vreme la țărmul Uruguayului, ca peste ani să revină, ca cetățean al universului cu inimă și suflet de român, pe continentul european și să se retragă în universul atât de benefic pentru activitatea sa creatoare pe care i-l oferă acest miraculos de ordonat și plin de viață și de elan tineresc burg cu nume baladesc: Tübingen. Oraș în care încă nu s-a așezat praful pe urmele lui Hölderlin.

Magul din Tübingen trăiește în împărăția cărților, având cea mai mare bibliotecă personală din lume, o bună parte din care o constituie chiar studiile editate ale Domniei sale. Studenții de la Universitatea din Tübingen sunt cei mai fericiți din lume, pentru că îl au totdeauna alături, spre deosebire de studenții din alte universități, care trebuie să-i jinduască sosirea. Așa cum l-am așteptat noi, studenții și învățăceii români, timp de mai bine de cincizeci de ani, ca să-i ascultăm prelegerile și conferințele în amfiteatrul "B. P. Hasdeu" de pe Edgar Quinet sau "William Shakespeare" de pe Pitar Moși din București, în aula "Mihai Eminescu" de pe bd. Copou din Iași ori în sala Senatului de pe str. Mateevici din Chișinău.

Coșeriu-profesorul, poliglot de formație clasică, om de rară erudiție, este o enciclopedie vorbitoare pe care nu te satureai să-l ascuți. Trece liber de la o limbă la alta, operează cu exemple din limbile de circulație internațională, deși nu exclude și unele din idiomuri mai restrânse. A vorbit aproape o jumătate de secol de la catedră în alte limbi decât cea maternă. Altuia i-ar veni anevoie să expună materia de filozofie a limbajului în limba maternă după o asemenea despărțire. Maestrul, însă, vorbește atât de corect în română, de parcă toată viața n-ar fi ținut prelegeri decât în această limbă. Trebuie să reușești să-i urmărești

gândurile care se învârtesc aidoma apelor într-o bulboană, ca până la urmă să te fure totuși în involburarea lor și să te ducă în lumea miraculoasă a constructelor, deducțiilor, definițiilor. Coșeriu-vorbitorul nu este un orator care s-ar complăcea în această postură și ar încerca să epateze ascultătorii, așa cum o fac unii. Domnia Sa renunță la artificio în numele accesibilității gândului pe care vrea să-l comunice, în numele apropierii ascultătorului, nu al detașării de el. Coșeriu-vorbitorul nu excelează, aparent, în oratorie. În schimb excelează în oratorie Coșeriu-scriitorul. Textul scris al profesorului Coșeriu este într-atât de riguros structurat, este atât de dens ca fond, formulările sunt atât de precise, legăturile dintre lexeme sunt atât de strânse, cuvintele sunt atât de la locul lor, stilul este atât de sobru, încât nu poți strămuta din loc o virgulă, necum o vocabulă. Orice propoziție sau frază este o sentință, o maximă. Ascultați-l: "A promovă sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic, e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid etnico-cultural".

Coșeriu-filozoful nu stă într-o cadă cu apă să mediteze asupra rostului vieții și nici nu caută omul cu lumânarea ziua-n-amiaza mare precum predecesorul său antic. Poate că ar aduce mai degrabă a Kant sau von Humboldt dacă nu l-ar trăda acel dor mioritic din privire și acel început de surâs de soare de pe buze atunci când conversează cu interminabil de numerosul său auditoriu. Dorul inconfundabil de românesc din privire și vorba românească, dumnezeiesc de dulce, ce curge aci ca o apă zbcui-mată de munte, aci ca una domoală de la șes, ni-l aduce mai pe lângă Lancrăm, Rășinari sau Păltiniș, mai aproape de Bлага, Cioran sau Noica.

Coșeriu-profesorul și Coșeriu-savantul e atât de mare, încât nici nu ți-ai fi putut imagina că ar fi în stare să ne accepte atât de ușor alături de el pe

atât de puțineii cu duhul și de săraci cu opera care suntem noi, iștilalți. Iată însă că în cazul Domniei Sale se adeverește spusa conform căreia lângă un stejar falnic pot să-și găsească o brumă de umbră și răcoare și un codru de lumină și de soare și câțiva arbuști mai pirpirii. Temutul – ca performanță lingvistică, distantul – ca mentalitate a celor mici despre orgoliul chipurile neînfrânat al celor mari, sobrul – ca ținută profesionistă de pedagog și orator, olimpicul – ca realizare de geniu, glacialul – din punctul de vedere al unui neofit în ale alpinismului care se vede în vis prin zăpezile Kilimanjaroului, Coșeriu-Omul se dovedește a fi om ca toți oamenii, sociabil, prietenos, comunicabil, amator de o vorbă de duh, glumeț, încât de la o vreme te surprinzi că-i vorbești și tu de la egal, că ești ascultat, că nu te mai bălbăi ca la început. Cine i s-a aflat în preajmă ar putea să-mi confirme spusele. Simt o mândrie inexprimabilă când îl aud pe acest frumos zeu coborât de pe Olimp vorbind despre prietenii noștri comuni, care, cu părere de rău, nu sunt la moment printre noi: "Fratele nostru Ion Dumeniuk", "Fratele nostru Ilie Ilașcu"...

S-ar părea că încercările vieții, încrâncenările ei ar fi putut să-l facă mai colțuros, mai dur, mai războinic. Când te gândești că timp de 50 de ani nici n-a putut să viseze la o revedere a locurilor natale! Nu l-au făcut. Dar nici nu l-au înfrânt. Niciodată ură. Totdeauna bunătate. Totdeauna înțelegere, toleranță. Aprecieri solomonice a situației. Dragoste de oameni. Un adevărat cult pentru adevăr.

Ceea ce poate părea de-a dreptul straniu e că lingvistul-raționalist Coșeriu e un mare visător și romantic, chiar sentimental un pic. O pot confirma cei care au avut fericirea să-l însoțească în mai multe rânduri în pelerinajul său prin locurile sfinte ale Moldovei din dreapta Prutului – la Putna, Suceava, Rădăuți, Ipotești, Iași – ori cei care i-au cunoscut opera artistică (inclusiv cea eseistică). Priviți-i soarele din obrăji și scânteile din privire și-i veți înțelege originile, dar și sfâșietor de dulcele-i dor de Țară, dor de Basarabia și de Bucovina. Ascultați-l cum ros-

tește "Fratele Ion Dumeniuk", "Fratele Ilașcu", "Fratele Grigore" (ați ghicit, anume pe inimosul Gr. Vieru îl are în vedere), și-i veți înțelege dorul acestui om integru de oameni dintr-o bucată. Nu există întâlnire la care să participe (conferință, colocviu, simpozion, masă rotundă etc.) și în cadrul căreia să nu-și amintească de Ilie Ilașcu și de camarazii săi de crez și de suferință și să nu-și exprime convingerea că numai unirea eforturilor noastre, numai solidaritatea noastră – a tuturor – ne-ar putea ajuta să-i smulgem pe eroii neamului românesc de după gratiile smirnoviste.

Pașnicul și blajinul Coșeriu devine însă un luptător neînfricat de îndată ce dă peste vreun rătăcit și deșărat de teapa lui P.P. Moldovan, care atentează la numele de român și de limbă română, adică la adevărul istoric și cel științific. Cu începere de la 1988 încoace, de când am pornit lupta pentru renașterea națională și pentru dezrobirea de imperiul răului din afară, dar și din sufletele noastre întinate pe parcurs de decenii de timorare și de întuneric, prof. E. Coșeriu e mereu cu noi pe baricade, în primele rânduri. Pentru că nu se poate împăca nicicum cu ignoranța crasă, cu agresivitatea ei arogantă.

Prof. Coșeriu este un nobil cavalier al spaidei ce se cheamă cuvânt. Cuvânt drept. Cuvânt cinstit. Cuvânt așezat. Armă pe care Domnia Sa o mănăiește măiestrit. Numai după cele mai stricte reguli ale jocului. Niciodată nu te va ataca din spate, totdeauna din față. Niciodată cu răutate încarnată,

totdeauna întinzându-ți mai întâi mâna a împăcare în numele recunoașterii adevărului adevărat. Și numai după ce i-ai respins-o cu obraznicie, neînduplecatul gladiator îți aruncă mânușa. Păze! Nu se lasă până nu-ți aplică lovitura de grație pe care o meriți.

Parcă ar fi un bloc monolit de granit. Parcă ar coborî de pe Acro-

Adevărul despre noi

Limba ROMÂNĂ

este
patria mea

*Studii.
Comunicări. Documente*

Revista "Limba Română"
Fundatia Culturală "Grai și Suflet"

Antologia de texte publicate în revista *Limba Română* (Chișinău), 1991-1996. Volumul este dedicat ilustrului lingvist al contemporaneității cu prilejul aniversării a 75-a de la naștere.

pole sau de undeva de prin Anzi. Dar mai ales parcă ar veni din Apuseni, din Țara Moșilor, acest crăișor din Țara de Sus a Moldovei, colosul de azi din Tübingen.

Iulie, 1996

«EUGENIU COȘERIU ESTE UN OM UNIVERSAL,
A CĂRUI ȘTIINȚĂ O ÎMPĂRTĂȘIM MULTE
POPOARE ȘI, PRIN URMARE,
FIECARE ÎL CONSIDERĂ CA FIIND „AL SĂU”»

(Interviu cu B. García Hernández, profesor
la Universitatea Autonomă din Madrid, Spania)

DI Benjamin García Hernández, profesor de filologie clasică și lingvistică latină la Universitatea Autonomă din Madrid, se numără printre discipolii indirecti ai lui Eugeniu Coșeriu. Familiarizându-se încă din anii de studenție cu teoria semantică a lui E. Coșeriu, profesorul madrilen va aplica modelul lexematicii la descrierea limbii latine, va dezvolta distincțiile metodologice coșeriene și va inaugura o direcție de cercetare în acest domeniu.



B. García Hernández

În perioada 1965-1970 B. García Hernández studiază filologia clasică la Universitatea din Salamanca, unde va face și doctoratul pe care îl va susține cu brio în 1975. Profesor la universitățile din Salamanca, Córdoba și León, în 1986 devine șeful Catedrei de Limbi Clasice la Universitatea Autonomă din Madrid. Printre cărțile publicate de B. García Hernández se remarcă: **El campo semántico de “ver” en la lengua latina** (1976), **Semántica estructural y lexemática del verbo** (1980), **Descartes y Plauto. La concepción dramática del sistema cartesiano** (1997), **Gemelos y socios. La comedia de doble en Plauto, Shakespeare y Molière** (2001). B. G. Hernández este membru al Comitetului Internațional de Lingvistică Latină, membru al Comitetului internațional de studiere a latinei vulgare și tardive, cu sediul la Helsinki, membru al Societății spaniole de Studii Clasice, al Societății spaniole de Lingvistică și al Societății de Lingvistică de la Paris.

Din 1998 colaborează la Proiectul internațional **Eugeniu Coșeriu. Pregătirea pentru tipar a manuscriselor inedite**, finanțat de Consiliul Superior de Cercetare al Germaniei, în plină desfășurare la Universitatea din Tübingen (Germania).

Interviul care urmează a fost realizat cu ocazia Congresului Internațional de Filologie Romanică desfășurat între 24-30 septembrie 2001 la Salamanca, Spania.

– **Dle Profesor, ne aflăm la Salamanca în cadrul celui de al XXIII-lea Congres Internațional de Lingvistică și Filologie Romanică. Ați afirmat**

adineauri că pentru Dvs. acest congres este o ocazie în plus de a vă întâlni cu Eugeniu Coșeriu. Aș vrea să evocați momente-cheie ale întâlnirilor Dvs. de până acuma cu Coșeriu. Când l-ați “descoperit” pe Coșeriu?

– Faptul că l-am “descoperit” pe Coșeriu îl datorez conducătorului tezei mele de licență, care ulterior a condus și teza mea de doctorat – Luis Michelena Elissalt, primul profesor de lingvistică indo-europeană la Universitatea din Salamanca. Michelena a fost primul profesor de lingvistică indo-europeană din Spania, în același timp și cel mai mare specialist în limba bască (după ce s-a pensionat, a plecat în Țara Bascilor unde se ocupă de normalizarea acestei limbi). Deci, eram studentul lui Michelena și frecventam cursurile sale de lingvistică latină și lingvistică indo-europeană. Cursurile se axau în special pe fenomene de fonetică și morfologie prezentate diacronic, adică din punct de vedere istoric. Pe mine însă mă interesa întâi de toate semantica și, în general, studiul lexicului. Ei bine, i-am spus acest lucru prof. Michelena și într-o zi, când trebuia să încep a lucra la teza mea de licență – eram în anul IV de facultate, adică în penultimul an de studii –, Michelena îmi aduce un extras al lui Coșeriu *Pour une sémantique diachronique structurale*, spunându-mi: “Dacă vrei să te specializezi în domeniul semanticii, trebuie să citești studiile lui Coșeriu”. Impactul acestui extras asupra mea a fost decisiv, marcând pentru totdeauna orientarea mea metodologică. În acest sens, pe lângă faptul că am citit toate studiile coșeriene de semantică, mi-am asimilat principiile metodologice ale lexematicii și le-am aplicat la descrierea limbilor clasice. Trebuie să spun că la Universitatea din Salamanca prof. Coșeriu era o persoană foarte cunoscută și el, la rîndul său, cunoștea Universitatea noastră. Antonio Tovar, fostul rector al Universității din Salamanca, era un mare prieten al lui Coșeriu. Când A. Tovar a avut probleme din cauza regimului lui Franco, Coșeriu a făcut tot posibilul și l-a invitat pe postul de profesor de lingvistică indo-europeană la Universitatea din Tübingen.

Apoi, în 1971, după ce terminasem teza de licență și folosisem metodologia lui Coșeriu – deși vă imaginați că nu înțelesesem totul, eram doar un începător –, am avut șansa să particip la un curs de prelegeri pe care prof. Coșeriu l-a ținut la Universitatea noastră. Dat fiind că eu cunoșteam pînă la un anumit punct teoria semantică a lui Coșeriu, prezența Domniei Sale la Salamanca a constituit un prilej de a-mi consolida cele învățate de mine anterior în mod independent.

– Văd că aveți notițele de la acel curs de semantică ținut de prof. Coșeriu.

– Exact. Păstrez cu mare grijă notițele pe care le-am luat la acel curs, notițe care au și data cînd l-a început – 22 februarie 1971. Îmi amintesc că Profesorul începea expunerea cu semantica tradițională, apoi trecea la prezentarea semanticii moderne structuraliste. Uitați-vă, urmează data de 23, 24, 26 februarie 1971.

– La acea dată, în 1971, Coșeriu elaborase modelul teoriei sale semantice, numită și lexematică.

– Într-adevăr, la acea dată avea definitivat modelul lexematicii. De fapt, eu cred că modelul teoretic al lexematicii se conține deja în primul său studiu, devenit celebru, *Pour une sémantique diachronique structurale*, pentru că e un studiu programatic și conține o perspectivă istorică extrem de interesantă. Cum evoluează semnificatul în cadrul limbilor romanice și cum se poate ajunge, din această perspectivă, la rezultate complet diferite, spre deosebire de studiul fonetic, morfologic sau sintactic. De exemplu, în limbile romanice există cuvinte care din punct de vedere morfologic se prezintă ca fiind conservatoare. Din punct de vedere semantic, însă, aceste cuvinte sînt inovatoare. Cred că tocmai acest aspect semnalat de Coșeriu ar trebui să fie studiat în cadrul lingvisticii romanice. Vă amintiți, în acest studiu Coșeriu demonstrează că o structură semantică se poate menține în pofida substituirii semnificatelor. Astfel, franceza și româna au substituit semnificatele latine pentru “oiseau” și “moineau” (“avis” și “passer”), respectiv “oiseau” < “avicellus” și “moineau”,

"pasăre" < "passer" și "vrabie" (împrumut din slavă), în timp ce italiana a conservat "passer" > "avicellus"; însă, în pofida acestor substituirii și a diferențelor în expresie, structura semantică este aceeași ca în latină: în cele trei limbi există o unitate semantică "avis", căreia i se subordonează o unitate "passer". Dimpotrivă, spaniola și portugheza au conservat semnificanțul latin "avis" (> sp., port. *ave*), însă în aceste două limbi s-a modificat structura semantică, deoarece unitatea „avis” s-a divizat în două unități: „pasăre non-mică” (*ave*) și "pasăre mică" (sp. *pájaro*, port. *pássaro*). La prima vedere s-ar părea că spaniola este o limbă conservatoare, însă din punct de vedere semantic ea este inovatoare pentru că a creat opoziția *ave-pájaro*. Deci, din punctul de vedere al conținutului, în spaniolă avem a face cu o inovație.

– **Așadar, interesul Dvs. pentru lexematică este anterior cunoașterii personale a Profesorului?**

– Interesul meu pentru semantică datează cu mult înainte de a-l cunoaște pe Coșeriu. În acest sens îi sînt foarte recunoscător profesorului meu Luis Michelena, care mi-a mijlocit "contactul" cu Coșeriu. Iar acel curs de semantică ținut de prof. Coșeriu la Universitatea din Salamanca mi-a oferit șansa de a-mi consolida cunoștințele, de a-mi lărgi perspectiva științifico-metodologică.

Apoi, în 1972-73, am avut o bursă la Universitatea din München, dar înainte de aceasta, în vara lui '72, am fost la Tübingen împreună cu un prieten și discipol al meu, acum profesor de filologie clasică la UNED, ca să-l cunoaștem pe Coșeriu în persoană, sau cum s-ar spune, "pe viu". Firește, a fost o întrevvedere foarte scurtă, noi eram proaspăt absolvenți, deci niște necunoscuți pentru Profesor. I-am spus că începusem teza mea de doctorat despre cîmpul semantic al vederii în latină. Profesorul mi-a mărturisit atunci că ceva similar se făcea și în Germania, Busse lucra și el asupra cîmpului lexical "aprehensión" în franceză. Ei bine, prof. E. Coșeriu mi-a dat adresa lui Busse, pe care l-am contactat personal de la München. Aceasta a însemnat nu doar stabilirea unui contact cu Marele Coșeriu, ci și cu Școala sa. Cu W.Busse sîntem prieteni și astăzi.

– **Cunoașteți și alți discipoli de-ai lui Eugeniu Coșeriu?**

– Bineînțeles, acum cunosc mai mulți "discipoli coșerieni"; pe unii i-am cunoscut la acest Congres de la Salamanca. Pe Jurgen Lang l-am cunoscut în anii '80, pe Horst Geckeler mi l-a prezentat prof. Coșeriu zilele acestea ș. a. m. d., apoi i-am cunoscut și pe alții. Adevărul e că are mulți discipoli pentru că e un mare Profesor, e un Mare Maestru. Trebuie să spun că, fiind la München, în 1972-1973, am citit cu mare interes studiile lui Geckeler, iar atunci cînd a apărut traducera sa la editura Gredos, am recenzat-o într-o revistă de lingvistică. Prin urmare, m-a interesat și mă interesează în continuare nu doar opera lingvistică a prof. Coșeriu, ci și a Școlii întemeiate de Domnia Sa, în mod special a discipolilor săi, care s-au ocupat de semantică.

– **Punctul de plecare al activității Dvs. de cercetare îl constituie așa-dar teza de doctorat „El campo semántico de „ver” en la lengua latina”. Ce a însemnat această lucrare pentru studiul limbilor clasice în Spania, dat fiind că Dvs. ați întemeiat o școală de lexematică în acest domeniu?**

– Teza mea de doctorat într-adevăr a fost despre cîmpul *ver* și am prezentat-o la sfîrșitul anului 1974. Adevărul e că la Universitatea din München unde am avut norocul să studiez cu o bursă de șase luni, am lucrat în special la teza mea de doctorat, profitînd de bibliotecile germane. Am susținut teza în 1975 și a fost apreciată cu calificativul maxim. Din momentul în care mi-am însușit metodologia lui Coșeriu, nu am obținut decît laude și satisfacții. Și dacă investigațiile mele au fost apreciate și elogiute, cred că îi datorez acest lucru Maestrului Coșeriu, care mi-a oferit metodologia de lucru, fără de care nu aș fi realizat nici eu, nici discipolii mei ceea ce am reușit să facem. În plus, aplicînd modelul teoretic al lexematicii la latină și greacă, noi am "certificat" cu brio și am verificat eficiența teoriei semantice coșeriene.

Anul 1977 a marcat o nouă etapă în relația mea cu prof. E. Coșeriu. Deși pentru el a fost un mare ghinion, pentru noi, lingviștii din Salamanca, a fost

Arhiva

Revista de istorie, filologie și cultură românească
Organul Societății Istorico-Filologice din Iași
Directori: ILIE BĂRBULESCU și D. GĂZDARU

SUMARUL

	Origine
I. STUDII	
PETRU IROAIE - Alte ceface populare tebronescilor	1
GH. DUZINCHEVICI - Completul dela București din anul 1858	31
GHISEFFE PETRONO - Impatr tea lui Căru-Vodă	37
MARIA GĂZDARU - Impresii și su Caragiule	57
DIMITRIE GĂZDARU - Cazatori și grupuri statale în sec. XVII	77
	Referințele lui despre Terete Românești
II. COMUNICĂRI, ETIMOLOGII și NOTE	
EUGEN COȘERIU - Material lingvistic basarabean	93
A. ZACORDONET - O etimologie tematică la St. O. Ioniș și Pogon	101
GIL BOGACI - Inamăbri rano-române. Despre traducerea românească a romanului Iona Vighieș	105
HORIA OFRISAN - Precizări pe marginea scriiturii lui Duandul în Dălcina	110
D. FLOREA-RĂRISTE - Simion Flores Marșan. Originea familiei	116
G. ZANE - Originea numelui Contribuții la o bibliografie a istoriei economice românești	120
D. GĂZDARU - Mențiuni italiene și dalmatine din secolul al XVI-lea despre limba și poporul românesc (G. Bionani, Cavallotti JS. Transilvania, Ambrosiano 1531 și Anghel Ro ca 1591)	123

Continuă următorul pag. 2 a cuprinsului.

Ștefan Mihăilescu

Se pare că este vorba de un manuscris din secolul al XVIII-lea, scris în limba română, care conține o descriere a obiceiurilor și tradițiilor populare din zona Tebroneșilor. Textul este scris într-o grafie arhaică și este foarte dens și detaliat. În partea de sus a paginii se poate observa o listă de nume sau locuri, iar în restul paginii se găsește o descriere amănunțită a obiceiurilor locale, inclusiv mențiuni despre activități agricole și sociale. Textul este scris într-o limbă română veche, cu multe cuvinte și construcții care diferă de limba modernă.

2) Într-o altă parte a manuscrisului se poate observa o descriere a obiceiurilor din zona de nord-est a țării, inclusiv mențiuni despre activități agricole și sociale. Textul este scris într-o limbă română veche, cu multe cuvinte și construcții care diferă de limba modernă.

Revista în care E. Coșeriu a publicat articolul de debut "Material lingvistic basarabean".

un MARE NOROC. Prof. Coșeriu a avut un accident rutier cu Ana Agud, care era la volan, colega și prietena mea, în drum spre Salamanca, în apropiere de Escorial. Eugeniu Coșeriu și-a fracturat o claviculă, a trebuit să fie internat urgent la spital, în Salamanca. Ei bine, acele două săptămâni au constituit un deliciu, la propriu, pentru toți lingviștii de aici.

Îmi amintesc că mergeam pe rînd la spital să-l vizităm pe Profesor, iar el era disponibil NUMAI PENTRU NOI. Ei bine, asta mi-a oferit ocazia să vorbesc pe îndelete cu Profesorul în acele zile, iar relația noastră mi-a inspirat foarte multă încredere. Dacă pînă atunci fusese o relație doar "oficială" sau colegială – îl cunoscusem, vorbisem cu el, îi aplicasem teoria la descrierea faptelor de limbă latină, îmi însușisem concepția sa —, un contact personal direct nu avusesem. De atunci s-a stabilit, așa zice, o prietenie bazată pe o încredere reciprocă – umană și intelectuală – care cu timpul s-a consolidat. În plus, de atunci Profesorul mi-a trimis toate lucrările sale, ceea ce mi-a permis să urmăresc în de aproape "evoluția" concepției sale lingvistice. La fel procedam și eu, îi expediam lucrările mele și în felul acesta am putut păstra un contact permanent cu Maestrul.

Un alt moment semnificativ al relației noastre l-a constituit anul 1993, Congresul Internațional de Lingvistică Latină de la Ierusalim. Atunci am avut norocul să prezint comunicarea mea în prezența lui Coșeriu, deci avîndu-l ca moderator al secției noastre. Eu eram membru al Comitetului de Lingvistică Latină deja, prin urmare, nu am intervenit în organizarea Congresului, și vreau să cred că prof. Coșeriu a ales din proprie inițiativă Secția noastră. Atunci, am trăit emoția de a fi prezentat de către Profesor drept fiu intelectual al său. Vă dați seama, pentru mine a fost nu numai o mare surpriză, dar și o mare satisfacție, fiindcă asta a însemnat o recunoaștere publică, cu voce tare, a colaborării și prieteniei noastre. I-am răspuns atunci că e o mare onoare pentru mine să mă consider drept "fiu intelectual" al lui Coșeriu și am adăugat că după mine vor interveni cu comunicări și "nepoții" Domniei Sale, întrucît la acel Congres participau și unii din discipolii mei. În acest sens, Congresul mi-a prilejuit o mare satisfacție, dat fiind că eu nu doar am aplicat teoria coșeriană, ci i-am îndemnat și pe alții să-și asume metodologia coșeriană, adică această nouă cale în lingvistică.

Prin urmare, am avut satisfacția să-l am alături pe Coșeriu la acel Congres de la Ierusalim: Profesorul nu doar a prezidat secția noastră – a intervenit de mai multe ori –, dar a participat și la o masă rotundă despre structurile lexicale organizată de clasiștii francezi și spanioli. La acea masă rotundă Coșeriu a fost cel mai activ. Adevărul e că fiind vorba despre structurile lexicale, el știa totul, ceea ce l-a impresionat pe toți.

În 1997 s-a organizat un Congres Internațional de Semantică la Universitatea din La Laguna, pentru a comemora centenarul apariției volumului *La semantique* al lui Michel Breal. La acest Congres au participat și alți lingviști spanioli: Gr. Salvador (cel care a întemeiat Școala de Semantică de La Laguna), Marco Martínez Hernández (profesor la Universitatea din La Laguna, traducătorul unor studii coșeriene, din germană în spaniolă, apărute la Gredos), Francisco Adrados (care concomitent cu B. Pottier și cu E. Coșeriu a dezvoltat o semantică foarte apropiată și a făcut ca mulți discipoli ai săi să-și asume lexemica lui Coșeriu). Acest lucru merită să fie subliniat în mod special – eu cred că Spania, începînd cu anii '70, este țara unde lexemica a fost cel mai bine cunoscută, aplicată și dezvoltată. Începînd deci cu anii '70 în Spania începe să se impună o semantică ce își are rădăcinile în lexematică. În consecință, modelul teoretic coșerian a constituit un fundament teoretic pentru descrierea structural-funcțională a vocabularului limbii spaniole, dar și în domeniul limbilor clasice. Teza mea, așa cum ați remarcat, a servit ca model pentru o lexematică a limbii latine. Apoi, principiile metodologice ale lexematicii au fost aplicate în lingvistica franceză și cea engleză din Spania.

În ce mă privește, am aplicat teoria semantică a lui E. Coșeriu fiindcă mi s-a părut cea mai concludentă. Poate și din considerentul că l-am simțit

și foarte aproape sufletește pe Maestru – un român venit din Basarabia, din extrema cealaltă a Latinității, care s-a stabilit în Uruguay, și-a scris studiile în spaniolă, deci și-a însușit spaniola ca limbă a științei. Celebrele sale lucrări din perioada de la Montevideo au fost redactate în spaniolă, s-au difuzat apoi în această limbă, ceea ce a contribuit mult la creșterea popularității lui E. Coșeriu în primul rînd în America de Sud și în toată lumea hispanică. De aceea cred că stabilirea lui Coșeriu în Uruguay a fost un mare noroc pentru noi, vorbitorii de limbă spaniolă.

După 1997 vine Proiectul de la Tübingen, finanțat de Deutsche Forschungsgemeinschaft. Dat fiind că opera lui Coșeriu a avut un mare impact în lingvistica spaniolă, ne-am oferit – eu și José Polo, distinsul meu coleg de la Catedra de lingvistică spaniolă a Universității Autonome din Madrid – să colaborăm la acest Proiect. În paralel, am propus să i se acorde titlul de Doctor Honoris Causa la Universitatea noastră.

Îmi amintesc că prof. Coșeriu fusese în 1994 invitat al Universității noastre și al Universității Alcalá, cu un ciclu de prelegeri. Din păcate, eu avusesem un accident rutier și nu am putut asista la Universitatea Autonomă din Madrid; deși inițiativa de a-l invita îmi aparținuse mie, nu am putut să-l prezint în cadrul propriei mele universități. În schimb, la Universitatea Alcalá – fiindcă locuiesc în preajmă – am putut merge. Era prima mea ieșire după șase luni de imobilizare la pat. Pentru mine totdeauna a fost o mare plăcere, o mare satisfacție, să-l ascult pe Coșeriu. Ei bine, pentru a compensa absența mea din 1994, mi-a revenit rolul de *padrino* (un fel de naș) în 1999, atunci cînd a fost făcut Doctor Honoris Causa al Universității noastre, adică eu l-am prezentat. Bineînțeles că textul prezentării – **Laudatio** – a fost conceput împreună cu excelențul meu coleg José Polo. În definitiv, cred că José Polo cunoaște mai bine și mult mai mult despre Coșeriu decît mine; el este mai îndrăgostit decît mine de lingvistica coșeriană, o cunoaște mai în profunzime...

Acordarea titlului de Doctor Honoris Causa Maestrului nostru spiritual a constituit o mare onoare pentru noi. Pe de altă parte, acest eveniment a fost o modalitate de a-l prezenta public corpului profesoral și studenților de la Universitatea Autonomă din Madrid. Noi deja colaboram la Proiectul finanțat de D.F.G. de editare a operei inedite a lui Coșeriu. Doctoratul Honoris Causa a mai însemnat și recunoașterea meritelor pe care Maestrul le are în lingvistica spaniolă din sec. XX. Noi, spaniolii, am avut mari lingviști în secolul trecut, însă lingvistul cel mai mare din punct de vedere teoretic care a scris în limba spaniolă este, indiscutabil, Eugeniu Coșeriu.

– **Știți că în lingvistica sovietică s-a crezut că E. Coșeriu este spaniol? F. Berezin și B. Golovin, de exemplu, autorii manualului Obscee jazykoznanie (Moscova, 1979), notau: „Atenția față de normă în calitate de corelat al limbii și vorbirii este legată de ideile cunoscutului filolog spaniol din sec. XX Eugeniu Coșeriu”.**

– Spre deosebire de fosta U.R.S.S., unde nu s-a știut că este român – sau poate nu s-a dorit să se știe că e originar din Basarabia – noi îl considerăm spaniol, dar știm că e originar din Republica Moldova, deci știm că e român. Îmi imaginez că și cei din Uruguay și-l revendică, fiindcă Profesorul pînă în prezent e cetățean uruguayan, are pașaport al acestui stat. Eu aș zice că Eugeniu Coșeriu este un om universal, a cărui știință o împărtășim multe popoare din Europa și America și, prin urmare, fiecare îl consideră ca fiind “al său”: Dvs., cei din Rep. Moldova și din România îl socotii al Dumneavoastră, dar și pentru noi, spaniolii, Coșeriu **este al nostru**. În aceasta constă universalitatea lui Coșeriu.

De altfel, în **Laudatio** eu tocmai omagiam această universalitate a lui Coșeriu, punctele geografice-cheie ale biografiei sale: pleacă din Basarabia la Iași, apoi în Italia. După mine, perioada din Italia este fundamentală, dat fiind că în acești ani Coșeriu “absoarbe” cunoștințe, se formează ca umanist. Apoi vine marele noroc pentru lumea hispanică – el optează pentru Montevideo și implicit pentru limba spaniolă. În finalul discursului meu eu comparam traseul

lui Coșeriu cu cel al împăratului Traian care pleacă de la Roma, cucerește Arabia și apoi Dacia.

În opinia mea, Coșeriu realizează un drum în sens invers: pleacă din Dacia, merge la Roma, studiază la Roma, se "romanizează", pleacă la Montevideo de unde are toată panorama Romaniei; se transferă apoi în Germania unde grație muncii sale merită titlul de *Germanicus*... De aceea cred că E. Coșeriu ar putea fi numit un Traian al Literelor [...]

Un alt moment al relației mele cu prof. Coșeriu îl constituie anul 2000, când împreună am fost făcuți Doctori Honoris Causa ai Universității Valahia din Tîrgoviște. Desigur, și acest lucru i-l datorez lui Eugeniu Coșeriu...

Ultimul moment pe care aș vrea să-l evoc din traseul relației mele cu Coșeriu și la care ați asistat și Dvs. a fost Congresul de lingvistică romanică de la Universitatea din Salamanca: am călătorit împreună de la Madrid, de la aeroportul Barajas pînă la Salamanca și de la Salamanca la Madrid. Ați putut constata cît de agreabil e să călătorești cu el, cît de minunat e să petreci cîteva clipe alături de el. Coșeriu e un mare cozeur, e o persoană foarte agreabilă și foarte înțeleaptă. Pe Coșeriu îl poți întreba orice, pe orice temă lingvistică și el totdeauna îți va răspunde în cunoștință de cauză, fiindcă știe o mulțime de lucruri. Apoi, prof. Coșeriu cunoaște bine lumea, fiindcă a călătorit foarte mult. Pe de-asupra e foarte glumeț, știe o mulțime de bancuri în spaniolă – sînt sigur că și în alte limbi – ceea ce presupune cunoașterea la perfecție a acestor limbi.

– **Și pe mine m-a impresionat această călătorie pe care am făcut-o de la aeroportul Barajas la Salamanca, în special cunoștințele lui despre istoria Spaniei. Prof. Coșeriu a fost un fel de ghid pentru noi toți, deoarece ne-a vorbit despre Reconquista, despre Tordesillas, despre relația Spaniei cu Portugalia, explica toponimele...**

Cît privește istoria Portugaliei și a Spaniei, prof. Coșeriu știe mai multe lucruri decît mine, care sînt spaniol get-beget. E uluitor. Are o minte impresionantă și o memorie fenomenală. În acest sens v-aș sugera să-i luați un interviu chiar d-lui, nu numai discipolilor săi, fiindcă el păstrează, conservă multă învățătură, multe cunoștințe, multă știință de carte pe care niciodată nu o va așterne pe hîrtie și e păcat să se piardă. Există teme pe care le are elaborate în mintea sa, în memoria sa și încă nu le-a așternut pe hîrtie... O temă pe care am abordat-o cu el în drum de la Barajas la Salamanca – vă amintiți? – a fost cea despre originea expresiei **sangre azul** ("sînge albastru"). Există în arhiva sa cîteva fișe în acest sens.

În general, atunci cînd aduci vreo temă în discuție, Coșeriu îți redactează deja articolul. Cred că este important să-l înregistrați pe Profesorul însuși, deoarece se va pierde multă știință de carte odată cu trecerea sa.

– **V-aș ruga să reproduceți soluția la expresia "sangre azul"...**

– **Sangre azul** se datorează unei greșeli de traducere. Coșeriu are fragmente din istoricul latin Tacitus, în care Agripina afirmă că ea este de **sanguis aestesis**. Traducătorii lui Tacitus în epoca medievală – nu-mi amintesc numele exacte ale acestora, însă Profesorul are numele lor exacte –, transpun **encaelestis** în loc de **divinus** (*sangre divina*) – **sanguis encaelestis** – **sangre azul**. Prin urmare, e o eroare de traducere care a perpetuat și s-a difuzat. Coșeriu are toate datele prin care demonstrează că e o eroare de traducere. Am aici registrul în care am clasificat manuscrisele din Arhiva Coșeriu și se găsește și mențiunea respectivă.

– **Cîteva cuvinte despre Proiectul Coșeriu.**

– Cît privește Proiectul, acesta se împarte în trei secțiuni mari: există o secțiune de literatură și publicistică ce cuprinde creația sa literară: povestirile, eseurile și poemele sale, precum și traducerile literare și critica literară. A doua secțiune o reprezintă activitatea sa universitară: manuscrisele cursurilor pe care le-a ținut Profesorul, textele pe care le-a folosit sau le-a redactat, rapoartele pe care le-a făcut etc. A treia secțiune o formează activitatea sa științifică: opera de investigație a Profesorului. Aș menționa înții de toate **Istoria lingvisticii ro-**

manice în germană, cu un volum de 2500 de pagini, apoi manuscrise, articole, conferințe, studii, notițe și proiecte. În plus, fiecare secțiune mai cuprinde încă diferite compartimente. Există de asemenea mult material în limba română. Trebuie să mărturisesc că deocamdată nu au fost înregistrate toate manuscrisele, toate notițele etc.; mai rămân a fi înregistrate și clasificate încă multe manuscrise și fișe ale lui Coșeriu.

Iată și *sangre azul*, expresie clasificată de noi la compartimentul **Lingvistică romanică. Etimologia unor expresii.**

– În ce privește semantica lui Coșeriu, Dvs. ați elaborat un sistem de opoziții clasematice și ați făcut distincția între trei nivele expresive de semnificat: semantica, sublexematica și supralexematica. Semanticii i-ar corespunde analiza semnificatului lexical, sublexematicii – semnificatul categorial, iar semanticii supralexematice – analiza semnificatului sintactic. De asemenea, ați făcut diferențierea între câmpul lexical și câmpul semantic. Ați putea comenta aceste lucruri?

– Ați observat foarte bine distincția între cele trei nivele. Din semantica coseriană, ceea ce mi-a atras atenția din capul locului, a fost tocmai distincția fundamentală între desemnare și semnificație. Anterior pentru mine nu era clar prin ce se deosebește semnificația de desemnare. În general, când afirmăm



că un cuvânt semnifică ceva, subînțelegem că desemnează un anumit lucru. Dar semnificatul e ceva mult mai complex, presupune o abstractizare a referentului și descoperirea unor elemente funcționale. Anume Coșeriu a propus această interpretare care le scapă multor semanticieni. De aceea semantica lui Coșeriu este pentru mine diferită de toate celelalte, fiindcă ea conține aceste distincții fundamentale de principiu, care nu se întâlnesc în alte teorii. În plus, este o semantică lingvistică, deoarece se ocupă de semnificat independent de referentul extralingvistic. Cum se ajunge la delimitarea semnificatelor, a izolării lor? Firește, prin intermediul opozițiilor un cuvânt semnifică ceva fiindcă există alt cuvânt care i se opune și care delimitează semnificatul. Aceasta e metoda lui Coșeriu, care coincide cu metoda fonologică, cu ceea ce este analiza morfo-sintactică funcțională. De fapt, clasificarea opozițiilor semantice a avut ca model opozițiile fonologice, adică s-a trecut practic de la un nivel la altul, iar aceasta conferă unei limbii ideea de organicitate: cum se reproduc structurile lingvistice la nivelurile superioare și inferioare. Totodată, aceasta îi conferă o mare coerență metodei lui Coșeriu. El aplică această metodologie, dezvoltată

în fonologie și morfologie, la domeniul semanticii, la studiul lexicului care era considerat în mod tradițional asistematic, nestructurabil.

Aș remarca din semantica lui Coșeriu, așadar, distincția între semnificație și desemnare și conexiunea metodei semantice cu fonologia creată de Școala lingvistică de la Praga. În felul acesta putem vedea care sînt legăturile teoretice între Școala de la Praga și Coșeriu, iar pornind de aici, propunerea pentru o analiză a structurilor lexicale. Dar știm că există nivele inferioare celui lexematic, cum ar fi nivelul morfematic, și aici putem vorbi de o sublexematică dacă luăm ca punct de referință lexematica și există niveluri superioare cum e cel sintagmatic și aici putem vorbi de o supralexematică dacă urmăm coerent principiile lexematicii. În cadrul structurilor lexematice, fără îndoială, structurile pe care Coșeriu le numește primare sînt cîmpul lexical și clasa lexicală. Apoi în cadrul structurilor secundare eu cred că în latină are o mare importanță, – și în alte limbii, la o adică în orice limbă – modificarea semantică. Eu m-am ocupat în special de cîmpul semantic și de clasa semantică. Chiar primul meu studiu e dedicat unui cîmp semantic.

Cît privește diferența dintre cîmpul semantic și cîmpul lexical: cred că prin cîmpul semantic ne referim la planul conținutului, iar în cadrul acestui cîmp pot exista unități care nu sînt lexicale, adică sînt morfematice sau sintagmatice. Iar dacă vorbesc de cîmp lexical, am în vedere întii de toate expresia la nivel lexematic. Rezumînd cele afirmate mai sus, Coșeriu a modernizat și a dezvoltat teoria cîmpului elaborată de lingviștii germani. De aceea cred că lexematica reprezintă o mare teorie, care încă urmează să fie explorată și aplicată. Cînd analizăm un cîmp semantic, ne dăm seama cum funcționează limba cel puțin pe porțiunea respectivă din planul conținutului. În ceea ce privește limbile clasice, analiza unui cîmp semantic permite unui cercetător achiziția unei competențe idiomatice care îi lipsește acestuia fiindcă are de a face cu o limbă moartă. Deci, însușindu-ne această teorie, „observăm” cum funcționează structurile semantice în interiorul unui cîmp. Aș zice că pentru latină, investigația cîmpurilor semantice compensează lipsa de competență lingvistică activă. În ce privește clasa semantică, am dezvoltat un sistem clasematic care a apărut din cîmpul semantic *Ver*, iar mutatis mutandis se poate aplica la orice sistem semantic [...]

– **Aș vrea să vă referiți la Școala de semantică pe care ați întemeiat-o, dat fiind că teza Dvs. a servit drept model pentru discipolii Dvs. în descrierea unor cîmpuri semantice din latină și greacă.**

La Universitatea din Córdoba – unde am obținut postul după susținerea tezei de doctorat – am început să am primii discipoli. Un profesor de latină, Santiago López Moreda, a făcut teza *Los grupos lexemáticos de „facio” y „ago” en el latín arcaico y clásico* cu mine. Iar Pilar Muro Meléndez-Valdés a scris despre *El campo verbal de la combustión en la lengua latina arcaica y clásica*. La Universitatea din Leon am avut alți doi discipoli: Francisco Domínguez Domínguez, autorul tezei *El campo semántico de „encontrar” en latín arcaico y clásico*, și María Asunción Sánchez Manzano *El campo verbal de la muerte en el latín arcaico y clásico*. Lista ar putea continua, firește. După cum vedeți, dacă vine vorba despre tezele de doctorat ale discipolilor mei, atunci toate se referă la semantică. Un alt discipol din Sevilla, Antonio Martín Rodríguez, în prezent profesor titular la Universitatea din Las Palmas, a făcut o teză excelentă despre *El campo semántico de „dar” en latín arcaico y clásico*. Discipolii mei și-au asumat pe deplin modelul teoretic coșerian și lucrează cu multă rigoare. Și la Universitatea Autonomă am condus mai multe teze de doctorat în acest domeniu.

La Congresele de latină și la cele de studii clasice au participat și mulți discipoli ai mei și l-au cunoscut pe Coșeriu în persoană. Știți, Coșeriu, printre multe virtuți ale sale, o are și pe aceasta, cunoaște foarte bine limbile clasice, ceea ce înseamnă că e Maestru atît pentru latiniști cît și pentru eliniști.

– **În cadrul Proiectului de la Tübingen pregătiți pentru tipar volumul Introdúcere în latina vulgară de E. Coșeriu.**

UNIVERSITATEA MIHAILLEANA
DIN IASI

10 Noiembrie 1939

V

No. de înregistrare: 155224

Subsemnatul Eugen Coșeriu, născut în anul 1884, la data 14/7 în comuna Blățești jud. Bălț., absolvent al Liceului „Ion Creangă” Bălț. din comuna Bălț. jud. Bălț.

Vă rog să înregistrezi o mai înscrisă ca student în anul 1 secția filologică română așteptare următoarele acte:

- 1) Extractul de naștere
- 2) Diploma de absolvire liceală
- 3) Certificatul de naționalitate.

Primiți să rog Domnului Decan, asigurarea respectului meu.

Eug. Coșeriu
Jepi. Str. Bărbănta No. 9

b. 3384
L 9

39/40

D-nul Decan al Facultății de Litere Prețul 2 lei

D-nule Eugen Coșeriu

D-nule Eugen Coșeriu
via 1939-40

Franciza Jucă Buzănești Decan al Facultății de
Litere și Științe, Universitatea Mihailleană - Iași.

Acesta e actul cu care a început ascensiunea lui Eugen Coșeriu (din arhiva lui Nicolae Cazacu).

Domnule Decan,

Subsemnatul Eugen Coșeriu student în anul 1 al Facultății de Litere, specialitatea „Limbă română” cu onoare veni a vă ruga să înregistrați și să înlocuiți plăcuța materială „Limbă română” în totalitate, substituindu-se la Universitate cu act și impozit și să înregistrați în La examenul de „Catalană” trecut la Iroca în Iulie 1939, care obținut nota medie 9,20.

Primiți: vă rog Domnule Decan să înregistrați și să înlocuiți plăcuța materială „Limbă română” în totalitate, substituindu-se la Universitate cu act și impozit și să înregistrați în La examenul de „Catalană” trecut la Iroca în Iulie 1939, care obținut nota medie 9,20.

Eugen Coșeriu
via 1939-40



E. Coșeriu, la Chișinău, între rude și prieteni.

– Într-adevăr, pregătesc o antologie care va cuprinde toate studiile și manuscrisele inedite ale lui Coșeriu despre latina vulgară, limba greacă și lingvistică indo-europeană. Grație cunoașterii limbii grecești, Coșeriu este un mare cercetător al raporturilor între greacă și latina vulgară; a descoperit multe aspecte în care greaca influențează limbile romanice, prin intermediul traducerilor din Biblie, în special a Noului Testament. Structurile limbii grecești se reflectă în aceste traduceri și asta trece la latina vulgară. Coșeriu e un mare cercetător al acestor aspecte. Deci, familiarizându-ne cu studiile lui Coșeriu, ne dăm seama de influența limbii grecești asupra latinei vulgare și apoi asupra limbilor romanice. Iată câteva texte ale lui Coșeriu: *El latin de Hispania*, din epoca de la Montevideo, a cărui ediție trebuie pregătită și apoi există un curs de latină vulgară pe care l-a ținut în semestrul de iarnă 1962 la Universitatea din Bonn. Există un alt curs ținut de prof. Coșeriu, care constă din 25-26 de prelegeri în germană, și acestea ar trebui traduse în spaniolă. Apoi mai sînt multe studii neterminate, o mulțime de fișe, notițe. Tot acest material trebuie pregătit fie pentru un volum, fie pentru două volume.

– **Despre ce era vorba în aceste cursuri?**

– Să vedem împreună: **latina vulgară – latina clasică; Forme vechi și forme noi; Reconstrucția latinei vulgare; Principiile (fundamentele) limbilor romanice; Structuri lingvistice romanice comune** etc. Apoi despre latina vulgară există un curs pe care l-a ținut în franceză, incorporat fiind ulterior în versiunea germană de la Bonn. Cred că aceste cursuri ar trebui să fie publicate urgent, ca specialiștii să poată profita de materialul coșerian extrem de bogat.

Aprupo de Congresele Internaționale de lingvistică latină. La unele din aceste congrese a participat și Gheorghe Bârlea, profesor la Universitatea din Tîrgoviște, care la început a fost surprins că un spaniol, adică eu, îl cunoaște atât de bine pe Coșeriu și teoria sa lingvistică. Bârlea a fost încîntat să mă audă vorbind despre Coșeriu și în special utilizînd metodologia coșeriană. Cred că am acest merit, de a-i fi trezit lui Bârlea interesul pentru Coșeriu și de a-l fi ajutat să-i cunoască studiile. Bănuiesc că așa se explică faptul că am fost făcuți împreună cu Coșeriu Doctori Honoris Causa ai Universității din Tîrgoviște.

– **Ce știți despre România și Republica Moldova?**

– România, deși e o țară îndepărtată, reprezintă cealaltă extremă a Latinității, iar eu o simt foarte aproape. Bineînțeles că fiecare latinist consideră limbile romanice ca limbi-fiice ale latinei vulgare. Dar când am fost la Tîrgoviște și la București, m-am simțit foarte unit din punct de vedere afectiv de România. În Republica Moldova deocamdată nu am fost. Apoi, există un fond istoric și comun pe care îl împărtășim spaniolii și românii. Spania și România mai au în comun această istorie de romanizare sub domnia lui Traian, un împărat de origine hispanică. De aceea cred că și din punct de vedere istoric noi sîntem foarte aproape, deși geografic sîntem relativ departe. Într-un cuvînt, mă simt foarte aproape de România, iar acest lucru i-l datorez iarăși prof. Coșeriu.

– ***În România numele Dvs. este demult cunoscut clasiștilor. Cu mai mulți ani în urmă, lingvista din Cluj Elena Popescu a scris o recenzie la una din cărțile Dvs.***

– Într-adevăr, e o recenzie excelentă la cartea mea ***El campo semántico de „ver” en la lengua latina. Estudio estructural*** (1980), o carte care a fost foarte bine receptată în multe țări. Cu ocazia vizitei mele în România, am ținut o conferință la București, la Societatea de Limbi Clasice unde am fost prezentat de prof. Iancu Fischer și m-am simțit ca acasă. În plus, în Spania există mai mulți intelectuali români care s-au stabilit aici.

– ***Care credeți că este locul lui Coșeriu în lingvistica actuală?***

– Pentru mine – poate că vorbesc cu pasiunea și feroarea discipolului – Coșeriu este marele lingvist din a doua jumătate a sec. XX. Firește, dacă am intra în discuții despre școli și curente lingvistice, trebuie să recunoaștem că Eugeniu Coșeriu rămîne cel mai mare lingvist european din a doua jumătate a sec. XX. Dacă îi comparăm pe Coșeriu și pe Chomsky, Chomsky, după mine, a avut marele avantaj de a trăi în Statele Unite, de a scrie într-o limbă de mare circulație cum e engleza, de a avea mijloacele necesare pentru a-și comercializa produsele sale intelectuale.

– ***În plus, Chomsky s-a lansat și prin activitatea sa politică.***

– Să trăiești într-o țară capitalistă și să fii ideolog de stînga, presupune să profiți de tot ce-ți oferă lumea capitalistă, iar tu să critici ideologia respectivă. Acesta e marele avantaj pe care îl are Chomsky. Dacă Eugeniu Coșeriu ar fi scris și s-ar fi lansat în Statele Unite, lucrurile ar fi fost complet diferite. Pe de altă parte, însă, Coșeriu are multe avantaje în comparație cu Chomsky care nu știe alte limbi în afară de engleză, ceea ce e inadmisibil pentru un lingvist. Coșeriu e un lingvist al multor limbi diferite, cunoaște structura internă a multor limbi, ceea ce conferă profunditate studiilor sale. Or, acest lucru îi lipsește lui Chomsky. Din acest punct de vedere Coșeriu cred că e un lingvist unic, deși nu a avut avantajele materiale pe care le-au avut alții. Plecînd în America de Sud, la Montevideo, apoi din 1963 la Tübingen și ținînd cursuri la multe universități din lume, el și-a făcut foarte mulți discipoli. Mulți din elevii lui Coșeriu sînt profesori în Germania; mă întreb dacă există vreo universitate germană unde să nu existe vreun discipol coșerian. De asemenea, are numeroși discipoli în Spania, Italia, Portugalia, în America de Sud etc. Revenind la cele discutate de noi pe drumul de la Madrid la Salamanca, aș vrea să reiau ideea de a organiza un Congres despre Lingvistica Integrală, despre teoria lui Coșeriu, la care ar participa discipolii săi direcți și indirecti, inclusiv adversarii săi. Cred că ar fi cel mai frumos omagiu pe care am putea să i-l oferim Maestrului nostru.

– ***Vă mulțumesc.***

*Interviu realizat de Eugenia BOJOGA,
septembrie 2001*

Iorgu IORDAN

EUGENIO COSERIU, TEORETICIAN AL LIMBAJULUI ȘI ISTORIC AL LINGVISTICII

Din punct de vedere didactic, Eugenio Coseriu este romanist, unul dintre cei mai iluștri ai zilelor noastre. Și-a început activitatea profesională în urmă cu 30 de ani, la Universitatea din Montevideo, de unde, după mulți ani, revine în Europa. De destul de mult timp predă la Tübingen, ca șef al Catedrei de Filologie romanică. "Romanismul" său – îmi cer scuze pentru această... creație – a fost recunoscut, ca să zic așa, oficial, la ultimul Congres al romaniștilor (Rio de Janeiro, 1977), unde a fost ales vicepreședinte al Biroului Societății de Lingvistică Romanică. În 1980, devine președintele acestei societăți.

În ceea ce privește lucrările sale științifice, este lesne de constatat că cea mai mare parte a faptelor folosite în studiile sale aparține limbilor romanice. Pe acestea le cunoaște în majoritate, chiar practic, pentru că le vorbește curent și cu o ușurință surprinzătoare.

Totuși, cercetările sale arată foarte clar, chiar și unui lector mai puțin avizat, că ceea ce îl interesează nu sînt faptele pe care le invocă, nici relațiile dintre ele considerate din punctul de vedere al lingvisticii romanice, istorice sau descriptive, ci semnificația lor teoretică, posibilitatea de a le integra într-o viziune de ansamblu, care să-i permită să-și dea seama de caracteristicile generale ale limbajului uman și de esența acestuia, făcînd abstracție de forma concretă, reală, pe care o are în timp și în spațiu. Sau, pentru a simplifica lucrurile, Eugenio Coseriu, face lingvistică generală cu fapte din limbile romanice. În multe cazuri, faptele de limbă sînt puțin numeroase sau aproape absente.

Este vorba, în cazul său, cred, de o predispoziție nativă. Această ipoteză este confirmată teoretic de constatarea faptului că oamenii care s-au remarcat de-a lungul vieții lor prin realizări de mare valoare au avut ceea ce psihologii numesc «vocația meseriei», adeseori verificată în plan concret. În cazul lui Eugenio Coseriu – mă refer la el pentru că este cel care constituie obiectul discuției – trebuie invocat încă un lucru, de asemenea foarte important. El posedă o excelentă formație filosofică propriu-zisă. La Roma, a urmat cursuri, cu toate "anexele" lor, nu numai de filologie ci și de filosofie. Deși sînt foarte departe de această disciplină, recunosc, de mult timp, că o anumită pregătire filosofică este absolut necesară unui lingvist, mai ales cînd abordează probleme de lingvistică generală. Respectul și admirația mea pentru marii lingviști de astăzi și de altădată sînt nelimitate, trebuie să mărturisesc cu toată obiectivitatea și toată sinceritatea că, dacă n-au atins întotdeauna punctul culminant în plan teoretic în lucrările lor consacrate lingvisticii generale, este din cauza formației lor exclusiv profesionale, mai mult sau mai puțin "tehnice" în sensul bun al termenului. Eugenio Coseriu ocupă un loc distinct printre ei datorită chiar acestei formații filosofice. Trebuie adăugat încă un lucru pentru completarea acestei schițe a personalității sale științifice. Luciditatea sa, raționamentul său îl împiedică să se piardă în speculații străine lingvisticii considerată ca disciplină autonomă, în maniera, de exemplu, cîtorva continuatori tardivi ai lui W. von Humboldt, "neoromantici" după calificarea proprie.

Caracteristica principală a concepției lui Eugenio Coseriu este, după mine, eclectismul, în înțelesul elevat al acestui termen. Formația sa inițială, care este foarte temeinică aparține aproape în întregime lingvisticii tradiționale și constă



în acumularea și asimilarea a tot ceea ce constituie valoarea capodoperelor disciplinei noastre. Această formație inițială a lingvistului s-a dezvoltat prin forța împrejurărilor cu timpul, grație activității sale bogate și variate în sensul că volumul de cunoștințe a crescut neîncetat. Sub acest aspect lucrările sale produc o impresie covârșitoare, chiar asupra unui lector avizat, anume prin bogăția și varietatea lor rar întâlnite în lingvistica actuală. Dar, spre deosebire de marea parte a “tradiționaliștilor”, el a urmărit, cu interes și de foarte aproape, activitatea “modernilor”, trăgînd din lucrările lor profitul pe care spiritul lui critic foarte ascuțit și capacitatea de a face distincția necesară între “adevărat” și “fals” i-au permis-o. Trebuie adăugat că Eugenio Coseriu este cu siguranță cel mai erudit dintre toți lingviștii contemporani, erudiția lui fiind de ordin teoretic și practic. Vreau să spun că el cunoaște atît diversele concepții, doctrine etc., cît și un volum substanțial de fapte aparținînd multor limbi. Tocmai în acest sens trebuie interpretat “eclectismul” său.

Rebecca Posner a găsit – sper că ea l-a găsit – un termen mai adecvat, cel de “neotraditionalism”. Eugenio Coseriu este într-adevăr un neotraditionalist, adică un lingvist tradiționalist, ceea ce vrea să spună, după părerea mea, un specialist foarte documentat sub toate aspectele activității sale științifice, și, în același timp, un “modernist”, destul de moderat, care acceptă foarte multe teorii ale lingvisticii actuale, inovațiile într-adevăr apte să facă să progreseze disciplina noastră.

Neotraditionalismul semnifică, înainte de toate, excluderea extremelor, sau – cum am mai spus-o în raportul meu prezentat la Congresul romaniștilor de la Madrid, 1965 – o “coexistență pașnică” a tradiției și “modernității”. (Pledam pentru această atitudine). Un exemplu strălucit, și totodată convingător în acest

sens – numai unul printre atâtea altele la Eugenio Coseriu – este modul în care conciliază diacronia “moderniştilor” și sincronia, considerate în unanimitate de «moderniști» extreme asemenea „dușmanilor de moarte”. El se exprimă astfel (nu e vorba de un citat propriu-zis care nu mi se pare necesar): «Limba se constituie diacronic și funcționează sincron». Această formulă lapidară implică unitatea dialectică între cele două aspecte ale vieții unei limbi; fiecare dintre ele este, la rîndul său, cauza și efectul celuilalt.

Mă voi opri puțin asupra altei idei, de asemenea foarte importantă, care clarifică și aprofundează raportul existent între “limbă” și “vorbire” (conform terminologiei saussuriene). În ceea ce privește originea acestei idei, ea nu aparține lui Eugenio Coseriu, dar el este cel care a dezvoltat-o și a pus în lumină importanța excepțională a perspectivei sale pentru cunoașterea exactă și precisă a esenței intime a limbajului uman. Este vorba de “normă”, considerată ca o etapă intermediară între “limbă” și “vorbire”, mai abstractă decît aceasta din urmă – care este în întregime concretă, am putea spune chiar materială – și mai puțin „abstractă” decît “langue”. Inovațiile lingvistice apar în “parole”, dar, pentru a fi admise de “langue”, au nevoie de un “laisser-passer” sau de un “sauf-conduit” pe care îl acordă “norma”.

Ca istoric al lingvisticii, Eugenio Coseriu, urmărește, înainte de toate, aspectul teoretic al operelor care au contribuit sau au putut contribui la progresul disciplinei noastre. Adică el procedează, în ceea ce privește prezentarea și evaluarea acestor contribuții, în calitatea sa principală, aceea de teoretician al limbajului. Rezultatele cercetărilor sale în acest domeniu sînt într-adevăr excepționale prin semnificația lor. “Inovațiile” cele mai importante ale lingvisticii moderne, care începe cu Ferdinand de Saussure, pot fi înțelinite frecvent, dacă nu întotdeauna, la predecesori uneori foarte îndepărtați în timp și care nu erau decît în mod excepțional lingviști.

Dau cîteva exemple în ceea ce urmează: ideea arbitrarului semnului lingvistic, pe care o atribuim în general lui Saussure, există la Aristotel. Demonstrația ei este făcută într-un studiu de aproape 50 de pagini publicat în 1967 (v. E. Coseriu, *Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje*, Madrid, 1977, p. 13-59, cu o anexă polemică). Situația se prezintă similar și în ceea ce privește distincția “limbă” și “vorbire”, cu o consecință foarte importantă, care este preferința pentru cercetările sincronice (cf. *Georg von der Gabelunz y la lingüística sincrónica*, op. cit., p. 200-250.).

Trebuie să afirm, pentru a evita o neînțelegere, că Eugenio Coseriu nu minimalizează deloc valoarea și meritele marelui lingvist genovez (v. de exemplu, op. cit., p. 230-231). Tipologia lingvistică, ea însăși creație indiscutabilă a lui W. von Humboldt, are un «predecesor» destul de modest dar real în filosoful englez Adam Smith (v. p. 117-130).

Toate aceste constatări sînt foarte importante pentru cunoașterea obiectivă, adică științifică, a istoriei ideologice a disciplinei noastre. Eugenio Coseriu are tot respectul și toată admirația pentru marile personalități ale lingvisticii, și trebuie să judecăm atitudinea sa ținînd cont nu de tonul, aproape întotdeauna polemic, al cercetărilor sale, ci de fondul lor, care grație unei documentări exhaustive și unei logici de fier, este de primă importanță. Severitatea sa, cu frecvente nuanțe de înverșunare, este dirijată în realitate împotriva multor “moderniști” actuali, care ignoră, fără să vrea sau fără s-o știe, contribuția predecesorilor și “descoperă” fără încetare America.

Din ceea ce am spus pînă aici reiese foarte clar, pentru mine cel puțin, că, între lingviștii contemporani, cel mai indicat să elaboreze un *Tratat de lingvistică generală* și o *Istorie a disciplinei noastre* este Eugenio Coseriu. Le aștept, pe amîndouă, în speranța că voi putea profita de ele, în pofida vîrstei.

Traducere din franceză de Cristina VARGA, din volumul “Logos semantikós. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu”, Berlin–New York–Madrid, 1981.

Mircea BORGILĂ
Universitatea
„Babeș-Bolyai“
Cluj-Napoca

EUGENIU COȘERIU ȘI BAZELE ȘTIINTELOR CULTURII*

Nu cred că poate fi adus un mai înalt elogiu unui savant român din domeniul științelor umane decât acela pe care îl aducem, astăzi, lingvistului Eugen Coșeriu. Pentru a proba adevărul acestui enunț ar fi suficiente, poate, covârșitoare mărturii ale recunoașterii de care se bucură opera și personalitatea sa pe toate meridianele globului. Folosind o expresie a lui Platon, la care recurge cu predilecție Maestrul, dacă e «*să spunem lucrurilor așa cum sînt*», savantul de la Tübingen a reușit să se impună, fără nici o îndoială, ca *cel mai strălucit exponent al culturii române în planul universal al științelor omului*. Întreaga și profunda semnificație a aportului său își așteaptă dreapta prețuire nu doar din unghiul inevitabil restrictiv al unei culturi și discipline particulare și nici numai între zările istorice ale lumii noastre interseculare, ci – așa cum insistă, pentru prima oară, un eminent savant japonez – acest aport este merit integrării și dezvoltării fecunde în patrimoniul științific internațional al întregului eon istoric ce ne stă în față (T. Kamei, 1980). Cele aproape 50 de volume ale operei sale, precum și miile de pagini de exegeză care i-au fost dedicate, pînă în acest moment, de pe acum, în profilul acestui savant român, pe *adevăratul întemeietor al disciplinei centrale a umanioarelor* și, în același timp, pe cel care pune, prin aceasta, în sensul cel mai rigu-

ros, *bazele conceptuale ale științelor culturii în general*. Acest profund și grav adevăr este însușit, deja, din diverse unghiuri, de un număr considerabil de gînditori, din Germania pînă în America Latină și din Spania pînă în Extremul Orient¹. Un străvechi adagiu ne amintește, însă, că *nimeni nu este profet în țara lui*, așa încît îmi voi îngădui să invoc, cu acest prilej, doar cea dintîi dintre rațiunile decisive care m-au condus, pe făgașul cel mai neașteptat cu putință (la una dintre marile universități americane, între anii 1981–1985), spre zările acestui adevăr definitiv împărțășit. În termenii cei mai simpli, rațiunea primordială la care mă voi referi extrem de schematic, aici, izvorăște din convingerea dobîndită, încă de atunci, că marele savant de la Tübingen este cel care a elaborat, în mod sistematic, însuși fundamentul preliminar și/sau cadrul epistemologic al științei nucleare a culturii pe care o numim, astăzi, lingvistica integrală, deschizînd, prin aceasta, drumul reconstrucției conceptuale a întregului cîmp al disciplinelor „umane“.

Acest parametru cardinal reprezentă, fără îndoială, aspectul cel mai redutabil, mai dificil de cuprins și de evaluat, din întreaga sa operă științifică, dar el constituie, în același timp, din ughiul în care mă situez acum, elementul cel mai important și mai hotărîtor, care determină, în ultimă instanță, sensul profund și autentic al întregului demers *instaurator* coșerian. Pentru a putea străbate acest demers pe prundul lui original, trebuie pornit de la faptul istoric elementar că Eugeniu Coșeriu s-a găsit, la începutul destinului său singular, confruntat cu o exigență de excepțională gravitate, pe care a formulat-o, poate, cel mai acut, unul din marii gînditori ai acestui secol, Ernst Cassirer, în *Logica științelor umane*, anume: „*principiile științelor autonome*“ nu pot fi „*deduse*“ sau „*împrumutate*“ direct din *disciplina filozofică a epistemologiei*, ci *ele trebuie să fie rezultatul „muncii*

* Textul de față a fost prezentat la Sesiunea Omagială a Academiei Române din 9 mai 2001.

de descoperire și stabilire“ în chiar „procesul de întemeiere“ a disciplinei respective [(12, 64)]. Tînărul lingvist, refugiat din calea vicisitudinilor istoriei din România și format la marile universități ale Italiei, a ajuns, foarte de timpuriu, la *intuiția fundamentală* sau, dacă doriți, la **revelația** că – în pofida „strălucirii“ pe care și-o dobîndește în constelația științifică a epocii, din rațiuni în primul rînd metodologice – lingvistica nu își avea asigurate, încă, adevăratele fundamente teoretice, care să-i îngăduie să definească „natura obiectului său“ și totodată „exigențele cunoașterii științifice“ impuse de acesta, așa încît disciplina în cauză era, în realitate, foarte departe de a putea constitui „știința pilot“ a antropologiei, așa cum o proclamase, pripit, încă în 1945, un savant de talia lui Claude Lévi-Strauss. Eugeniu Coșeriu a înțeles, în același timp, pe deplin, că sarcina enormă a procesului de întemeiere teoretică imperios necesar acestei discipline nu putea fi lăsată pe seama filozofilor, așa cum mai pretind și astăzi, cei mai mulți dintre lingviști (vezi, de ex., dezbaterea din [31]), ci revenea și revine, ca obligație de principiu, *constitutivă* – oricît de „repugnantă“ li s-ar părea exclusiviștilor „pur practicieni“ – *științei lingvistice ca atare*. Încă în Italia fiind, tînărul și genialul nostru compatriot și-a dat seama de imensa dificultate și complexitate a muncii de „descoperire și stabilire“ a *presupozițiilor, implicațiilor și consecințelor* teoretice fundamentale ale disciplinei sale, – muncă pe care cel chemat s-o îndeplinească trebuia s-o exercite *nu în și din interiorul, dar în lumina și din unghiul* disciplinei filozofice a epistemologiei. Iar această muncă trebuia împlinită *pe terenul* cercetării lingvistice și în acord cu o *aproximare preliminară, esențial intuitivă*, a naturii fenomenului concret supus activității investigaționale. Beneficiind și de cea mai solidă formație filozofică pe care și-a dobîndit-o un lingvist în întreaga eră post-humboldtiană (consfințită începînd cu doctoratul la unul din cei mai profunzi gînditori ai veacului,

Antonio Banfi), Eugeniu Coșeriu s-a încumetat, încă din primul deceniu al activității sale, cînd a fondat școala lingvistică latino-americană de la Montevideo, pe calea unei investigații menite nu doar să rezolve diverse aspecte particulare ale lingvisticii timpului, în multiplele ei domenii și sfere constituite ca atare, ci pe un traseu mult mai adînc și mai temerar, care ținea, în ultimă instanță, însăși descoperirea conștiinței de sine a acestei discipline, în acord cu o „*viziune coerentă și unitară, asupra limbajului ca activitate creatoare*“, pe care și-a cîștigat-o încă în anii formației sale italiene².

Întreaga dezvoltare, pe plan mondial, a acestui spațiu disciplinar în ultima jumătate de secol a confirmat, întru totul, nu numai legitimitatea, ci și sensul cu adevărat istoric al acestei decizii aurorale, precum și al parcursului de ansamblu urmat consecvent de savantul român pe acest drum deschizător de lumi. Științele umane nu numai că nu s-au (re)întemeiat sistematic pe fundamentul lingvisticii saussurian-jakobsoniene, cum prevestea preconizata „antropologie structurală“, ci au fost nevoite să se confrunte, înainte de toate, pe tot parcursul acestei perioade, cu ceea ce s-a numit, pe bună dreptate, marea „*criză fondațională*“ a disciplinei lingvistice, în primul rînd, în ipostaza ei structuralistă, saussuriană și bloomfieldiană³. Pe acest fundal de ansamblu, cum foarte bine se știe, numai doi (dar, într-adevăr, cei mai mari) lingviști ai întregii noastre epoci – mai întîi Eugeniu Coșeriu și, apoi, Noam Chomsky – și-au asumat, pe deplin și pînă la capăt, obiectivul imens al elaborării sistematice a fundamentelor teoretice, inclusiv a cadrului epistemologic al disciplinei lor. Nu este acesta locul și nici momentul unei confruntări aprofundate și riguroase a celor două mari soluții fondatoare, propuse în Programul coșerian al Lingvisticii Integrale – pe de o parte și, respectiv, în (încă!) „the «Generative Enterprise»“ – pe de altă parte⁴. Ceea ce se poate observa,

însă, înaintea oricărei alte aproximări, este faptul că, în pofida unor puncte de pornire similare, cele două întemeieri globale s-au dezvoltat, în esență, în direcții radical diferite. Așa cum se va evidenția pe parcurs, soluția elaborată de savantul român se va dovedi singura care urmărește și realizează, în mod ferm și coerent, o fundamentare de principiu a lingvisticii ca știință a culturii, într-un cadru epistemologic „ospitalier” pentru natura *semantic creatoare* a limbajului și care asigură în același timp, integrarea, pe o bază comună, a tuturor științelor congenere, în *specificitatea lor ireductibilă*.

Temeiurile edificiului epistemologic elaborat de lingvistul nostru pot fi descoperite încă din prima etapă a conturării Programului Lingvisticii Integrale –, etapă care cuprinde deceniul sud-american, precum și activitatea dintr-o primă perioadă din cadrul Școlii de la Tübingen (cu aproximație, pînă spre mijlocul anilor '70).⁵ Demersul savantului român va fi dezvoltat și aprofundat, ulterior, în întreaga sa carieră științifică, dar obiectivele lui fundamentale rămîn, în esență, aceleași și ele pot fi distinse cu claritate chiar pornind din acest prim moment: (1) să legitimizeze, pe deplin, necesitatea procesului de reîntemeiere teoretică și sistematică a lingvisticii în raport cu specificul naturii obiectului propriu; (2) să demonstreze, prin explorarea *în profunzime* – aș spune, în principiu, *exhaustivă* – a unei zone problematice centrale și cruciale a studiului limbii, că acest proces impune recursul la un fundament teoretic diferit de cel implicat în mod tacit sau adoptat direct din epistemologia științelor naturii, sub influența curentelor pozitivistice și neopositivistice; (3) să propună o circumscriere de ansamblu, istorică și teoretică, a cadrului epistemologic adecvat lingvisticii și științelor culturii în general.

1. Necesitatea legitimării epistemologice explicite i-a fost impusă lingvistului nostru de faptul primar al confruntării permanente cu un fond de prejudecăți, de confuzii și de neînțelegeri adînc înrădăcinate în istoricul

disciplinei și pregnant dominante în epocă. Cea mai redutabilă dintre acestea era, fără îndoială, prejudecata – despre care va nota, în 1981, că „mai persistă, în parte, și în zilele noastre” ([23, 79]) – conform căreia „lingvistica științifică” sau „studiul modern al limbajului” reușise deja să se constituie în disciplină pe deplin „legitimă” și „autonomă”, *independent de „orice filozofie”*, i. e. *independent de orice teme teoretic și/sau de orice presupuziție epistemologică*. Atît în ipostaza ei istorică, din secolul al XIX-lea, cît mai ales în constituirea ei ca disciplină descriptivă sincronică, structurală, „lingvistica modernă” s-ar fi întemeiat, așadar, ca **știință „pur empirică”**, prin simpla „unitate a metodei” sau a „punctului de vedere”, care ar fi permis „determinarea unui cîmp omogen de fapte” și delimitarea, consecventă, a unui „obiect empiric” diferit de „facultatea” pe care o „slujește”⁶.

Fără să angajeze o dezbatere sistematică, în plan metateoretic, a acestui tip de „știință empirică”, Eugeniu Coșeriu adoptă, din capul locului, o atitudine critică esențial husserliană, demonstrînd zdrobitor – începînd cu studiile adunate în *Teoria del linguaje y lingüística general* ([15]) – că lingvistica „modernă” presupusă „pur empirică” este, în realitate, *impregnată de „premise constitutive”* și, mai mult, de o „viziune” (i. e., o „filozofie”) implicită, care îi *predetermină* și, în ultimă analiză, îi *subminează* în întregime demersul metodic. Demontarea sistematică a acestei viziuni implicite și a presupuzițiilor ei constitutive se realizează, mai întîi, în aceste prime studii, cu predilecție în ce privește lingvistica „structuralistă” europeană de sorginte saussuriană și versiunea „fizicistă” americană, puternic metodologizată, a „bloomfieldismului”, dar ea se exercită ulterior în mod permanent și pe aproape întregul cîmp al „lingvisticii moderne”. Exemplaritatea și încă deplina actualitate a acestor examinări critice constă tocmai în faptul că ele probează, fără putință de tăgadă, modul în care demersurile lingvistice

atît de coerent articulate metodologic, au fost *infiltrate*, în chiar conceptele lor „operaționale“ centrale, de presupuziții implicite de natură pozitivistă, asimilate, fie direct (dar tacit!) din atmosfera globală a unei „ideologii“ dominante în epocă, fie din premisele epistemologice constitutive ale unor discipline acceptate (iarăși tacit!) ca supraordonate lingvisticii, cum ar fi, bunăoară, sociologia durkheimiană sau psihologia behavioristă ([15, în sp. 11–113 și 132–146]). Să observăm, aici, în treacăt, că demolarea coșeriană a bloomfieldismului are loc în 1954, cu o jumătate de deceniu înaintea inițierii „cruciadei“ chomskyene, prin celebra diatribă anti-skinneriană, și că ea este, într-un sens, mult mai radicală decît cea a savantului american, întrucît critica sa vizează, în ultimă instanță, nu atît imposibilitatea abordării satisfăcătoare, în cadrul bloomfieldian, a unor „fapte determinate“, în speță în perspectiva „creativității“ sintactice, cît însăși „reducția“ dimensiunii esențiale a *semnificatului*, prin care se denaturează *obiectul* propriu și se distruge chiar punctul de pornire, i. e. „cunoașterea originară“, care furnizează „fundamentul“ științei limbajului ([15, 142]).

Lovitura de grație împotriva iluziei „purității empirice“ va fi dată, foarte de timpuriu, o dată cu capodopera *Sincronie, diacronie și istorie*, din 1958 ([16]), care demonstrează, în ansamblul ei, că presupusa „autonomie“ sau „independentă“ a lingvisticii față de „orice «filozofie»“ și/sau față de orice premisă constitutivă ori presupuziție epistemologică reprezintă, în realitate, o *himeră* provenită dintr-un „vis pozitivist“, fiind, în cazul particular al acestei discipline, o exigență, în principiu, „extrem de naivă“ și, în fapt, „imposibilă“ (iar „a o pretinde este în sine însăși un contrasens“ – [16, 199]). Fără a mă opri mai mult asupra acestui punct, mi se pare că, prin apariția acestei cărți, pretenția exclusivismului „empiric“ a fost îngropată definitiv pentru știința lingvisticii, legitimîndu-se, în același timp, în mod deplin, pentru prima oară de la marele proiect antropologic

humboldian, statutul acestei discipline ca știință de tip epistemic, care impune, în mod necesar și constitutiv, fundamentarea ei de principiu proprie și elaborarea cadrului ei disciplinar particular.

2. Fundamentul teoretic preliminar apare definit, cu strălucire, pentru întîia oară, în liniile lui esențiale, în aceeași *Sincronie, diacronie și istorie*, care trebuie considerată, fără îndoială, și din acest unghi, ca o capodoperă nu numai a lingvisticii coșeriene, ci și a științelor umane ale secolului, în general. Savantul român abordează, în această magnifică investigație monografică, o problemă cu adevărat cardinală atît pentru lingvistică, cît și pentru celelalte discipline culturale contemporane, anume aceea a „reintegrării și istoriei“ sau, altfel spus, a „modului în care să fie integrate esența și devenirea faptelor într-o viziune unică și unitară“ ([16, III.3.3.]). Este important să observăm, iarăși, că soluționarea acestei probleme se realizează nu într-un spațiu filozofic din afara lingvisticii, ci în interiorul disciplinei sau, mai precis, la temelile ei, – mai exact prin intermediul rezolvării chestiunii cruciale a aporiei schimbării lingvistice, la care se ajunsese prin ecloziunea abordării sincronico-structurale. Nu insist, aici, asupra modului particular în care a fost rezolvată această „aporie“ – și care a devenit celebru în întreaga lingvistică mondială, intrînd, de mult, pînă și în manualele noastre școlare – și nici nu mă opresc asupra largului evantai de investigații lingvistice care au fost declanșate sau generate, pe plan mondial, de această rezolvare⁷. Esențial mi se pare, în schimb, să insist, în acest context, asupra cadrului conceptual *mult mai cuprinzător și mai profund*, care se construiește, în *filigran*, pe fundalul explorării acestei probleme: Eugeniu Coșeriu demonstrează, în fapt, că problema *nu se poate rezolva*, decît *renunțînd la genul de știință care i-a dat naștere și instaurînd un nou temei epistemic pentru întreaga disciplină*, adecvat specificului limbii și domeniului cultural în toată cuprinderea lui.

Cum va sublinia, în 1991, un eminent lingvist și poetician american, Michael Shapiro, „straniul impas“ în care ajunseseră lingvistica și umanioarele acestui secol, în confruntarea și problematica „schimbării“, provine, în ultimă instanță, din asumarea implicită (sau, uneori, chiar explicită) a modului de explicare deductiv-nomologic, nomic sau nomotetic, legitimat pentru științele fizice de curentele epistemologice neopozitiviste (pornind de la Karl Popper ori Carl G. Hempel) și fundamentat pe un concept al „legilor deterministe“, corelat cu exigența „puterii predictive“ a explicației științifice în general. Explorarea coșeriană, de unică profunzime, a „schimbării lingvistice“ revelează, cum observă cu acuitate profesorul american, tocmai punctul focal în care un asemenea concept explicativ eșuează – nu numai pentru studiul limbajului, ci și pentru domeniul „minții și al istoriei“ în ansamblul lui –, domeniu care impune un concept esențial diferit de „legi“ („schimbătoare“, „supuse dezvoltării“) și un mod de explicație lipsit de dimensiunea predicativității. Cartea lui E. Coșeriu apărută în spaniolă, mai întâi în 1958 (și tradusă după aproape 40 de ani și în română [23]) reprezintă, în această interpretare, „piatra de temelie“ a unui vast efort de construcție epistemologică a acestui întreg domeniu disciplinar. Investigația coșeriană furnizează, în fapt, un nou fundament explicativ, adecvat lingvisticii și științelor „minții și istoriei“, care se definește, în primul rând, tocmai prin situarea obiectului specific al acestor discipline „în domeniul intenționalității și nu în domeniul (deductiv-nomologic) al cauzalității“ ([43, 4]). Merită a fi accentuat, în acest context, că ilustrul profesor de la Brown University nu ezită să îl considere pe savantul român drept „figura majoră“ în procesul mondial de (re)întemeiere a acestor discipline ca științe „chintesențiale gonice“ și să deplîngă falsul, dar formidabilul „baraj“ ridicat ulterior, în calea acestui proces de către orientarea generativă ame-

ricană, ajunsă dominantă, dar care optează deschis pentru curentele neopozitiviste incriminate, situându-se pe o poziție funciar ostilă oricărei abordări „nonreducționiste, nonpozitiviste, hermeneutice“, și încercînd să izoleze și să baricadeze studiul limbajului, în mod cu totul anacronic, în interiorul unor presupuziții „carteziene“ și „newtoniene“ ([43, 4–5])⁸.

3. Noul cadru epistemologic al lingvisticii ca știință a culturii apare conturat, pentru prima oară, pe această bază, în ansamblul coordonatelor lui principale, încă în contextul primului deceniu al întemeierii noii „școli lingvistice“ de la Tübingen. În acest context, cele mai semnificative contribuții coșeriene, din unghiul vizat aici, se înscriu, pe de o parte, în cele două volume/cursuri de reconstrucție a gândirii lingvistice europene, din 1969 și 1972 ([17]; [19]), iar, pe de altă parte, în cele două lucrări similare consacrate „posibilităților și limitelor“ unei abordări generative în lingvistică ([18]; [20]). Într-o apreciere sintetică, se poate afirma că aceste investigații *întregesc*, de fapt, prin rezultatele lor cele mai importante, Programul Lingvisticii Integrale prefigurată în deceniul anterior, în primul rând prin integrarea, pe fundamentul deja asigurat, a unei perspective de ansamblu riguroase asupra devenirii istorice a disciplinei și, în al doilea rând, prin confruntarea directă, pe acest fundal, cu soluția alternativă chomskyană, care se impunea, în mod exploziv, în afara spațiului ei „original“⁹. Toate masivele contribuții coșeriene ulterioare în acest domeniu nu fac decît să consolideze și să dezvolte sistematic premisele conceptuale articulate, deja, în această perioadă (de pînă la apariția culegerii *Omul și limbajul său*, din 1977 [21]).

Am subliniat, cu alt prilej, că exegeza istoriei gândirii lingvistice nu înseamnă, pentru E. Coșeriu, – cum s-a putut și se mai poate crede – o înțelegere aditională, auxiliară, chiar extravagantă (menită, eventual, ca în cazul chomskyan, unei simple identificări de „antecesorii“), ci reprezintă o componentă internă, constitutivă,

a însuși procesului de elaborare a propriei poziții (conform unui cunoscut principiu hegelian, reluat în concepția lui A. Banfi, după care orice gândire este obligată „să-și refacă propria istorie, pentru a se clarifica și justifica în ea” – [4, 36]. Imensul efort hermeneutic din scrierile coșeriene de această natură – continuat, aprofundat și amplificat pe parcursul întregii sale vieți (v., în sp. [26]; [27]; [28] ș. a.) – reușește să realizeze, astfel, înainte de toate, o recuperare, în perspectiva întemeierii științifice a lingvisticii, a spiritului dominant al unui demers în sensul cel mai larg fenomenologic, i.e. fidel „faptelor” vorbirii ca activitate de natură simbolică. Traseul acestei recuperări este cel care duce, în principal, de la abordarea aristotelică a logosului semantic pînă la filozofia hegeliană a limbajului, fiind reîntemeiat sistematic, la începutul secolului nostru, în epistemologia husserliană. În raport cu acest *traseu axial „fenomenologic”*, atît abordarea *raționalistă carteziană* – în care și-a căutat premisele istorice soluția generativă –, cît și abordarea opusă, de sorginte *empiricistă*, în care sperau să poată amorsa temeiurile științei lingvistice moderne unii din oponenții lui N. Chomsky (v., de ex., [1] ș. a.) se dovedesc a constitui platforme epistemologice esențial reducționiste.

Individualitatea aportului reconstrucitiv coșerian se profilează, însă, cum bine s-a observat, de cei mai avizați exegeți, prin asumarea, în interiorul demersului global fenomenologic, a unui parcurs nuclear hermeneutic, reconstituit, în perspectiva lui istorică, pornind de la anticiparea lui Vico, prin intermediul sintezei kantiene (ce rezolvă, depășind, falsa alternativă: raționalism sau empirism), și care se întemeiază definitiv în filozofia lingvistică humboldtiană. Opera celui care a fost considerat, pe bună dreptate *adevăratul fondator al noului umanism european* (v. [12, 23]) se dovedește a fi, în demersul coșerian, placa turnantă pentru întreaga istorie a gândirii lingvistice și, în același timp, platforma de lansare pentru întregul său program

de reconstrucție din temelii a științei lingvistice. „Revoluția” integralistă înseamnă, în fapt, înainte de toate, în sens etimologic, o reîntoarcere la proiectul hermeneutic-antropologic humboldtian și o fundamentare deplină a lingvisticii ca știință autonomă pe temeiurile reconstruite ale acestei platforme. Cum recunoaște, în mod repetat, și cum relevă, apoi, mai ales doi dintre cei mai străluciți discipoli ai săi, J. Trabant ([45]) și D. Di Cesare ([29]; [30]), marele maestru de la Tübingen își asumase, încă din primul moment, din geniala gândire humboldtiană, însuși principiul arhimedic al întregii sale construcții conceptuale: aproximarea preliminară a esenței limbajului ca activitate de creație spirituală primordială, *enérgeia* – și edificarea, pe această bază, a științei centrale a culturii, conform temeiului hermeneutic al „recunoașterii” sau „înțelegerii”, i. e. al transunerii în plan reflexiv, a ceea ce omul „cunoaște” (i. e. „stăpînește”) *intuitiv* în activitatea sa spontană de vorbire. Acest principiu este recuperat de E. Coșeriu nu doar în perspectiva situaării istorice a premiselor aportului propriu – ce va fi sprijinită, apoi, pe valorizarea unui parcurs de două secole europene în direcția constituirii „științelor spiritului” (*Geisteswissenschaften*) –, ci principiul humboldtian devine, în fapt, însuși nucleul generativ (în sensul său original!) al elaborării *sistematice* a întregii doctrine lingvistice integrale¹⁰.

Confruntarea acestui proiect cu demersul chomskyan, în extraordinară expansiune internațională în anii '70, ne apare, astăzi, într-o cu totul altă lumină decît a putut apărea, ca viziune de ansamblu, în acel moment. Cele două volume/cursuri coșeriene (la care trebuie adăugată cartea din 1978 [22]) au avut, în epocă, un ecou mai degrabă stingher, dar impactul lor de principiu, în primul rînd din unghi epistemologic, se dovedește, în perspectiva timpului, cu totul salutar și, în cele din urmă, hotărîtor. Sintetizînd într-o singură frază această confruntare istorică, profesorul de la Tübingen demonstrează categoric

că „teoria epistemologică” pe care se bazează Noam Chomsky – și care urmărește să refacă „unitatea științei” și să „umple prăpastia dintre științele naturii și științele spirituale” (considerată ca o „bifurcare sinucigașă”) – nu reprezintă, în fond, decât revenirea la o „veche eroare”, i. e. la o „concepție tipic pozitivistă a științei”, al cărei preț, cu totul inacceptabil, îl constituie, în fapt, o „falsificare” a însuși caracterului propriu al activității creatoare și o reînțoarcere a lingvisticii pe tărîmul științelor naturii. Tot ce au putut invoca, ulterior, Chomsky și adepții săi în sprijinul adoptării așa-numitului „stil galileean” din științele naturii la baza lingvisticii nu poate trece, nici pe departe, peste argumentele zdrobitoare, încă de atunci, de savantul român. Evitînd, aici, orice imensiune în dimensiunea tehnică a acestei dispute, să amintim, doar, că celebrul sintactician american nu întreprinde un examen aprofundat al „științelor spiritului” decît într-o confruntare sumară cu „linia vichiană” (care îl vizează, implicit, și pe Coșeriu), și retransîndu-se deschis, el însuși, pe o poziție cu adevărat sinucigașă, conform căreia ceea ce vizează știința lingvistică nu este, în ultimă instanță, activitatea de vorbire ca atare, ci ceea ce savantul de la M.I.T. numește „the basic roots of human nature”, „rădăcini” înscrise în „codul genetic al speciei” și care constituie, în raport, *substratul biologic* al limbajului (v. [13, 9–11, 80, 24–242] ș. a.). fără a mai comenta, în vreun fel, această poziție și dezvoltările ei ulterioare¹¹, să amintim, doar, că ea a ajuns să fie abandonată și respinsă radical, începînd cu anii '80, tocmai în spiritul verdictului coșerian, chiar de unii dintre cei mai proeminenți susținători ai „chomskysmului”¹². Astfel încît se poate afirma, fără nici o ezitare, că temeiul epistemologic avansat de Coșeriu se impune practic, la începutul acestui nou secol și mileniu, drept singurul suport legitim pentru studierea limbajului ca formă primară a activităților culturale umane.

Cele trei coordonate majore,

trasate în liniile cele mai simple, aici, delimitează cadrul general în interiorul căruia se înscrie aportul esențial al savantului român în întemeierea teoretică a lingvisticii ca știință a culturii. Acest aport se cristalizează într-un corpus de principii fundamentale, elaborat sistematic în *El hombre y su lenguaje* ([21]), în splendidele *Lecții de lingvistică generală*, din 1981, traduse, acum, și în română, de Eugenia Bojoga [23]) și, mai ales, într-o serie de lucrări mai recente, care ar putea fi adunate laolaltă sub titlul *Principiile lingvisticii ca știință a culturii* (v., în sp., [25]). O interpretare comprehensivă a acestui corpus de principii nu poate fi încercată, însă, în momentul de față. Ea rămîne, ca să parafrazăm o celebră expresie a Maestrului însuși, „sarcina prezentului și a viitorului” [23, 80]). Se cuvine a fi menționat, totuși, că procesul de exegeză a acestor principii a fost deja inițiat și trebuie să consemnăm, în acest context, volumul monografic al lingvistului și filozofului spaniol José Maria Bernardo, care propune o caracterizare cuprinzătoare a „modelului științifico-epistemologic” elaborat de savantul român ([5]). Adoptînd ca punct focal cunoscute „principii fundamentale” formulate în *Lecții*, autorul spaniol avansează o primă încadrare globală și sistematică a aportului coșerian, în care recunoaște, categoric, „construcția” unei „paradigme epistemologice antipozitivistice” în lingvistică sau, mai simplu spus, „construcția lingvisticii” înseși, o dată cu bazele științelor culturii.

Cum semnalăm de la bun început, prefigurarea acestui cadru general în care se situează opera lingvistică a lui Eugeniu Coșeriu nu poate să aspire, de bună seamă, decît la realizarea unui prim pas în efortul de evaluare și valorizare a aportului său științific inegalabil. Împărtaşesc, însă, convingerea că acest prim pas este unul absolut necesar pentru a putea deschide accesul spre sensul profund și autentic al creației sale științifice. Numai pornind de aici vom putea înțelege adevăratele zări între

care are loc acea „mutație radicală a perspectivei“ în raport cu întreaga lingvistică anterioară, pe care Eugeniu Coșeriu o declanșase încă în 1956 și o va recunoaște explicit, în 1988 [24], ca definind însăși esența demersului său întemeiat. Iar numai asumându-ne această mutație, care pune în centrul investigației *activitatea de vorbire* și nu *limbile* ca atare, se va putea recepta, apoi, în spiritul său și/sau „competență lingvistică“, în conținutul conceptual profund original pe care îl acordă acestor termeni profesorul de la Tübingen¹³. Cum observa cu pătrundere și Donatela Di Cesare ([29, 11]), numai pornind de la această definire a naturii limbajului ca obiect al lingvisticii integrale se poate ajunge, în mod legitim, și la individualizarea celor trei planuri de manifestare a „competenței“ sau, adaug eu, se poate aprecia, la justa lui valoare, aportul conceptual și tehnic decisiv al savantului nostru la organizarea internă, pe planuri și subdomenii, a lingvisticii integrale în ansamblul ei. Contribuțiile sale oricât de numeroase și substanțiale în domeniul investigațional și metodologic, din cele mai diverse zone problematice ale disciplinei lingvistice, își vor putea dobândi întreaga semnificație numai la capătul unui asemenea drum. În sfârșit, numai de pe tărîmul liminar al globalizării acestui întreg și imens parcurs se vor putea întrezări, în cele din urmă, și șansele – pentru moment incalculabile! – pe care disciplina științifică astfel fundamentată le oferă pentru promovarea unei abordări, în același spirit și pe aceeași bază, dincolo de zările proprii ale lingvisticii integrale, spre tărîmurile unei semantici istoric-culturale sau ale unei vaste poetici a culturii¹⁴.

NOTE

1 Să semnalăm, aici, și faptul că, în cel dintîi volum care îi este dedicat, în cea mai mare parte, în Franța, C. Laplace apreciază opera coșeriană ca furnizînd „cea mai pertinentă [teorie lingvistică] dintre toate cîte au fost elaborate pînă astăzi“ și realizînd o „for-

midabilă răsturnare a valorilor“ în raport cu principalele puncte de reper ale secolului încheiat (Saussure și Chomsky), echivalentă cu o adevărată „«revoluție copernicană» a lingvisticii“ ([40, p. 180]). Întîrzierea relativă a pătrunderii acestei „revoluții“ în spațiul cultural francez – cu excepția străpunerii, în ultimul deceniu, a semanticii sale structurale – s-ar putea datora, cred, între altele, și puternicei „eredități“ structuraliste și poststructuraliste, în acest context, dar existarea în asumarea ansamblului doctrinei coșerian va putea fi, cred, suspendată prin apariția, în traducere, franceză, chiar în acest an, a uneia din cărțile capitale ale acestei doctrine (i. e. [21]). Pentru situația din lingvistica nord-americană, v. *infra*, precum și notele 8, 12.

2 Pentru constituirea acestei „viziuni“, ca punct de pornire din care s-a putut dezvolta întreaga sa concepție asupra limbajului, vezi [7, 1, 4–5].

3 Între cele mai penetrante analize ale acestei crize, o consemnez, aici, pe cea propusă în Marea Britanie, prin volumele lui Roy Harris (v., de ex., [33]).

4 O asemenea confruntare sistematică, de ansamblu, nu știu să existe, pînă în prezent, în literatura de specialitate, pentru că volumul din 1982 al lui V. Sánchez de Zavala [42] ratează, din păcate, tocmai „opозиția“ radicală de „caracter epistemologic“, ceea ce subminează, în consecință, întreaga investigație. Elemente disparate sînt semnalate, mai ales în lucrări din Germania și Spania (v., de ex., [47], [5] ș. a.) dar și din S.U.A. (v., de ex., *infra*, [43]).

5 Delimitarea unor secvențe istorice, în constituirea doctrinei „integrale“, întîmpină, firește mari dificultăți, operația este, totuși posibilă și necesară în plan exegetic, în măsura în care ea poate surprinde o progresie certă în „articularea sensului global“ a operei, prin dezvoltarea, aprofundarea și accentuarea diferită a unor aspecte, într-o dinamică de ansamblu a „devenirii“ doctrinei. Segmentarea propusă, aici, se referă exclusiv la aspectul/nivelul întemeierii epistemologice și are mai mult o valoare orientativă generală (vezi, însă, *infra*, nota 9).

6 Această poziție apare ilustrată prototipic într-un foarte cunoscut „eseu“ al lui Toma Pavel [41].

7 Dintr-o panoramă a acestor consecințe și reverberații, nu pot lipsi volumele lui R. Windisch [48]; E. Iktonen [35]; pentru imensul spațiu al fostei U.R.S.S., vezi prezentarea panoramică

de Eugenia Bojoga [6]; consecințe semnificative în Spania și în America Latină, dar și ecouri „seismice” în S.U.A. (vezi, *infra* și nota 8).

8 Am tratat critic abordarea dife-rită a problemei „teleologiei” pe care o adoptă M. Shapiro, într-un text prezentat la *Colocviile internaționale „Lingvistici coșeriene”*, organizate la Universitatea Ovidius din Constanța (iulie, 1997).

9 Una din cele mai grave erori săvârșite în exegeza operei coșeriene mi se pare a fi, tocmai, proclamarea unei pre-ținse „sciziuni” sau „rupturi de adâncime”, care ar exista între etapa sud-americană și cea inaugurată în Germania (cînd E. Coșeriu s-ar „reîntoarce”, sub presiunea noului mediu academic, la temeuriile, anterior depășite, ale „structuralismului”). De această eroare se face vinovat, în primul rînd, Sánchez de Zavala [42], dar ea este întreținută și de confuzia, mult mai larg răspîndită, între cele două tipuri de orientări „structurale” (de sorginte saussuriană și, respectiv, humboldtiană): cum a subliniat, în repetate rînduri profesorul nostru, lingvistica integrală preia „motive saussuriene”, în speță în semantica structurală idiomatice, dar le „reinterpretează” în spirit humboldtian.

10 În vasta sa panoramă a istoriei lingvisticii, Hans Arens se întreba, cu scepticism, care a fost impactul real al concepției lui Wilhelm von Humboldt în întreaga dezvoltare ulterioară a lingvisticii moderne [3, II, 275]. Răspunsul la această întrebare îl găsim, după convingerea mea, în ansamblul operei lui E. Coșeriu (nu doar în [27] și în celelalte titluri se-lectate aici).

11 Să amintim, doar, că respingerea întemeierii lingvisticii ca știință a culturii se bazează, la N. Chomsky, pe atitudinea sa filozofic sceptică cu privire la „principiul accesibilității produselor minții” în general și pe verdictul său ezitant, dar profund nedrept, care vizează tocmai temeul hermeneutic al lingvisticii integrale: „Studiul limbii mi se pare să sugereze că acesta [principiul accesibilității conținuturilor minții] ar trebui abandonat chiar ca punct de plecare” ([13, 244]; [14, *passim*] etc.). Pentru șansele și limitele „stilului galilean”, vezi și [10, 1–50].

12 Merită să fie consemnată, aici, resituarea explicită, în acest sens, pe pozițiile unei „abordări fenomenologice” (în sensul coșerian) a celui mai important promotor al generativismului chomskyan pe Continentul European (vezi mărturisirea lui N. Ruwet, în dezbateră din [31,

121 și urm.]) și, pe de altă parte, progresul internațional viguros, din ultimele două decenii, al curentului „antichomskyan” și „antiformalist” al cognitivismului de „generația a II-a”, de tip lakoffian, care se situează pe o platformă fenomenologică și hermeneutică, în principiu, apropiată de cadrul epistemologic integralist (vezi [39, 89] și în sp., [36], 175–176).

13 Între exegezele de mare am- ploare asupra acestor concepte centrale trebuie menționate, pe lîngă volumele realizate în Germania – și, în primul rînd, în „școala” de la Tübingen –, cărți ca [46], precum și seria de lucrări inițiate în cadrul *Centrului de studii integraliste* din Cluj-Napoca (vezi [44] ș. a.).

14 Vezi, în acest sens, și încercările mele de a relua, în spirit integralist, contribuțiile de „semantică și istorie a culturii” din marea tradiție a „școlii lingvistice clujene” [8], sau de a răzbate, prin hota- rele sensului definit coșerian, în orizontul metaforicii blagiene a culturii [9].

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Aarsleff, Hans, *From Locke to Saussure. Essays on the Study of Language and Intellectual History*. – Minneapolis, 1982.
2. Albrecht, J. (Hrsg.), *Energie und ergon. Sprachlihe – Sprachgeschichte – Sprachtypologie*, 3 vol. – Tübingen, 1986.
3. Arens, Hans, *Sprachwissenschaft. Der Gang ihrer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart*. – München, 1969.
4. Banfi, Antonio, *Principi di una teoria della ragione*. – Roma, 1967.
5. Bernardo, José Maria, *La construcción de la lingüística. Un debate epistemológico*. – Valencia, 1995.
6. Bojoga, Eugenia, *Receptarea operei lui E. Coșeriu în fosta U.R.S.S.* – Cluj-Napoca, 1999.
7. Borcilă, Mircea, *Eugenio Cose-riu și orizonturile lingvisticii II „Echinoc”, 1988, nr. 5, p. 1, 4–5.*
8. Borcilă, Mircea, *Noua cale a ling- visticii istorice românești II Limba română*, Chișinău, 1995, nr. 5, p. 38–45.
9. Borcilă, Mircea, *Între Blaga și Coșeriu. De la metaforica limbajului la o poetică a culturii II Revistă de filozofie*, 1997, XLIV, nr. 1–2, p. 147–163.
10. Botha, R. P., *On «the Galilean Style» of linguistic inquisition*. – „Lingua”, 1982, p. 1–50.
11. Bouveresse, J., *Hermeneutique et linguistique*. – Combas, 1991.

12. Cassirer, Ernst, *The Logic of the Humanities*. – New Haven, 1942/1961.
13. Chomsky, Noam, *Rules and Representations*. – New York, 1980.
14. Chomsky, Noam, *Knowledge of Language: Its Nature, Origin, and Use*. – New York, 1986.
15. Coseriu, Eugenio, *Teoría del lenguaje y lingüística general*. – Madrid, 1963/1967.
16. Coșeriu, Eugeniu, *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, trad. Nicolae Saramandu. – București, 1958/1997.
17. Coseriu, Eugenio, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht (Teil I: Von der Antike bis Leibniz)*. – Tübingen, 1969.
18. Coseriu, Eugenio, *Einführung in die transformationellen Grammatik*. – Tübingen, 1970.
19. Coseriu, Eugenio, *Die Geschichte der Sprachphilosophie von der Antike bis zur Gegenwart. Eine Übersicht. Teil II: Von Leibniz bis Rousseau*. – Tübingen, 1972.
20. Coseriu, Eugenio, *Leistung und Grenzen der transformationellen Grammatik*. – Tübingen, 1975.
21. Coseriu, Eugenio, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*. – Madrid, 1977.
22. Coseriu, Eugenio, *Gramática, semántica, universales. Estudios le lingüística funcional*. – Madrid, 1978.
23. Coșeriu, Eugeniu, *Lección de lingvistică generală*, trad. Eugenia Bojoga. – Chișinău, 1981/2000.
24. Coseriu, Eugenio, *Competencia lingüística. Elementos de la teoría del hablar*, vers. esp. F. Meno Blanco. – Madrid, 1988/1992.
25. Coseriu, Eugenio, *Principiile lingvisticii ca știință a culturii*, // „Apostrof”, 1992, III, 11, 14.
26. Coseriu, Eugenio, *Die deutsche Sprachphilosophie von Herder bis Humboldt, Teil I-II*. – Tübingen, 1993.
27. Coseriu, Eugenio, *Wilhelm von Humboldt. Die deutsche Sprachphilosophie von Herder bis Humboldt, Teil III*. – Tübingen, 1994.
28. Coseriu, Eugenio, *Die Sprachwissenschaft in 20. Jahrhundert. Theorien und Methoden*. – Tübingen, 1995.
29. Di Cesare, Donatella, 1997. *Introduzione*, la E. Coseriu, 1997, 11–19.
30. Di Cesare, Donatella, 1998. *Einleitung*, la W. von Humboldt, 1936/1998, p. 11–131.
31. Dominicy, Marc (ed.), *Épistémologie de la linguistique*, Bruxelles, Histoire – Épistémologie – Langage, 1991, tome 13, fascicule I.
32. Geckeler, H. et al., 1982. *Logos semantikos. Studia in honorem Eugenio Coseriu*. – Madrid, (5 vol.).
33. Harris, Roy, *The Foundations of Linguistic Theory*. – London, 1989.
34. Humboldt, Wilhelm von, 1936/1998. *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues*, Hrsg. Donatella Di Cesare, Paderbon.
35. Iktonen, Esa, *Causality in Linguistic Theory*. – London & Canberra, Bloomington, 1984.
36. Johnson, Mark, *The Body in the Mind. The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. – Chicago, 1987.
37. Kabatek, Johannes, Murguía, Adolfo, „Die Sachen sagen, wie sie sind...”. *Eugenio Coseriu im Gespräch*. – Tübingen, 1997.
38. Kabatek, Johannes, *Einheitlichkeit der Bedeutung, Designant und Integrale Linguistik*, in Bruno Steib (Hrsg.), *Linguistica romanica et indiana. Festschrift für Wolf Dietrich*. – Tübingen, 2000.
39. Lakoff, G., & Johnson, M., *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and Its Challenge to Western Thought*. – New York, 1999.
40. Laplace, Colette, *Théorie de la traduction: les concepts-clefs de trois auteurs...* – Paris, 1994.
41. Pavel, Toma, *Mirajul lingvistic. Eseu asupra modernizării intelectuale*. – București, 1989/1993.
42. Sánchez de Zavala, Victor, *Funcionalismo estructural y generativismo*. – Madrid, 1982.
43. Shapiro, Michael, *The Sense of Change. Language as History*. – Bloomington & Indianapolis, 1991.
44. Tămăian, Emma, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*. – Cluj-Napoca, 2001.
45. Trabant, Jürgen, *Traditionen Humboldts*. – Frankfurt, 1990.
46. Vilarnovo Caamaño, Antonio, *Lógica y lenguaje en E. Coseriu*. – Madrid, 1993.
47. Weber, Heinrich, 1988/1992. *Prólogo del editor*, // E. Coseriu, 1988/1992, p. 7–10.
48. Windisch, Rudolf, *Zum Sprachwandel. Von den Jung Grammatikern zu Labov*. – Frankfurt, 1988.

Dumitru COPCEAG

“REALISMUL LINGVISTIC” SAU DOCTRINA ȘTIINȚIFICĂ A LUI EUGENIO COSERIU

Într-o lucrare publicată cu mai mult de un sfert de secol ani în urmă, N. C. W. Spence¹ prezenta opera lui Eugenio Coseriu ca un eveniment ieșit din comun în domeniul științei limbajului. El încheia, întrebându-se ce consecințe va avea opera coseriană². Răspunsul la această întrebare l-a oferit timpul. În prezent se poate vorbi de o doctrină lingvistică coseriană, solid constituită, cu un număr mereu în creștere de adepți în multe țări ale lumii. Care este aportul lui Coseriu la dezvoltarea științei lingvistice? Ce loc ocupă teoria sa printre alte mari doctrine lingvistice? La aceste întrebări, după părerea mea, deocamdată nu se poate răspunde. Orice încercare de evaluare exactă a gândirii lui Coseriu ar fi prematură. Acest lucru îl vor putea face doar generațiile viitoare de lingviști, considerându-i opera din perspectiva venerabilă și purificatoare a timpului, ca pe un fapt deja aparținând istoriei. Pe moment, ceea ce se poate afirma cu siguranță, bazându-ne pe suficiente elemente obiective, este că făcând o comparație între *Cursul de lingvistică generală* al lui Ferdinand de Saussure și *Sincronie, diacronie și istorie* a lui Eugenio Coseriu, prima lucrare rămîne în dezavantaj. Pentru cei care au citit cu suficient spirit critic cele două opere, o atare concluzie se impune cu toată puterea evidenței. Și dacă ei nu recunosc acest lucru în mod deschis, o fac pentru că nu îndrăznesc să pună la îndoială imensa (și în bună parte meritata) autoritate științifică a savantului genevez. Să nu uităm, de asemenea, că E. Coseriu este contemporanul nostru, în timp ce figura impunătoare a lui Ferdinand de Saussure are deja aureola istoriei. Cu toate acestea, cred că e timpul ca evaluarea menționată să fie exprimată cu toată claritatea. Și aici este locul cel mai indicat să o facem.

Scopul acestei contribuții constă în a găsi un nume adecvat pentru doctrina lingvistică a savantului de la Tübingen. Un nume care să exprime într-o formă sintetică dacă nu toate aspectele esențiale ale acestei doctrine, – lucru, bineînțeles, imposibil – cel puțin cîteva trăsături mai importante ale acesteia.

Mă gîndisem, mai întîi, la «*funcționalism lingvistic*»: totuși, termenul, pe lîngă faptul că este, ca să spunem așa, «ocupat», nu ar reflecta aspectul general și, după părerea mea, cel mai pertinent din punct de vedere filosofic al gândirii lui E. Coseriu; viziunea sa realistă asupra fenomenului lingvistic, capacitatea sa de a investiga și a analiza limbajul uman așa cum este, așa cum ni se prezintă în realitatea sa obiectivă, distingînd clar între ceea ce aparține limbajului ca fapt real de ceea ce aparține metodologiei de cercetare a limbajului. În consecință, propun ca adecvată pentru a desemna doctrina lui Eugenio Coseriu denumirea de **realism lingvistic**. Dacă va fi acceptată, această denumire se va alătura la «*pozitivism lingvistic*», la «*idealism lingvistic*», la «*structuralism*», «*pragmatism*», «*transformaționalism*» și altele deja consacrate prin uz. «Realism» nu în vreunul din sensurile speciale pe care le are acest cuvînt în terminologia filosofică³ - aluzie în primul rînd la cunoscuta distincție între realism și nominalism - ci în accepția sa curentă, «*sensul de realitate: atitudine intelectuală sau artistică, mod de a gîndi, de a simți, de a vedea lumea, conform cu realitatea*»⁴.

Pentru a justifica denumirea propusă, nu ar fi nevoie de nici o argumentare specială; ar fi suficient să ne referim la lucrarea deja citată a lui Spence, care remarcă tocmai faptul că E. Coseriu ajunge să elucideze marea confuzie saussuriană, distingînd între ceea ce aparține planului realității limbajului și ceea ce nu are decît o existență convențională (ca procedeu metodologic) în planul cercetării acestei realități⁵ (astfel, distincția între sincronie și diacronie). Acest aspect al operei lui Coseriu este, fără îndoială, cel mai important din perspectiva de care ne ocupăm aici și ar putea constitui, el singur, un motiv suficient pentru a-i atribui doctrinei coseriene denumirea de «realism lingvistic». O argumentare completă ar implica o analiză detaliată, punct cu punct, a tuturor scrierilor lui Eugenio Coseriu, deoarece toate au, într-un fel, caracter realist. Desigur că o atare analiză nu poate fi dusă la capăt în paginile acestea. În consecință, voi adopta o soluție intermediară, limitîndu-mă la a semnala în rîndurile ce urmează doar cîteva aspecte ale doctrinei coseriene - după părerea mea cele mai importante - care ar putea pleda în favoarea denumirii propuse.

1. VIZIUNEA INTEGRALĂ A FENOMENULUI LINGVISTIC

Diversele orientări, curențe, școli cunoscute în istoria lingvisticii se caracterizează, după cum se știe, printr-o anumită unilateralitate, în sensul că ele își concentrează atenția asupra unui anumit aspect al limbajului, neglijînd sau pur și simplu ignorînd celelalte aspecte. Astfel, pentru reprezentanții metodei comparativ-istorice obiectivul lingvisticii constă în a studia dezvoltarea istorică a limbilor naturale și afinitatea între ele; pentru Ferdinand de Saussure și continuatorii săi lingvistica are drept unic și adevărat obiect limba considerată în ea însăși și pentru ea însăși⁶; reprezentanții geografiei lingvistice se interesează de varietatea teritorială a limbilor; cei ai școlii «idealiste» Croce-Vossler - de limbaj ca intuiție și expresie; limba abstractă, ideală, concepută ca o rețea de relații este obiectul glosematicii; gramatica, în calitate de mecanism pentru producerea propozițiilor, este obiectul lingvisticii generative. Numărul exemplor ar putea fi mărit considerabil.

E adevărat că fenomenul lingvistic este în general complex și cu mai multe fațete, în așa fel încît o anumită specializare corespunde unor necesități metodologice ușor comprehensibile. Cu toate acestea, niciodată nu trebuie să pierdem din vedere viziunea ansamblului, nici să ignorăm sau să subapreciem -cum se întîmplă adesea chiar în lucrări ale unor lingviști notorii - aspectele care nu constituie obiectul cercetării respective.

Pe de altă parte, se poate afirma că, modul de abordare cu cît este mai amplu cu atît este mai aproape de realitate; altfel spus, cu atît este mai realist: «Întîi de toate, cînd se vorbește de “realitatea existentă”, e necesar să o înțelegem în toată plenitudinea sa și să nu ne limităm la un sector al acesteia, ceea ce se face frecvent (dacă nu teoretic, atunci practic)...»⁷. Și din acest punct de vedere doctrina lui Eugenio Coseriu merită numele de «realism lingvistic», dat fiind că ea cuprinde fenomenul «limbaj» în toată plenitudinea sa, fără a neglija nici unul din aspectele sale esențiale, fără a lăsa neobservată nici una din multiplele sale fațete. Maestrul a cultivat și continuă să cultive, pe lîngă lingvistica generală și filosofia limbajului, lingvistica romanică⁸, semantica structurală, sociolingvistica, geografia lingvistică, stilistica, cercetarea filologică și etimologică, lingvistica aplicată, istoria lingvisticii⁹ etc. Problematika cercetărilor sale - vorbirea și limbile (istorice și funcționale), competența lingvistică (cu nivelele sale de «tehnicitate»: norma, sistemul și tipul), schimbarea lingvistică, legile lingvistice, relațiile dintre lingvistică și logică, caracterul sistematic al lexicului - este atît de amplă, încît o prezentare

exhaustivă a acestora ar fi imposibilă aici. Nu mi se pare exagerat să afirm că nu există nici un aspect cu adevărat important al limbajului uman care să nu fie examinat sau cel puțin semnalat în opera sa.

Semnificativ în acest sens este modul său de a vedea diversele orientări existente în prezent în lingvistică, considerându-le nu ca exclusive, ci drept complementare, de unde și posibilitatea unei colaborări între ele: «Sper să ajung să fac cunoscută complementaritatea teoretică a direcțiilor principale din lingvistica actuală. Complementaritatea practică – adică o colaborare efectivă și prolifică între aceste direcții – va depinde, totuși, de faptul dacă se va renunța la interferențele în domenii străine, precum și la pretențiile de exclusivitate, adică, dacă reprezentanții acestor direcții își dau seama că vorbesc, desigur, despre același fenomen al limbajului, dar de aspecte și planuri diferite ale acestuia»¹⁰.

Pe scurt, diferitelor viziuni parțializatoare asupra fenomenului lingvistic li se poate opune viziunea «integralistă» a lui Eugenio Coseriu. De aici altă, eventual, denumire pentru doctrina sa: **integralism lingvistic** (denumire care nu o contrazice în nici un fel pe cea de «realism», doar că are un conținut mai puțin general decât aceasta).

2. CONCORDANȚA DINTRE TEORIE ȘI FAPTE

Cunoașterea științifică a realității implică abstractizarea¹¹, dar nu orice tip de abstractizare, ci o abstractizare solid fundamentată pe fapte. Simpla acumulare de fapte, ca și studiul său detaliat este, de bună seamă, o operație de mare importanță, dar nu reprezintă decât prima fază a cercetării, nivelul ei cel mai de jos. Idealul științei nu constă în acumularea unui număr cât mai mare posibil de fapte – în lingvistică o asemenea acumulare de fapte niciodată nu poate fi exhaustivă, deoarece faptele sînt infinite –, ci în reducerea pluralității la unitate, în descoperirea unor principii care guvernează nenumăratele fapte, altfel spus, în interpretarea teoretică a aceluiași fapt.

În istoria lingvisticii – ca, de altfel, și în alte științe – pot fi remarcate, în acest sens, două orientări opuse: pe de o parte, autori care acordă foarte multă atenție faptelor, neglijînd, în schimb, problematica teoretică – e suficient să amintim imensa (și valoroasa) muncă a lingviștilor indoeuropeniști din secolul trecut sau impresionanta operă a romanistului Meyer-Lübke (care declara deschis aversiunea sa față de discuțiile teoretice¹²) – pe de altă parte, o serie de construcții teoretice, unele evident absurde (ca acelea ale lingvistului sovietic N. I. Marr), altele, din contră, frumoase și seducătoare – astfel, idealismul lui Croce-Vossler, glosematologia lui Hjelmslev sau chiar lingvistica lui Ferdinand de Saussure –, dar insuficient sprijinite pe fapte.

Din acest punct de vedere, Eugenio Coseriu ocupă, după părerea mea, un loc aparte printre reprezentanții diverselor curente lingvistice. E destul de dificil să întîlnești alt autor în a cărui operă teoria să se îmbine cu faptele într-un mod atît de reușit. Filosoful și lingvistul, gînditorul și cunoscătorul unui mare număr de limbi se completează reciproc în scrierile sale. Realist în sensul cel mai autentic al acestui termen, capabil de a se ridica în sferile cele mai înalte ale abstractizării filosofice, fără a pierde din vedere detaliul concret, limbajul uman în realitatea sa vie, în manifestările sale cotidiene – fundamentînd abstractizarea în faptele concrete și interpretînd faptele concrete în lumina abstractizărilor –, Coseriu oferă explicații pe deplin convingătoare, enunță adevăruri pe care rațiunea le acceptă ca atare fără cea mai mică reticență (și nu numai rațiunea, ci de asemenea - ceea ce e foarte important – intuiția).

Unul din cele mai semnificative exemple care pot fi aduse în acest context este cel al «tipului lingvistic romanic» descris de Coseriu: «Finalmente, “tipul

lingvistic” cuprinde principii funcționale, adică tipuri de procedee și categorii de opoziții ale sistemului și reprezintă, de aceea, coerența funcțional constatabilă între diferitele secțiuni ale sistemului însuși.... De exemplu, în limbile romanice, exceptând franceza (și, în măsură mai mică, occitana), coerența funcțională la nivelul tipului este dată... printr-un principiu general care poate fi formulat astfel: determinări materiale “interne” (paradigmatice) pentru funcții “interne”, designative, adică nerelaționale (cum ar fi genul și numărul); determinări materiale “externe” (sintagmatice) pentru funcții “externe”, relaționale (cum sînt funcțiile cazurilor, comparația adjectivelor etc.)¹³.

În lumina acestui principiu se explică toate sau aproape toate inovațiile morfologice și sintactice ale limbilor romanice¹⁴. Astfel, în spatele varietății externe se întrezărește existența unei unități interne: de desubtul multitudinii eterogene de fapte morfosintactice romanice se descoperă un principiu unic care le explică pe toate (e inutil să insistăm asupra valorii epistemologice majore a acestor explicații).

3. JUSTIFICAREA TEORETICĂ A “IREGULARITĂȚILOR”

Oricît am încerca să dăm cercetărilor noastre rigoare și precizie, oricîte eforturi ar face unii lingviști să transforme lingvistica într-o știință exactă, realitatea ne pune întotdeauna în fața unor situații în care precizia se arată imposibilă: limite neclare, clasificări imperfecte, definiții nesatisfăcătoare, fapte ce nu «se potrivesc» bine în tiparele analizei. (Exemplele mi se par inutile, întrucît este vorba de o stare de lucruri prea cunoscută de către orice cercetător care se ocupă de studiul limbii). Pe de altă parte, trebuie să ținem cont de faptul că trăim în «împărăția cantității»¹⁵, adică, într-o epocă ce se definește printr-o spectaculoasă dezvoltare a științelor exacte și, în relație cu aceasta, printr-o anumită viziune «geometrică» asupra lumii. Cubismul în artele plastice, urbanistica modernă, anumite aspecte ale muzicii și literaturii din timpurile noastre sînt manifestări ce nu pot fi izolate de dezvoltarea științelor exacte și de progresul tehnic respectiv¹⁶: toate trebuie examinate în cadrul aceluiasi mare fenomen intelectual pe care îl putem numi «spiritul secolului». De aici tendința spre precizia matematică și schematism, spre reprezentarea lineară a realității, manifestată în multe sectoare ale activității umane, printre care trebuie să includem și lingvistica.

Numai că există anumite aspecte ale realității care nu se lasă schematizate, nici prinse în formule matematice. Este cazul complexeii realității umane spirituale, sociale, culturale și istorice. De aceea, în așa-numitele «științe ale omului» nu există decît aproximare și niciodată exactitate absolută¹⁷. De aceea și eşuează diferitele încercări de formalizare a lingvisticii (care e, indubitabil, o «știință a omului»).

Or, Coseriu remarcă importanța pe care o are conceptul de libertate în toate activitățile conștiente ale omului (din care face parte și activitatea lingvistică). Și tocmai aici, în această idee de libertate, în acest «principiu de libertate», trebuie să căutăm justificarea teoretică a stării de lucruri menționate mai sus. O libertate de aici încolo, nu absolută, nu anarhică, ci, dimpotrivă, «disciplinată», supusă unei serii de «determinări»¹⁸, dar care, cu toate acestea, nu încetează să fie «libertate» și, în consecință, implică totdeauna o anumită doză de imprecizie.

După cîte știu, în lingvistică nimeni pînă acum n-a atribuit libertății umane rolul pe care i-l atribuie Coseriu: «...schimbarea lingvistică nu are “cauze”, în sensul de “cauze eficiente” (singura cauză eficientă aici este libertatea creaătoare a vorbitorilor)...»¹⁹.

Astfel, iregularitatea – un anumit grad de iregularitate – apare ca ceva inerent naturii proprii a limbajului uman. Oscilațiile, excepțiile, «lacunele»²⁰ sînt, prin urmare, inevitabile în orice limbă naturală și trebuie să fie acceptate ca atare.

În strînsă legătură cu libertatea în calitate de cauză eficientă a «producției» continue a limbii, trebuie să considerăm imprevizibilitatea schimbărilor lingvistice²¹, inadecvarea pentru știința limbajului a metodelor care, de obicei, se aplică în științele naturii și «pericolul»... «...care implică cuantificarea a ceea ce nu este cuantificabil, pretenția de a înlocui metoda comparativă și istoria prin matematici și tehnica de calcul. Adesea avem impresia că, folosind simboluri și cifre, sîntem exacti și coerenți. Dar în realitate exactitatea rezidă în gîndire și în adecvarea sa la obiect, iar nu în simboluri și cifre, care sînt simple instrumente, uneori foarte comode, pentru exprimarea gîndirii înseși. Dacă gîndirea este falsă sau absurdă, simbolurile și cifrele nu ne permit să o facem exactă și cu judecată; ele permit doar ca această gîndire să fie de o falsitate și de o absurditate perfecte sub aspect matematic»²².

Extrem de importantă mi se pare constatarea faptului că în științele naturii avem de a face cu sisteme stabile – de unde capacitatea lor de generalizare absolută și, practic, de prevedere – în timp ce în științele umane, al cărui obiect este cercetarea unei sau altei activități «libere și conștiente» a omului, sistemele sînt instabile: «În natură se constată un singur tip de variabilitate, cea a “fenomenelor” ca atare. Într-adevăr, fenomenele naturale (“realizările sistemului din natură”) se interpretează cu referință la un ansamblu de legi (“sistem”) care sînt, în principiu, imuabile. În cultură, din contră, avem două tipuri de variabilitate: variabilitatea realizărilor cu privire la sisteme și variabilitatea sistemelor înseși. Sistemul legilor naturale este, în realitate, formal analog unui sistem cultural sincron, dar valabil în sens pancronic. În consecință, în științele fizice se poate “prevedea” în mod diacronic, deoarece este vorba de aplicarea – sau “realizarea” – aceluiași sistem (postulatul fundamental al acestor științe este, într-adevăr, că sistemul nu se schimbă)»²³.

Aceasta este, după părerea mea, una din trăsăturile cele mai realiste ale doctrinei lui Eugenio Coseriu și, în afară de aceasta, un aspect al gîndirii coseriene – mai bine zis, unul din aspectele – care nu se limitează doar la domeniul lingvisticii, ci care se extinde și asupra celorlalte științe, precum și asupra epistemologiei în general.

4. DENUNȚAREA MIRAJULUI

Prin «miraj» înțeleg (metaforic, desigur) acceptarea anumitor idei împămîntenite în lingvistică, dar care în realitate se dovedesc a fi doar simple «entități verbale»²⁴, capabile să ne ofere doar explicații iluzorii ale unui fenomen sau altul. Coseriu are meritul de a semnală acest fenomen cu diferite ocazii. Așa este, de exemplu, convingătoarea (și plastica) demonstrație care face să se prăbușească teza durkheimian-saussuriană despre o limbă «exterioară indivizilor» și a unei «conștiințe colective» mitice în care ar consta această așa-zisă limbă în totalitatea și perfecțiunea sa²⁵: «Mutatis mutandis, acesta este vechiul sofism al grămezii: desigur că un bob nu înseamnă o grămadă și grămada există “independent” de fiecare bob luat în parte, dar numai în momentul în care se scoate un bob, restul continuă să formeze grămada. Dacă se iau toate boabele simultan, atunci și grămada dispăre. Concluzia exactă este deci că nici un bob nu constituie grămada și nu că toate boabele nu o constituie sau că grămada este “exterioară” boabelor...; unitatea conștiinței este un fapt primar constatat în aceeași conștiință...; dacă conștiința colectivă sau socială

ar exista efectiv ca exterioară indivizilor, doar ea însăși ar putea să ne spună acest lucru și să scrie sociologie, iar nu sociologul individual Durkheim...»²⁶.

Sau analiza conceptelor de «tendență» și «analogie», de atâtea ori invocate în orice gen de explicații lingvistice: «...explicarea dată conceptului de “tendență” nu este în nici un caz acceptabilă. Într-adevăr, nu trebuie să atribuim tendințe limbilor deoarece acestea sînt tehnici ale vorbirii și nu subiecte dotate cu intenționalitate; limbile ca atare nu tind spre nimic... Vorbitorii manifestă “tendențe”, dar, în mod normal, nu tind să modifice tehnica lingvistică, ci numai să exprime într-o manieră adecvată ceea ce gîndesc, simt și intuiesc. Vorbitorii modifică efectiv limba, însă, în general, fără să-și propună aceasta; tendințele lor nu se referă la modificarea instrumentului lingvistic, ci la utilizarea acestuia. Astfel, explicarea dată conceptului de “tendență” – cum adesea se întîmplă în lingvistică – nu constituie, în realitate, o explicație, ci, pur și simplu, altă formulare a acelorași fapte care se constată. Prin urmare, a spune că o limbă “tinde” spre ceva înseamnă același lucru cu a constata că un fenomen *x*, într-un moment *b*, este mai frecvent în acea limbă decît în momentul *a*, anterior»²⁷. «Se afirmă că în verbul romanic a acționat analogia care, în schimb, nu acționase în domeniul nominal. Dar aceasta nu este o explicație (reducerea unui fapt la alt fapt), ci, ca și în cazul “tendențelor”, nimic mai mult decît o altă formulare a acelorași fapte care se constată. Într-adevăr, “analogia” nu e o forță sau o entitate capabilă să acționeze, ci numai un procedeu utilizat de către vorbitori în activitatea lor de a produce și a reproduce limba: nu este o motivație, ci o modalitate a faptelor»²⁸.

Tot astfel, prin prisma criticii coseriene, așa-numita «structură profundă», concept de bază în gramatica transformațională, se dovedește a fi ceva ce pur și simplu nu există din punct de vedere lingvistic: «Or, în gramatica transformațională... orice semnificație propozițională se reduce pur și simplu la desemnare. De aici tocmai atît de numeroasele asemănări ‘profunde’ între limbi diferite și multele (presupuse) ‘universalii’ pe care le constată la fiecare pas gramatica transformațională; adesea este vorba în realitate de structuri semnificative radical distincte, dar care sînt echivalente în desemnare, fapt pentru care sînt considerate ca ‘identice în structura profundă’. “Identitatea” care se are în vedere este, în fond, identitate extralingvistică: ea este, pur și simplu, identitatea lumii ca atare și în nici un caz identitate a limbilor luate în considerare»²⁹.

5. APLICAȚII PRACTICE

Altă trăsătură realistă a doctrinei coseriene constă în aplicabilitatea sa practică. Într-adevăr, practica reprezintă cea mai bună modalitate de a verifica validitatea unei teorii («Scientia, quo magis theorica, magis practica»), principiu general care în lingvistică dobîndește o importanță specială, dat fiind că esența limbii este tocmai practica – limba este o «tehnică», un «instrument», servește pentru ceva – astfel încît tot ceea ce poate contribui la funcționarea sa mai bună, tot ceea ce are o utilitate practică, se dovedește a fi fundamentat și din punct de vedere teoretic și constituie, în același timp, proba cea mai bună a faptului că teoria nu este o pură speculație mentală, ci o construcție conformă cu realitatea.

Unele din aplicațiile practice ale doctrinei sale ne le semnaleză însuși Maestrul: «...lexematica se dovedește a fi indispensabilă pentru lingvistica aplicată (predarea limbilor, lexicografia unilingvă și plurilingvă, teoria și practica traducerii)»³⁰. Progresul și noile abordări ale lingvisticii teoretice și descriptive vor avea desigur repercusiuni în domeniul lingvisticii aplicate, în special, în teoria

traducerii (care depinde de o înțelegere exactă a distincției dintre desemnare, semnificație și sens) și în predarea limbilor (fapt pentru care este indispensabilă aceeași distincție, precum și distincția corelativă dintre competența elocutională, competența idiomatică și competența expresivă)³¹. O mențiune specială merită, în acest sens, studiul său *Lo erroneo y lo acertado en la teoría de la traducción*³², în care se analizează detaliat «distincția deja citată între desemnare, semnificație și sens», așa cum se manifestă în procesul traducerii.

O altă aplicare practică a fost semnalată într-o lucrare a mea, în care o anumită serie de greșeli, destul de frecvente în procesul de predare a limbilor – de ex., *depiende*, în loc de *depende*, *sindicado* în loc de *sindicato* etc. – se interpretau ca «erori pozitive», întrucât sînt fapte care, deși sînt greșite din punctul de vedere al «normei», demonstrează un anumit grad de asimilare a «sistemului»³³.

În general, cred că cunoașterea teoretică a distincției dintre «normă» și «sistem» – pe lângă predarea limbilor străine și a limbii materne – ar putea fi de o mare utilitate practică, cel puțin în ceea ce privește lexicul, pentru scriitori, traducători, specialiști în publicitate, ca și pentru toți cei care prin specificul profesiei lor se văd, adesea, puși în situația de «a crea» cuvinte noi. (Cuvintele care se creează la întîmplare – cum adeseori se întîmplă în propaganda comercială – produc un efect artificial și dezagreabil, în timp ce cuvintele create în conformitate cu sistemul, intuitiv sau chibzuit, sună a cuvinte «naturale»).

În concluzie la acest succint (și, inevitabil, incomplet) expozeu, al cărui obiectiv a fost – repet – numai acela de a propune o denumire pentru doctrina lingvistică a lui E. Coseriu, voi aminti că există în opera Maestrului, alături de valoroasa analiză rațională a realității limbajului, mărturii ale unei intuiții artistice pe potrivă. Astfel, drept dovadă aducem pasajul următor în care așa-zisa 'realitate' este prezentată sub formă de imagini sugestive: «Cuvintele se schimbă continuu: nu numai din punct de vedere fonetic, ci și din punct de vedere semantic, un cuvînt nu este niciodată același... În fiecare moment se manifestă ceva care deja a existat și ceva care niciodată n-a existat înainte: o inovație în forma cuvîntului, în folosirea sa, în sistemul său de asociații. Această schimbare continuă, această năzuință neîntreruptă de creație și de re-creație, în care, ca pe niște pînze ondulate de mii de culori sau ca pe suprafața scînteietoare a mării în bătaia soarelui, în nici un moment nu se poate fixa un sistem static concret, deoarece în fiecare moment sistemul se frînge pentru a se reconstitui și pentru a se frînge din nou în momentele imediat succesive – această schimbare continuă este, tocmai, ceea ce numim realitatea limbajului»³⁴.

Un argument în plus pentru a atribui doctrinei coseriene numele de *realism lingvistic*.

NOTE

1. N. C. W. Spence, *Towards a New Synthesis in Linguistics: the Work of Eugenio Coseriu* // *Archivum Linguisticum*, 1960, v. 12, f.1. Autorul se referă în special la două dintre operele mai importante ale lui E. Coseriu publicate pînă la acea dată (1960): *Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje* și *Sincronía, diacronía e historia*.

2. Ibidem, «It remains to be seen whether Coseriu's effort will bear fruit», p. 34.

3. Vezi *Réalisme* în A. Lalande, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, Paris, 1962 și *Realismo* în J. Ferrater Mora, *Diccionario de filosofía*, II. Buenos Aires, 1971.

4. Cf. A. Lalande: «Réalisme... Sens de la réalité (par opposition au verbalisme, à l'abus des abstractions, ou encore à la chimère.»

5. Vezi N. Spence, p. 33-34 și passim.

6. F. de Saussure, *Curso de lingüística general*, Buenos Aires, 1965, p.364

7. M. García Morente, Zaragüeta Bengoechea, *Fundamentos de filosofía e Historia de los sistemas filosóficos*, Madrid, 1954, p. 576.

8. Merită să remarcăm interesul particular pe care E. Coseriu îl manifestă față de limba română, fapt explicabil, deoarece româna, pe lângă faptul că e limba sa maternă, este, cel puțin sub unele aspecte, cea mai originală și, în același timp, cea mai puțin cunoscută dintre limbile romanice. Vezi, de exemplu, E. Coseriu, *Die rumänische Sprache bei Hieronymus Megiser // Studii și cercetări lingvistice*, XXVI, 1975, nr. 5: *Lateinisch-romanisch vas 'Schiff' // Revue roumaine de linguistique*, XX, 1975; și *Zur Kenntniss des Rumänischen in Westeuropa um 1600. Megiser und Botero // Cercetări de lingvistică*, XXII, 1977, nr.2.

9. O adevărată «specialitate» a lui Coseriu (și în același timp, una din trăsăturile sale realiste) este faptul de a descoperi că anumite idei atribuite în general unui lingvist sau altul sînt în realitate mult mai vechi. Astfel, aproape tot ceea ce afirmă F. de Saussure a fost afirmat anterior de G. von der Gabelentz (vezi E. Coseriu, *Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje. Estudios de historia de la lingüística*, Madrid, Gredos, 1977): ideile fundamentale ale lui Ascoli despre «substrat» apar la Hervás y Panduro (vezi E. Coseriu, *Hervás und Substrat // Studii și cercetări lingvistice*, XXIX, 1978, nr. 5), adevăratul fondator al tipologiei lingvistice este filozoful și economistul englez Adam Smith (vezi E. Coseriu, *Tradición...*) etc. Ca o particularitate realistă a Maestrului trebuie interpretată și demascarea anumitor prezentări în care se falsifică diverse aspecte ale operei (sau ale vieții) unor lingviști din trecut, cum ar fi, de exemplu, Wilhelm von Humboldt (vezi E. Coseriu, *Tradición...*, p. 142) sau Lorenzo Hervás y Panduro (vezi E. Coseriu, *Lo que dice Hervás // Estudios ofrecidos a Emilio Alarcos Llorach, Oviedo, 1978*, III, p. 35, 48).

10. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, Madrid, Gredos, 1977, p. 256.

11. «...diferența dintre concret și abstract nu trebuie confundată cu diferența dintre real și ireal» – vezi E. Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia. El problema del cambio lingüístico*, ed. a III-a, Madrid, 1978, p. 16.

12. Vezi citatul din Meyer-Lübke cu comentariul de rigoare în I. Iordan, *Lingüística románica. Evolución-corrientes-métodos*, Madrid, 1967, p. 38-39.

13. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje. Estudios de teoría y metodología lingüística*, p. 195.

14. Fapte dialectale romanice sînt semnalate într-un studiu de al meu (vezi D. Copceag, *Fapte dialectale romanice în perspectivă tipologică // Fonetică și dialectologie*, VII, 1970, p. 173-178).

15. Cf. titlul unei cărți a lui René Guéron: *Le règne de la quantité et les signes des temps* (ap. V. Horia, *Introducción a la literatura del siglo XX. Ensayo de epistemología literaria*, Madrid, 1976, p. 12.).

16. V. Horia, *Introducción a la literatura del siglo XX*, p. 71-101 și passim.

17. «Exactitate» în sensul științelor fizice. Cf. E. Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia*, p.237.

18. E. Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia*, p. 70-80 și passim.

19. E. Coseriu, *Grammaire transformationnelle et grammaire historique // XIV Congreso Internazionale de Linguística e Filologia Romanza, Napoli, 15-20 aprilie 1974*, p. 333.

20. Cf. E. Coseriu, *Gramática, semántica, universales. Estudios de lingüística funcional*, Madrid, 1978, p. 213-214.

21. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, p. 173; E. Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia*, p. 235-236.

22. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, p. 184.

23. Ibidem, p. 172.

24. H. Bergson, *Les deux sources de la morale et de la religion*, Paris, 1932, p. 281.

25. Cf. F. de Saussure, *Curso de lingüística general*, p. 57-58.

26. E. Coseriu, *Sincronía, diacronía e historia*, p. 35, 38.

27. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, p. 187.

28. Ibidem, p. 189-190.

29. E. Coseriu, *Gramática, semántica, universales*, p. 118.

30. Ibidem, p. 235.

31. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, p. 262.

32. Ibidem, p. 214-239.

33. D. Copceag, «'Errores positivos' en el aprendizaje del español» // *Español actual* 22, 1972, X, p. 19-20; cf. E. Coseriu, *Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*. Madrid, 1967, p. 11-113.

34. E. Coseriu, *El hombre y su lenguaje*, p. 101-102.

Traducere din spaniolă de Eugenia BOJOGA din volumul "Logos semantikós. Studia linguística in honorem Eugenio Coseriu", 1981

Anatol CIOBANU
prof., dr. hab.,
m.c. al A.Ș.M.,
șef Catedră Limba Română,
Lingvistica Generală
și Romanică de la U.S.M.

REFLECȚII ASUPRA OPEREI COȘERIE NE

Acest Cavaler al lingvisticii teoretice europene (și nu numai) s-a pronunțat, practic vorbind, asupra tuturor problemelor dificile de teorie și filozofie a limbii. Fondator al lingvisticii integrale, prof. E. Coșeriu a îmbrățișat o mulțime de aspecte din lingvistica generală, sociolingvistică, gramatică, lexicologie, semantică structurală, istorie a filologiei, fonetică și fonologie, etnolingvistică, dialectologie, teoria și practica traducerii, filozofia limbii etc. Vorbind *sensu stricto*, prof. E. Coșeriu a reușit să abordeze limbajul uman în profunzimea și multilateralitatea lui. Pe bună dreptate, se afirmă că "semnificația cea mai profundă a aparatului științific coșerian constă, tocmai, în performanța unificării conceptuale a întregului domeniu al lingvisticii contemporane. Acesta este sensul în care a fost interpretată de mari exegeți și în care a fost receptată și la noi în țară sintagma "lingvistica integrală", care definește orientarea propice inaugurată de marele savant român" (1,13).

În prezentul articol vom încerca să comentăm opiniile marelui predecesor Eugen Coșeriu doar în legătură cu unele probleme de teorie a limbii.

Se știe că după publicarea cărții lui F. de Saussure *Cours de linguistique generale* (Paris, 1916) și până în prezent dihotomiile lansate de savantul elvețian (de limbă franceză) *sincronie–diacronie*, *limbă–vorbire*, *lingvistică externă–lingvistică internă* etc. continuă să fie discutate în contradictoriu. Unii lingviști consideră că limba nu se schimbă, că schimbările

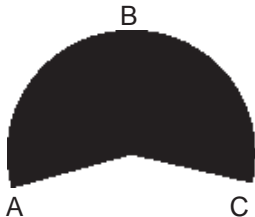
nu-i sunt proprii, că, în sfârșit, "o limbă care evoluează" ar fi o *contradictio in adjecto* (contradicție în definiție). Chiar discipolul lui F. de Saussure, și anume Charles Bally, menționa că "les langues changent sans cesse et ne peuvent fonctionner qu'en ne changeant pas" (2,11).

Prof. E. Coșeriu nu este de acord cu așa-zisa concepție statică despre limbă. În cartea **Sincronie, diacronie și istorie** autorul demonstrează: a) că pretinsa aporie a schimbării lingvistice nu există decât în virtutea unei erori de perspectivă, care se manifestă, în esență, în identificarea – explicită sau implicită – a noțiunii de "limbă" cu cea de "proiecție din cronică"; b) că problema schimbării lingvistice nu poate și nu trebuie să fie pusă în termeni cauzali; c) că, totuși, afirmațiile citate (vezi *supra*) se întemeiază pe o intuiție sigură, însă umbră și interpretată echivoc prin faptul că se atribuie obiectului ceea ce nu e decât o exigență a cercetării: de aici contradicțiile cu care aceste afirmații se confruntă în mod inevitabil; d) că, în realitate, antinomia sincronie–diacronie nu aparține planului obiectului, ci aparține planului cercetării: *nu se referă la limbă, ci la lingvistică* (subl. n. – A.C.); e) că, chiar în opera lui Saussure – în măsura în care realitatea limbajului i s-a impus pe deasupra și împotriva propriilor postulate – se pot găsi elemente pentru a depăși antinomia, *în sensul în care ea poate fi depășită*; f) că, însă, concepția saussuriană și concepțiile care derivă din ea prezintă un viciu fundamental, care nu le permite să depășească contradicțiile lor intime; g) că nu există nici o contradicție între "sistem" și "istoricitate", ci, dimpotrivă, natura istorică a limbii implică esența ei sistematică; h) că, în planul cercetării, antinomia sincronie–diacronie poate fi depășită numai **în și prin istorie** (3,14).

Prof. E. Coșeriu subliniază că nu trebuie admisă o prăpastie între sincronie și diacronie, pentru că ea nu există. Limba naturală – adăugăm noi – se dezvoltă ca și un organism viu, schimbându-se continuu. În lume totul se schimbă, evoluează,

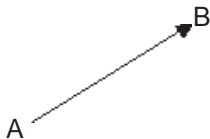
se dezvoltă. Încă celebrul poet latin (roman) Publius Ovidius Naso (43 î.e.n.-17e.n.) a formulat în cunoscutul poem epic *Metamorphoses* un gând care în latina medievală suna în felul următor: *Omnia mutantur – et nos mutamur in illis* (Toate se schimbă și noi ne schimbăm împreună cu ele). Compararea limbii naturale cu un organism viu o găsim și la August Schleicher (1821-1868) – unul din fondatorii naturalismului lingvistic (4,36-37).

Compararea limbii naturale cu un organism viu este justă numai pe jumătate și iată de ce: orișice organism viu apare (se naște), se dezvoltă (crește) și moare (dispare) neapărat, chiar în ciuda condițiilor optime care i se creează. Omul, de exemplu, poate trăi până la 100 și chiar peste 100 de ani; măslinul poate ajunge până la 700 de ani; elefantul – până la 200 de ani; broasca țestoasă, corbul, bufnița, papagalul, lebăda – până la 100 de ani, vaca – până la 40-50 de ani etc. (5,544). Dăinuirea pe pământ a unui organism viu poate fi arătată schematic în felul următor:



Așadar, durata vieții organismului viu este limitată în timp.

Cu totul alta este situația cu limba naturală, concretă. Ea se dezvoltă în permanență și dispariția ei nu poate fi “planificată”, dacă are condițiile necesare de creștere. După opinia prof. L. C. Graudina, limba naturală nu se oprește în dezvoltare. Și această evoluție se derulează pe linie ascendentă (6. passim), ceea ce se poate reda schematic în felul următor:



Limba evoluează, dar foarte încet, aproape de neobservat pentru vorbitorul de rând și pentru o comunitate de purtători ai aceleiași limbi.

Și această “neobservare” se întâmplă “pentru că limba, schimbându-se, rămâne ea însăși” (O. Trubaciov) pentru cei ce o vorbesc. În această ordine de idei notăm că lingvistul italian Bruno Migliorine (în lucrarea **Storia della lingua e storia de la cultura**. Firenze, 1561) scria: “Limba italiană din sec. al XIV-lea și limba italiană contemporană, în esență, este una și aceeași limbă” (7,303).

E necesar să relatăm că afirmația lui Bruno Migliorine e justă dacă o examinăm din punctul de vedere al unui purtător obișnuit (nefilolog) de limbă italiană, și nu este justă dacă o privim cu ochii unui specialist filolog. Prof. E. Coșeriu aduce lumină în acest plan, subliniind: “limba care nu se schimbă este *limba abstractă*. ... Nu s-a întâmplat niciodată ca o gramatică să se modifice de la sine sau ca un dicționar să se îmbogățească prin propriile puteri. Iar liberă de așa-numiții “factori externi” este numai limba abstractă, consemnată în gramatici și în dicționare” (8,15). Și în continuare autorul precizează: “Cea care se schimbă este *limba reală* în existența ei concretă. Dar această limbă nu poate fi izolată de “factorii externi” – adică de tot ceea ce constituie materialitatea, istoricitatea și libertatea de expresie a vorbitorilor care se manifestă numai în vorbire” (8,15).

Așadar, prof. E. Coșeriu “leagă” schimbările în limbă cu astfel de fenomene ca “factorii externi” și “vorbirea”. Și are perfectă dreptate, deoarece “factorii externi”, inclusiv influența altor limbi, își lasă amprenta, uneori foarte puternică, asupra idiomului dat. Strict vorbind, “factorii externi” sunt “generatori de instabilitate” într-o limbă. În această “instabilitate” se și conține “germenul” dezvoltării și perfecționării, căci limba are nevoie de noi și noi mijloace de expresie, de cuvinte noi, care atrag după sine și noțiuni noi. “De aceea, scrie E. Coșeriu, limba se adaptează la necesitățile de exprimare ale vorbitorilor și continuă să funcționeze ca limbă în măsura în care se adaptează” (8,96). Polemizând cu unii lingviști care socoteau că limbile sunt “imuable”, prof. E. Coșeriu consemnează:

“... a te întreba “de ce se schimbă limbile” (înțelegând prin aceasta că așa ar trebui să fie) este absurd, căci echivalează cu a te întreba de ce se reînnoiesc necesitățile de expresie, de ce oamenii nu gândesc și nu simt decât ceea ce s-a gândit și s-a simțit mai înainte”. Și mai departe savantul nostru polemizează cu H. Bergson, notând: “Dacă limba ar fi făcută o dată pentru totdeauna și nu s-ar face continuu prin activitatea lingvistică, ar trebui să admitem împreună cu Bergson că “cuvintele nu pot exprima noul decât ca o reajustare a vechiului” (9,102). Dar adevărul e că cuvintele exprimă tocmai “noul”... – prin faptul că limba e cultură – ele îl exprimă în sensul în care nouitatea se manifestă în domeniul culturalului: “cultura este tradiție, și în cadrul tradiției este spontaneitate, inventivitate” (10.39).

Prof. E. Coșeriu, în repetate rânduri, invocă teza lui Aristotel, preluată de W. von Humboldt, că limba nu este *ergon* (produs), ci *enérgeia* (activitate), prin urmare schimbarea, dezvoltarea este un specific al ei, o proprietate indisolubilă care se manifestă în continuare și permanent. Prof. E. Coșeriu scrie literalmente: “Nu există *limba* ca *ergon*. *Ergon*-ul există numai ca o abstracție. Adică unde putem găsi *limba*? Unde putem găsi “limba română”? Într-o gramatică și într-un dicționar. Adică putem “extrage” limba, pe când *textul* îl avem” (11,66).

Opinia profesorului E. Coșeriu privind ideea că schimbarea este absolut inherentă modului de a exista al limbii a fost preluată de mulți lingviști din toate țările. Astfel, acad. rus Vitali Kostomarov scria că “limba este o continuă discontinuitate” sau “o discontinuă continuitate” (12,20) intuind o perpetuă schimbare, dezvoltare, evoluție a unui idiom. În fiecare moment limba naturală este aceeași, dar și alta, căci este impregnată cu noi sau înnoite elemente (fenomene), cerute de necesitățile de exprimare a purtătorilor idiomului dat la o anumită etapă istorică.

Prof. E. Coșeriu a dezvoltat antinomia lui F. de Saussure cu privire la diacronie–sincronie, adăugându-i elementul “istoric”. Colosul de la

Tübingen subliniază: “sincronia și diacronia, în sensul lui F. de Saussure, nu epuizau științele lingvistice și că, în realitate, trebuie să le legăm pe amândouă într-o disciplină lingvistică mai generală, care este *istoria*” (11, 30-31). Prof. Coșeriu adaugă la cunoscuta dicotomie **sincronie-diacronie** încă un element – **i s t o r i a** – obținând trihotomia *sincronie–diacronie–istorie*, de unde și capitala monografie *Sincronía, diacronía e historia* (Montevideo, 1958), scrisă în spaniolă, apoi tradusă și editată în portugheză, germană, italiană, japoneză, română etc.

Așadar, s-a produs o adevărată revoluție, pentru că *diacronia* nu mai este “lineară” și cu un singur obiect, linia timpului, ci este disciplina lingvistică integrală, care conține și descrierea... unui obiect într-un moment al dezvoltării sale istorice (11.31). Urmează concluzia generală și capitală: “... opoziția între descriere și istorie este o opoziție *absurdă*, fiindcă *descrierea într-adevăr nu conține istoria, pe când istoria conține descrierea* (subl. n. – A. C.). De aici **Sincronía, diacronia e historia**: istoria ca știință integrală” (11.31).

Mai e de menționat că în limbă, fie chiar bine fixată, edificată, observăm procesul de reflectare a diacroniei în sincronie. În acest sens ne vorbesc “exceptiile” de ordin fonetic, morfologic etc., menținerea unor forme vechi (tip. *au fost căzut*), apariția unor structuri noi la nivel sintactic (tip. *studentilor – bursă majorată!*), utilizarea unor forme arhaizante (tip. *trebuie să fac, să văd, eram să cad, patrusprezece – pentru paisprezece* etc.). Prof. Coșeriu scrie în această ordine de idei, că în latină categoria timpului era predominantă în sistemul verbal, “deși persistau și unele modalități aspectuale”; tot în latină exista și declinarea desinențială, dar, în același timp, se întâlneau pe scară largă prepozițiile, iar “numeroase substantive admiteau în flexiune două paradigme” (2.109).

După cum am mai spus (a se vedea *supra*), schimbările într-o limbă naturală se produc foarte lent, încât purtătorii acesteia aproape că

nu le observă, nu le conștientizează. Prof. E. Coșeriu notează: "Vorbitorul este inconștient de schimbare, este convins că realizează mereu aceeași limbă, că nu vorbește altă limbă și că el nu face altceva decât să continue tradiția. Când adoptă ceva nou, adoptă fiindcă așa "se zice", adică el consideră că asta ține de limbă deja, că în limbă se zice așa" (13,87). În această ordine de idei este concludent cunoscutul paradox al lui Benedetto Croce. Iată-l: "Dacă am pune toate generațiile de oameni din sec. I până în sec. al XX-lea, una lângă alta, și le-am considera împreună, am vedea că totdeauna avem impresia că două generații succesive vorbesc aceeași limbă. Însă deja la distanța de 4-5 generații se pare că e altă limbă, iar la 10-20 de generații avem impresia că e cu totul altă limbă, deși membrii fiecărei generații credeau că vorbesc aceeași limbă. Înseamnă că ei au schimbat, au refăcut limba fără să aibă această intuiție și considerând că ei realizează limba, nu o schimbă" (Apud 13,87). Să apelăm la un exemplu. Dacă vom încerca să citim textele vechi românești, începând cu *Scrisoarea lui Neacșu* (1521), vom găsi acolo unele cuvinte, forme gramaticale, structuri sintactice care astăzi nu se mai utilizează, ele căzând în desuetudine. Dar acest fapt nu ne autorizează să conchidem că am avea de-a face cu o altă limbă decât cea română. Schimbările evolutive la toate nivelurile limbii nu au fost în măsură să denatureze specificul limbii române: în textele vechi de care vorbim ea (limba) a rămas tot română. Oare un vorbitor de limbă română actuală n-ar putea înțelege mesajul dintr-un text din cauza unor forme și structuri arhaizante ca: *au fost căzut* (mai mult ca perfectul), *au vrut scăpa* (condiționalul trecut), *să fie fost* (conjunctivul trecut), *au fost zicând* (potențialul); *carele, carii, carea* (pronume relativ articulat și acordat cu elementul regent), *ușa de la spătărie* (determinativul nominal analitic) etc.? Desigur că nu, pentru că schimbările produse rămân oarecum la periferia limbii, nu sunt de adâncime, ci de suprafață.

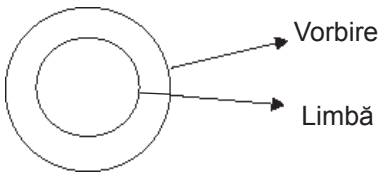
* * *

Vorbind despre dihotomiile lui F. de Saussure, prof. Coșeriu face niște reflecții interesante și originale privind **limba-vorbire** (langue-parole). Ca să răspundem în ce constă deosebirea între cele două noțiuni, ar trebui, după E. Coșeriu, să pătrundem în esența verbelor *a distinge* și *a separa*, pentru viața cotidiană "se pot distinge noțiuni și se pot separa obiecte", iar faptul că unele obiecte nu se pot separa, nu înseamnă că nu putem distinge noțiunile, conceptele (13,29). Și mai departe profesorul Coșeriu apelează la un argument forte: "nu putem separa *ziua* de *noaptea*, fiindcă există în continuu, însă conceptele de "ziua" și de "noapte" le putem distinge și sunt foarte clare. Și tocmai faptul că vedem trăsături ale zilei și trăsături ale nopții în același timp, acest fapt face să putem separa obiectele. Asta în semantica structurală. Și atunci, și în acest caz, și în faptul de limbă și vorbire, tot așa, spunem: unde este *limba*? *Limba* o găsim în *vorbire*, este această dimensiune... adverbială a vorbirii. Și atunci – continuă autorul – m-am întors la concepția veche: am arătat care era adevărul concepției grecești despre limbă și al concepției romane în limba latină. Anume în grecește [limba] era un mod al vorbirii, exprimat deja într-un termen: *hellenízein* "a vorbi grecește" și *barbarízein* "a vorbi ca barbarii" și se putea separa ca adverb "a vorbi grecește" era *lalein hellenisté* (sau *barbaristé*, adică "a vorbi ca barbarii"). În limba latină se prezintă tot așa, ca modalitate adverbială: *latine loqui*, adică "a vorbi latinește" (13,29).

Prof. E. Coșeriu subliniază în mod expres că și "limba română menține această construcție: limba este un *adverb*, o modalitate a vorbirii, deci se găsește în vorbire. Și se poate delimita numai ca formă de cunoaștere a limbii la subiectul vorbitor, ca un fel de "știință" în conștiința fiecărui subiect vorbitor, pe când dimensiunea în concret o aflăm ca dimensiune a vorbirii. Adică ceea ce vedem aici e *latinește* sau *românește*. Și, de altfel, și la subiectul vorbitor, ca să vadă subiectul care este "știința" lui trebuie

să realizeze limba, cel puțin într-o vorbire internă, deci tot în vorbire o arată” (13,29).

Așadar, limba se *circumscrie* vorbirii, ceea ce schematic s-ar putea reda în felul următor:



Prof. E. Coșeriu mărturisește cum a ajuns la ideea primatului vorbirii față de limbă: “... primul lucru pe care l-am făcut și care, pe urmă, e ca un fir roșu în toată activitatea aceasta lingvistică, a fost să nu plec de la *limbă*, ci dimpotrivă: adică să răstorn acest principiu saussurian, fără să neg valoarea distincțiilor saussuriene; să plec, dimpotrivă, de la vorbire și să iau *vorbirea* ca realitatea în care trebuie să facem distincțiile și în care să găsim și această dimensiune, fără îndoială, esențială, care este *limba (langue)*. Și atunci spun... trebuie să plecăm de la vorbire. La F. de Saussure se spune că se ia *limba* “ca măsură a tuturor celorlalte manifestări de limbaj”, pe când eu spun că luăm *vorbirea* ca “măsură” și *limba* însăși (*langue*) s-o găsim în *vorbire*. Răsturnând acest principiu, deci, imediat am văzut întâi că era nevoie să distingem aceste nivele în vorbire, în tehnica vorbirii...” (14,14).

Orice inovație, orice schimbare se produce, mai întâi, în vorbire și mai apoi ajunge (sau nu ajunge) a se sedimenta în limbă. Decide de fiecare dată uzul: dacă fenomenul inovator a fost acceptat de masele de vorbitori, el va reuși să devină un fapt de limbă, iar dacă purtătorii idiomului respectiv nu asimilează, nu primesc fenomenul inovator din vorbire, acesta nu se va ridica la rang de fapt al limbii. În acest plan, din timpurile vechi, circulă dictonul: *Nihil eat in lingua, quod non fuerit prius in oratione*. “Nimic nu este în limbă, ceea ce nu ar fi fost *mai întâi* în vorbire”.

Profesorul E. Coșeriu vede o legătură strânsă între *limbă-vorbire* și

diacronie-sincronie. În opinia marelui savant “din punct de vedere real nu putem în vorbire *separa* sincronia de diacronie, fiindcă sincronia este funcționare și diacronia dezvoltare. Însă, prin creativitate, dar și prin virtualitatea sistemului, ceea ce se creează există deja, ține de funcționare, ține de sincronie. Și, deci, în realitatea limbajului, în vorbire, aceste două momente sunt numai un singur moment: un moment văzut ca *funcționare*, celălalt văzut ca *dezvoltare*, ca fapt nou pe linia timpului” (14,30).

În continuare, prof. E. Coșeriu explică și mai clar, relatând că “limba se formează, “se construiește diacronic și funcționează sincron” în fiecare moment, că aceste două momente în vorbire sunt numai unul, un singur moment. Și deci numai punctul nostru de vedere e deosebit, fiindcă considerăm nu numai funcționarea, ci considerăm și o funcționare anterioară sau ulterioară” (14,30).

Se știe că F. de Saussure presupunea că în studiile de lingvistică primează (sau ar trebui să primeze) planul sincron. Cu alte cuvinte, se pleda pentru primatul aspectului sincron asupra aspectului diacronic “în faptele înseși și/sau în studiul lor, și, prin urmare, a primatului descrierii asupra istoriei” (15,72). În același spirit și italianul Matteo Bartoli formulează “normele spațiale” cu referire la distribuția faptelor lingvistice în spațiul geografic. Se consideră că unele forme zonale, periferice sunt cele mai vechi, “reprezentând un “strat” anterior, nesubstituit de inovațiile care s-au difuzat din centrul aceluia teritoriu lingvistic” (15,74). Așadar, reiese că din sincronie se deduce diacronia, din “starea de lucruri” – un fapt de istorie. De exemplu, adjectivul lat. *formosus* în teritoriile periferice sună în felul următor: sp. *hermoso* și rom. *frumos*, pe când în aria centrală acest adjectiv îmbracă altă formă: it. *bello* și fr. *beau*. Un alt exemplu. Adverbul latin *magis* și-a găsit loc în sp. *más* și în rom. *mai*, pe când în franceză și italiană s-a încetățenit adverbul latin *plus* cu formele: fr. *plus* și it. *più*.

După ce a analizat aceste fapte de limbă (vezi *supra*), prof. E.

Coșeriu conchide că ele “ne permit să interpretăm în sens istoric un fapt sincron”. Și mai departe: “Punctul de plecare nu este, de fapt, succesivitatea, ci, dimpotrivă, simultaneitatea formelor considerate, din aceasta deducându-se cronologia lor relativă: se prezintă mai întâi “starea de lucruri” și “descrierea...”, iar pe această bază se ajunge la inferența istoriei” (15,75).

Când vorbim de dicotomia *sincronie–diacronie*, trebuie să ne dăm bine seama că aceste dimensiuni se află într-o indiscutabilă legătură. Diacronia “se naște” în sincronie, iar sincronia este rezultatul diacroniei. Nu există o sincronie “neafectată” de diacronie, precum nu există diacronie în afara sincroniei.

Aceste fenomene merg mână-n mână și constituie viața limbii. Dacă nu ar fi diacronie, o limbă naturală ar rămâne închisată și încorsetată atât de puternic, încât nu ar putea “respira”.

Diacronia aduce mișcare, viață, momente de penetrare în sincronie, făcând-o mai “receptivă”, mai “deschisă”, mai pretabilă la necesitățile și cerințele purtătorilor unei limbi naturale. Probabil că cele spuse mai sus l-au făcut pe cunoscutul lingvist francez André Martinet să exclame: “Oricât de importantă ar fi sincronia, cu ea nu se termină lingvistica” (16,461).

* * *

Merită toată atenția opiniile profesorului E. Coșeriu referitoare la *școlile științifice*. Fiind el însuși cap de școală, savant care a îndrumat activitatea de cercetare a zeci de tineri, acad. E. Coșeriu a emis un veritabil “cod” al raportului maestru–discipol. Unele postulate din acest “cod” le putem desprinde din cunoscutul interviu dat profesorului Nicolae Saramandu (vezi 11.passim). Vom menționa câteva dintre ele:

– Școala este un rezultat al entuziasmului și al convingerilor pe care profesorul știe să le deștepte și să le stimuleze la elevi.

– Profesorul trebuie să transmită elevilor rezultatele experienței sale personale, pentru ca dâșii să profite de ele. În asta constă generozitatea maestrului...

– Maestrul urmează să stimuleze capacitatea și interesul personal al elevului, să-i îndrume dezvoltarea în direcția în care acesta este dotat. (Dacă cineva este înzestrat pentru anchetă dialectală, nu trebuie să-l oblige să facă gramatică).

– Să propună elevilor săi să se ocupe de probleme fundamentale ale științei, căci acesta e și un drum practic către succes.

– Un profesor adevărat poate chiar să se lase convins de tezele unui discipol, dacă acesta le argumentează solid (documentar) și cu metodă.

– Profesorul adevărat trebuie să înțeleagă că elevii îl pot depăși și chiar trebuie să stimuleze propria lui depășire. El nu este mai puțin maestru dacă este depășit de elevi.

Există, firește, și unele “restricții” ale îndrumătorului științific, unele lucruri pe care urmează să le evite în contactul său cu discipolii.

Conform opiniei prof. E. Coșeriu, acestea s-ar reduce *grosso modo* la trei:

– Maestrul nu trebuie să-și impună convingerile, elevii le pot adopta în mod critic.

– Maestrul nu trebuie să-i pretindă discipolului să se ocupe de același domeniu de fapte de care se ocupă el și nici să susțină aceleași teze sau aceleași idei.

– Profesorul urmează a fi tolerant în caz dacă ideile susținute de elev pot fi chiar contrare celor promovate de el însuși.

Marele maestru mai era dispus să dea din deget unor tineri cercetători, spunând că ei:

– trebuie “ținuți în frâu”, pentru că au adesea preocupări dispersate, prea vaste, și prezintă proiecte ne-realizabile;

– trebuie îndrumați către domeniile insuficient cercetate, către problemele nerezolvate, care merită să fie studiate;

– trebuie să învețe tehnica cercetării;

– trebuie să se informeze în două direcții: cu privire la concepție și cu privire la fapte;

– trebuie să îmbrățișeze con-

cepțiile care sunt curente într-o anumită epocă, pentru a nu confunda un singur punct de vedere cu un punct de vedere absolut;

– trebuie să înțeleagă că numai pasiunea și munca sunt calea succesului, căci *Labor improbus omnia vincit* "Munca îndârjită le învinge pe toate" (Vergilius, *Georgica – Georgicele*);

– trebuie să-și dea seama că teme înguste nu există. În acest sens prof. Coșeriu precizează: "La tineri supără faptul că domeniul de cercetare li se pare prea restrâns. E o eroare. Universul se poate percepe în domenii foarte restrânse de activitate. Poți îmbrățișa universul studiind o scoică".

* * *

Încheind această expunere a unor reflecții coșeriene, privitor la școală științifică–maestru–discipol, aș vrea să subliniez un gând cardinal al savantului: "În știință nu este de ajuns să ai idei izolate, ci trebuie să ai o concepție" (11,171), iar concepția se formează în cadrul unei școli științifice. Fără școală tânărul cercetător e tentat să facă deseori concesii teoriilor eronate sau chiar false, să devină un eclectic, adică "să ia de ici colo câte ceva" (ibidem, 121), fără nici în sistem, fără o logică fundamentală.

Profesorul E. Coșeriu notează: "Vezi tineri bine pregătiți, cu idei, care nu se articulează într-o concepție unitară. În fiecare articol adoptă altă concepție, fără să se întrebe dacă această concepție în sine e bună" (ibidem, 171). După cum vedem, un tânăr cercetător ar putea fi sigur de justetea investigațiilor sale numai atunci, când împărtășește doctrina unei școli științifice concrete.

În concluzie, am vrea să trecem în revistă doar câteva aprecieri răzlețe date "gigantului de la Tübingen". Le vom cita după cum urmează: "Lucrările lui E. Coșeriu de lingvistică generală și romanică, bazate pe o aprofundată cunoaștere a limbilor clasice, romanice, germanice și slave, precum și pe o riguroasă cultură filozofică, îl impun pe plan mondial drept unul dintre cei mai originali

teoreticieni ai lingvisticii" (17,102). În anul 1981, când marele nostru compatriot Eugen Coșeriu împlinea 60 de ani, profesorul german Hans Helmut Christmann scria: "Dacă e "să spunem lucrurilor așa cum sînt", atunci trebuie să recunoaștem că ne aflăm în prezența unui gigant" (18,60).

Savantul britanic N. C. W. Spence scria încă în anii '60 că "semnificația cea mai profundă a aportului științific coșerian constă tocmai în performanța unificării conceptuale a întregului domeniu al lingvisticii contemporane" (20,13). Profesorul Universității "Lucian Blaga" Sibiu dr. Victor V. Grecu menționează: "Opera lui Eugeniu Coșeriu i-a adus reputația și considerarea ca "unul dintre cei mai mari lingviști ai secolului XX". O impresionantă putere de cuprindere a materiei și o concepție umanistă profundă originală caracterizează gândirea lingvistică a savantului de la Tübingen. Beneficiind de o informație enciclopedică puțin obișnuită (lingvistică, filozofie, logică, estetică, literatură etc.), cunoscător al unui număr impresionant de limbi străine, pe firul unei tradiții, ilustrate de eruditul Dimitrie Cantemir, E. Coșeriu a fundamentat un sistem coerent de concepte, pe care l-a îmbogățit și l-a nuanțat continuu, din dorința de a-l face cât mai adecvat obiectului de studiu – *limba ca fenomen al culturii* [...]. Așadar, o personalitate științifică și universitară copleșitoare. Cele mai grăitoare mărturii sunt culegerile omagiale consacrate aniversărilor sale: *Logos semantikós. Studia linguistica in honorem Eugenio Coseriu*, în 5 volume. Berlin–New York–Madrid, 1981, însumând 2500 de pagini, în care publică 108 savanți din 31 de țări ale lumii, precum și *Energeia und Ergon. Studia in honorem Eugenio Coseriu*, în 3 volume, Tübingen, 1988, cuprinzând 2000 de pagini, în care publică studii 91 de lingviști din 20 de țări ale lumii. *O statură care consternează și înalță* (subl. n. – A.C.)" (20,13-14).

Profesorul clujean Mircea Borci-lă relatează că trăim un sentiment de mândrie "în încercarea de evaluare lucidă a operei *celui mai strălucit fiu*

al acestor locuri. Reconstrucția din temelie a disciplinei "pilot" a lingvisticii, realizată de Eugen Coșeriu, reprezintă, într-adevăr, tocmai o asemenea "inițiativă spirituală, istorică", prin care geniul românesc se înalță poate pentru prima oară "asupra creștetelor altor popoare" pe orbita universală a științelor umane" (subl.n. – A.C.) (21,31).

Mihăileneanul nostru, românul basarabean Eugen Coșeriu s-a învrednicit și de alte calificative ca: "Lingvistul nr. 1 al epocii", "Gigantul de la Tübingen", "Regele lingvisticii", "Colosul din Germania", "Prințul lingvisticii", "Lingvistul secolului XX", "Un lingvist pentru secolul XXI", "Fondator al lingvisticii ca știință a culturii" (Alte aprecieri vezi 22. passim). Plecarea dintre cei vii a genialului lingvist și filolog Eugen Coșeriu este o pierdere irecuperabilă pentru știința limbii din toată lumea. Numele și opera sa vor rămâne în patrimoniul lingvistic și cultural din multe țări de pe toate meridianele. Dumnezeu să-l odihnească în pace!

NOTE:

1. Grecu Victor V., **Eugen Coșeriu – fondator al lingvisticii integrale** // Omagiu lui Eugen Coșeriu, Universitatea "Lucian Blaga" Sibiu, Editura Imprimeriei de Vest. Oradea, 2001

2. Apud: E. Coșeriu, **Sincronie, diacronie și istorie**, București. Editura Enciclopedică, 1997.

3. E. Coșeriu, **Sincronie...** Op. cit., p. 14.

4. Al. Graur, L. Wald, **Scurtă istorie a lingvisticii**, Editura Științifică, București, 1961.

5. **Mic dicționar enciclopedic**, Editura Enciclopedică Română, București, 1971.

6. Л. К. Граудина, **Вопросы нормализации русского языка. Грамматика и варианты**, Москва, 1980.

7. Бруно Мильборини, **История языка и история культуры** – în cul. **Современное итальянское язы-**

кознание. Под ред. Т. Б. Алисовой, Москва, 1971.

8. E. Coșeriu, **Sincronie...** Op. cit.

9. H. Bergson, **La pensée et le mouvant**, Paris, 1934, apud E. Coșeriu. **Sincronie...** Op. cit., p. 96.

10. R. Menéndez Pidal, **Miscelánea historico-literaria**, Buenos Aires, 1952, apud E. Coșeriu. **Sincronie...** Op. cit., p. 96.

11. E. Coseriu, **Lingvistica integrală, Interviu cu Eugen Coșeriu realizat de Nicolae Saramandu**, București, 1996.

12. В. Костомаров, **Жизнь языка**, Москва, 1984.

13. E. Coseriu, **Lingvistica integrală...** (vezi supra).

14. E. Coseriu, **Ibidem**.

15. E. Coseriu, **Lecții de lingvistică generală**, Editura ARC, Chișinău, 2000.

16. Vezi A. Мартине, **О книге "Основы лингвистической теории Ельмслева"** – în "Новое в лингвистике", вып. I, Москва, 1960.

17. Jana Balacciu și Rodica Chiriacescu, **Dicționar de lingviști și filologi români**, București, 1978.

18. A se vedea: E. Coșeriu, **Anotimpul ploilor**, Cluj-Napoca, 1992.

19. Apud: **Omagiu lui Eugen Coșeriu**, Oradea, 2001.

20. Victor V. Grecu, **Eugen Coșeriu – fondator al lingvisticii integrale** (vezi supra).

21. M. Borcilă, **Eugen Coșeriu, fondator al lingvisticii ca știință a culturii** // *Un lingvist pentru secolul XXI*, Materiale ale Colocviului Internațional "Filologia secolului XXI", organizat cu prilejul a 80 de ani din ziua nașterii prof. Eugen Coșeriu, (Bălți, 18-19 mai, 2001), Chișinău, Știința, 2002.

22. A. Ciobanu, **Academicianul Eugen Coșeriu – lingvistul secolului XXI** // rev. **Basarabia**, Chișinău, 1992, nr.3; *Idem. Unele aspecte teoretico-didactice ale doctrinei prof. Eugen Coșeriu* // *Un lingvist pentru secolul XXI*, Chișinău, 2002.

Acad. Mihai CIMPOI

UN PRECURSOR AL ABSURDULUI

Evident, Eugeniu Coșeriu nu-și ilustrează, nu-și propune intenționat acest scop: să ilustreze prin creație proprie doctrina sa lingvistică, în special ceea ce zice despre limbajul poetic (= ca limbaj absolut care se îndrumază după legi intrinseci). Coșeriu-poetul (cel de la 16 ani) îl precede pe Coșeriu-lingvistul, astfel încât putem deduce doar o relație de post-determinare.

Poezia și proza sa (aceasta din urmă scrisă și publicată la vârsta de 25-29 ani în limba italiană) nu poate face parte de asemenea din *literatura profesorilor*, fiindcă în cazul său avem de-a face cu o etapă de formare și afirmare pur literară. Chiar dacă, prin proiectări retrospective, putem găsi anumite confirmări ale concepțiilor sale lingvistice, chiar dacă personalitatea savantului rămâne – autoritar – în prim-planul estimării, Eugeniu Coșeriu se impune ca un poet (apoi ca un prozator) ingenuu. Voința programatică și auto-programatică (în sensul ilustrării doctrinei) lipsind, involuntaritatea discursului po(i)etic este învederată. E de întrevăzut totuși o anumită pecete stilistică pe care o imprimă climatul literar basarabean în cazul poeziei și cel italian în cazul prozei. Este, indiscutabil, aerul hrănitor și modelator al epocii culturale în care a scris. La aceasta se adaugă erupția senzorială rimbaudiană caracteristică oricărui poet-adolescent, care are de străbătut Necunoscutul lumii.

Fie că este o expresie genuină a unei involuntarități expresive în sensul integralismului lingvistic de mai târziu care recunoaște "caracterul de creație inerent esenței cognitive a limbajului" sau a adolescenței năval-

nice poetice prin ea însăși, Eugeniu Coșeriu se impune ca un *scriitor* cu o disponibilitate evidentă spre ludic, spre rescrierea lumii ca text, al cărui înțeles final e adesea neantizat de absurd.

Ceea ce vedem noi, va spune filozoful limbajului, nu constituie încă o lume: "Lumea o avem numai fiindcă o organizăm prin limbaj. Sau, cum spun eu cu un exemplu în *Der Mensch und seine Sprache*, se înțelege că limbajul nu creează copacii, însă face să *fie* copaci, fiindcă, altfel, ei ar putea fi, de exemplu, numai "plante în general", împreună cu multe alte plante, sau ar putea fi numai o anumită speță de copaci, sau ar putea fi cinci-șapte spețe diferite ș.a.m.d. Deci această delimitare a ființei prin care, în realitate, se naște Ființa ca atare, este dată prin Limbaj" (cf. **Ființă și limbaj**, interviu cu E. Coșeriu realizat de Lucian Lazăr în *Echinox*, 1996, nr. 10-11-12, p. 3-6).

Spre deosebire de limbajul obișnuit care doar construiește și reprezintă Ființa ("Limbajul e Casa Ființei", spune Heidegger și Coșeriu îmbrățișează această propoziție filozofică, dar nu în sensul Dasein-ului, ci al lui Sein însuși, al Ființei ca atare), limbajul poetic este *absolut*, avînd avantajul de a crea "lumi posibile".

În textele de început este cultivată o estetică de esență simbolistă a vagului, indefinitului, iluzoriului, care devine pe parcurs o estetică blagiană, cu tentă expresionistă deci, a arhetipalului, a efuziunii "lumii dintii", a paradisiacului abia atins de problematic, de luciferic. Mișcarea tînărului cunoscător ca personaj, ca actant, este una de deschidere în real și de transgresare a acestuia. Cerurile par frînte; necunoscutul se proiectează dinamic pe zări: "Nesfîrșitul ne-a furat ochii și nu-i rostogolește pe cerurile zării" (*Scrisoare din stepă*). Lumina (de Luceafăr), izvorită eminescian din imensități, se răsfrînge în ochii mirați ai tuturor ca și în paharele cu apă, unde caută să-l prindă Tînărul mereu confesîndu-se sentimental unui Prieten imaginar.



REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI

SENATUL UNIVERSITĂȚII DIN
BUCUREȘTI

ÎN ȘEDINȚA DIN 13 MAI 1971

CONFERĂ DOMNULUI

Profesor Dr. EUGEN COSERIU

DE LA UNIVERSITATEA DIN TÜBINGEN

TITLUL DE

**DOCTOR HONORIS CAUSA
AL UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI**

PENTRU IMPORTANȚA SA CONTRIBUȚIE LA DEZVOLTAREA
LINGVISTICII ROMANICE ȘI A LINGVISTICII GENERALE

COMISIA SUPERIOARĂ DE DIPLOME
DIN REPUBLICA SOCIALISTĂ ROMÂNIA
CONFIRMĂ HOTĂRÎREA UNIVERSITĂȚII DIN BUCUREȘTI

PREȘEDINTELE COMISIEI
SUPERIOARE DE DIPLOME


MIRCEA MĂLIȚA

RECTORUL UNIVERSITĂȚII,


JEAN LIVERCU

Universitatea din București a fost prima instituție care i-a conferit lui Eugen Coșeriu titlul de *Doctor Honoris Causa*.

Starea generală e de *iluzionare*, de vizare a lumilor posibilului, deschise într-un avantaj larg, una în alta sau – mai degrabă – a uneia spre alta. Tînărul, în ritualul de inițiere, depistează semne de comunicare secretă între elemente, între acestea și oameni, între diferite tărîmuri. Lucrurile, plantele, păsările, copacii poartă solii (ale Necunoscutului, bineînțeles), duc către o cauză, către un principiu divin, către un centru existențial (blagianul Marele Anonim?), fapt care generează cîte o întrebare înfiorată “Cine?”:

– Salcia mai plînge uneori, îmbrățișînd înserarea cu mîinile uscate. El i-a adus într-o zi o barcă de hîrtie, care s-a oprit în rădăcini. Barca purta numele unui copac care murise undeva departe. Dar corbul bătrîn, care-și avea cuibul în salcie și care trecea drept foarte înțelept, credea că barca e o solie.

– Cine bate la fereastră?... Drum de gînduri oarbe. Făcliile ard. Tot mai ard. Cine le-a aprins? Cine le-a prins?

– Pluta nu mai ajunge la tărîmuri și înserările rîdeau vag. Pînzele erau destrămate. O grădină imensă, cu copaci desfrunziți așteaptă undeva pe călătorul nebun să se întoarcă de pe mări”.

(*Iluzii mici*)

Descinderea (cunoașterea) e sortită eșecului, transgresarea aduce Neantul. Posibilul e absolutul imposibil de atins, deși semnele și semnalele lucrurilor par să alimenteze o certitudine. Singurul adevăr cert este însă *pragul* ca moment de trecere, de frontieră mișcătoare.

Drumul e nesfîrșit, e drum lung de noapte. Cunoașterea nu e atît co-naștere, cum zice Claudel, ci naștere a (ne)cunoașterii.

Este, în fond, povestea Tînărului care se apropie, deconcertat, mirat, șocat, de Pomul Cunoașterii (Pădurea fără Nume), simțînd cum toate științele lumii la care rîvnea se închid în taina existenței (a florilor și mărgăritarelor):

“Copilul mergea cu o carte din

care avea să învețe toate științele lumii. Dar drumul lui ducea într-o pădure întunecată, care pe-atunci n-avea nume. Cufînd i-a oprit calea un stejar, iar geniul pădurii i-a furat cartea și a aruncat-o.

I-a spus apoi despre cărți că otrăvesc sufletul și i-a dat în schimb flori și mărgăritare.

Dar copilul a plîns, căci pierduse ceva din care nu știa nimic.”

(*Basm*)

Posibilul căutat duce la Taină (– la pierderea a “ceva din care nu știa nimic”), iar aceasta duce la Absurd. Trecerea de la poeziile și prozele poematice miniaturale publicate în perioada postbelică în revistele basarabene (*Viața Basarabiei*, *Bugeacul*, *Moldavia*, *Cuget moldovenesc*) la proza “italiană” este foarte firească.

Limbajul poetic este, în viziunea lui Coșeriu, un limbaj absolut. El este conceput, ca și în cazul lui Heidegger, ca o “Casă a Ființei”, dar nu în sensul că ar crea lumea *ex nihilo*, adică nu în sensul existenței, al lui *Dasein*, ci în sensul lui *Sein*, al ființei însăși. Lumea există doar prin organizarea ei în limbaj și prin valorificarea posibilităților omului ca ființă spirituală. Limbajul doar ne duce spre lucruri și ne ajută să delimităm și să identificăm anumite “moduri-de-a fi”.

Limbajul poetic are, însă, facultatea de a crea “Lumile posibile”. Poezia lui Ion Barbu este o poezie a *posibilităților* limbii române (*La lingua di Ion Barbu*, 1949).

Misterul blagian trebuie interpretat ca o cunoaștere luciferică sau ca o cunoaștere metaforică: “... În sens absolut, cultura este... o creație *ex nihilo* a unei lumi proprii a omului”, “chiar dacă pleacă de la o cunoaștere sensibilă a lumii așa-zise obiective, în măsura în care ni se prezintă ca obiectivitate, este construirea unei alte lumi, se înțelege însă că în sens absolut, nu în sens istoric” (v. Eugeniu Coșeriu, **Estetica lui Blaga în perspectiva europeană**, în *Eonul Blaga*, Ed. Albatros, București, 1997, p. 26).

“Cosmoiodul” blagian e o altă lume, cu legile și normele ei specifice.

Nuwelele ciudate ale lui Coșeriu au fost publicate inițial între 1946-1950 în *Corriere Lombarde* și *L'Europeo*, apărute apoi în traducere spaniolă la Montevideo (1950-1951), ele au fost adunate în volum în 1988 la Tübinghen, cu specificarea modestă „se retipăresc acum cu câteva neînsemnate retușuri, pentru cei din familie, pentru prieteni și colegi” și editate în versiune românească la Cluj, în 1992. Jocul se extinde pe o scară a complexității sporite de la nivelul anagramării numelor zeilor (eroul Kalin din *Cavalli neri sulla strada di Pietraburgo – Cai negri pe drumul Petersburgului* se aseamănă semantic, după cum observă Cornel Mihai Ionescu, cu zeul hindus Kala care semnifică timpul și „culoarea neagră” și Kali (Devi-Kali – Zeița Neagră, care înseamnă energia obiectivată și „distrugătoarea timpului”) până la dislocarea și conjugarea planurilor narative: în aceeași novelă agonia bătrînului Kalin dă naștere la o retrospectivă absolut realistă: călătoria într-o troică ce-l duce spre Palatul de Iarnă petersburghez, numai că această călătorie regresivă are loc într-un spațiu... al morții, în care se intră progresiv prin etapele neantizatoare ale „ceții”, „frigului”, „întunericultui”. Este o moarte metafizică, mitologică și „estetică”, ce răscumpără moartea obișnuită, terestră prin contemplarea de către revoluționarul „trădat” de istoria imaginară a „reflexelor aurorei boreale”. Proza lui Eugen Coșeriu, apărută la confluența prozei lui Dino Buzzati, marcată de spațiile anxietății și morții, și prozei lui Mircea Eliade al aparițiilor și disparițiilor eroilor sub semnul arhetipalei „eternei reîntoarceri”. Glumele aparent nevinovate și destinate pentru divertisment intelectual sunt în fond metafore existențiale. Alunecarea în neant, provocată de disoluția sensului și periclitării ordinii realului, se produce în spiritul absurdului, al acelei imposibilități de a despărți realul de ireal, adevărul de fals, ordinea de dezordine: „Mă simt aici, la limita existenței, străin de desfășurarea istoriei,

deloc în treabă, zăpăcit, imobilizat în această stupefacție primordială. Ușile îmi sunt închise sau poate că au dispărut toate, împreună cu pereții, cu deosebiriile” (Eugène Ionesco, *Note și contranote*, București, 1992, p. 171). Literatura absurdului nu e, după Ionescu, decît literatura paradoxului, jocului demonic al contradicțiilor, care trebuie lăsat să se desfășoare cu de la sine putere. În proza lui Eugen Coșeriu un grup de inochentiști trec, în prezența Diavolului, printr-un ritual de ispășire a păcatelor, care se dovedește a fi ritualul morții, cele trei surori care se numesc Anna, Elisa și Francesca nu pot fi identificate cu adevărat numai după ce mor tustrele („Așa, cel puțin, puteai fi sigur că, vorbind cu una din cele trei surori, vorbești fără îndoială cu o moartă”), o mică pată cenușie apărută sub bărbia eroului crește și se extinde asupra întregii lumi („Pete mai mari sau mai mici întunecau chipul tuturor ființelor, oameni și animale. Și aceleași pete, la fel de tenebroase, la fel de opace, acopereau zidurile orașului, trimiteau protuberanțe pe acoperișuri și pe clopotnițele bisericilor. Pete la fel se vedeau pe pietre, pe copaci și pe cer. Da, și pe cer. N-avea de ce să se bucure, Domenico, dar era totuși o ușurare”), același Domenico simte cum i se face frig și frigul îl transformă într-un lup (*Lupul*), un alt erou, Alberto, pornit cu soția la cinematograful, dispare cu altă doamnă, Clara, timp de douăzeci de ani, după care se întoarce la cinematograful unde este așteptat de nevastă-sa; povestea e „ascultată” de cîțiva prieteni dintr-o cafenea care, bineînțeles, „n-au auzit nimic” (*Cinematograful*). Aceste „glume” inocente trădează, virtual, un mare prozator al absurdului, după cum poeziile sale relevă un poet remarcabil al același metafore existențiale, proiectate chiar pe spațiul basarabean al înstrăinării și morții („La nord de cercul polar, / Rătăcesc moldovenii prin noapte, / În căutare de sălașuri de iarnă. / Se poticesc și cad în troiene. / Lupii miloși din Karelia / le sfîșie pieptul cu colții / nu-i lasă să moară de frig” – *Rătăcesc moldovenii*).

Elena UNGUREANU
Chișinău

EUGENIU COȘERIU DESPRE ARTA LIMBAJULUI ȘI LIMBAJUL ARTEI

Eugeniu Coșeriu considera limbajul poetic unul privilegiat: față de el manifestase o preferință încă de la debuturile sale (pe la jumătatea secolului trecut!), în unul din primele studii, despre poezia ermetică: *La lingua di Ion Barbu* (1949), studiu care, din păcate, întârzie să apară și în limba română. Mai mult, avea și anumite preocupări literare și, cum recunoaște într-un interviu, "pe atunci [...] mă ocupam și cu filosofia, mai ales cu estetica, tot din punct de vedere mai mult literar"¹. Ulterior, s-a consacrat cercetării limbajului în general, situând vorbirea la locul cel mai de cinste în teoria și filozofia limbajului, vechea pasiune însă nu a fost dată uitării, celebrul savant persistând în ideea de a împăca creativitatea limbajului cu tradițiile fixate și cu normele sociale ale limbajului. Cele mai prețioase observații în legătură cu problema majoră a limbajului artei circulă de mult în lingvistica de specialitate, mai ales în străinătate. În spațiul românesc, ideile au fost receptate ceva mai târziu, iar în română lucrări care să fi abordat direct problematica în cauză, din perspectivă coșeriană, au început să apară abia în anii '80. Între altele, un studiu de referință, de fapt o prelegere, prezentată într-una din conferințele ținute la Iași, Chișinău și Suceava (1992 – 1993), de o rigoare și dezinvoltură de invidiat, este chiar cel cu titlul "Limbajul poetic". Recitindu-l, azi, după alte și alte reveniri, îți dai seama că e una din acele "bijuterii" ale gândirii lingvistice, care nu poate fi trecută cu vederea de specialiști și chiar fiind prezentată într-o formă orală, păstrează o compoziție

perfectă, incitantă și memorabilă. Ea face parte din acele "mii de pagini ale operei sale, fără cunoașterea căreia nu se mai poate face astăzi lingvistică, nicăieri în lume"². Conceptele fundamentale ale teoriei D-sale, în special creativitatea și alteritatea, se regăsesc cu mare putere de discernământ și în studiul limbajului poetic, așa cum se și cuvine într-o teorie a lingvisticii integrale. Anume interesul pentru limbajul poetic l-a condus spre cercetarea și revelarea celor mai importante aspecte, cărora s-a consacrat ulterior, în special fundamentarea trihotomiei *limbă – sistem – normă*.

Până la o nouă ediție a prelegerilor (postumă) ni se pare oportună orice abordare în acest sens. Meditațiile de mai jos se înscriu în această ordine de idei.

Limbaj și comunicare poetică. Limbajul obișnuit, tradițional, nonpoetic se subordonează în întregime funcției de comunicare, în timp ce limbajul poetic realizează mai mult decât o funcție de comunicare în sens tradițional: **funcția artistică**. În alt sens însă, se poate spune că funcția comunicativă a limbajului poetic nu face parte din dimensiunea cotidiană, pragmatică a vorbirii, ea dezvăluie o latură inedită a semnului lingvistic: o continuă semnificare, o dez-originare și o re-originare în același timp. Discursul, atât cel poetic, cât și cel nonpoetic, din perspectiva modernității, repune dilema aflării lor între o comunicare fără limite și o comprehensiune tot mai dificilă pentru vorbitor de rând. O constatare banală: ce reprezintă comunicarea în general; subiectul vorbitor se definește prin limbaj; totul e comunicare (comunicarea cu semenii, comunicarea profesională, comunicarea cu artele, cu eu-l propriu etc.). Cunoașterea însăși e comunicare. Cuvântul nu e un fenomen derivat al vieții și al inteligenței; e, dimpotrivă, sursa amândurora, ritmul lor de întreținere.

Una din întrebările la care încercă să răspundă poeticienii ar fi următoarea: de ce nu se realizează întotdeauna comunicarea cu cititorul poeziei? De ce interlocutorul / receptorul este incapabil (nu rareori)

să înțeleagă mesajul, să prindă "informația" pe aceeași undă pe care a fost transmisă? Nu se creează astfel iluzia comunicării ca înțelegere, dat fiind faptul că ea, comunicarea (inclusiv cea nonpoetică), se realizează doar la suprafața expresiei, nu și pe dimensiunea ei de adâncime, ca semnificare? Receptorul are misiunea nu doar să decodifice mesajul, ci să și adere la el, să și-l însușească, să-l practice. Atât emițătorul, cât și receptorul adaugă întotdeauna unui mesaj transmis/primit coeficientul său de înțelegere. Deși mai întotdeauna se presupune că toți conlocutorii înțeleg lucrurile despre care se comunică la fel sau aproape la fel ca eul vorbitor, în calitate de subiecți ai limbajului, noi "nu vorbim numai cu limba, cu sistemul lingvistic, ci vorbim, în afara faptului că vorbim, și cu tot corpul, vorbim și cu toată cunoașterea lucrurilor, și cu toate ideile despre lucruri, și cu toate imaginile pe care le avem despre lucruri, și cu toate contextele, nu numai explicite, ci și implicite"³, afirmă, pe bună dreptate, Eugeniu Coșeriu. Deci, având toate acestea mai mult sau mai puțin diferite, receptăm mesajul cu o anumită diferență pe care o implică orice fel de comunicare: fie că nu înțelegem total limbajul corpului, fie că nu cunoaștem în același fel lucrurile și ideile despre ele sau imaginile, fie că, în definitiv, contextele receptorului sunt altele decât ale emițătorului. Coeficientul de înțelegere a comunicării este, de regulă, determinat de impulsul de a reacționa, de a polemiza, de a câștiga teren, de a se impune. Numai "oralul este domeniul retuşabilului și al sensurilor negociabile între parteneri coprezenți"⁴, dar chiar și acest domeniu este atât de amplu întretesut cu poeticul, încât va reclama, la fel ca textul poetic, explicarea lui prin apel la cultura semnificatului / cunoașterii – hermeneutica.

În domeniul poeziei însă nu se negociază sensul/sensurile, el/ele se decodifică, prin mai multe încercări de a restabili calea inversă celei parcurse de poet.

Limbaj poetic versus limbaj cotidian. Înainte de a discuta despre

coordonatele limbajului poetic, vom încerca să le precizăm pe cele ale limbajului cotidian, colocvial, astfel încât distincția dintre ele să apară cât mai tranșantă.

Teoriile funcționale și structurale au considerat mult timp că limbajul poetic este un limbaj specific care stabilește o opoziție netă față de cel nonpoetic, definindu-se prin devieri stilistice, subiectivism, ambiguitate semantică etc., – calități improprii, chipurile, celui din urmă. Ulterior, concepția aceasta dominantă a fost reevaluată, caracteristicile poeticului/poeticității fiind asimilate și limbajului cotidian. Limbajul poetic nu mai este calificat ca **antilimbaj**, diferit de celelalte limbaje, nu mai este opus lor, ci cumulează funcțiile lor, el este, din perspectivă coșeriană, **limbaj absolut**, pentru că și asumă responsabilitatea tuturor subiectelor. Autorul însuși devine subiect absolut. "Limbajul poetic nu poate fi o deviere față de limbajul pur și simplu sau față de limbajul de toate zilele, ci, dimpotrivă, limbajul poetic, în care se actualizează ceea ce ține deja de semn, este limbajul cu toate funcțiunile lui, adică este plenitudinea funcțională a limbajului"⁵.

Eugeniu Coșeriu definește limbajul poetic prin conceptul de actualizare totală a funcțiilor. Renumitul savant răstoarnă opinia încetățenită în studiile lingvistice ale sec. XIX – XX (teoria limbajului poetic ca deviere) și afirmă cu spectaculozitate: "Dimpotrivă, nu limbajul poetic este o deviere sau o formă specială a limbajului, ci limbajul poetic este limbajul pur și simplu cu toate funcțiunile ca funcțiuni actuale, și, dimpotrivă, limbajul de toate zilele, limbajul științific ș.a.m.d. sînt, de fiecare dată, drastice reduceri funcționale ale limbajului ca atare"⁶.

Teoria coșeriană este centrată pe conceptul **subiectului de limbaj** și pe dimensiunea **alterității** limbajului. Dimensiunea alterității este una primordială, comunicarea fiind întotdeauna orientată spre un altul, spre cineva. "Nu limbajul, ci limbajul absolut, dezlegat de celelalte subiecte, este identic cu poezia"⁷, întrucât în limbajul poetic subiectul (absolut) se

obiectivează. Subiectivitatea actului poetic este însușită, la lectură, de către cititorul care se regăsește pe sine în discursul poetic. Mediind, într-un cadru temporal, între două lumi diferite: cea obiectivă și reprezentarea subiectivă despre ea, subiectul modalizator instituie o cunoaștere mai profundă a sinelui.

Creatorii limbajului poetic post-modern au sesizat foarte bine ceea ce E. Coșeriu numește "lumea făcută din bucăți", care nu e o lume imaginată, ci e lumea noastră de toate zilele⁸.

Încercând să aplicăm dihotomia limbaj poetic/limbaj cotidian, ne însușim opinia savantului de la Tübingen, care sună astfel: "Și totuși, după ce am susținut cu atâta migală și poate cu rigoare identitatea dintre limbaj și poezie, ca să încheiem, vrem să arătăm de ce nu poate fi acceptată această identitate <...> Subiectul care creează arta și care creează arta numai ca să fie, care deci se obiectivează în artă tot așa cum omul se obiectivează în limbaj, nu este subiectul vorbitor sau creator de limbaj, ci este un subiect universal, un subiect care și-a asumat responsabilitatea tuturor subiectelor <...>⁹. <...> Pe când subiectul de limbaj nu este creator de limbaj, nu este subiect absolut, și nu fiindcă i-ar lipsi ceva, ci fiindcă subiectului absolut îi lipsește ceva: subiectul de limbaj are o dimensiune, în afară de aceasta, aceea de a se putea obiectiva în cuvinte, în limbaj, are dimensiunea alterității, adică e un subiect între subiecte; întâi de toate, limbajul este nu comunicare *de...*, comunicarea *unui conținut* pentru cineva, ci e o comunicare *cu* cineva, și această comunicare cu cineva nu poate lipsi niciodată în limbaj, pe când în artă lipsește în mod necesar"¹⁰. Așadar, în artă (inclusiv în poezie, în producția poetică) dimensiunea comunicării cu cineva lipsește; acest fapt îi conferă un specific de comunicare estetică, având funcție estetică definitorie. În alte limbaje funcționale, funcția estetică poate fi secundară sau poate să lipsească cu desăvârșire: "funcția estetică <...> atrage după sine concentrarea atenției asupra semnului

lingvistic și devine astfel fenomenul care se află exact la antipodul unei orientări spre un scop anume, așa cum este, în limbă, comunicarea"¹¹.

Ceea ce face dintr-un mesaj verbal o operă literară, o operă poetică, o operă de artă este **literaritatea**. Limbajul poetic stimulează continuu relația dintre limbă și realitate, dezvăluind permanent structura semnului lingvistic și posibilitățile infinite de utilizare/semnificare a lui, devenind astfel instrumentul cel mai eficient al artei: "Arta nu se face pentru a comunica, ci numai ca să fie, în sensul în care este artă, se înțelege, pe când limbajul se face pentru a comunica cu cineva, independent dacă apoi comunicăm ceva, sau nu putem comunica nimic, fiindcă ori eu (vorbitorul – *n.n.*) sînt incapabil să spun, ori el (receptorul – *n.n.*) e incapabil să mă înțeleagă. Aceasta înseamnă că, numai dacă considerăm subiectul ca un subiect absolut, atunci limbajul este exact ca și arta, este subiect care se obiectivează. Dacă-l considerăm ca subiect între subiecte pe acest subiect, atunci nu mai avem același raport absolut sau, ca să sfârșim cu o formulă, **limbajul este într-adevăr poezie, însă numai limbajul considerat ca absolut; nu limbajul, ci limbajul absolut, dezlegat de celelalte subiecte, este identic cu poezia**"¹².

Limbajul cotidian, dimpotrivă, are dimensiunea alterității intrinsecă, fapt care îl orientează spre un al subiect, implicat într-un act de vorbire. Limbajul vorbit are caracter dialogic sau plurilogic, iar nu rareori solilogic sau monologic (ultimele două fațete ar face și ele parte din alteritate, dar una orientată spre propria persoană). Dar acest fapt nu presupune și ideea de "înțelegere", "comprehensiune", "comuniune", astfel încât numai rareori se întâmplă ca un conlocutor să se afle pe aceeași undă. "A comunica nu presupune în mod fatal «a te înțelege» cu interlocutorul, ci pur și simplu a accepta să-l ascuți ori a-l face să te asculte. Comunic cu cineva și când sunt în dezacord cu el, când îl combat sau când sunt combătut și mă găsesc în situația de a mă apăra"¹³. Nu același lucru îl putem afirma și despre

limbajul poetic. Dialogul dintre poet/eul poetic și posibilul cititor se înscrie într-o "dramă" a **cunoașterii diferite** a ceea ce se comunică, a comunicabilului. Opera literară nu este doar text, este **text plus altceva** care este definitoriu, esențial: textul poetic are funcție hipersemnifică, deci este un hipersemn, generator de semnificare continuă. Textul poetic emite un mesaj care schimbă gramatica viziunii cititorului său asupra realității.

În dinamica actului poetic, se produce o semantică în mai multe trepte. În limbajul poeziei (post)moderne, altfel spus, al avangardelor literare, poezii practică o "lucrare asupra funcționării lingvistice a textului, ucidere premeditată a semnificațiilor (cunoscute – *n.n.*), distrugere conștientă a interacțiunii lor cu semnificanții, în virtutea unei negări provizorii a înfățișării lumii. În acest gen de poezie ieșită din comun ca situație, semnificanții își asasează semnificații în conformitate cu o poetică a non-comunicării sau, cum era la modă să se spună acum câțiva ani în anumite cercuri ale culturii militante, cu o poetică a «comunicării unei non-comunicări»¹⁴.

În centrul creației lingvistice stă limbajul artistului, care actualizează cel mai mare număr de virtualități ale limbii, astfel încât din legăturile sintagmatice, transfractice, transdiscursive ale textului se naște o semantică secundară (generată de poeticitate), de alt tip față de semantica limbajului comun/cotidian.

Eugeniu Coșeriu a fost un foarte bun cunoscător, apreciator și valorificator al artei în general. Poate tocmai de aceea doctrina D-sale își poate găsi aplicare nu numai în domeniul lingvisticii, ci, în egală măsură, și în literatură, filosofie, istorie, estetică, etică etc. Ideea fundamentală de la care pornește Marele lingvist rezidă în distincțiile cu care operează: "Limbajul absolut este, fără îndoială, poezie, nu se poate deosebi de poezie, este același tip de creație. Însă limbajul ca limbaj nu este absolut (este relativ, în opinia savantului. – *n.n.*). Limbajul se poate face absolut în poezie, unde limbajul nu mai este numai semnificație și desemnare,

ci este și *sens*. Și atunci limbajul devine absolut, e izolat, și devine operă. Adică limbajul este ca un fel de materie a operei de artă, a poeziei – așa cum piatra sau culorile sînt materia sculpturii sau materia picturii –, însă o operă de artă, într-un sens, mult mai înaltă și mai dificilă, fiindcă aici materia însăși e vorbitoare, adică nu e numai materialitate, ci are și semnificație; *semnificația* devine și ea materie pentru a face un anumit *sens*"¹⁵. Poezia, arta în general, pentru *sens* se face. În întreaga-i viață de cercetător, în toată opera, Eugeniu Coșeriu n-a făcut altceva decât să-l caute și să ni-l demonstreze. Și a reușit mai bine ca nimeni altul.

Referințe bibliografice:

1. *La lingua di Ion Barbu (con alcune considerazioni sulla semantica de lingue 'imparate')* // Atti del Sodalizio glottologico milanese, 1949, 12, nr. 2, p. 47 – 53.
2. Eugen Coșeriu, *Prelegeri și conferințe* // Anuar de lingvistică și istorie literară, t. XXXIII, 1992 – 1993. Seria A. Lingvistică, Iași, 1994, p. 5.
3. Eugeniu Coșeriu, *Semantica structurală* // Prelegeri și conferințe, Iași, 1994, p. 98.
4. Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversația. Sugestii pentru o pragmatică a comunicării*, București, 1995, p.8.
5. Eugeniu Coșeriu, *Limbajul poetic* // Prelegeri și conferințe, Iași, 1994, p. 163.
6. idem, p. 153–154.
7. idem, p. 162.
8. idem, p. 159.
9. idem, p. 161.
10. idem, p. 162.
11. Jan Mukarovsky, *Despre limbajul poetic* // Poetică și stilistică. Orientări moderne, București, 1972, p. 197.
12. Eugeniu Coșeriu, *Limbajul poetic* // Prelegeri și conferințe, Iași, 1994, p. 162.
13. Ștefan Munteanu, *Comunicare și pseudocomunicare* // Limbă și literatură, 1993, vol. I – II, p. 31.
14. Maria Corti, *Principii ale comunicării literare. Pentru o enciclopedie a comunicării literare*, Constanța, 2000, p.111.
15. *Lingvistica integrală. Interviu cu Eugeniu Coșeriu, realizat de Nicolae Saramandu*, București, 1996, p. 53.



UNIVERSIDAD DE LA REPUBLICA
ORIENTAL DEL URUGUAY

FACULTAD DE HUMANIDADES Y CIENCIAS

POR CUANTO: El Decano de la Facultad, en atención a los méritos que
concurren en la persona del

Prof. Eugenio Coseriu

le ha investido con la dignidad de

DOCTOR HONORIS CAUSA

POR TANTO: Se expide el presente Diploma que acredita esa dignidad.

DADO en Montevideo, el día 11 de noviembre de 1980

[Firma]
Secretario Docente

[Firma]
Decano





Eugen COȘERIU

UNITATE LINGVISTICĂ – UNITATE NAȚIONALĂ

Aș vrea să dedic aceste cuvinte mai întâi memoriei aceluia care a fost un mare promotor și apărător al limbii române în Republica Moldova, fratelui nostru Dumeniuk și, în același timp, intelectualilor, poezilor, scriitorilor din Basarabia, care au redeșteptat poporul, cel puțin cît privește substanța limbii, dacă nu și numele limbii, pe care acum îl vedem din nou în pericol.

Într-o conferință despre poeți, ca fiind conștiința morală a unei națiuni, spuneam tocmai că Platon îi exclude pe poeți din statul său ideal

bazat pe unitatea reciprocă. Nu i-ar fi exclus dacă ar fi trăit în Republica Moldova, ci, dimpotrivă, i-ar fi considerat ca fondatori ai statului și ca fondatori ai republicii, ai republicii ideale, fiindcă republica e fondată prin limbă, statul e fondat prin limbă, și poeții sînt cei care fac limba și care știu cel mai bine limba, cum de altfel, spune și Platon, în dialogul *Ion*.

Vă voi vorbi ca teoretician al limbajului și ca lingvist, însă și ca român din Basarabia, din Basarabia răpită de o putere străină și care acum, ca republică independentă, își caută drumul spre viitor.

Ca teoretician al limbajului, trebuie să încerc să explic **ce este și cum este unitatea lingvistică** și care e raportul ei cu **unitatea națională**. Ca lingvist, urmăresc **cum se prezintă acest raport în cazul limbii române din toate regiunile locuite de români**. Ca român din Basarabia, mă interesează **ce înseamnă**, pentru politica culturală, pentru politica națională, **unitatea lingvistică între toate aceste regiuni locuite de români**.

Fără îndoială, putem deosebi trei tipuri de unități:

1. o unitate pur lingvistică, o unitate de limbă;

2. o unitate națională care nu este numai unitate de limbă, ci implică și o unitate de tradiții culturale, de obiceiuri, de datini, de istorie comună;

3. o unitate politică, adică unitatea unui stat.

Dacă ne gândim bine, vedem și putem arăta că aceste unități sînt chiar ordonate în această succesiune, adică mai întîi unitatea lingvistică care e baza unității naționale și expresia unității naționale și apoi unitatea națională care e baza și expresia unității politice. Deci, în fond, se începe oricum cu limba, cu limbajul.

Limba este factorul constitutiv al națiunii și, deci, și al statului. Nu sînt cuvintele mele aceste cuvinte, ci sînt – fără îndoială că dumneavoastră le-ați recunoscut – cuvintele pe care le întrebuițează Aristotel la începutul *Politicii*, acolo unde omul este definit prin limbaj, ca acea ființă care posedă limbaj, care posedă *logos* și nu numai voce și care, posedînd *logos*, - prin *logos* se înțelege, evident, limbaj, fiindcă acest *logos* se opune tocmai vocii pe care o au și animalele –, posedînd limbaj, are posibilitatea de a-și manifesta conștiința morală, de a deosebi între bine și rău, între drept și nedrept și, deci, de a se manifesta ca *zoón politikón*, în sensul propriu al cuvîntului. Dat fiind că această capacitate de a distinge între bine și rău, între drept și nedrept este trăsătura caracteristică, comună tuturor ființelor umane – zice Aristotel –, ea este și fundamentul asociației în familie și în *polis* (în stat).

Ce vrea să spună Aristotel prin aceasta, zicînd că limbajul este fundamentul asociației în familie și în stat? Vrea să spună că **limbajul este manifestarea modului de a fi al omului**, adică manifestarea alterității omului, a faptului că omul este un subiect între subiecte, care recunoaște posibilitatea altor subiecte de a conviețui cu el, manifestîndu-și prin limbaj – ca să zicem așa – conținutul propriei sale conștiințe în afara sa, deschizînd conștiința spre alții, ca alții să accepte, să adopte conținuturile de

conștiință și să le înțeleagă. Aceste conținuturi de conștiință însă, tocmai prin această dimensiune a alterității, a faptului că a fi om înseamnă a fi unul cu alții, tocmai prin aceasta, aceste conținuturi de conștiință sînt, la origine deja, comune și se înțeleg drept comune, nu ca fapte subiective, ca fapte particulare, numai ca ale unei persoane. Cînd vorbesc cu cineva înțeleg că vorbim de același lucru și că numim aceleași lucruri cu aceleași cuvinte și, deci, că aceste semnificații sînt comune, nu sînt numai ale mele, sînt și ale lui. Ba, chiar mai mult, cînd creăm cuvinte noi, le creăm într-o limbă și intuim că vor fi înțelese de ceilalți ca existînd deja sau ca și cum ar exista deja în limbă. Filozoful american J. Dewey zice că referința limbajului (limbajul se referă la lucruri, fără îndoială), că prima referință a limbajului este referința la alții, la alți vorbitori, prin care se stabilește comunicarea, prin care comunicarea și referința obiectivă devin într-adevăr obiective, altfel spus, referința n-ar fi obiectivă dacă nu s-ar manifesta pentru alții. Tot așa zice Heidegger: se comunică ceva, ceea ce înseamnă că cei care comunică între ei au deja ceva comun care se arată, se vădește în a vorbi unul cu altul; adică această dimensiune a alterității ar fi un întreg, ar fi o ființă umană, dar nu închisă în ea însăși, ci o ființă deschisă, o conștiință deschisă spre alte conștiințe. De altfel, această identitate a omului ca ființă care vorbește există și acolo unde găsim intuițiile primare cu privire la realitate, la univers și la umanitate, adică în limbi. În multe limbi, sînt socotiți și numiți „vorbitori” numai cei care *vorbesc* limba respectivă, adică numai cei care *știu să vorbească*, iar cei care *nu vorbesc* limba sînt „nevorbitori”, sînt „mușii”, cei care *bolborosesc*, sînt „barbarii”. În grecește, de exemplu, animalele sînt numite și ca *áloga*, adică „ființele care nu vorbesc”; cei care vorbesc sînt oamenii și, se înțelege, cei care vorbesc mai întîi grecește; ceilalți, cei care nu vorbesc ca lumea sînt cei care *bolborosesc*, sînt „barbarii”.

Este indiferent dacă *nemți*, forma întrebuițată pentru germani de către slavi, este o etimologie po-

pulară (o raportăm la cuvîntul pentru „mut”), fiindcă *nemți* înseamnă astăzi și „mut” și deci chiar dacă – cum e foarte probabil – nu vine de la cuvîntul slav, ci de la numele unui trib celtic *nemetoi*, totuși faptul însuși că acest cuvînt a fost apropiat de cuvîntul care înseamnă „mut” și s-a confundat cu acest cuvînt ne arată din nou același lucru; deci oamenii care vorbesc și care vorbesc o anumită limbă sînt de fapt *vorbitorii*, ceilalți sînt *muții*, sînt cei care nu știu această limbă. Însă vedem că în toate aceste cazuri, și lucrul este remarcabil și are înțelesul lui profund, nu e vorba de limbaj în general, ci e vorba totdeauna de o limbă. În realitate, pentru conștiința de limbă care are toate drepturile ei, limbajul este identificat cu o limbă anumită, cu limba națională sau, să-i zicem, cu limba istorică a vorbitorilor. Și, cînd se spune despre acești vorbitori că sînt oameni, cum se spune, de exemplu, în limbile bantu, se spune, în realitate, tocmai că *bantu* înseamnă „oamenii” pur și simplu, ceilalți sînt „neoamenii”. Se face deci această identificare între limbaj în general și o limbă, ceea ce înseamnă nu numai că limbajul – ceea ce știm cu toții – se prezintă în mod necesar sub formă de limbă, ci că fiecare din aceste limbi este pentru vorbitorii ei și pentru vorbitori, în general, limbajul pur și simplu, modul în care această comunitate a interpretat lumea și o oferă ca lume universală tuturor celorlalte comunități.

Se povestesc anecdote în cursurile de lingvistică, mai ales pentru începători, ca să li se arate această varietate a limbilor și așa-zisul caracter arbitrar al diferențelor dintre limbi; de exemplu, se povestește o anecdotă pe care o folosește marele lingvist german Hugo Schuchardt (mare romanist), anume următoarea: Schuchardt e într-o cîrciumă. Vorbește cu un țaran italian. Țăranul italian știe că Schuchardt cunoaște foarte multe limbi și îl întrebă: „Cum se numește aceasta (un pahar) în cutare limbă?”. Schuchardt îi spune: „Se numește așa în limba germană, se numește așa în limba franceză, se numește așa în limba ungară” (pe care Schuchardt o cunoaște), poate și

în limba română. Țăranul zîmbește și zice: „S-o fi numind așa în toate limbile astea pe care le cunoașteți Dv., „Ma quello che è, è un bicchiere” („Însă ceea ce este, este un pahar”) adică, cum am spune noi în limba română: „Este ceea ce îl *numim noi* în limba română”. Deci se înțelege de către noi, lingviștii, mai ales cînd nu sîntem în același timp filozofi ai limbajului și nu trecem dincolo de anecdotă, se înțelege că celelalte limbi, limbile străine, pentru vorbitorul naiv, sînt numai nomenclaturi, mai mult sau mai puțin arbitrar, și că limba adevărată, limba care corespunde esenței lucrurilor este limba proprie, națională.

Aceste anecdote au totuși un sens mai profund, adică dovedesc faptul că fiecare vorbitor înțelege limba ca limbaj în general, ca limbă universală, înțelege că este lumea așa cum poate fi concepută și înțelegă de om și că este ordonarea lumii, transformarea lumii într-un cosmos ordonat, așa cum această transformare a lumii e oferită umanității în general de către o comunitate. Adică, mai întii, lumea mea este lumea pe care mi-o dă limba mea, limba română, și apoi putem vorbi despre lucruri și analiza lucrurile și, eventual, le putem și numi altfel. Însă lumea noastră primară este această lume pe care ne-o dă limba română. Iar faptul că vorbitorii altor limbi înțeleg același lucru nu înseamnă deloc că ei nu au dreptate. Fiecare dintre limbi este o perspectivă asupra universului întreg și este modul în care acest univers este ordonat, înțelesul nu numai pentru această comunitate, ci pentru toată lumea. Aș spune că lumea pe care a ordonat-o limba română este lumea pe care comunitatea română o oferă ca model universal de lume tuturor celorlalte comunități actuale și viitoare.

Aceasta înseamnă că dimensiunea politică a limbajului, această asociație, acest fundament al asociației în *polis* se prezintă mai întii într-o limbă, să zicem într-o limbă pe care o putem numi *limbă istorică*, fiindcă acea limbă a devenit, s-a format în istorie și este recunoscută în istorie de către propriii ei vorbitori și de către vorbitorii altor limbi, prin faptul că e

numită printr-un nume propriu, printr-un adjectiv propriu (și adjectivale pot fi proprii), de exemplu limba *română*, limba *franceză*, limba *engleză* ș.a.m.d.

Mai întâi, această limbă este baza conviețuirii, prin această limbă atribuim alteritatea noastră, faptul că noi sîntem subiecte deschise și altor subiecte și avem – ca să spunem așa – o sferă de alteritate cu anumite limbi. Sf. Augustin observa că omul ar prefera să conviețuiască cu cîinele lui mai curînd decît cu cineva cu care nu se înțelege fiindcă vorbește altă limbă; fiind el om foarte pătimăș și deși cunoscător de multe limbi, însă așa e felul lui de a se exprima: „Mai bine cu cîinele decît cu cineva care vorbește altă limbă pe care eu nu o înțeleg”.

În același sens, Sf. Toma, traducînd termenul *politikón* al lui Aristotel prin *politicum et sociale*, zice, între altele, că tocmai prin limbă și printr-o anumită limbă se stabilește conviețuirea și că cei care vorbesc limbi diferite *non possunt bene convivere ad dicens* („nu pot conviețui bine”).

Deci, constatăm, mai întâi, această alteritate în această sferă a limbii istorice.

Însă, pe de altă parte, limbajul este și o activitate permanent creatoare, și individul creează; această creație trece la alți vorbitori și se formează limba istorică. Și, este un fapt originar în limbă, că se formează sfere de alterități, sfere noi de alterități, și, deci, fiecare individ trăiește într-o serie de sfere de alteritate, mai întâi în familia lui (chiar și cu privire la limbă), apoi în sfere din ce în ce mai largi, pînă la această sferă a limbii istorice.

Fără îndoială, limba istorică se prezintă obiectiv cu această varietate. Însă faptul mai important aicea, și faptul remarcabil, este că atunci cînd există această idee de identitate sau această intenție a identității cu ceilalți care vorbesc, în parte altfel, toți se constituie într-o comunitate; chiar dacă aceasta ține de state diferite, se formează o limbă comună, pe deasupra faptelor de varietate, de diferențiere.

Să vedem ce înseamnă **limbă comună** și de ce există limbă co-

mună? Deși ne-am putea înțelege pînă la un anumit punct și fără o limbă comună, dacă limba istorică nu prezintă o varietate prea mare, cum nu prezintă, de exemplu, dialectul nostru dacoromân, care se înțelege, chiar la nivelul varietății, aproape fără nici o greutate, de la Soroca pînă la Timișoara și Maramureș! Deci, de ce o limbă comună? Fiindcă tocmai această alteritate superioară este alteritatea care – să zicem așa – învinge mereu alteritățile minore, alteritățile locale, pentru că fiecare vorbitor nu este mărginit la un singur „cerc de alteritate”, ci fiecare vorbitor înțelege să vorbească într-o sferă de alteritate majoră și depre toate treburile care interesează această alteritate, în această sferă de alteritate majoră; fiecare înțelege că trebuie să vorbească și o limbă care să corespundă acestei comunități majore, comunității limbii istorice. Interesant aicea, din punct de vedere teoretic, este tocmai faptul că o limbă comună, chiar dacă nu ajunge a fi comună de la început pentru toată comunitatea limbii istorice, e propusă pentru toată comunitatea limbii istorice și se înțelege că tinde să coincidă cu această comunitate a limbii istorice. Deci, cînd printr-un proces istoric se formează o limbă comună grecească, această limbă grecească este la origine un dialect, însă se îndepărtează de acest dialect atic, devine o *koiné diálektos*, adică modul de a vorbi comun. Pentru cine? Pentru toți grecii, și, în acest caz, chiar elimină elementele dialectale anterioare, care rămîn numai fapte izolate, în dialecte. Deci, limba comună e din nou o limbă care este coextensivă cu limba istorică, cel puțin ca tendință; vrea să fie coextensivă, să fie pentru toți cei care vorbesc această limbă istorică. Dar însăși limba comună se diferențiază fiindcă și în limba comună există creativitate. Și ce se întîmplă atunci? Se întîmplă același lucru ca în limba istorică, adică se formează în cadrul limbii comune diferențiate o „limbă comună a limbii comune”, din nou, o limbă unitară sau care tinde spre unitate, limbă pe care eu o numesc **exemplară**, o normă ideală pentru toată comunitatea, deci o limbă stan-

dard, care este aproape numai un ideal de limbă, fără ca această limbă să fie generalizată, realizată în toate aspectele ei; însă, din nou, o limbă omogenă, unitară, o limbă care se vrea unitară pentru toată comunitatea, cel puțin pentru acele treburile care sînt treburi ale comunității întregi; educația, cultura majoră a comunității, politica comunității, administrația comunității. Acest fapt formează mereu un tip comun, mereu se vrea această omogeneitate, deși limbajul rămîne activitate creatoare; această activitate creatoare devine comună, căci faptul că ceea ce numim noi schimbare lingvistică se obiectivează în istorie ca limbă și devine fapt comun, fapt al unei comunități, este un fapt esențial pentru limbă, deci îți arată că și limba exemplară, din nou, vrea să fie limba comunității istorice întregi. Și, acest fapt se arată și în denumirea acestei limbi. Numim limbă română limba istorică română cu toată varietatea ei și cu toate dialectele ei, din țară și din afara țării. Numim apoi limbă română limba română comună în forma ei daco-română, limba vorbită de toți vorbitorii, cu o anumită varietate, din Basarabia pînă în Banat și din Dobrogea pînă în Maramureș, sau, aș spune, din Transnistria pînă în Banat. Numim limbă română, de exemplu, într-o gramatică de limba română, o formă exemplară a limbii române, o formă standard a limbii române; adică de fiecare dată aceste trei straturi se numesc în același fel: limbă română, toată limba română, cu toată varietatea ei, limba română comună și limba română care se propune ca normă pentru toate regiunile românești și pentru toată extensiunea limbii istorice. Aceasta nu pentru a elimina varietatea sau pentru a considera faptul local ca fiind o rupere a limbajului, ci totdeauna unitatea pe deasupra faptului local pentru toată comunitatea. Sau, cum spune cu o formulă frumoasă Menéndez Pidal, „lo local para la local y lo nacional para lo nacional”. Adică, fără îndoială, putem vorbi, cînd ne aflăm la un anumit nivel local și într-o anumită sferă de alteritate, în forma locală, care poate fi o formă dialectală a limbii istorice.

Și eu, cînd vorbesc la acest nivel, atunci spun *vîrv* și nu *vîrf*, spun *grăiesc* și nu *vorbesc*, de exemplu, ș.a.m.d. Însă știu la ce nivel vorbesc astfel, și de altfel toți cei care vor să vorbească *mai bine* sau *mai frumos* înțeleg acest a vorbi *mai bine* sau *mai frumos* ca a vorbi *ca mai mulți*, ca a vorbi *ca o comunitate mai vastă*. Deci, această unitate lingvistică, cum vedem, tinde mereu să se identifice cu unitatea națională, fiindcă unei limbi istorice îi corespunde tocmai ceea ce numim o națiune. Mie mi se poate spune acum, că există, fără îndoială, și națiuni care vorbesc diferite limbi, însă acesta nu este acolo faptul original, acesta este un fapt secundar care are motivările lui istorice și asta nu se poate aplica, de exemplu, în cazul nostru, al românilor. Nici nu se poate spune că noi am fi o comunitate ca helveții. Da, dar vedeți că există și națiuni diferite care vorbesc aceeași limbă. Nici aceasta nu ni se poate spune, pentru că nu este cazul nostru. Acest caz este din nou un caz secundar, este un caz, de exemplu, care s-a produs prin factorul de colonizare și noi încă n-am colonizat pe nimeni și n-am format colonii pe undeva și noi unități statale, politice care să se îndeparteze apoi de comunitatea noastră și unde să se vorbească în fond aceeași limbă istorică, însă de către o altă națiune, cu o altă tradiție, care nu mai reprezintă tradițiile noastre pur și simplu. Orice s-ar spune și oricum, faptul că această aspirație spre o unitate lingvistică care să fie și o unitate națională, și aspirația spre o unitate națională, care să corespundă și unei unități statale, care să fie și unitate politică, nu poate fi distrusă prin faptul că uneori nu se realizează. Fiindcă aspirația rămîne aspirație și este ceea ce motivează faptul lingvistic și motivează și activitatea noastră, a tuturor.

Vorbeam despre limba comună care se stabilește într-un proces istoric natural. De multe ori, e nevoie să se accelereze acest proces natural, atunci cînd, de exemplu, unitatea politică se constituie înaintea unității de limbă comună. Tot așa, și încă mai mult, cînd se trece de la o limbă comună la o limbă deja diferențiată, la o

limbă exemplară, la o limbă standard. Și, aici intervin intelectualii, intervin cunoscătorii de limbă, intervin poeții și scriitorii ca să propună tocmai un model ideal de limbă. Faptul că pot propune modele diferite nu are, din nou, nici o importanță din punct de vedere teoretic, fiindcă faptul fundamental este că, pentru aceeași limbă, pentru aceeași comunitate, aceleași baze, se propune un model sau alt model. Pentru vorbitorul normal, naiv, care nu meditează asupra limbii, limba este prin însuși faptul că o vorbește o *obligatio*, în sensul latin al cuvântului, adică un angajament, un legământ. Vorbitorul se leagă aici membru al acestei comunități și se recunoaște pe sine însuși ca membru al acestei comunități, cu aceeași istorie și cu aceleași tradiții. Ceea ce nu înseamnă unitate monolitică a acestor tradiții.

În *Sommario di pedagogia*, Giovanni Gentile vorbește despre acest fapt natural la fiecare vorbitor, de a se considera obligat să vorbească limba care-i corespunde, tocmai după ce observase că limbajul este, în general, și în plan universal, cu totul liber. În legătură cu „libertatea” fiecăruia de a defini lucrurile după cum vrea, de fiecare dată, și de a hotărî singur cutare nume pentru cutare sau cutare lucru, G. Gentile scrie: 'Allora invece di *tavolino* potrei dire *penna* (în loc de *măsuță*, *masă*, probabil de scris, am putea spune *pană de scris*), in astratto, si, ma in concreto, no, perche io, che parlo, ho una storia dietro à me (fiindcă eu, cel care vorbesc, am o istorie îndărătul meu), ho meglio dentro di me (în mine însumi), e sono questa storia (și sînt această istorie), per cui sono tale e dico et devo dire *tavolino* e nessuno in altro modo (și deci sînt astfel silit să spun și trebuie să spun, pentru că sînt obligat, mă simt obligat să spun, *tavolino*, în acest caz, și nu altfel)'. Deci, spun astfel, recunoscînd esența mea istorică, spun în acest fel, pentru că aceasta este istoria mea, fiindcă eu nu numai că țin de această tradiție sau am adoptat această tradiție, ci fiindcă sînt o parte din această tradiție. În acest sens, limba pentru vorbitor este *obligatio*, este *legământ* cu comunitatea

actuală și cu comunitatea trecută. Pentru cei care consideră limba în mod reflexiv, și aceștia sînt intelectuali – lingviștii, poeții –, și care înțeleg să propună idealuri de limbă, acest legământ devine o sarcină, o misiune. Ei înțeleg că trebuie să propună un model de limbă în sensul limbii și de acord cu această limbă istorică, cu limba comunității. Se înțelege, pentru mine, lucrul cel mai important, cel puțin afectiv, este relația dintre limba română din restul României și limba română vorbită dincolo de Prut. Ce putem spune? Că la nivelul istoric este exact aceeași limbă, fiindcă nu putem, pentru nici un fapt fundamental, stabili o frontieră undeva, care să coincidă cu Prutul. Dacă există diferențe, variații ș.a.m.d., marcate prin linii cărora li se spun *izoglose*, acestea ne duc de multe ori nu numai pînă la Carpați, ne duc dincolo de Carpați, ne duc în Ardeal, sau ne duc spre sud, ne duc spre Muntenia, în partea de sud a Basarabiei. Deci, nu putem stabili nici o diferență care să facă să se poată spune că este cel puțin un dialect. Nu este nici un dialect, nici un subdialect această limbă la acest nivel încă popular, fără limbă comună. Dacă considerăm acest lucru la nivelul limbii comune, la nivelul acelei limbi care se vorbește de către cei care au fost la școală sau care au auzit limba vorbită, cum se vorbea românește, în biserică ș.a.m.d., ce putem spune este că au aceeași limbă comună de peste tot, și toate faptele care pot fi aici regionale, dacă nu sînt fapte legate de instituții recente și cuceritoare, introduse de o putere străină, dacă nu sînt aceste fapte, tot restul este ca peste tot în România. Și, e cutremurător să constați că, atunci cînd vorbești – chiar și eu am făcut-o dîndu-mi numele de moldovean din altă regiune – cu unii tineri derutați de propagandă în Basarabia, ți se răspunde, cînd întrebi dacă știi românește, că românește nu știi, dar știi moldovenește. Și răspund exact cu același ton cu care vorbești tu, cu aceeași pronunțare și cu aceleași cuvinte; deci, ei răspund astfel numai dintr-o pornire provocată, fără îndoială, de răuvoitori sau de cei care erau binevoitori, însă nu



Acad. Eugen Coșeriu împreună cu prof. Anatol Ciobanu.

pentru noi, ci pentru alții. Și, dacă acum considerăm această limbă la nivelul exemplarității, cu privire la acel ideal de limbă, ce putem spune? Toți moldovenii care au înțeles pe ce se bazează această limbă exemplară și că această limbă exemplară este o limbă pe deasupra varietății și a limbii comune, vorbesc și scriu aceeași limbă exemplară, cu puține varietăți, care există și în restul României, peste tot în România. Deci când vedem cum scrie Vieru sau Dabija, sau, în proză, Beșleagă, de dincolo de Nistru, sau în proza lingvistică, științifică, muzicală, un Anatol Ciobanu, vedem că ei scriu exact aceeași limbă, și, se înțelege, că ei au conceput exemplaritatea ca o exemplaritate pentru toată comunitatea de limbă română, nu numai pentru ei, pentru regiunea aceasta numită Republica Moldova. (De parcă aici, la Iași, nu ne-am afla în Moldova!) Deci, dacă cei care susțin existența unei limbi moldovenești ar înțelege la acest nivel limba, adică să stabilească, să propună o limbă

comună sau o limbă exemplară ca normă a limbii române, dacă ar înțelege această noțiune în sensul ei adevărat, ei ar trebui să spună că vor această limbă moldovenească, transnistreană, de exemplu, pentru toată comunitatea istorică, deci pentru toți românii, o vor ca limbă română, și nu ca limbă moldovenească. Numai atunci am putea discuta și arăta de ce nu e bine, de ce nu e deloc bine să fie propusă ca limbă exemplară pentru toată lumea acea limbă de acolo. Însă atîta timp cît se propune ceva care este cu totul lipsit de sens, care este cu totul absurd – în sensul că o limbă comună sau exemplară nu se propune niciodată pentru o regiune, ci se propune pentru toate regiunile locuite de aceeași națiune, se propune pentru toată extensiunea limbii istorice – atunci putem spune numai: Aceste lucruri nici nu le putem discuta! Dar putem arăta noi mereu că $2+2$ nu fac 5, nici 3, nici 6, nici 8 ș.a.m.d., dat fiind că știu și acești răuvoitori că $2+2$ fac 4?!

Eugen COȘERIU

DEONTOLOGIA ȘI ETICA LIMBAJULUI

Cînd mi s-a făcut onoarea de a mi se cere o conferință inaugurală pentru Ziua Universității din Iași, universitatea la care mi-am început cariera de studii și care mi-a făcut și onoarea de a mă numi *Doctor Honoris Causa*, îmi propusesem mai întîi ca subiect **genurile literare**. Voiam să dezvolt o teorie estetică și poetică, în parte originală, despre acest fenomen și despre această problemă a genurilor literare. Mi s-a părut apoi totuși că, în calitatea mea de lingvist, se cuvine să vorbesc despre o problemă de lingvistică, dar care să fie pentru interesul tuturor, nu numai al lingviștilor sau al filologilor, și m-am gîndit anume la problema sensului adevărat al **normativității lingvistice**. De aceea, îmi propun – cel puțin să încerc – să redau sensul adevărat și noblețea originară normativității lingvistice și, prin aceasta, și gramaticii normative, și planificării lingvistice, și politicii lingvistice într-o țară de cultură, care tinde să fie și de cultură majoră.

În general, această problemă a normativității, care se prezintă de obicei ca o **problemă a corectitudinii limbii**, a corectitudinii vorbirii, se consideră ca o chestiune de lingvistică minoră, cel mult de lingvistică aplicată; se consideră că teoria limbajului nu trebuie să se ocupe de aceste aspecte considerate minore. Totuși, în lingvistica aplicată se pot găsi, în lingvistica modernă, din cînd în cînd, observații sau eseuri despre corectitudine, despre conceptul (noțiunea) de limbă corectă. Însă, în lingvistica modernă, în lingvistica modernă tradițională, numai cîțiva lingviști au acordat

o anumită atenție acestei probleme. De exemplu, în Germania s-a emis părerea că nu trebuie să existe nici o restricție, nici o normă în folosirea limbii. În realitate, faptul că fiecare ar avea în același timp posibilitatea de a vorbi oricum nu este just, și această atitudine este, în realitate, după cum vom încerca să arătăm, o atitudine antidemocratică și reacționară. E drept că purismul, dogmatismul corectitudinii greșește, e o greșală tot teoretică; greșeala este aceea de a reduce corectitudinea la exemplaritatea lingvistică, la a vorbi o anume formă a limbii. Această formă corespunde sau nu corespunde tradiției în care se înscrie vorbitorul și care are norma ei de corectitudine, în vreme ce limba exemplară este limba care se formează pe deasupra diferențelor dialectale ca normă lingvistică pentru toată comunitatea lingvistică, cel puțin pentru toate acele treburi care sînt treburi ale comunității întregi (politica ia, în general, expresia culturii majore). Prin faptul că fiecare mod de a vorbi își are propria sa corectitudine, înseamnă că aceste noțiuni de „corectitudine” și de „exemplaritate” au totuși ceva în comun, altfel confuzia dintre ele n-ar fi posibilă; ceea ce au în comun este tocmai acest fapt al deontologiei limbajului și al eticii limbajului, adică al acestui „ar trebui să fie” al **deontologiei** și realizarea în vorbire a acestui „ar trebui să fie” în anumite circumstanțe.

În ultimii ani, această atitudine cu privire la corectitudine și la normativitate s-a schimbat, fără îndoială; cel puțin, o formă a gramaticii a luat drept criteriu pentru stabilirea frazelor acceptabile într-o limbă tocmai corectitudinea lor, fără să fi discutat însă acest concept de corectitudine. Pe de altă parte, s-a văzut că există și alte norme ale limbajului și, un savant american, Grice, a stabilit anumite norme ale vorbirii, atît pentru vorbitor, cît și pentru ascultător, ceea ce m-a bucurat foarte mult, fiindcă

eu însumi – plecînd de la cu totul alte premise și neconsiderînd teoria normativității și teoria corectitudinii ca pe o problemă de lingvistică minoră și secundară, ci considerînd această problemă ca demnă de teoria cea mai serioasă, dintr-un motiv pe care vi-l voi spune imediat – am dezvoltat o teorie mult mai complexă despre normativitate, deja în 1957, deci înainte de ultimele dezvoltări, care de altfel au fost numai parțiale. În toată lingvistica pe care o reprezint, motivul meu a fost **vorbitorul**, adică convingerea după care lingvistul trebuie să se preocupe de tot ceea ce îl interesează pe vorbitor. **Vorbitorul este măsura tuturor lucrurilor în lingvistică, fiindcă limbajul e făcut de către și pentru vorbitori, nu de către și pentru lingviști, și, deci, lingvistul trebuie să explice** care este fundamentul acestei neliniști a vorbitorului care vrea să vorbească corect și care se întrebă dacă e bine sau nu e bine spus ceea ce spune, dacă modul lui de a vorbi este un mod corect, dacă există alte moduri, superioare, de a vorbi în aceeași limbă. Fără îndoială, vorbitorul nu este lingvist și, deci, cînd interpretează el însuși această atitudine și această neliniște, poate greși. Datoria lingvistului este să justifice, să explice fundamentul și sensul propriu al acestei neliniști și al dorinței vorbitorului de a vorbi mai bine, de a vorbi corect, de a vorbi o limbă, într-un fel, superioară. E drept că limbajul ca formă fundamentală a culturii, adică a spiritului obiectivat în istorie, este o activitate liberă și e o manifestare a libertății creatoare a omului liber, în sensul filozofic al acestui cuvînt, adică o activitate al cărei obiect este infinit, care creează, își creează acest obiect. Deci, limbajul este, prin natura sa, dinamic, deschis, liber și creator. Însă libertatea omului istoric nu este nici arbitrarul, nici capriciu, libertatea omului istoric este o libertate ordonată prin propriile sale norme.

Activitățile libere nu sînt activități fără normă, haotice, ci, dimpotrivă, orice activitate liberă conține propria sa deontologie, adică propriul său mod de a *trebui să fie*, conține propriile sale norme, norme care sînt imperative și obligatorii, nu printr-o impunere externă, nu fiindcă cineva ni le impune, ci norme care sînt obligatorii printr-un angajament pe care îl consimțim, îl acceptăm în mod liber, ceea ce este conținut, de altfel, și în sensul etimologic al cuvîntului latinesc *obligatio*; *obligatio* este un angajament liber, însă un angajament care ne obligă, este – cum spune cuvîntul – un legămînt și, deci, și în cazul limbajului ca activitate liberă, cine vorbește se leagă în mod implicit, se obligă în mod implicit, să urmeze normele limbajului și, în același timp, înțelege acest angajament ca o etică a acestei activități. Deci, a vorbi altfel decît o cer normele, aceste norme implicite în limbaj, în această activitate liberă, este o **abatere** tocmai **de la etica limbajului**. Există deci o etică a fiecărei activități libere, care trebuie să fie realizată în sensul ei propriu, există o etică a științei, care poate duce pînă la sacrificiul persoanei empirice, există o etică a artei, care printre altele înseamnă a nu face concesii din motive externe intuiției artistice și de a realiza arta așa cum trebuie să fie realizată, ceea ce, de altfel, fiecare artist care se respectă o înțelege, fiindcă se consideră pe sine însuși ca subiect universal, care pictează așa cum trebuie să picteze și care spune: „Așa se pictează!” și nu spune: „Eu pictez așa fiindcă așa îmi cer cei care mă plătesc” – de exemplu – sau „Așa îmi cer cei pe care trebuie să-i măgulesc ca să obțin o poziție în societate” ș.a.m.d. Adică, noi înțelegem toți – și înțeleg și artiștii – că o asemenea abatere este o abatere a acestei activități de la etica artei și că artistul care se abate de la această etică este, într-un sens, imoral.

Același lucru, *mutatis mutandis*, trebuie să-l spunem despre limbaj. În cazul limbajului, fiindcă e vorba de o activitate foarte complexă, care se desfășoară simultan pe trei niveluri, pe trei planuri diferite: 1) **nivelul universal**, al vorbirii în general, 2) **nivelul istoric**, al limbilor, 3) **nivelul particular**, al discursurilor, al actelor lingvistice și al seriilor de acte lingvistice, există și normele conținute în limbaj, norme urmate în mod intuitiv de către vorbitori și aplicate tot așa, în mod intuitiv, drept criterii de judecată despre vorbire de către ascultători. Aceste norme sînt foarte complexe, însă corespund, în esența lor, celor două universalii determinante ale limbajului, anume **creativității** limbajului, faptului că limbajul este activitate creatoare, cum se spune, activitate a spiritului, și **alterității** limbajului, faptului că limbajul este o manifestare a situației de a fi „cu cineva”, fapt care s-a interpretat ca natura politică sau politică-socială a limbajului. Așadar, limbajul se prezintă simultan pe aceste planuri, pe aceste trei niveluri: limbajul este întîi: 1) vorbire **în general**, independent de o limbă determinată, 2) el este însă totdeauna **vorbire individuală** într-o situație determinată, și 3) **vorbirea unui individ anume**, pe răspunderea acestui individ. Chiar și în dialog adoptăm de fiecare dată răspunderea vorbirii, fiind vorbitori; însă activitatea care se realizează de către indivizi are loc totdeauna după anumite norme istorice, de acord cu anumite tradiții, care sînt tradiții ale comunităților stabilite în istorie și prin istorie (comunitățile lingvistice), deci de acord cu o anumită tehnică, care este tehnica istorică de fiecare dată, de exemplu, de acord cu tehnica comunității de limbă română, de acord cu tehnica comunității de limbă franceză ș.a.m.d. De aceea, și normele vorbirii corespund acestor trei nivele care sînt simultane, fiindcă fiecare din aceste nivele își are tehnica lui,

corespunde unui bagaj (intuitiv, fără îndoială) de cunoștințe, unei tehnici, unui „a ști să produci”, „a ști să faci”, „a ști să realizezi” o activitate; acesta este și sensul vechi al cuvîntului *tekhné* „a ști”, „a avea acea cunoștință care se prezintă în activitate”. Fiecărui dintre aceste nivele îi corespunde, deci, o tehnică, și această tehnică este judecată în realizarea ei în vorbire; această tehnică vrea vorbitorul s-o realizeze la modul ei de conformitate, adică să realizeze vorbirea de acord cu acest bagaj de cunoștințe și, în același timp, această tehnică este judecată ca tehnică realizată perfect sau imperfect de către ascultător. Vreau să spun cu aceasta că există nu o singură judecată, judecata de corectitudine, cum se crede de obicei, ci că există trei judecăți, cel puțin, cu privire la aceste trei niveluri, judecăți care pot fi de același semn, adică pozitive sau negative toate, sau pot fi în parte pozitive și în parte negative. Anume: ce judecăm pe acest plan al vorbirii în general și care este norma fundamentală a acestei vorbiri în general?

În lingvistica recentă s-a vorbit despre anumite reguli ale unei limbi care ar trebui să ne elimine fraze prost construite, ca de exemplu: *Acest copac cîntă colinde foarte frumoase*, sau *Am pus la fiert vioara și clavirul*, sau *Astăzi dimineață, la micul dejun, am mîncat cinci foneme*, sau *Cornul drept al unicornului este negru*, sau *Dat fiind că apostolii erau doisprezece și Petru era un apostol*, *Petru era doisprezece*, sau *Cele cinci continente sînt patru: Europa, Asia și Africa*, sau, cum se spunea în România pe vremea mea, *Cei patru evangheliști sînt trei: Luca și Matei*. Pe de o parte. Pe de altă parte, s-a observat că, tot așa, în sintaxa unei limbi în particular, numele părților corpului au o sintaxă particulară, că nu se întrebuițează în majoritatea contextelor fără un epitet, adică, spunem despre un copil că *are ochi*

albaștri, nu că *are ochi*, spunem că o femeie *are picioare frumoase* sau *strîmbe* sau altfel, nu că *are picioare* ș.a.m.d. E adevărat, însă nu e vorba de numele părților corpului și nu e vorba de sintaxa unei limbi în particular, fiindcă același lucru se aplică la toate numele de noțiuni sau de clase de obiecte care implică o anume proprietate; deci, tot așa, nu spunem că *o bicicletă are roți*, *o casă cu ferestre*, *un rîu cu apă*, ci spunem *un rîu cu apă limpede*, spunem *o casă cu ferestre enorme*, sau *prea mici*; este nevoie deci, de fiecare dată, de un epitet. Și, mai mult, este vorba de caracterul eliptic general al vorbirii, în măsura în care informația este dată de context și de situație. Cineva spunea: 'dacă A spune *Plouă*, această expresie este incompletă, fiindcă ar trebui să spună *Plouă la ora două și jumătate, la Iași, pe Bulevardul Copou* ș.a.m.d. și *în ziua de 26 octombrie 1993*'. Dar, i s-ar putea replica: 'Nu, domnule, eu spun numai „Plouă” și dumneata înțelege bine că plouă tocmai aici pe Bulevardul Copou, ora 14, data cutare'. Dacă aceste fapte n-ar fi date de situația în care ne găsim, se înțelege că aș specifica fiecare din faptele necunoscute, ca să vă dau o informație completă.

Despre ce e vorba în aceste cazuri? E limpede, nu este vorba de norme ale unei limbi sau ale unui mod de a vorbi, ci de **norme ale vorbirii în general**. Vorbirea în general se bazează pe anumite principii ale gândirii. *Cinci* nu poate fi *patru* și *patru* nu poate fi *trei*, ca în cazul *continentelor* noastre, *unu* nu poate fi *doisprezece*, ca în cazul *apostolilor*, și acest fapt se bazează pe cunoștința generală pe care o avem despre lucruri, despre lume și despre noi înșine, prin care știm că, de obicei, copacii nu cîntă colinde, știm că nu e bine și nu e rațional să punem la fiert vioara, știm că nu mîncăm fone-me ș.a.m.d. și știm că nu trebuie să

spunem ceea ce se înțelege de la sine și că deci acest caracter eliptic al limbajului nu este în realitate caracter eliptic, fiindcă restul informației este dat ori de cunoștința lucrurilor, ori de situație. Așadar, nu spunem o *femeie cu picioare*, ci o *femeie cu picioare strîmbe* sau *frumoase*, fiindcă toate femeile în universul nostru au picioare, nu spunem *un copil cu ochi*, ci *un copil cu ochi albaștri* ș.a.m.d., fiindcă, în universul pe care-l cunoaștem noi, copiii au ochi. Tot așa, nu spunem o *bicicletă cu roți* ș.a.m.d. și spunem, de exemplu, numai *plouă* și nu *plouă la ora cutare* ș.a.m.d.

Fără îndoială, aceste fapte pe care le-am semnalat, adică de a spune ceea ce nu se spune, sînt devieri de la o normă a limbajului. Putem numi această normă generală, de coerență cu cunoașterea lucrurilor și cu principiile generale ale gândirii, **congruență**, dar nu putem spune, atunci, că limbajul care se abate de la această normă generală este incongruent cînd, de exemplu, este neclar ori într-adevăr eliptic, incomplet ori, dimpotrivă, este prea detaliat, prea prolix, nu e vorba de norme ale unei limbi. Putem traduce aceleași exemple în orice limbă și vom vedea că în oricare limbă aceste exemple au exact același sens.

Fără îndoială că pe planul și la nivelul limbilor găsim normele de **corectitudine**, adică faptul de a vorbi după tradiția pe care vorbitorul vrea, de fiecare dată, să o aplice într-un discurs, într-un act lingvistic, deci, nu numai o singură tradiție într-o limbă istorică, ci acea tradiție pe care vorbitorul **vrea** să o aplice. Adică, pot aplica tradiția acelei forme a limbii române în care se spune, de exemplu, *pîine*, *cîine*, *mîine* ș.a.m.d. sau pot aplica tradiția acelei forme a limbii române pe care o vorbesc eu și o vorbim noi cei din Țara de Sus și, mai ales, din Țara de Sus dintre Prut și Nistru, după care spunem, chiar în forma literară *cîne*, *pîne*,

mîne ș.a.m.d. și fiecare din aceste forme este, se înțelege, corectă și e și judecată ca fiind corectă, de acord cu tradiția pe care vreau s-o realizez. Deci, dacă vreau să realizez tradiția moldovenească a limbii literare, spun *cîne, mîne, pine* ș.a.m.d. Dacă vreau să realizez tradiția muntenească și, apoi, generalizată a limbii literare, atunci spun *mîine, pîine, cîine* ș.a.m.d. Și fiecare putem vorbi tot așa, în mod corect sau incorect, un dialect, un anume nivel de limbă; fiecare mod de a vorbi își are într-adevăr corectitudinea sa. Mai mult, fiecare mod de a vorbi este modelul după care se judecă realizarea în vorbire. Însă vorbirea este și vorbire în situații individuale, nu numai vorbirea în general și vorbirea unei anumite limbi. Și, deci, și aici poate fi o abatere de la anumite norme și ni se va spune: „Nu se spune așa”, „Nu se vorbește așa”, „Nu se vorbește așa cu o doamnă”, „Nu se vorbește așa cu copiii”, „Așa se vorbește cu o doamnă”, „Așa se vorbește cu copiii”, „Așa se vorbește într-o anumită situație”. Dacă spui, de exemplu, unui prieten: *Am aflat că țilharul de tat-to are cancer și că repede o să dea ortul popii*, enunțul nu conține în realitate incorectitudini de limbă, însă poate fi o expresie foarte incorectă într-un sens, în sensul relațiilor sociale și al conviețuirii într-o comunitate. Fără îndoială, putem să vorbim despre cineva, despre o femeie, spunînd, nu chiar în prezența ei, că e o *gîscă* și știm toți ce înțelegem prin asta, însă n-ar fi prea corect, din punct de vedere social, să-i spunem chiar doamnei: *Stimată doamnă, dumneavoastră sînteți o gîscă* sau *Mă conving din ce în ce mai mult că sînteți o gîscă*. De aceea, chiar dacă vrem să-i facem cunoscută părerea noastră, ne exprimăm, ca să zicem așa, în expresii mai catifelate, mai cu mînuși. Și pentru această vorbire în situații, deci, pentru realizarea limbajului există norme, există un

mod deontic al limbajului, adică cum trebuie să fie limbajul, și vorbitorii înșiși își dau seama de acest lucru, fiindcă spun: „Așa se vorbește”, „Nu se vorbește așa cu un copil, cu o persoană în vîrstă, cu o femeie, cu o doamnă” ș.a.m.d. Și ni se spune: „Da, știe bine românește și e foarte bun vorbitor, însă e foarte ordinar, tocmai fiindcă nu respectă anumite norme ale vorbirii în situații”. Putem să numim și aceste norme cu un singur cuvînt, cu cuvîntul **adecvare** și **adecvat** sau, pur și simplu, cu un cuvînt românesc care să corespundă termenului creat, pentru judecăți de felul acesta, tocmai pentru a vorbi cu cineva într-o situație, de către Aristotel. Termenul era *tò prépon*, adică ceea ce e potrivit pentru o anumită situație: pentru a vorbi cu un bătrîn, cu un copil, într-o situație dată ș.a.m.d.; și am putea spune în limba română, eventual, **potrivit** pentru această noțiune și am putea să deosebim **potrivirea** cu privire la lucrurile despre care se vorbește, numind această potrivire **adecvare**; deci vorbirea adecvată corespunde modului de a vorbi normal despre anumite lucruri. Și, putem judeca, de exemplu, că a vorbi cu entuziasm liric despre cultivarea raporturilor cu județul Iași ar putea fi neadecvat; dacă acordul ar avea o importanță cu totul vitală pentru viața din județ s-ar putea discuta și cu un anumit entuziasm liric. Putem deosebi apoi **convenabilul** cu privire la destinatar, cu privire la ascultătorul unui discurs, și putem delimita **oportunul** și **oportunitatea** cu privire la circumstanțele vorbirii. Deci, avem nu o singură judecată, ci trei tipuri de judecăți cu privire la vorbire și trei tipuri deontice ale vorbirii la acest nivel și, deci, și aceste tipuri de norme implicite, **norme de congruență**, **norme de corectitudine** și **norme de potrivire** cu formele acestea în discurs. Toate aceste norme sînt norme numai de **conformitate**, adică aceste valori ale

discursului sînt valori zero, devierile sînt valori negative, pe cînd a vorbi congruent, corect și potrivit este ceea ce ne așteptăm de la fiecare vorbitor, ceea ce nici nu observăm, nici nu relatăm dacă se realizează. Sesizăm cînd nu se realizează aceste norme și atunci îl pedepsim pe acest vorbitor; înșă nu-i dăm nici un premiu fiindcă vorbește congruent, fiindcă vorbește corect, fiindcă vorbește în modul potrivit cu situația. Deci, este vorba aici de ceea ce trebuie să fie vorbirea prin natura ei înșăși și ceea ce vor vorbitorii și așteaptă vorbitorii de la ei înșăși și de la cei pe care îi ascultă, cînd sînt ascultători.

Înșă în cadrul limbajului și pe planul limbilor se mai prezintă, cum spuneam, încă o problemă: aceea a confuziei între corectitudine și exemplaritate, ori într-un sens, ori în celălalt sens, deci, ori reducerea formelor corecte de a vorbi o limbă numai la o singură normă a limbii, ori, dimpotrivă, acest liberalism excesiv care reduce exemplaritatea la corectitudine, spunînd că fiecare mod de a vorbi e corect. Fiecare mod de a vorbi este corect în propria sa sferă și se realizează în acest sens. Înșă, fiecare mod de a vorbi nu e potrivit pentru orice situație și pentru orice scop, ci este un fapt pur și simplu istoric normal că, în societățile dezvoltate și în societățile care prezintă coeziune politică, și socială, și culturală, se coordonează pe deasupra limbilor diferențele, mai ales diferențele dialectale, într-o limbă comună, nu pentru toate regulile numite și nu pentru chestiunile de comunicare locală, pentru tot ceea ce interesează comunitatea în totalitatea ei. Vedem peste tot că într-un proces istoric normal se formează **limbi comune**; aceste limbi comune sînt pe deasupra dialectelor și au, deci, și ele modul lor de realizare în vorbire. Apoi, de multe ori, și aceste limbi comune se diferențiază în spațiu, mai ales cînd o limbă comună e

vorbită într-un spațiu foarte vast sau cînd e vorbită în mai multe state, și atunci, pe deasupra limbii comune și a calității limbii comune, se formează din nou, de obicei printr-un proces istoric care poate fi ajutat intenționat, o limbă exemplară, o normă a acestei limbi comune, adică o limbă comună a limbii comune, limbă pe care o putem numi **limbă standard** sau, am preferat eu s-o numesc, **limbă exemplară**. Este, de exemplu, limba pe care o poate susține o academie într-o țară, sau limba păturii culte, sau limba celor care dirijează comunitatea, care guvernează. Această limbă exemplară nu trebuie înțeleasă ca limbă care ar elimina formele de varietate ale limbii comune, așa cum limba comună nu trebuie înțeleasă ca limbă care ar trebui să elimine diferențele locale în favoarea acestei limbi comune.

Prin urmare, nu e incorect, fără îndoială, înșă nu e normal ca cineva, într-o conferință la universitate de exemplu, să vorbească așa cum ar putea vorbi la piață sau acasă la el cu copiii; ar putea vorbi eventual alt dialect sau ar putea vorbi alt stil de limbă sau alt nivel de limbă. Într-o conferință, i se cere să vorbească (sau să încerce cel puțin să vorbească) limba exemplară, adică acea normă ideală pe care, mai mult sau mai puțin, încercăm s-o realizăm toți cei care vorbim o limbă de cultură. Deci, și limba exemplară, fără a fi o judecată, o apreciere – cum este *corectitudinea*, *congruența* și *potrivirea* sau *adecvarea* – este o **exigență** a vorbitorilor, pentru toate acele situații care impun întrebuițarea acestei limbi într-o comunitate și într-o activitate lingvistică. De aici această posibilă confuzie cu corectitudinea. Toate aceste norme constituie tocmai această *obligatio*, de care vorbeam la început, adică acel angajament pe care și-l ia vorbitorul, prin faptul că vorbește o limbă și vorbește într-o situație anumită.

Precizăm totuși că toate aceste norme pot fi suspendate, fără îndoială, însă pot fi suspendate, cu intenție și numai atunci când intenția este recunoscută ca atare și când pretendem să realizăm o valoare superioară acestei valori zero, de fiecare dată. Adică, normele de congruență pot fi suspendate de către normele de corectitudine și de către normele de potrivire. Dacă avem o regulă într-o limbă, atunci nu mai judecăm eventuala incongruență, iar dacă o judecăm, greșim. Dacă pretendem că ar trebui să spunem *pahar cu apă* și nu *pahar de apă*, fiind *pahar cu apă* și nu *făcut din apă*, greșim, fiindcă există o normă de corectitudine în limba română după care se spune tocmai *pahar de apă*. Tot așa, dacă se spune într-o limbă, ca în limba italiană, *mille e una notte*, nu putem spune: „Nu, trebuie să punem pluralul, fiindcă sînt *o mie și una de nopți!*”. Asta este o regulă a altor limbi, în limba italiană nu se aplică această regulă, și deci e bine cum se spune în italiană. Putem replica și că: „Nimeni nu poate vedea altfel decît *cu ochii și cu propriii săi ochi*” și totuși, dacă avem această tradiție lingvistică într-o limbă, spunem *L-am văzut cu ochii mei* și nimeni nu întrebă: „Dar cum ați fi putut să vedeți altfel, decît cu ochii și cu ochii dumneavoastră?” fiindcă, incongruența este suspendată de corectitudine, de realizarea corectă a unei limbi. Tot așa, potrivirea poate suspenda toate normele de congruență, dacă considerăm că tocmai incongruența este potrivită, dacă facem o glumă, de exemplu, și spunem: *Cei patru evangheliști sînt trei ș.a.m.d.* Însă faptul trebuie recunoscut ca atare. Deci, normele de potrivire pot suspenda normele de congruență; mai mult, pot suspenda și normele de corectitudine. Dacă discutăm cu un străin care vorbește prost limba noastră, trebuie să vorbim normal, sau dacă credem că trebuie să reducem regulile limbii noastre

pentru ca străinul să ne înțeleagă, le reducem, dar vorbim incorect, fiindcă doar credem că aceasta este potrivirea, că acesta constituie acel *prépon* al vorbirii. Deci, valorile superioare pot suspenda valorile inferioare; în acest caz și valorile specifice pot suspenda valorile generice. Însă, faptul că pot fi suspendate este tocmai semnul că aceste norme există și că aceste norme sînt înțelese ca atare de vorbitori și de ascultători, că aceste norme sînt norme în limbaj, norme conținute în activitate. De aceea, liberalismul lingvistic excesiv nu este în realitate liberalism, ci este mai curînd libertinaj, fiindcă nu recunoaște existența acestor norme care interesează pe toți vorbitorii. Acest liberalism nu promovează, în realitate, libertatea limbajului, care este întotdeauna o libertate motivată, ci, dimpotrivă, arbitrariul nu e în realitate o atitudine progresistă, tolerantă și democratică, ci, dimpotrivă, e o atitudine reacționară și antidemocratică, fiindcă spunînd: „Fiecare poate vorbi cum crede și cum îi pare”, înseamnă a lăsa pe fiecare vorbitor în sfera lui și la nivelul lui de cultură și a nega posibilitatea și aspirația sa de a colabora la cultura majoră a comunității. Atunci când se spune: „Foarte bine, dacă vorbește și cu greșeli, e bine că se înțelege, asta n-are nici o importanță”, este nepotrivit. Are importanță socială, culturală și politică foarte mare, și a spune că nu are nici o importanță este arbitrariu și libertinaj, nu liberalism. Putem termina cu o frază a filozofului spaniol Ortega y Gasset, care se aplică și normelor lingvistice, cum se aplică altor norme culturale și sociale, zice Ortega: „Lo peor no son las normas rígidas, lo peor es la ausencia de normas que es barbarie”.

POLITICI LINGVISTICE

**Conferința susținută de Profesor
Doctor EUGEN COȘERIU
la Colocviul Internațional de Științe
ale Limbajului, ediția a VI-a,
Suceava, 20 octombrie 2001**

1. Natura politică a limbajului

Voi vorbi în primul rând despre natura politică a limbajului, natură determinată de alteritatea omului, de această dimensiune fundamentală a omului, ființă ce trăiește împreună cu alții. Cel ce a pus mai întâi această problemă în termeni care sînt pînă astăzi actuali a fost, se înțelege, tatăl nostru spiritual, Aristotel. Chiar la începutul tratatului despre știința societății, *Politica*, Aristotel semnaleză faptul că omul este cel mai politic dintre ființele gregare, dintre ființele care trăiesc în comunități, iar aceasta pentru că, pe cînd celelalte ființe care trăiesc în comunități au *voce*, omul dispune de *limbaj*. Omul are, în afară de *voce*, și *logos*. *Vocea* poate exprima durerea, suferința sau plăcerea, pe cînd prin *logos*, spune Aristotel, se exprimă binele și răul, dreptatea și nedreptatea și, întii de toate, *logosul* permite aceste distincții; așadar *logosul* se dovedește baza conștiinței sau manifestarea conștiinței morale a omului. Acest *logos* înseamnă *limbaj*. S-a spus recent că abia Heidegger ar fi constatat că termenul *logos* are în textul lui Aristotel această semnificație.

În realitate, s-a știut întotdeauna că e vorba de *limbaj*, iar aceasta pentru că există o opoziție între *voce*, faptul exclusiv material, de care dispun și alte ființe, și *logos*. Omul are și această *voce*, care îi permite să-și exprime suferința și plăcerea, însă dispune și de *logos*. Într-o veche traducere a lui Aristotel în spaniolă, *logos* e tradus pur și simplu prin *don della palabra*, adică *darul cuvîntului*. Aceasta este ceea ce-l deosebește pe om de celelalte ființe gregare. Îl deosebește prin faptul că exprimă conștiința și, prin aceasta, omul este ființa cea mai politică, politică și socială în același timp. Aristotel consideră că tocmai capacitatea omului de a distinge între ce e drept și ce e nedrept, între ceea ce e bine și ceea ce e rău reprezintă baza comunităților umane, baza cetății, adică a statului și a familiei. Este foarte interesant că Aristotel înțelege limbajul ca manifestare a acestei naturi, politice, a omului. Această trăsătură comună pe care o prezintă oamenii nu e un fapt social sau un fapt politic, ci, dimpotrivă, este baza societății, adică este motivul întrunirii într-o societate cu adevărat umană. De altfel, această idee este prezentă și acolo unde se prezintă intuițiile originare ale omului, anume în limbi, în mai multe limbi. Și se înțelege că baza comunității este limbajul și, mai mult, este limbajul deja determinat ca limbă, ca o anumită limbă a unei anumite comunități istorice.

În foarte multe limbi se înțelege că limba pe care o vorbește o anumită comunitate este *limba prin excelență*, este *limbajul natural* al omului, și cei care nu vorbesc această limbă sînt ori muți, ori necuvîntători, ori bîlbîiți. Sînt barbari. Asta înseamnă de fapt *barbaros* în greacă. S-a spus de altfel că aceasta este o etimologie populară, însă și etimologiile populare au un anumit sens și se înțeleg într-un anumit fel. S-a spus că și numele pe care slavii l-au dat germanilor, adică *nemți*, ar însemna "muți", și astăzi într-adevăr a ajuns să

coincide cu cuvântul care înseamnă "mut". E o etimologie populară, probabil. Însă faptul semnificativ și simptomatic este că s-a ajuns la această identitate, deși etimologia e, probabil, alta (vine, probabil, de la numele unui trib celtic – *nemetoi*). S-a ajuns, așadar, să fie considerați muți de ceilalți pentru că nu vorbeau o limbă slavă.

În mai multe limbi, cei care vorbesc o anumită limbă sînt *oamenii*, pe cînd ceilalți sînt *neoamenii*, sînt cei care nu sînt oameni. De exemplu, în limbile bantu, *bantu* înseamnă pur și simplu "oamenii"; adică noi, cei care vorbim această limbă, sîntem genul uman, speța umană, iar ceilalți sînt neoamenii. E vorba, cum vedeți, chiar de limbă, de limbaj determinat deja ca limbă, o anumită limbă. De altfel, aceeași intuiție, aceeași identitate între limbaj și o anumită limbă o găsim și în foarte multe limbi, unde nu se face nici o deosebire între limbaj și limbă, fiindcă limbajul se prezintă întotdeauna ca limbă prin această alteritate a omului, care privește o anumită comunitate cu tradițiile ei istorice și care se prezintă cu o dimensiune actuală către ceilalți vorbitori ai aceleiași limbi și cu o dimensiune istorică, solidaritatea cu trecutul. Aceasta este alteritatea lingvistică, manifestată tocmai prin faptul că limbajul se prezintă întotdeauna ca limbă.

Mult mai tîrziu după Aristotel, Sfîntul Toma reia ideea în alt context și insistă asupra faptului că limbajul arată această alteritate a omului. Vorbind numai de faptul că limbajul se prezintă ca exterior, se prezintă sub formă fonică, poate fi auzit și înțeles de alții, Sfîntul Toma spune: *dacă omul ar fi o ființă solitară, atunci i-ar ajunge pur și simplu impresiile psihice în conștiință și nu ar avea nevoie să le exteriorizeze*. Și continuă: *dat fiind că omul este o ființă politică și socială, a fost necesar ca toate aceste intuiții sau concepții ale unui individ să se arate în exterior, deci să fie cunoscute, să fie făcute cunoscute altora, ceea ce se întîmplă prin voce*, deci tocmai prin acest limbaj, care se adresează altuia, iar aceasta tocmai pentru ca oamenii să poată conviețui.

În același sens, mult mai tîrziu, marele filozof american John Dewey observă că intersubiectivitatea conținuturilor lingvistice face ca limbajul să fie obiectiv. Limbajul are o dimensiune obiectivă, numește anumite lucruri, însă le numește în sens obiectiv numai fiindcă e în același timp și originar și intersubiectiv, adică fiindcă prezintă această dimensiune a alterității. Filozoful american consideră că limbajul are într-adevăr o dimensiune obiectivă, dar mai întîi are o dimensiune intersubiectivă, adică mai întîi se stabilește o comunicare cu alții prin limbaj și numai prin aceasta arată ceva care este comun vorbitorilor.

Încă mai profund, probabil, a văzut lucrurile Heidegger, care spune că cei care vorbesc unii cu alții au deja ceva în comun, iar ceea ce au în comun se manifestă în faptul că vorbesc unii cu alții. Cum vedeți, e vorba de același termen *politikón* al lui Aristotel, care conținea deja amîndouă ideile, adică faptul politic și faptul social ca fundament al acestor societăți umane, al acestei conviețuiri în familii și apoi în stat. Nu mai citez alți gînditori care au vorbit despre același lucru, poate numai o frază, care îmi place foarte mult, a lui Merleau-Ponty, care spune: *"Lorsque je parle ou que je comprends, je sens la présence d'autrui en moi-même"* ("Cînd vorbesc sau cînd înțeleg simt prezența altuia în mine însumi, în conștiința mea").

Limbajul este deci această deschidere spre alții, spre alte conștiințe. Altfel, conștiințele sînt închise, sînt monadice. Nu există nici un mod de a trece direct de la o conștiință la o altă conștiință. Putem trece numai prin limbaj și tocmai prin limbaj realizat deja ca limbă, deoarece limbajul, ca toate activitățile pe care le numim culturale (sau pe care le numim pur și simplu cultură), este o activitate de creație, și, în realitate, numai individul creează. Ceea ce se creează însă prin această dimensiune a alterității e adoptat de ceilalți și devine tradiție. Și tocmai prin faptul limbajului, tradiția este extrem de puternică, mult mai puternică decît toate celelalte activități culturale, de exemplu, mai puternică decît prin artă sau prin știință. Iar ceea ce se creează în limbaj se creează deja printr-o limbă. Unii lingviști au înțeles, în mod greșit, că limba, în acest sens, ca fapt social, se impune vorbitorilor, dar în realitate limba nu se impune vorbitorilor

și nu distruge, nu suprimă creativitatea limbajului. Omul dispune de limbă și limba este condiția libertății sale istorice. Prin limbă, omul își manifestă tocmai identitatea sa istorică, și, când vorbește altă limbă, își asumă, cel puțin provizoriu, o altă identitate, identitatea istorică a celui cu care vorbește. A te exprima, așadar, într-o limbă nu înseamnă a nu fi liber, ci înseamnă a fi tu însuși, adică a fi cine ești ca individ istoric.

Poate nimeni n-a exprimat acest lucru mai bine decât filozoful italian Giovanni Gentile prin cartea sa *Sommario di pedagogia*. După ce vorbește tocmai despre libertatea limbajului și de limbaj ca activitate de creație, susține că tocmai această libertate în mod concret nu se poate realiza, deoarece fiecare individ care vorbește are o istorie îndărătul său și înlăuntrul său, cu alte cuvinte, fiecare individ reprezintă această istorie. Aceasta nu înseamnă că limba se impune vorbitorului, ci că fiecare individ care adoptă limba tradiției este și el o parte a acestei tradiții. Mergînd mai departe pe aceeași idee, cel care adoptă o limbă și se recunoaște ca membru al unei comunități se recunoaște pe sine însuși ca individ.

Actul de a vorbi implică mai multe alterități în cercuri concentrice. Există și o alteritate negativă, care desparte, opunînd o anumită identitate istorică altei (altor) identități istorice.

Limba creează și se re-creează permanent; prin creativitate, limba se diferențiază și de aici a apărut necesitatea de a se stabili o **limbă comună**, pe deasupra diferențelor, comună pentru toată comunitatea istorică. La rîndul ei, această **limbă comună** se diferențiază fie pentru că nu a putut elimina toate particularitățile locale, fie pentru că au apărut în ea inovații. De aceea este nevoie să se realizeze o **limbă standard**, o **limbă exemplară**.

Dialectul care a stat la baza limbii comune se schimbă, el devine altceva în urma unei "lupte". Iată de ce vom spune că nu simplul grai muntean stă la baza limbii române literare; acesta devine tradiție, primește influențe din alte graiuri și ajunge să fie limba comună a tuturor românilor. Biblia de la București eu o numesc moldo-valahă, la tocirea ei contribuind nu numai graiul muntean, ci și cel moldovean, iar dintre versiunile Regulamentului organic mult mai aproape de limba română comună e cea moldovenească. Contribuția tradiției moldovenești la constituirea a ceea ce numim astăzi limbă română exemplară nu poate fi ignorată.

2. Politica lingvistică.

"Limba moldovenească" – o fantomă lingvistică

Statele plurilingve sînt aglomerări de colectivități etnice și lingvistice mai mult sau mai puțin diferite. Între aceste colectivități există relații de colaborare, dar și relații conflictuale, relații care se reflectă și în planul lingvistic. În privința relațiilor dintre limba proprie, a colectivității căreia individul îi aparține istoric, și o altă limbă, mai ales în cazul limbilor majoritare și al limbilor minoritare, se pot distinge trei atitudini.

Prima este cea pe care o numesc **naționalismul sănătos**, care înseamnă să îți asumi limba ta pentru tine și pentru comunitatea ta fără a impune această limbă și altora; minoritățile pot să aibă școli în limba lor, să comunice în limba lor, să-și dezvolte cultura proprie.

A doua atitudine aș numi-o **șovinismul lingvistic**, al celor care vor să impună limba majoritară și minorităților.

În sîrșit, cea de a treia este **colonialismul sau imperialismul lingvistic**, al celor care vor să impună limba lor majorităților cucerite.

Singura atitudine rezonabilă este **naționalismul sănătos**.

De-a lungul istoriei s-au manifestat toate cele trei atitudini, în ultimele secole șovinismul lingvistic și imperialismul lingvistic luînd înfățișări dintre cele

mai diverse. Comunismul, ca doctrină, era într-adevăr internaționalist și nu s-a pretins, în realitate, deznaționalizarea. Dimpotrivă, lingvistul Marr – cu toate greșelile sale de concepție despre care nu vorbim aici – voia să afirme toate limbile naționale și a creat chiar alfabetele pentru foarte multe limbi, nu pe baza celui chirilic, ci bazate în general pe alfabetul latin. Limbii române folosite în republica autonomă de la est de Nistru i se recunoștea atunci identitatea, în scris folosindu-se și alfabetul latin. Apoi a început reacțiunea. A fost chiar și o reacțiune împotriva doctrinei lingvistice a lui Marr din cauză că nu a făcut politică în faptul lingvistic, mai exact nu a făcut politică lingvistică rusească. Dimpotrivă, Marr, care era un comunist foarte naiv, credea într-adevăr într-un fel de comunism internaționalist, supernaționalist și își închipuia că limba finală a comunismului internațional va fi o altă limbă, o limbă nouă, care nu va fi – spunea el – nici rusa (spunând “nici rusa” înseamnă că înțelegea că tocmai rusa va deveni această limbă!), nici engleza, nici germana.

Or, ce s-a produs în comunismul sovietic a fost până acum o reacțiune împotriva internaționalismului din partea imperialismului rus. S-a afirmat de aceea că în politica generală și, prin urmare, și în politica culturală-lingvistică, imperialismul rusesc și comunismul sovietic au devenit imperialism sovietic. Această reacțiune s-a manifestat în sensul cel mai evident în cazul așa-numitei doctrine a *bilingvismului armonios*, ceea ce însemna ca toată lumea să știe limba comunismului, limba imperiului, adică rusește, și, în afară de asta, să fie și bilingvi.

Ce s-a întâmplat cu această doctrină cu totul absurdă? Se înțelege că rusofonii din toate regiunile ocupate cu populație majoritară nerusă înțelegeau că nu trebuie să învețe ei limba locală, deci adoptau o atitudine colonialistă, curentă și în alte cazuri, fiindcă ei vorbeau deja limba imperiului, limba generală a comunismului. Așadar, cei ce trebuia să fie bilingvi și să accepte “bilingvismul armonios” erau, se înțelege, localnicii, adică cei care erau majoritari în fiecare regiune. Niciodată rusofonii nu s-au gândit că și ei, trăind în aceste regiuni, ar trebui să fie bilingvi. Și rezultatul a fost că foarte mulți rusofoni, veniți de mult sau veniți de curînd, pur și simplu n-au învățat, de exemplu, limba română și nici alte limbi din alte țări ocupate.

Au rezistat foarte puține țări, din punct de vedere lingvistic. Au rezistat admirabil Georgia și Armenia; au rezistat, de asemenea, Țările Baltice, care și-au păstrat limba, deși acolo imigrația rusească a fost mai numeroasă decât în Republica Moldova. Îmi permit să amintesc aici o întâmplare petrecută într-o universitate georgiană. Aveam de ținut o conferință – care era tradusă în rusește –, și bătrînul Cicobava, un profesor de lingvistică de acolo, mi-a spus că într-o universitate georgiană pot vorbi în georgiană sau în orice altă limbă, dar nu rusește. Fără îndoială, așa ceva nu s-a întâmplat niciodată, și nu s-ar fi putut întâmpla, din nefericire, în Republica Moldova: să se spună că asta e o universitate românească și că aici se vorbește românește, iar dacă nu știți limba română, vorbiți altă limbă, dar nu limba Imperiului! Și Cicobava nu era deloc anticomunist și nu era nici dușman al rușilor. Deci se înțelegea că la acea universitate se vorbește limba națională și se afirmă astfel identitatea culturală și identitatea tradițiilor culturale ale Georgiei. Pe cîtă vreme în Republica Moldova, pînă și numele Georgiei a fost adoptat în forma rusească: se spune *Gruzia* și *gruzin*, pe cînd în limba română s-a spus întotdeauna *Georgia* și *georgian*.

Cazul limbii române de dincolo de Prut e mult mai grav decît al celorlalte limbi din țările foste sovietice (țările ocupate de sovietici). Aceasta pentru că acolo s-a afirmat numai doctrina absurdă a “bilingvismului armonios”, pe cînd în Republica Moldova s-a făcut și altceva: s-a pretins că această limbă nu e aceeași limbă cu limba română, și deci nici cultura nu este aceeași cu cultura românească. Prin urmare, ar fi vorba de altă cultură. Am povestit de multe ori și am să amintesc și aici că pînă și pe Sadoveanu (cînd a fost la Chișinău) au pretins să-l traducă în limba moldovenească. Se spune că Sadoveanu ar fi răspuns cu rostirea lui moldavă: “Auzi, mișăii, sî mă traduci pi mini în limba

mel!". Acest lucru s-a întâmplat numai în două țări: în Republica Moldova și în Tadjikistan. S-a creat, așadar, o fantomă în lingvistică: s-a pretins că e o altă limbă și o altă cultură, iar această cultură începe cu regimul sovietic. Aceasta s-a întâmplat în cele două țări amintite, unde s-a pretins să se construiască o limbă locală, alta decît româna sau persana. Această fază a imperialismului lingvistic a fost faza cea mai gravă.

După această fază s-a înțeles, cel puțin anumiți lingviști au înțeles, că nu se poate susține această aberație și pînă și anumiți politicieni au înțeles că nu se poate susține, că cel mult se poate spune că e aceeași limbă, dar că are două nume diferite. Se numește limbă moldovenească și limbă română, însă limba este aceeași. Cînd am vorbit la Chișinău împotriva acestei idei, cineva mi-a spus că doar sînt atîtea limbi care au două nume, prin urmare de ce nu ar fi posibil acest lucru și pentru limba vorbită în Republica Moldova? Faptul nu e adevărat sau nu e adevărat în acest sens. În acest sens nu există limbi care să aibă două nume. Cînd au două nume, aceste nume se aplică la toată limba. Sau un nume care se aplică unei anumite variante a limbii. De exemplu, cînd spaniolul Hervás (care scria și italienește) spunea *la lengua moldava o valaca*, el înțelegea aceeași limbă, care în întregime putea fi numită sau moldovenească, sau valahă. Și tot așa, Cantemir. În cazurile în care există, într-adevăr, două nume, se numesc variante ale unei limbi: cînd se spune *catalană, valenciană*, se înțelege norma, limba exemplară din Cataluňa, Valencia, care nu este cu totul identică și are chiar alt sistem fonologic, deși în fond este aceeași limbă. Cînd se spune *limba sîrbă* sau *croată*, se înțelege că e vorba de *limba comună sîrbo-croată*, în forma ei *sîrbă*, adică în forma *štókavo*, și că *limba croată* este aceeași limbă *štókavo*, însă în forma ei *ijékavo*. Și se mai înțelege că dialectele *kájkavo* și *čákavo* sînt *dialecte croate*, nu *sîrbe*, deci nici într-un sens nu se aplică exact la aceeași limbă.

De aceea faptul de a menține două nume duce la situații cu totul absurde. În statisticile ucrainene – de exemplu, o statistică pe care am găsit-o într-o revistă germană – se spunea că în Ucraina locuiesc 180 000 de români și 550 000 de moldoveni. Iese deci din discuție faptul că ei s-ar fi identificat prin limbă. Cînd am fost în regiunea Cernăuți am auzit că cei de la Boian vorbesc românește, vorbesc limba română și sînt, prin urmare, români, iar cei de la Noua Suliță vorbesc moldovenește și sînt moldoveni. Iar ei vorbesc la fel! Iată cum două nume diferite pentru aceeași limbă înseamnă dezbinarea, despărțirea comunității lingvistice.

Ultima formă pe care vreau să o amintesc este doctrina, în fond determinată tot politic, cel puțin în mod subteran, care admite identitatea limbii române cu limba moldovenească, eventual cu două nume diferite. Spunem în acest caz că e același lucru, însă această doctrină nu admite identitatea celorlalte dialecte cu limba română: deci istroromâna, meglenoromâna, aromâna ar fi alte limbi. Este părerea unui lingvist, de altfel serios și de bună credință, însă mai mult sau mai puțin influențat de această ideologie, anume domnul Gabinschi de la Chișinău. Acesta pretinde să stabilească diferența între dialect și limbă pe baza a trei criterii interne și a unui criteriu extern. Primul criteriu ar fi posibilitatea de a traduce un text la același nivel stilistic dintr-o limbă în cealaltă. Dacă aceste idiomuri permit această traducere, atunci se poate spune că sînt două limbi diferite, două limbi autonome. Cînd ajunge la limbile fără literatură, unde nu se poate traduce la toate nivelurile, atunci trebuie să renunțe la acest criteriu și spune: "Da, dacă ar avea literatură, ar fi altfel!" Deci înțelege prin limbă un idiom care este diferențiat la mai multe niveluri lingvistice. Al doilea criteriu este posibilitatea de a realiza dicționare bilingve, și dă exemplu un posibil dicționar aromân-român. Al treilea criteriu privește inexistența textelor identice într-un stil neutru, adică un text care nu poate fi deosebit ca fiind tradus dintr-o limbă în cealaltă.

Singurul criteriu extern este așa-zisul criteriu al subordonării, care a fost aplicat și în România de Alexandru Graur și Ion Coteanu cu aceeași bază

teoretică greșită: aceste limbi nu depind de limba comună, de limba română comună (dacă e vorba de dialectele limbii române), căci nu sînt subordonate acestei limbi. Așa înțelegînd lucrurile, Gabinschi îi critică pe români, care pretind că aceste dialecte sînt dialecte ale limbii române. El susține că românii, deși au dreptate cînd neagă existența limbii moldovenești, nu recunosc ceea ce ne spune lingvistica generală cu privire la limbă și dialect.

Domnul Gabinschi face aicea două greșeli foarte grave din punct de vedere teoretic și afirmă în același timp două neadevăruri, probabil, într-un mod cu totul nevinovat. Anume, afirmă că lingvistica generală pretinde operarea cu aceste criterii pentru a distinge între limbă și dialect. Nu știe că nici o lingvistică generală n-a pretins astfel de criterii pentru a face această distincție. Aceasta e numai concepția domnului Gabinschi, nicidecum concepția lingvisticii generale, care ne spune cu totul altceva cînd e vorba de limbă și dialect.

Lingvistica generală ne spune că există trei tipuri de criterii, dintre care unul singur este admis și de vorbitori, anume *criteriul înțelegerii reciproce*. Acest criteriu ar putea fi explicat simplu astfel: dacă îl înțeleg pe celălalt, dar înțeleg că nu e de aici, atuncea vorbim graiuri diferite; dacă îl înțeleg cu o anumită greutate, atunci înțeleg sensul unui discurs al lui în întregime, vorbim două dialecte; dacă nu îl înțeleg deloc, vorbim limbi cu totul diferite. De multe ori nu se aplică însă acest criteriu, fiindcă există limbi între care înțelegerea reciprocă este perfectă, de exemplu între limbile scandinave, în general, și, dimpotrivă, există dialecte între care înțelegerea nu e deloc posibilă: de exemplu, între siciliană și piemonteză nu este nici un fel de înțelegere reciprocă, deși sînt dialecte ale limbii italiene.

Al doilea criteriu susținut, de exemplu, de marele lingvist francez Antoine Meillet, este cel al *conștiinței vorbitorilor*, cu alte cuvinte, ce cred vorbitorii. Într-un sens are dreptate, însă conștiința vorbitorilor este conștiința vorbitorilor ca atare: cînd sînt adică numai vorbitori, cînd pur și simplu înțeleg și vorbesc într-un anumit fel și se înțeleg între ei, se înțelege că vorbesc aceeași limbă, deci numai în activitatea lingvistică își manifestă această conștiință. Însă conștiința poate fi modificată, poate fi alterată, și vorbitorul care spune ce crede nu mai arată conștiința lui de vorbitor, ci devine lingvist. Și, ca lingvist, poate fi un lingvist foarte prost, care nu înțelege. Concret, atunci cînd mă adresez eu cuiva în Basarabia în limba mea, română, moldovenească, acesta mă înțelege perfect; apoi el spune că el nu vorbește românește, ci numai moldovenește, iar atuncea el devine lingvist. Aceasta pentru că, în realitate, el m-a înțeles foarte bine, a înțeles ce am cerut, însă spune că el românește nu înțelege, el știe numai moldovenește (asta în afara faptului că putem ajunge pînă la conștiința bolnavă a anumitor intelectuali, la acest masochism lingvistic, la această autodistrugere a propriei identități istorice).

Deci singurul criteriu care funcționează în toate cazurile cunoscute este *existența unei limbi comune*. Acolo unde există o limbă comună, pe deasupra diferențelor dialectale, atunci toate formele care seamănă mai mult cu această limbă comună decît cu orice altă limbă, împreună cu limba comună, care și ea este un dialect, este un mod de a vorbi unul cu altul – asta înseamnă *dialect* în grecește –, sînt atribuite aceleiași limbi istorice. Deci nu e vorba de limbi care se aseamănă sau nu se aseamănă, ci de o anumită limbă comună. Dacă galiciană, pentru că nu există o limbă galiciană comună, seamănă mai mult cu limba comună portugheză decît cu orice altă limbă romanică, se spune că este un dialect al acestei limbi istorice, galiciană portugheză. Dacă în Spania s-ar fi afirmat al singură limbă comună, am vorbi de un dialect catalan, de un dialect castilian, de un dialect aragonez și, poate, de un dialect galician. Deci e vorba de o atribuire a acestor dialecte aceleiași limbi istorice.

Aceasta este ceea ce spune lingvistica generală: cînd nu există limbă comună, atuncea se aplică celelalte criterii, însă depinde de cei ce le aplică. De aceea numărul limbilor lumii variază de la un autor la altul, fiindcă unii se bazează pe conștiința vorbitorilor (vorbînd aceeași limbă), alții încearcă să măsoare asemănările interne ș.a.m.d.

Care sînt greșelile? Care este cealaltă afirmație neadevărată? Domnul Gabinschi a inversat aici ordinea părerilor și a tezelor. În realitate, mai întîi s-a susținut existența unei limbi moldovenești și apoi s-a susținut că celelalte dialecte românești nu sînt dialecte ale limbii române, ci sînt limbi independente. Fiindcă, se înțelege, dacă se despărțea un grai ca graiul moldovenesc de dincolo de Prut (care la mine acasă este exact ca aici la Suceava), atunci se despărțeau și lingviștii, în cazul acesta neserioși, ca domnul Graur și domnul Coteanu. Ei au susținut tocmai existența unei limbi moldovenești și atunci, cu atît mai mult, trebuia să separe celelalte dialecte, care sînt mult mai departe de limba dacoromână decît graiul moldovenesc de dincolo de Prut.

Care sînt greșelile pe care le face domnul Gabinschi și le-au făcut și alți autori? Cum spuneam, teza lingviștilor serioși, români și din străinătate, a fost totdeauna că aceste dialecte sud-dunărene sînt dialecte ale aceleiași limbi. Însă ale cărei limbi? În realitate, greșeala gravă este că se pretinde să se compare două sisteme lingvistice pentru a stabili care este raportul dintre ele. Or, acest raport nu se poate stabili prin compararea a două idiomuri înrudite, fiindcă fiecare sistem lingvistic este și un dialect și o limbă. Fiecare sistem lingvistic considerat în sine este o limbă. Dacă vrem să delimităm numai graiul de la Suceava, fără să-l introducem într-o categorie superioară, îi spunem *limba de la Suceava* și putem să spunem și *limba studenților de la Suceava* ș.a.m.d.

Cu alte cuvinte, orice sistem considerat în sine este și limbă, și dialect. *Limba comună* este tot așa: este o limbă și este un dialect, adică o modalitate de a vorbi unii cu alții. De altfel, cum am mai precizat, în grecește, unde s-a născut termenul *diálektos*, se spunea *koiné diálektos*, adică "dialectul comun, limba comună"; *koiné* era tot un *diálektos* sau o *diálektos* (pentru că în greacă era feminin), era *dialect*. Comparația se face nu la acest nivel, între două limbi, ci se face cu o *limbă istorică* ce prezintă mai multe varietăți. Se înțelege deci că aceste dialecte nu sînt dialecte ale dacoromânei. Dimpotrivă, și dacoromâna este un dialect al limbii române. La fel sînt dialectele din sudul Dunării: se atribuie limbii române istorice și nu dialectului dacoromân. În concepția eronată amintită mai sus, lipsește această noțiune, *limbă istorică*, limbă care are un nume, care s-a constituit istoricește și care, într-adevăr, prezintă această varietate. Cînd atribuim limbii române un dialect din sudul Dunării, nu-l atribuim dacoromânei, ci îl atribuim limbii române istorice (dacoromâna este și ea un dialect al acestei limbi istorice). Greșeala foarte gravă care se face din punct de vedere teoretic este că se consideră raportul dintre dacoromână și aromână, de exemplu, iar nu raportul dintre limba istorică și o varietate a acesteia. Ceea ce se demonstrează prin acest fapt este ceea ce știm toți, că macedoromâna nu este un dialect al dacoromânei. Se înțelege că nu e. E altfel.

A doua greșeală foarte gravă la Gabinschi (pe care au făcut-o și Coteanu și Graur) este această idee a subordonării. Adică se susține că criteriul subordonării este cel care ne spune dacă un idiom este limbă sau dialect: dialectul aromân nu este subordonat limbii române comune, limbii dacoromâne. Criteriul subordonării este un criteriu foarte bun, însă nu este vorba despre subordonarea unui dialect față de alt dialect. Nu subordonăm aromâna dialectului dacoromân și nu spunem că este altă limbă fiindcă nu e subordonată dacoromânei. O subordonăm limbii istorice, căreia și dacoromâna i se subordonează deopotrivă.

Nu s-a înțeles într-o parte a lingvisticii acest fapt: că limba istorică nu este un sistem, ci este o colecție de sisteme, este altceva decît un anumit sistem lingvistic. Cînd ne întrebăm cîte limbi se vorbesc în lume, cîte dialecte prezintă o singură limbă ș.a.m.d., trebuie să avem în vedere tocmai această noțiune de *limbă istorică*, adică o limbă care prezintă varietăți dialectale, varietăți de niveluri ș.a.m.d.

Aceasta este și sperăm să fie și ultima fază a politizării lingvisticii cu privire la limba moldovenească și la limba română în general și reprezintă și ultima zvîcnire pretins teoretică.

PRELEGERI COȘERIE NE LA UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

La 4 noiembrie 1993, savantului și profesorului Eugen Coșeriu i-a fost conferit titlul **Doctor Honoris Causa** al Universității de Stat din Moldova.

Iar cu câteva zile mai înainte, la 1 noiembrie, Eugen Coșeriu a pășit pentru prima dată pragul unei săli de curs de la Facultatea de Litere a Universității de Stat din Moldova, într-o calitate care îl caracteriza în cel mai înalt grad – cea de profesor – și a ținut aici, la baștina sa, pentru compatrioții săi, un ciclu de prelegeri de un nivel academic nemaîntâlnit la noi până atunci. A fost o revelație pentru toți cei care l-au ascultat, căci să asişti la prelegerile unei asemenea somități este o șansă unică. Dar a fost, cu siguranță, și o mare satisfacție sau chiar o împlinire și pentru profesorul Coșeriu, căci, după atâția ani de despărțire, se afla într-o stare de normalitate în relațiile cu compatrioții săi, o stare firească, ce ar fi trebuit și la sigur că și-a dorit să o trăiască pe parcursul întregii sale vieți anume aici și anume cu noi – starea de contact a profesorului cu sala plină de studenți.

Au fost **cinci prelegeri de lingvistică**, desfășurate cu sala plină, la care mulți au luat notițe cu cea mai mare rigurozitate, și aceasta a fost o experiență inedită, căci am asistat nu pur și simplu la expunerea unui text, ci la o modalitate vie de a crea, de a modela subiectul, de a reflecta și a găsi argumente chiar pe parcursul conferinței. Era un act de creație ce se desfășura sub ochii asistenței și în cel mai strâns contact cu ea. Am observat că profesorul Coșeriu urmărea atent reacția sălii, își făcea expunerea într-un ritm moderat și într-o tonalitate calmă ce permitea nu numai audierea, ci și notarea (uneori chiar aștepta puțin, orientându-se după cei care erau mai în față – lucru practicat de profesorii cu experiență).

Astfel că, după aproape 10 ani, consultându-mi notițele de la acele prelegeri coșerieni, mi-am dat seama că am în față niște texte inedite, riguros structurate, care au fost create în mare parte aici, la Chișinău, în aula 4 a Facultății de Litere. Subiectele expuse atunci de profesorul Coșeriu au fost: 1. **Filosofia limbajului** (01.11.95); 2. **Alteritatea și competența lingvistică** (02.11.93); 3. **Arhitectura și structura limbii** (03.11.93); 4. **Principiile sintaxei funcționale** (04.11.93); 5. **Semantica structurală** (05.11.93).

Din aceste note de curs putem afla cum și-a gândit profesorul Coșeriu prelegerile pe care a vrut să le țină și le-a ținut în fața noastră în limba română, într-o română perfectă, cu toată terminologia de rigoare, limba de care bănuim că i-a fost tare dor, ca și nouă, conașionalii lui curioși: să știm și să aflăm o viziune lingvistică anume de la EL – lingvistul secolului XX.

Acest ciclu de prelegeri a mai fost susținut la Universitățile din Iași și Suceava, urmând să fie publicat în „Anuarul de lingvistică și istorie literară” (1992-1993), însă la Chișinău respectivele texte sunt, practic, necunoscute. Astfel că din notițele ce urmează – redând conținutul primei prelegeri coșerieni la Chișinău –, mulți dintre cei care au asistat la prelegerile de atunci ale profesorului Coșeriu vor putea reconstitui atât subiectele, cât și atmosfera deosebită în care s-au desfășurat conferințele marelui lingvist.

Dr. Irina CONDREA

FILOSOFIA LIMBAJULUI

(Fragment)

I. Limbajul e o activitate liberă a omului și baza este această știință originală; vorbitorul știe ce este limba în mod intuitiv. Benedetto Croce afirma: la întrebarea ce este arta s-ar putea răspunde glumind că arta este aceea ce toți

știu că este (pentru că omul este subiect de artă, subiect de filosofie, subiect de știință etc.).

Există trei tipuri de științe – știința fiind o cunoaștere fondată și justificată a lucrurilor în măsura posibilului, până la primele sau ultimele principii – și anume:

1) știința i s t o r i c ă, adică știința despre fapte individuale, despre indivizi, fiind individ nu numai o persoană, ci orice alt fapt individualizat; chiar universul considerat ca individ poate fi obiect de știință istorică;

2) științele faptelor generale – științe g e n e r i c e, care nu privesc un individ sau un fapt individual, ci clase sau categorii din care face parte un obiect individual (Nu se întreabă „Ce copac este acesta?”, ci „Ce este un copac?”);

3) științe f i l o s o f i c e sau filosofia, care se întreabă cu privire la sensul, modul de a fi al lucrurilor. Dacă am face filosofia copacului, ne-am întreba: „Ce este în univers acest mod de a fi?”.

Limbajul ne oferă și noțiuni care țin direct de unul sau altul din aceste planuri și posibilități de a întreba.

Limbajul ne oferă nume proprii care sunt nume de obiecte istorice: Mihai, Petru, Mihai Eminescu, Chișinău, Basarabia.

Limbajul ne oferă nume de categorii sau clase care ne permit să ne întrebăm ce este această clasă – plantă, râu, limbă – ne putem întreba ce este o plantă, ce este un râu, ce este o limbă.

Limbajul ne oferă noțiuni care privesc direct modalități ale ființei, ale modului de a fi; de exemplu, VIRTUTE – nu e o clasă, ci un mod de a fi. Ne întrebăm care este sensul și locul acestui mod de a fi în viața omului și în univers, în general.

Se înțelege că în viața de toate zilele acestea sunt întrebări practice, motivate provizoriu. Știința se deosebește de aceste întrebări practice prin faptul că nu se mulțumește cu un prim răspuns utilizabil în viața practică, ci prin faptul că vrea să știe *tot* despre individ, viață, modul de a fi, deci continuă să întrebe, nu se mulțumește cu a identifica doar ceea ce e necesar în scopuri practice. Aceste întrebări se pot pune și cu privire la același obiect, însă la niveluri diferite.

John Dewey, filosof american, întrebuița același cuvânt cu privire la același obiect la diferite niveluri sau planuri. De exemplu:

NAVĂ – 1) ce navă este aceasta? – facem istoria acestei nave, acestui vapor;

2) ce este o navă? – facem știința navelor, „navologie”;

3) ce este „navitatea”? E un instrument? Care e sensul instrumentului? etc.

Se ajunge până la sensul muncii, sensul transformării universului etc.

După Hegel, cealaltă dimensiune esențială a omului e limbajul (altă dimensiune e munca). Numai omul muncește mereu, transformând lumea fizică, adaptând-o ființei sale biologice (celelalte ființe muncesc numai pentru necesitățile lor imediate).

Numai omul vorbește, adaptând lumea la necesitățile sale spirituale.

Științele generice – pot fi științe matematice sau pot studia obiectele naturale, care sunt de trei tipuri. Prin natura lor obiectele sunt diferite, deci și întrebarea se pune de fiecare dată altfel. Aceste trei tipuri de științe le putem deosebi astăzi, mai ales, pe baza distincției între formă și substanță, pe care o găsim deja la Aristotel, și distincții între CERTO și VERO (siguranță și adevăr), în sensul filosofului italian din sec. XVII G.B.Vico.

Prin CERTO înțelege Vico siguranța pe care subiectul uman o are cu privire la ceea ce știe. Iar adevărul este modul de a fi, obiectiv, al obiectului, care poate fi stabilit prin experiență și studiu. Prin aceste două distincții putem deosebi trei tipuri de obiecte:

1) *Obiecte matematice*, care sunt obiecte pur formale (linia n-are nici o substanță, e o formă pură, punctul n-are nici o dimensiune). Cu privire la aceste obiecte matematice avem certitudine (sau siguranță), fiindcă le facem noi. Științele matematice sunt, ca atare, făcute de om.

2) *Obiecte naturale*, pe care le întâlnim în natură, în viață. Aceste obiecte se prezintă mai întâi cu o anumită substanță, care capătă o formă anumită, de exemplu, o anumită substanță cristalizată într-un mod anumit (apa sub formă de fulgi de zăpadă). La aceste obiecte naturale există o formă pe care o capătă substanța lor. Cu privire la aceste obiecte, care au realitatea lor, adevărul lor, există legi naturale. Însă cu privire la aceste obiecte nu avem certitudine, fiindcă nu le facem noi. Noi doar constatăm legile.

3) *Obiecte culturale* – sunt acele obiecte pe care le face omul, obiecte unde forma și funcțiunea sunt determinate, se alege forma care convine. O bucată de muzică e intuită de compozitor pentru un instrument anume. În sculptură – grecii făceau statuile de bărbați din bronz, fiindcă bronzul e opac și contururile se reliefează. Statuile de zeițe le făceau din marmură, ce permite să pătrundă lumina, deci contururile sunt mai vagi. Cu privire la aceste obiecte omul are CERTITUDINE, siguranță, fiindcă el le face și știe cu ce scop le face – obiectul coincide cu certitudinea pe care omul o are. Aceste obiecte nu sunt guvernate prin cauze, ci prin finalitate, scop, ceea ce înseamnă că ele țin de lumea libertății, nu de lumea necesității. Aici întrebarea este nu „Din care cauză?”, ci „De ce?”, „Cu ce scop?”. Aceasta înseamnă că omul știe de ce are această certitudine.

Modul de a avea știință sigură cu privire la un lucru este să faci acest lucru, consideră G.B.Vico.

Toate obiectele culturale au partea exterioară, dar și partea „mentală”, care se află în conștiință – în cazul limbajului aceasta este semnificația. Forma materială a limbajului este numai un stimul exterior.

Și limbajul – este forma fundamentală, primară a culturii, a expresiei de manifestare a libertății omului – și pentru artă (funcția poetică), și pentru știință, și pentru filosofie.

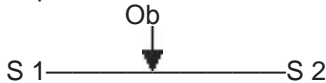
Lingvistica – e ca știința culturală. Putem face filosofia limbajului întrebându-ne cu privire la *tot* limbajul sau cu privire la aceste forme care se numesc limbi sau chiar întrebându-ne ce este cuvântul. Prin cuvânt facem tot filosofia limbajului.

Ceea ce caracterizează întrebuițarea limbajului (și modul de a întreba în filosofie) este întrebarea: care e modul acestui fapt și care sunt relațiile lui cu alte fapte. Structura internă o considerăm ca determinată de sensul faptului.

În filosofia limbajului de multe ori problema filosofică se pune cu privire la funcțiunea cuvintelor (ce fac cuvintele). Dacă limbajul are semnificație, ce înseamnă „a însemna ceva”? Cunoașterea intuitivă – ce e cuvântul – este întrebare filosofică.

Se știe că limbajul se prezintă ca vorbire și vorbind spunem cuiva ceva despre ceva. Știm că este o activitate de vorbire prin care un subiect ia contact cu alt subiect interlocutor pentru a-i spune ceva despre ceva.

Știm că limbajul are două dimensiuni fundamentale, că se prezintă în acest raport între două subiecte,



că are această dimensiune intersubiectivă, chiar când vorbim cu noi înșine (ne tutuim, ca și când am vorbi cu altcineva); știm că are și o dimensiune obiectivă, căci se vorbește despre ceva, despre lucruri, înțelegând prin lucruri și fapte abstracte, imaginare, obiecte despre care se spune ceva.

Fundamentale pentru limbaj sunt două dimensiuni – dimensiunea intersubiectivă și dimensiunea obiectivă. Care este unitatea acestor două dimensiuni? De ce aceste două dimensiuni se dau împreună? În ce sens aceste două dimensiuni sunt una singură, sau are loc reducerea acestor două dimensiuni la una singură?

Limbajul este una dintre aceste activități culturale.

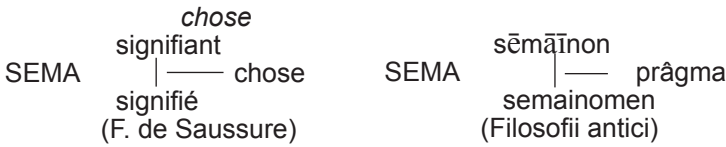
Limbajul se deosebește de celelalte activități prin faptul că are facultatea

de a prezenta lumea extralingvistică – atât cea pe care o consideră reală, cât și cea pe care o consideră imaginară.

Limbajul se prezintă sub formă de limbă, limbajul se realizează prin aceste forme istorice, pe care le numim limbi. Tot ceea ce se creează se creează într-o limbă. (În filosofia antică – semnificativă este hotărârea unei divinități ca printr-un anumit cuvânt să se înțeleagă un anumit lucru). Grecii au pus și această întrebare: ce înseamnă a însemna?

La F. de Saussure semnul lingvistic, de exemplu, un cuvânt, are o parte materială și un înțeles – *signifiant/signifié*.

Este vorba de două fețe ale semnului și, în afara lui, e vorba de lucrul pe care-l desemnăm printr-un semn.



Problema a fost pusă astfel: care e raportul dintre cuvântul material și lucru: signifiant – chose. La început s-a pus cu privire la corectitudinea numelor: justetea numelor (ortodes ted onomatos).

În filosofia preplatonică s-au dat două soluții:

Phýsei – prin natură sau de la natură.

Théseis – thesis din greacă înseamnă impunere (de la verbul *thitere*: a pune), deci punerea, impunerea printr-un acord, prin tradiție, obicei etc.

Cuvântul înseamnă un anumit lucru, fiindcă prin natura sa se leagă de acest lucru, de imaginea acestui lucru.

Altă soluție – nu există nici un raport necesar între formă și lucru și valoarea cuvântului se datorează numai faptului că s-a pus acest nume – ori printr-o convenție, ori printr-o lege.

Soluția numită *théseis* este o soluție târzie în filosofia postaristotelică, în filosofia alexandrină. Înainte de Platon și la Platon apare *nómoî*, adică „prin obicei, prin datină” sau *hatā syntē̄tēi* – în acord cu ceea ce s-a stabilit, prin motivare istorică.

Aceste două soluții sunt discutate de Platon în **Dialogul despre limbaj (Despre justetea numelor)**, în capitolul *Kratylos*.

Ceea ce Platon vrea să arate, e că problema e rău pusă. Soluția „dialogului” este că problema trebuie altfel pusă.

Aristotel pleacă de la această soluție a lui Platon și schimbă modul de a pune problema. După Aristotel, ADEVĂRUL este a spune lucrurile așa cum sunt:

I. *Onomázen* – a numi.

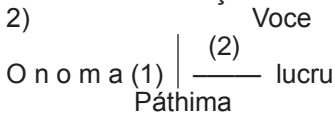
II. *Lezen* – a spune ceva despre ceea ce s-a numit.

În primul caz (I) nu se prezintă adevărul sau neadevrul, acesta se prezintă numai în (II) „a spune” (lezen). „A numi” se poate întrebuița și pentru adevăr, și pentru neadevr. În **Organon** sunt incluse opere logice. **De interpretatione** are un capitol despre limbaj.

Ethimon din greacă înseamnă adevărat, iar *etimologie* – adevărul despre cuvânt.

Între *cuvânt*, *ca formă materială*, și *lucru* se deosebesc trei relații:

1) Semnul nu se raportează la lucru, ci la conținuturile conștiinței. Ceea ce e în voce (faptele vocii) sunt simboluri ale patimilor din suflet; *páthima* – este orice modificare sub acțiunea unui factor extern.



Numele se află în raport cu lucrurile și se întrebuițează în vorbire pentru lucruri. Alt tratat al lui Aristotel, **Analitica priora**, examinează propozițiile (S este P).

3) Orice expresie este potrivită pentru un conținut. Antrophos – nu este nici adevărat, nici fals, pentru că nu conține nici analiză, nici sinteză. Numele – faptul că pentru un anume nume se înțelege un oarecare lucru este un acord cu ceea ce este deja stabilit.

Singura funcție a limbajului este semnificația – *apprehensio indivisibilem* – înseamnă intuiție globală. Tot limbajul este semantic.

Logos semanticos $\left\{ \begin{array}{l} \text{apophantikos} \\ \text{pragmatikos} \\ \text{poetikos (care face)} \end{array} \right.$

R e t o r i c a este limbajul pragmatic care nu afirmă, nici nu neagă ceva, ci cere, roagă etc.

P o e t i k o s înseamnă a face, a produce ceva, logოსul care produce realitatea, poezia; grecescul *p o e i* are sensul de a face.

Limbajul în sine este numai semantic; numai această captare a lucrurilor, fără analiză și fără sinteză, așa cum este văzută de om.

II. Nu se mai fac progrese esențiale în filosofia limbajului până la Humboldt și Hegel. Amintim contribuția lui Humboldt: Humboldt este cel care a explicat ce înseamnă creativitate, în ce sens limbajul e activitate liberă sau culturală, activitate de creație. Humboldt întrebuițează noțiunea de *e n e r g e i a*. Limbajul considerat îndeaproape nu este un produs (*e r g o n*), ci este o activitate (*e n e r g e i a*). Acest cuvânt desemnează o noțiune a lui Aristotel, explicată în **Metafizica** sa, și anume, activitate pură sau activitate de creație.

Există activități productive și neproductive.

A face – *prattein* – este activitate neproductivă.

Poiein – înseamnă a face productiv.

Agere – a fi activ, fără a fi productiv – facere.

Quid agis? înseamnă “Ce mai faci?” (nu *Ce mai produci?*).

Aristotel deosebește în acest *poiein* (a face productiv) activitatea care produce, însă fără invenție, creație, ci care produce pe baza unei tehnici învățate prin experiență și studiu, care realizează o *dýnamis*, o capacitate, o potență. Pe de altă parte, există și *poiein* ca realizare, invenție pură, ce nu se bazează pe *dýnamis*. Aristotel considera această creație ca atribut al divinității, ce e identificată cu Dumnezeu. La om nu există această creație pură, la om creația e în a trece dincolo de *dýnamis*, o activitate anterioară oricărei tehnici. Pentru om activitatea de creație e în a trece dincolo de *dýnamis*, a depăși. Și în măsura în care omul depășește *dýnamis*, el este demiurg, creator divin.

Creația poate fi anterioară unei cunoștințe învățate, deprinse.

După Humboldt, aceasta e o activitate umană, care depășește limbajul deja produs, trece dincolo de *dýnamis*; este ceea ce numim schimbare lingvistică – o depășire a sistemului tehnic și a normelor deja date și, în același timp, o transformare în limbă a faptului creat – adică un fapt sistematic, comun, în tradiție. Schimbarea devine un fapt istoric, tradiție a unui grup sau a unei comunități.

Schimbarea lingvistică e obiectivarea istorică a creației, este această reînnoire permanentă a tradițiilor fără a ieși din ele, continuându-le.

O limbă e o tehnică istorică cu un sistem de cunoștințe tradițional, care se transmite.

E n e r g e i a stă la baza concepției noastre (a lui E.Coșeriu – I.C.) despre limbaj (pornind de la Aristotel).

Prof. Dumitru IRIMIA
Universitatea
"Al. I. Cuza" - Iași

ÎNTR-UN TIMP ÎNCĂ DERUTANT, ÎN CARE VIITORUL NU SE LĂSA UȘOR DETERMINABIL,

Vestea plecării Profesorului Eugen Coșeriu ne-a luat prin surprindere. Îl așteptam din nou la Iași. Îl știam încărcat de proiecte și, în pofida vârstei și a răului care îi pîndea ființa fizică, cu o extraordinară încredere în ducerea lor la capăt. Vestea mi-a readus în minte o altă plecare similară, cea a profesorului Gh. Ivănescu, alt mare lingvist român, și el opunînd răului proiecte înscrise aproape în același drum, al dezvoltării unei științe a limbii în interiorul filozofiei culturii, cu situarea în prim plan a raportului dintre om și limbă. Îmi îngădui, de aceea, să reiau, aici, un comentariu publicat, acum zece ani, în revista "Cronica", pentru a readuce în atenție două scrisori trimise spre Iași de Profesorul Eugen Coșeriu, la distanță de aproape jumătate de secol, semnificative sub multe aspecte.

Într-un timp încă derutant, în care viitorul nu se lăsa ușor determinabil, Eugen Coșeriu, aflat de mai mulți ani în Italia, încearcă, în primăvara lui 1947, să reia legătura cu lumea științifică românească. La 8 mai, îi scrie de la Milano profesorului Ivănescu, "cel mai apropiat și de încredere" dintre ieșeni:

Milano, 8 mai 1947
"Iubite domnule Ivănescu,

Nu mai știu cîți ani sînt de cînd nu ți-am mai scris, trei sau patru. Cine știe che (sic!) vei fi crezînd despre mine. Totuși, nu m-am pierdut în vîltoarea războiului și am încă pe umeri capul, destul de sănătos, cu care gîndesc mai mult, mai bine și mai solid decît pe vremea scurtei mele studenții ieșene. După atîția ani trăiți și nu petrecuți în occident, am un orizont limpede și un discernămint sever al valorilor pe care pe atunci nu-l aveam. Am învățat multe lucruri, multe limbi (vreo douăzeci, adică toate limbile romanice, slave și germanice), am pătruns multe altele, de la arte pînă la filosofie și la matematică și am un mod al meu de a fi, de a interpreta și de a scri. De mă voi întoarce în țară, ceea ce cred că nu se va întîmpla curînd, am de gînd să încep o vastă mișcare culturală, spre a răsturna mulți coloși cu picioarele de lut și spre a da românilor o viziune exactă asupra multor fapte. Aș avea multe idei, pe care, însă, cine știe de le voi putea realiza. Înainte de a pleca în străinătate, m-am pus rău cu multă lume meschină, care ține minte mai curînd excesele temperamentale decît meritele autentice. Aș fi vrut să reiau legătura cu mulți, dar la urmă mi s-a părut că numai dumitale îți pot vorbi cu încredere și sinceritate ca odinioară. De mult pusesem gînd să-i scriu și lui Iordan la Moscova, de aproape doi ani, numai că, lăsător cum sînt, fiind moldovean, am tot amînat de la o zi pe alta și nici pînă acum nu m-am hotărît. În neliniștea acestor vremi, de altfel, gîndurile vin și se duc, se fac planuri azi de întoarcere în țară, și mini de rămînere pe loc și de plecare în America. Între timp anii trec și alții mi-o iau înainte, oameni fără structură intelectuală văd că devin lectori, profesori, publică lucrări infame și traduceri pline de greșeli, trăiesc bine și fără griji și lumea-i prețuiește și le ține hangul. Vorbesc de românii care se află în Italia, rătăciți toți sau aproape toți într-o mizerie morală și intelectuală nemaipomenită și cu care eu, firește, nu întretin nici o legătură.

Dar văd că vorba m-a dus departe și eu voiam să-ți spun câte ceva despre mine. Marea carieră științifică și literară care mi s-ar fi deschis, fără îndoială, dacă rămâneam în țară ori dacă mă întorceam la vreme, o văd îndepărtându-se tot mai mult de la calea pe care soarta se pare că mi-a hotărât-o. Trebuie să știi că de trei ani sînt căsătorit și am un copil de doi. Am deci o familie de întreținut și de asta a trebuit să-mi caut o meserie statornică; sînt ziarist și critic de artă aici la Milano și destul de prețuit de mulți prieteni și cunoscuți, scriitori, ziariști și artiști. Scriu din cînd în cînd povestiri și fantezii pe care le public în ziar sau prin reviste și care iarăși sînt prețuite. Ți-aș putea trimite din ele dacă te interesează. La toamnă am de gînd să mă prezint la un mare concurs literar cu un roman. Tot în toamnă am de gînd să adun în volum o seamă de articole de artă și de portrete de artiști italieni contemporani. În puțină vreme mi-am făcut într-un mediu străin și nu de tot primitor ceea ce se cheamă "o poziție", iar faptul nu mă măgulește peste măsură, pentru că, în schimb, a trebuit să muncesc din greu și să renunț aproape cu totul la activitatea mea de studiu atît de roditoare în anii cînd trăiam din bursă. Abia de-mi rămîn cîteva minute pe zi pentru a citi două-trei pagini, mai ales că viața e grea și familia implică multe lucruri: casă, mobile, așezămînt. De frecventat bibliotecile, nici vorbă, n-am timp; citesc ce pot acasă și nu pot



Eugen Coșeriu împreună cu prof. D. Irimia, prof. S. Fânaru și acad. S. Berejan.

mult, pentru că, din cele aproape patru mii de cărți pe care le adunasem, multe le-am pierdut cu războiul. S-ar putea, deci, întîmpla, să-mi închei zilele pe aici ca ziarist și scriitor italian. (De altfel, de mult vorbesc și scriu italienește mai bine decît românește și nu e exclus ca chiar în scrisoarea de față să aflu multe stîngăcii de limbă românească). Cum ziceam, stau și mă gîndesc și nu știu pe ce drum o voi apuca mîni. Să mă întorc în țară? Aș face-o numai dacă aș ști că mi se oferă o situație decentă și serioasă. Avînd familie, n-aș putea înfrunta un viitor nesigur nici accepta un post de asistent ori de lector. Tot mă gîndesc să cer aici o catedră de slavistică dar, din lipsă de timp, încă nu m-am hotărît și cine știe de mă voi hotărî. Să cer un post de atașat cultural ori de presă ca ațiția alții care cu cultura și cu presa n-au avut de-a face în viața lor? Aș putea, dacă nu în Italia, să cer un post în vreo țară slavă sau germanică, mai cu seamă că nu cred să fie multă lume în România care să știe limbile pe care le cunosc eu și să aibă cunoștințele pe care le am eu despre țări, literaturi și popoare. Dar nu mă încumet, neavînd prieteni și nici măcar cunoscuți în diplomație și printre autoritățile de aici și din țară. La Roma aud c-a fost numit atașat de presă un coleg al meu de universitate (dar cu vreo doi ani în urma mea), om fără nici o pregătire. Un orizont oarecum calm mi se deschisese acum trei ani, cînd, prin intervenția ministrului Suediei, fusesem numit membru la Școala română

din Roma. Dar mîncăii de la legație mă dădură afară în două săptămîni cu intrigării politice, cu toate că-mi venise și numirea telegrafică de la București. Acum școala e plină de oameni mai mult tîmpi și fără rost, unii dintre care și-au sfîrșit studiile cu rușine pe aici. Eu doctoratul în litere l-am trecut cu laudă la Roma, în vremuri grele, cu o teză despre influențele vechi franceze și italiene în poezia epică populară a slavilor meridionali. Am terminat de doi ani și filosofia (acum mă ocup mai mult de filosofie), dar doctoratul încă nu mi l-am dat; îl voi da poate anul acesta cu o teză despre evoluția ideilor estetice în România, pe care o am în pregătire. Între timp am tradus în italienește o culegere de nuvele din opt limbi, o antologie de nuvele românești, romanul **“Uvar”** al lui Sadoveanu, un roman rusesc – toate tipărite sau sub tipar –, o antologie a poeziei croate moderne care ar fi trebuit să se tipărească în România încă prin '43, o antologie de nuvele bulgare și o antologie a poeziei suedeze, pe care le am în manuscris, opera filosofică a lui Blaga (a ieșit pînă acum un volum) și cele două piese ale lui Ciprian. Acum am de lucru traducerea unui roman american și o gramatică descriptivă și normativă a limbii române literare scrise și vorbite, bună pentru italieni dar și pentru români, un studiu asupra filosofiei lui Blaga, un studiu asupra limbii lui Barbu și altele.

Am ajuns la încheierea scrisorii vorbind numai despre mine și abia de-mi mai rămîne spațiu să te întreb în fugă ce mai faci, cum trăiești, cum te mai împaci cu lumea, cu viața și cu știința. E adevărat, cum mi s-a spus, că ți s-a dat, în sfîrșit, o catedră la Universitate? Tare mi-ar plăcea să fie adevărat. Răspunde-mi curînd și nu din fugă și iartă-mi scrisoarea asta cam pripită și rău încheată de reluare de legătură. Ce mai face Pasăre? Multă voie bună dumitale și tuturor celor cumsecade. Eugeniu Coșeriu”

După 45 de ani, Eugen Coșeriu avea să trimită spre Iași scrisoare de la Tübingen, unde se afla din 1963, profesor la Universitatea de aici, de **Lingvistică generală** și de **Lingvistică romanică**, discipline științifice pe care le întemeiase la Universitatea din Montevideo și le susținuse acolo timp de 12 ani. Se pregătea să vină la Iași, unde începuse, de fapt, drumul său în lumea științei, pentru a i se înmîna diploma de DOCTOR HONORIS CAUSA al Universității “Al. I. Cuza”:

Tübingen, 29 febr. 1992 **“Iubite domnule Irimia,**

Știrea cu doctoratul honoris causa m-a bucurat nespus și mă bucură încă, deși aceste titluri, care, de o seamă de vreme încoace, îmi plouă de peste tot, au început să fie aproape o rutină. Cel de la Iași e al doisprezecelea. Dar, pentru mine, e mai presus de toate celelalte tocmai pentru că e de la Iași. Eu am umblat pe la multe universități celebre, învățînd ce se putea ori predînd ce puteam, dar totuși Universitatea din Iași, prima mea universitate, deși am studiat acolo numai un an, a rămas într-un fel tot timpul universitatea mea (subl. E. C.). Ori, poate eu am rămas tot timpul studentul de un an de la Iași, acel student sărac, jerpelit și rupt în coate, dar cu mari năzuinți, care, în 1939, venit din “fundul Basarabiei”, cum se zicea pe atunci, și ca un țaran ce se afla, se apropia cu sfială de templul științei și de atîția maeștri care, pentru el, urmau să rămînă toți mari și neasemuiți. Tocmai de aceea vă sînt profund recunoscător Dv. și tuturor colegilor – care, cînd s-a putut, și-au adus aminte de mine și au hotărît că se cuvenea să-mi facă și mie, înstrăinatului, un locșor în tagma lor și să mă facă din nou ieșean. Păcat numai că s-a putut atît de tîrziu și că atîtea universități străine le-au luat-o înainte. Dar ce să facem? Nu e omul peste vremi. Eugen Coșeriu “

Între cele două scrisori cită istorie! Și într-o parte a lumii, partea spre care acestea plecaseră, ce cumplită eroare a istoriei!

Prima scrisoare pleca de la Milano spre Iași într-un moment în care lumea, abia ieșită din cel mai distrugător dintre războaiele omului, își căuta, derutată, dar încrezătoare, drumul pierdut. O parte a lumii, cea unde ajungea scrisoarea, însă, era "ajutată" ("Dacă nu poți, te ajutăm, dacă nu vrei, te obligăm"), după ce fusese în diferite părți și în diferite feluri sfirtecată, să găsească "drum nou", drum sigur spre alienarea ființei umane, prin anularea sacralității sale lăuntrice, de ființă liberă în fața Lumii.

A doua scrisoare sosea la Iași într-un timp devenit foarte repede nu mai puțin derutant, într-o Românie – **incredibil** – în continuare sfirtecată (deși sfirtecătorul fusese declarat mort), într-o lume abia ieșită din cel mai cumplit război, de lungă durată, dus împotriva **umanității** ființei omului, o lume neîn-stare încă să se regăsească pe sine, să-și regăsească sacralitatea pierdută.

Și în această curgere de vreme, se înscrie destinul a doi oameni de excepție, **în raport**, primul – Eugen Coșeriu, **cu istoria, în confruntare**, cel de al doilea – Gheorghe Ivănescu, **cu eroarea istoriei**, destine, construit, primul, în toată libertatea, **dincolo** de țară, trăit, suferit și apărât, celălalt, **dincoace** de țară, adică dincolo și dincoace de guvernării țării. Pentru că, într-un fel sau altul, guvernarea și profitorii guvernării nu l-au vrut, nici pe unul, nici pe celălalt. Dar și unul și celălalt au înțeles că destinul lor era strâns legat de destinul culturii umanității în general și al spiritualității românești în special. Așa se face că îndepărtarea de țara geografică nu a reușit să-l înstrăineze pe primul, iar limbile în care a trebuit să-și construiască destinul, limbi de largă circulație (spaniola, germana, italiana, franceza) i-au dat posibilitatea să ducă mai departe gândirea despre esența ființei umane înscrisă în raportul său intim cu limba (spațiu al dezvoltării creativității și afirmării libertății) și să impună **Teoria COȘERIU**, Teoria românului Eugen Coșeriu în știința și filozofia limbii în secolul XX.

Destinul intelectual al profesorului Coșeriu părea, în anii primei scrisori, a ezita, între România, Italia și America, dintr-un punct de vedere, între știință și literatură, din altă perspectivă. Cea de a doua scrisoare ajungea la Iași după patru decenii din momentul în care opțiunea se produsese. Cu consecințe extrem de importante pentru știința limbii și pentru filozofia culturii. După ce funcționase ca lector de limba română la Universitatea din Milano (1947-1950), Eugen Coșeriu ocupă prin concurs, la Universitatea din Montevideo, un post de profesor de **Lingvistică generală, Lingvistică indo-europeană și Lingvistică romanică**. Aici, la Montevideo, va publica, în deceniul șase, principalele lucrări în care își va dezvolta concepția, revoluționând în mod fundamental lingvistica, prin aprofundarea și totodată îndepărtarea semnificativă de concepția celuilalt mare lingvist – Saussure: **Sistema, norma y habla** (1952), **Forma y sustancia en los sonidos del lenguaje** (1954), **Logicismo y antilogicismo en la gramática** (1956), **Sincronía, diacronía e historia** (1958). În 1963, revine și rămâne în Europa, Profesor la Universitatea din Tübingen, unde creează o altă școală puternică de lingvistică, cu ramificații în toată lumea.

Ce s-a întâmplat cu scriitorul? "**Povestirile și fanteziile**", pe care le publica în "**Corriere Lombardo**" și în "**L'Europeo**", între 1946 și 1950, ar părea că se retrag din drumul lingvistului, într-o insulă uitată, revăzută din când în când și redescoperită "pentru rude, prieteni și colegi", în 1988, printr-un volum de redusă întindere, publicat la Tübingen, sub titlul **La stagione delle piogge** (tradus și în limba română, în 1992, **Anotimpul ploilor**), un volum care reflectă un scriitor modern ca structură stilistică și poetică, neliniștit și neliniștitor, și, deci, tot modern, ca viziune și lume semantică. Un univers marcat de o stare de gravitate și stranietate, dominat de întrebări sau mai exact provocând întrebări privind identitatea ființei umane, raportul omului cu lumea (cosmică și socială), raportul cu timpul, dramatismul imposibilității de apărare a purității ființei umane.

Pe cel de al doilea, Gh. Ivănescu, eroarea istoriei nu a reușit să-l înfrîngă

iar dacă limba în care și-a scris cea mai mare parte din opera sa – limba română, de reatrînsă circulație – nu i-a permis să participe în aceeași măsură și direct la mișcarea lingvisticii europene, în țară rolul său a fost esențial în același sens, al dezvoltării gândirii despre esența umană a limbii, despre raportul intim dintre om și limbă. A întemeiat școli la Timișoara și Craiova, a dezvoltat în continuare școala lingvistică ieșeană, și-a lăsat amprenta distinctă pe școala de la Cluj și pe cea de la București.

În '89/'90, paranteza erorii istoriei părea să se închidă și omul – ființă liberă prin limbaj – își reamintea, la sfîrșit de secol și de mileniu, de sine, de esența sa și începea să caute căi pentru a lua în stăpînire vremile. Și, astfel, Universitatea ieșeană l-a chemat **acasă**, după 50 de ani, pe savantul Coșeriu. L-a chemat acasă, nu ca să-i dea adăpost, ci ca să-i exprime recunoștința pentru a fi readus lingvistica acasă, adică alături de ființa umană, care a creat limbajul creîndu-se pe sine. L-a chemat acasă pe ilustrul om de știință pentru a se simți onorată onorînd pe unul din exponenții de seamă ai spiritualității românești. Iar "**fiul risipitor** – avea să spună în răspunsul său eminentul savant – se întoarce ca **fiu adunător**."

Ajungînd la Iași, Profesorul Eugen Coșeriu nu l-a mai putut întîlni pe Gh. Ivănescu; profesorul plecase de aproape un deceniu. A întîlnit, însă, așteptarea și spiritul școlii lingvistice ieșene pe care acesta îl întărise și în care îl integrase, în pofida interdicțiilor, pe savantul de departe.

Revenirea **ACASĂ** avea să-și releve întreaga încărcătură în cei zece ani de la cea de a doua scrisoare. Opera lui Eugen Coșeriu, ca și inaccesibilă anterior prin absența ei din biblioteci și prin "starea de veghe", rareori înfruntată, a unei cenzuri ridicole și absurde, a fost pusă la dispoziție de savantul însuși prin donații făcute bibliotecilor universitare și prin totala deschidere arătată procesului de traducere în limba română. În același timp, Profesorul declanșa, după aproape jumătate de secol "mișcarea culturală" visată și în mod direct, prin Conferințe în Aula Magna a universităților care s-au simțit onorate "cu asupra de măsură", acordîndu-i înaltul titlu de Doctor Honoris Causa, prin prelegeri în amfiteatre, în care se strîngeau la un loc studenți și profesori (la Iași, Cluj, Chișinău, Timișoara, Bălți etc.), prin Colocvii științifice naționale și internaționale (la Iași, Cluj, Chișinău, București, Cernăuți, Suceava, Timișoara, Craiova, Tîrgoviște, Sibiu, Galați, Bălți etc.)

În plan conceptual, raportul *om-limbă*, așezat la baza teoriei sale lingvistice în deceniul șase, trece acum în cea mai complexă concepție, întemeind **Lingvistica integrală**; lingvistul Coșeriu devine astfel reprezentantul cel mai de seamă al **Filozofiei limbajului** – componentă fundamentală a **Filozofiei culturii**. Scriitorul care, de fapt, numai se retrăsese, undeva în adîncul ființei sale, spre a lăsa loc de prim plan omului de știință, "a lucrat" în această direcție, a afirmării omului ca ființă culturală (în sensul lui Blaga). Aici își află originea dimensiunea definitorie a concepției lui Eugen Coșeriu: **umanismul**.

În planul realității, același raport *om-limbă* va fi așezat de savantul umanist, deloc "înstrăinatul" de destinul neamului său, la baza tuturor intervențiilor sale, la Iași, Timișoara, și mai ales la Chișinău, Cernăuți, Bălți, la **Congresul V al Filologilor Români** (Iași – Chișinău, 1994) sau la **Conferința Internațională a Școlii Românești din Regiunea Cernăuți**, prin care a denunțat, cu argumentația omului de știință (este exemplară în acest sens conferința **Latinitatea orientală**) și cu forța verbului care trebuie "*să spună lucrurile așa cum sînt*" falsificarea, în scopuri politice, a adevărului lingvistic și istoric privind identitatea și unitatea limbii și poporului român din România și Republica Moldova, din regiunea Cernăuți și Ținutul Herței sau din alte zone locuite de români: "**A promova sub orice formă o limbă moldovenească deosebită de limba română este, din punct de vedere strict lingvistic, ori o greșeală naivă, ori o fraudă științifică; din punct de vedere istoric și practic e o absurditate și o utopie; și, din punct de vedere politic, e o anulare a identității etnice și culturale a unui popor și, deci, un act de genocid cultural.**"

Eugen COȘERIU

CAI NEGRI PE DRUMUL SPRE PETERSBURG

– Vino, zice taică-meu, lui Kalin i-e rău.

– Și ce-mi pasă mie, zic, dacă-i e rău? Nu-mi pasă chiar deloc. Și nici nu-l pot suferi pe Kalin ăsta al tău, e un moșneag dat în mintea copiilor.

(Taică-meu zîmbește: sînt de aceeași vîrstă. Adică și el e moșneag? Dar el n-a dat în mintea copiilor.)

– Nu vorbi așa, zice taică-meu, Kalin e prietenul meu. Și-i e foarte rău. La căpățiul lui Kalin e deja o doctoriță.

– Treizeci și nouă, zice tata. Are treizeci și nouă de grade, bietul Kalin.

– Ah, ești aici, zice Kalin. Te așteptam. Te așteptam ca să-ți zic vreo două. Ai fost un mincinos tot timpul, Giovanni. Mi-ai tot spus că o să mă duci înapoi la Petersburg, și nici gînd. Și uite, acum o să mor fără să revăd Petersburgul. Acum e prea tîrziu. Ești un ticălos, ce mai.

(Kalin ăsta! Dar dacă voia atît de mult să mai vadă o dată Petersburgul, de ce nu s-a întors singur? Cine-l împiedică?)

– Treizeci și nouă cu cinci, zice taică-meu.

– Ascultă, Giovanni, de ce nu plecăm chiar acum? zice Kalin.

– Chiar, zice taică-meu, de ce

nu plecăm chiar acum? Cine ne împiedică? Pun să înhame caii la troică și plecăm.

– Repede, repede, zice Kalin. Dacă nu, nu mai văd Petersburgul.

(Doctorița zîmbește. Dar ce-i cu taică-meu?)

– Pornim la drum, Kalin! Învelește-te bine; pe cîmpiile Rusiei e foarte frig. Repede, Kalin, caii sînt nerăbdători.

– Dar sînt caii noștri de pe vremuri, zice Kalin. Cum le-ai dat de urmă? Negri toți trei.

– Nu contează cum le-am dat de urmă. Ce contează e că aleargă. Vezi cum aleargă?

– Văd, zice Kalin. Sînt ca pe vremuri, cei mai iuți cai din lume. Coamele flutură în vînt, zăpada se învîrtește sub troică...

Dar unde sîntem, Giovanni?

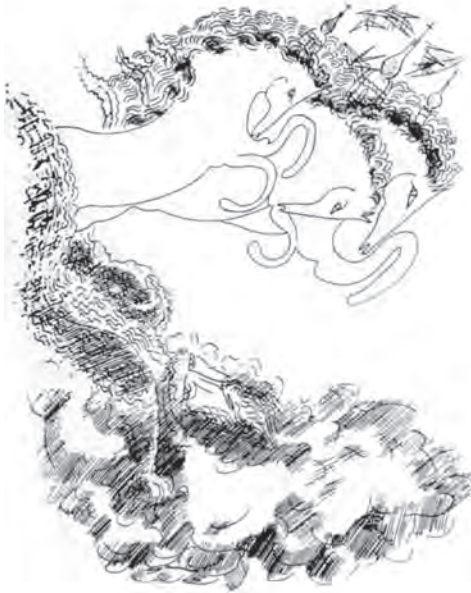
– Sîntem la Minsk. Trecem pe sub pădurile din Minsk. Nu le recunoști, Kalin?

– De-abia la Minsk? Ba da, le recunosc, sînt pădurile de-odinioară. Mulțumesc, Giovanni. Cînd am spus că ești un mincinos am glumit, știi? Știam eu că o să mă duci înapoi la Petersburg.

Dar cum mai aleargă caii, și sania parcă n-atinge pămîntul.

– Chiar așa, n-atinge pămîntul. Și-am și ajuns la Vitebsk.

– De-abia la Vitebsk? Repede, Giovanni, dacă nu, nu mai văd Petersburgul. Ți-aduci aminte, Giovanni? Aici am făcut un an de pușcărie. Eram revoluționari pe-atunci. Dar tu ești un ticălos, Giovanni. Tu m-ai smuls destinului meu de revoluționar, zice Kalin.



– Nu-i adevărat, zice taică-meu. Nu sînt un ticălos, și n-a fost vina mea, împrejurările au fost de vină.

– Nu, Giovanni, tu ai fost de vină. Și ți-ai renegat și tu destinul de revoluționar. Și-n felul ăsta revoluția n-a mai avut loc.

– Ba da, Kalin, revoluția a avut loc.

– A avut loc fără noi? Vezi că ești un ticălos, Giovanni? Oricum, aici am făcut un an de pușcărie. Îl ții minte pe Nusim, croitorul? Ce-o mai fi cu el?

– O fi murit, zice taică-meu. Ce vrei...

– Nu fi rău, Giovanni. Nu mai fi ticălos. Nu-mi vorbi de moarte acuma cînd trebuie să văd iar Petersburgul.

– Patruzeci, zice taică-meu.

– Cum aleargă caii noștri, Giovanni. Dar de ce nu dăm o fugă la Iasnaia Poliana? E aproape.

– Nu putem. Iasnaia Poliana rămîne în dreapta, în provincia Tula.

– E aproape, Giovanni. Hai să-l mai vedem pe Tolstoi. Ții minte vara aceea la Tolstoi? Ne dăduseră afară din universitate, eram urmăriți și contele ne ascunsese la el, ți-aduci aminte, Giovanni? Hai să-l mai vedem pe Tolstoi. Pe urmă o luăm imediat din nou spre Petersburg.

– Degeaba, Kalin. Tolstoi a murit.

– Nu-i adevărat. Minți, Giovanni, ca-ntotdeauna. Tolstoi n-a murit. Și Iasnaia Poliana e aproape, chiar foarte aproape. Se vede de-aici, e de-ajuns să te ridici în picioare în troică. Vezi casa cea veche de țară și pe Tolstoi în pridvor? Nu-l vezi, Giovanni?

– Ba da, Tolstoi e în pridvor. Citește și-și mîngîie barba. Dar nu ne putem opri, Petersburgul ne așteaptă și am ajuns deja la Velikie Luki.

– Cum aleargă caii. Sînt caii noștri de pe vremuri. Și acum unde sîntem?

– La Staraiia Russa. Sîntem la Staraiia Russa, Kalin. Ai răbdare. Caii aleargă și în curînd ajungem la Petersburg. Tocmai ocolim lacul Ilmen și am ajuns la Novgorod.

– La Novgorod? Ți-aduci aminte de Olga, Giovanni? Fata aia blondă? Ce-ți mai plăcea.

– Mi-aduc aminte, Kalin, zice taică-meu. Și pe urmă spre mine: – Dar să nu-i spui mamei.

– Cum aleargă caii, Giovanni. Coamele flutură în vînt și zăpada se-nvrîtește sub troică. Sînt caii noștri de pe vremuri. Dar unde sîntem?

– Tot patruzeci, zice taică-meu. Sîntem la Petersburg, Kalin. Intrăm în Petersburg. Nu vezi primele case joase de la periferie?

– Ba da, Giovanni. Și acum ne apropiem de centru. Dar ce-i cu ceața asta?

– E ceața Petersburgului, Kalin. E ceața obișnuită din Petersburg.

– Și frigul ăsta? Ce-i cu frigul ăsta, Giovanni?

– E frigul Petersburgului. Sufică vîntul dinspre Țarskoe Selo și e frig. E frigul obișnuit din Petersburg. A înghețat și sudoarea cailor. Vezi țurturii de gheață din coamele lor?

– ...

– Patruzeci și unu, zice taică-meu.

– Și întunericul ăsta? Ce-i cu întunericul ăsta, Giovanni?

– E întunericul Petersburgului. Dar în curînd se aprind felinarele. Vezi? Felinarele s-au și aprins. Iar acum mergem în lungul Nevei, și în fund se vede Palatul de Iarnă. Uite cîte sănii, Kalin. Auzi cum sună zurgălăii, uită-te cum flutură panașele de argint. Acum o să ne odihnim, Kalin, iar la miezul nopții vom ieși să privim reflexele aurorei boreale.

(„Corriere Lombardo”,
23/24 martie 1964;
în traducere spaniolă:
„Mundo Uruguayo”,
Montevideo, 12.X.1950)

PATA LUPUL ANOTIMPUL PLOILOR

În timp ce se rădea, într-o dimineată, Domenico băgă de seamă că sub bărbie îi apăruse o mică pată cenușie. Era mică de tot, ca o aluniță, dar nu era rotundă. Avea un fel de nucleu, cu protuberanțe în jur, mai lungi și mai scurte. E drept, se vedea doar în lumină, și Domenico se gândi că, poate o avusese dintotdeauna și nu-și dăduse seama pînă atunci. Trecură cîteva zile și Domenico nu se mai gândi la asta. Dar într-o dimineată, în timp ce din nou, în mod excepțional, se bărbiera singur, văzu că pata de sub bărbie crescuse considerabil. Era acum cît o nucă și, depășind linia maxilarului, se întindea pe obrazul drept. Apoi, din cenușie cum era la început, devenise mai întunecată, aproape brună. Domenico se neliniști destul de tare: poate se vedea deja de la distanță și, dacă avea de gând să mai crească, i-ar fi compromis fizionomia. Dar pe stradă, la birou, la teatru și la restaurante, nimeni nu remarcă pata lui Domenico. Trecură apoi zile și



săptămîni și luni, trecură ani și pata crescuse. Se întindea pe gît și pe piept, iar sus, după ce acoperise întreg obrazul, trimitea protuberanțe pe după ureche și pe sub șuvițele de păr. Domenico era tot mai neliniștit, acum nu pentru frumusețea lui, pierdută deja pe veci, nu fiindcă nu afla cauzele misterioase ale acelei pete, ci pentru faptul că nimeni altcineva nu o băga de seamă. Prietenii îi vorbeau jovial ca întotdeauna, fetele continuau să-l iubească, subalternii nu șușoteau prin colțuri. Domenico era perplex. Pînă ce într-o zi, era o zi de septembrie și în cursul nopții plouase puțin, Domenico își dădu seama că pete la fel cu a lui și chiar mai mari acopereau chipul prietenilor săi, al fetelor pe care continua să le dezmierde cu tandrețe. Pete mai mari sau mai mici întunecau chipul tuturor ființelor, oameni și animale. Și aceleași pete, la fel de tenebroase, la fel de opace, acopereau zidurile orașului, trimiteau protuberanțe pe acoperișuri și pe clopotnițele bisericilor. Pete la fel se vedeau pe pietre, pe copaci și pe cer. Da, și pe cer. Și era aceeași umbră. N-avea de ce să se bucure, Domenico, dar era totuși o ușurare.

* * *

Rămas singur după dezastru, lui Domenico i se făcu frig. Se gândi că toate lucrurile pe care învățase să le cunoască și să le prețuiască drept folositoare vor fi, în viața restituită unor epoci anterioare cu mii de ani, absolut inutile. De altceva era nevoie acum. Era nevoie de gheare și colți puternici, de mușchi elastici de fiară și poftă de sînge cald. Se făcea tot mai frig. Ghețurile veșnice coborau tot mai mult către ecuator, cele două calote enorme aproape că se uneau, iar în atmosfera încrămenită ninsoarea cădea fără încetare, mărunță și înțepătoare. Domenico rătăcea pe ghețuri și îi era frig. Nu mai recunoștea locurile. Păduri, orașe, rîuri și mări erau acoperite de gheață și, încetul cu încetul, chiar munții își rotunjeau crestele și,

adăugîndu-le fluxului rigid al zăpezii, pierdeau mereu din înălțime. În curînd nu s-ar mai fi deosebit din cîmpie. Domenico se gîndea că i-ar trebui colți și gheare. Și totuși fu o zi tragică cea în care constată că pe piept îi crescuse o blană deasă și negricioasă, că avea colți și gheare, că mușchii îi deveniseră elastici ca ai fiarelor și că pînă și glasul său, în aerul înghețat, nu era altceva decît un lătrat prelung de lup înfometat dornic de sînge cald.

* * *

Fără să aibă cea mai mică intenție să cumpere ceva, Domenico intră în magazinul de mobilă. Îl atrăgeau într-un fel fotoliile căptușite în alb, lungile divane verzi și surful femeii singure din spatele pupitrului, dar totul confuz, ca în clipele de toropeală dinaintea somnului, simțea o vagă chemare din partea oglinzilor în care s-ar fi văzut înalt, puțin adus de spate, cu umărul drept mai coborît decît stîngul. Un timp, greu de spus cît, Domenico se învîrți prin sala înțesată de lucruri. Își lăsă mîna pe un scaun, care nu scoase nici un scîrțîit, și rămase nemîșcat. Apoi se întinse într-un fotoliu și avu conștiința clară a inevitabilului. Alături de el, în picioare, stătea femeia singură, de o vîrstă incertă, poate soția necredincioasă, poate sora sau cumnata nemăritată a proprietarului, și Domenico urma să o iubească și să rămînă lungă vreme cu ea, în plictiseala de nespus a magazinului, printre fotolii-pat, șezlonguri, cuiere, scrinuri și oglinzi. Să plece ar fi fost imposibil, pentru că afară începuse anotimpul ploilor și urma să dureze mult, săptămîni sau poate luni, ori poate o nesfîrșită eră geologică.

Afară, o cortină imensă de ploaie, mărunță, așezată și grea, cobora din cer în tăcere. Dar într-un ungher îndepărtat al magazinului începu să se audă o picătură. Tac, tac, scandînd mistuirea lentă a anilor.

(„Corriere Lombardo”,
31 iulie/1 august
și 14/15 august 1946)

OMUL CU FLOAREA ÎN BUZUNAR

S-a întîmplat ieri la Milano, în piața Piemonte, în stația tramvaiului 5. Cum știe toată lumea, cine are abonament se poate sui prin față. Ei bine, printre cei care așteptau să urce și, cu obișnuitul gest de oboseală arogantă, arătau abonamentul, era un domn simplu îmbrăcat, serios și nu lipsit de eleganță, care, în mod evident, nu era abonat. Avea în mînă o floare și, cu un vag surîs amical, o întinse vatmanului. Nu era o orhidee și nici măcar un trandafir, era doar o floare de cîmp, galbenă.

Vatmanul nu pricepea: „Dumneavoastră aveți abonament?” întrebă. Domnul nu răspunse: între descumpănit și uimit, încercă din nou să-i ofere vatmanului floarea.

– Ajunge, spuse vatmanul; dacă n-aveți abonament, urcați prin spate și luați bilet.

Însă domnul nu se tulbură, păru întrucîtva jignit de atîta neînțelegere, totuși încercă să insiste. Înaintă și puse un picior pe scară. Era acum foarte aproape de vatman și tot îi mai întindea floarea.

– Dar sînteți nebun, zise vatmanul, și, manevrînd o pedală ascunsă, închise ușile.

Domnul cel tăcut abia apucă să se retragă dezamăgit, cu floare cu tot.

– Ce aiurit, zise un călător.

– Care aiurit, zise altul, o fi vreun nebun scăpat de la balamuc.

Gestul necunoscutului care voia să înlocuiască abonamentul cu o floare li se părea tuturor absurd.

Un călător, însă, încercă să-l apere. Arată că necunoscutul făcea o lamentabilă confuzie între omagiu și plată. „Fără să vrea, spuse, a ofensat demnitatea unui onest funcționar al transportului municipal organizat, încercînd să-l corupă cu o floare. Sau poate nu are noțiunea de funcționar și de mijloc de transport în comun

și, oricum, a oferit un omagiu inutil, neștiind, evident, că în societatea noastră modernă omagiul inutil e absurd. Poate că, mai spuse, nu fără pedanterie, o floare ar fi fost de ajuns ca să-i deschidă domnului portiera cvadrigii lui Apollo, în vremuri mitologice, dar nu și să-i deschidă ușile unui tramvai în 1947". Între timp tramvaiul se repusese în mișcare.

Rămas jos, domnul cu floarea galbenă flutura inutil o legitimație de abonament pe toate liniile.

(„Corriere Lombardo”,
28/29 octombrie 1946)

INOCENȚIȘTII

În seara aceea, aflate el, inocențiștii se adunau în casa pădurarului Kars. Îtovărășit de diavolul lui, Domenico se duse într-acolo. Drumul era lung, cărările erau șerpuite și întunecoase, dar aripile diavolului erau puternice și drumul nu dură mai mult de jumătate de minut. La intrarea casei de lemn, Domenico se opri și ciocăni.

- Cine e? Întrebă bănuitor bătrînul Pogon.

- Eu sînt, Pogon. Sînt eu, Domenico. Vreau să vin printre voi.

- Intră, frate, spuse bătrînul Pogon și deschise larg ușa; din cameră, fum de rășină și de tămîie și mireasmă de smirnă-l izbiră pe Domenico-n față.

- N-am înțeles, frate, continuă bătrînul Pogon. Ce înseamnă printre noi? Vrei să intri în familia noastră de fericiti? Altfel nu se poate.

- Da, zise Domenico, vreau să fiu unul de-ai voștri. Vreau să intru în fericita voastră familie.

Dar diavolul de lîngă el sughiță, și bătrînul Pogon nu-l văzu și nu-l auzi.

- Frați iubiți, spuse atunci bătrînul Pogon, și-l luă pe Domenico de mîină. Vă aduc un nou frate. El n-are

încă barbă și folosește săpunul cel spurcat, mănîncă usturoi și carne de animal ucis și se închină cîrmuitorilor pămîntești. Dar de azi încolo n-o să mai facă. Briciul nu-i va mai atinge barba și foarfecii nu-i vor mai atinge părul, așa cum n-au atins barba și părul lui Cristos și ale apostolilor; spuma săpunului celui spurcat nu-i va mai mînji chipul, așa cum n-a mînjit chipul Domnului Nostru și pe acela al Preasfinților Părinți ai Bisericii. Iar usturoiul și carnea nu vor mai intra în gura lui cea împrăștiată și limba lui nu va mai păcătui mărturisind credința cîrmuitorilor pămîntești, ci va mărturisi doar credința în adevărul împărtășit lumii de Domnul Nostru Inocențiu din Balta. Și nu va mai întrebuița oglinzi, nici cerneală, nici mașinărie, nici unul din lucrurile care vin de la Anticrist. Întîmpinați-l cu bucurie, frați iubiți, e încă o oaie rătăcită care se întoarce la tîrlă.

Sărmanii ucrainenii și moldovenii îl priviră țintă, cu priviri năuce își întoarseră toți către el fețele bărboase.

- Domenico! tună vocea bătrînului Pogon din clăia de păr slinos. Mărturisești credința împărtășită nouă de Domnul Nostru Inocențiu din Balta, singura și dumnezeiasca întru-chipare a Sfintei Treimi pe pămînt?

- Da, zise Domenico, mărturisc.

Dar în sinea lui se gîndea: „Asta n-am mai auzit-o. Prin alte părți inocențiștii spun că monahul Inocențiu, ridicat la ceruri în anul de grație 1917, cînd a fost marea răscoală a noroadelor, era întru-chiparea Sfîntului Duh. Cînd colo, bătrînul Pogon, căpetenia inocențiștilor din valea asta și din încă șase, zice mai mult, zice că Inocențiu era întru-chiparea Tatălui, a Fiului și a Sfîntului Duh laolaltă”.

Diavolul lui Domenico tresări și sughiță, dar bărboșii sectanți nu-l văzură și nu-l auziră.

- Domenico, jură că nu vei mai intra în bisericile lui Anticrist și nu vei mai ține sărbătorile lui diavo-

lești. Rugăciunea ta va fi rugăciunea noastră, în fiecare sîmbătă seara, iar sărbătorile tale vor fi cele poruncite de Domnul.

- Jur, zise Domenico.

Sărmanii moldoveni și ucraineni, cu femeile lor, îl priviră cu ochii rătăciți. Domenico își plimbă privirea prin cameră: pe bănci de lemn, de-a lungul pereților acoperiți cu icoane, ardeau lumînări, iar în vase de pămînt ardeau rășină și tămîie. Lumînările aruncau o lumină stranie asupra unor imagini cumplite: se vedea iadul păcătoșilor și raiul fericitorilor, mulțimea de draci care-i chinuiau pe păcătoși, călătoria Maicii Domnului prin locurile veșnicei plîngerii. Deasupra, pe peretele din față, trona imaginea lui Inocențiu, un călugăr sumbru cu ochii de foc, cel care prezisese răscoala noroadelor și fusese băgat la închisoare și bătut cu vergi de oțel și purtat în lanțuri, desculț, pe drumuri înzăpezite, pînă la temnițele de la Marea Albă, cel pentru care bunicii lui făcuseră de-atîtea ori pe jos drumul cel mai lung pînă la mănăstirea din Balta, unde el vestea apropiata venire a domniei lui Cristos și înfrîngerea lui Anticrist și a slugilor sale.

Diavolul mîrîi și hohoti din nou, dar rîsul i-l auzea numai Domenico.

- Acum o să înceapă sărbătoarea, spuse bătrînul Pogon. Sărbătoarea noastră e sărmană și simplă.

- Nu! strigă tînărul Prado, cu părul lung și negru și cu barba rară. Mai întîi Domenico să se spovedească în fața noastră a tuturor și să ne spună de ce și-a bătut de-aftă ori joc de noi și de bubele noastre, sfătuindu-ne să întrebuițăm săpunul cel spurcat.

- Domenico nu era pe atunci fratele nostru, zise Pogon, dar acum este. Acum știe că bubele sînt pedepse pe care ni le dă Domnul pentru păcatele noastre și că săpunul e de la Anticrist. Dar acum să începem sărbătoarea.

- Nu, mai spuse tînărul Prado, și chipul îi roși sub ridurile pline de colb. Trebuie să mă spovedesc eu. Fraților, în mine sălășluiește diavolul. Am femeia mea, care-i Anna, dar diavolul m-a împins să rîvnesc la femeile altora și să păcătuiesc cu toate. Teresa, Olga, Maria, Giuseppa, Vera, Tatiana și Liudmila, aici de față, cu toate am păcătuit în afara sărbătorilor, neținînd seama de legile noastre. Fraților, în mine sălășluiește diavolul. Și am rîvnit și la Elvira, femeia lui Domenico, și de aceea îl urăsc. Fraților, ajutați-mă să-l gonesc pe diavol din trupul meu.

- Legați-l de masă, porunci bătrînul Pogon. Și dați-i un bici. Frate, gonește diavolul din tine.

Tînărul Prado privea cu ochii rătăciți și începu să se biciuiască.

Diavolul lui Domenico rîdea.

- Și noi! strigară Anna, Teresa, Olga, Maria, Giuseppa, Vera, Tatiana și Liudmila. O mie de draci ne chinuie.

- Toți, spuse bătrînul Pogon. Bice la toți. În voi toți sălășluiește diavolul.

Începură atunci să se biciuiască cu toții, femeile și bărbații lor - Kars, Isail, Mazod, Frano, Migar, Raskol și Pana - și toți ceilalți, bărbați și femei, și bătrînul Pogon.

Diavolul lui Domenico rîdea. Bicele continuau să lovească carnea, să sfîșie veșmintele de in. Lumînările ardeau și ajunseseră la jumătate, fumul umplea încăperea. De-abia se vedea de partea cealaltă, sub imaginea cruntă a lui Inocențiu, figura lui Pogon, care striga: - Încă, fraților.

Apoi spuse: - Gata. Acum diavolul, cum îi e obiceiul, ne-a părăsit pe toți.

Pe urmă toți, cu bătrînul Pogon împreună, intonară imnuri de bucurie: *Peste munții cei mari răsare soarele Domnului și Bucură-se acum toate popoarele, și altele și altele*. Lumînările erau pe terminate. Fumul era dens.

- Să bem, fraților, sîngele Domnului, strigă Pogon credincioșilor care-l priveau cu ochi rătăciți.



Chișinău, 21 mai 2001. Aspect de la festivitatea prilejuită de aniversarea a X-a de la fundarea revistei *Limba Română*. În prezidiu: acad. Gheorghe Mihăilă (București), acad. Andrei Andrieș, președinte al Academiei de Științe din Republica Moldova, acad. Eugen Coșeriu, acad. Mihai Cimpoi, președinte al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova și Alexandru Bantoș, redactor-șef al revistei *Limba Română*, director al *Casei Limbii Române*.

Din ulcioare se revarsă în cănila de pământ un torent de vin.

– Încă, fraților! Sîngele Domnului e dulce și sporește bucuria fericitilor.

În fumul de tămîie bărboșii inocențiști, cu femeile lor împreună, beau mai departe, apoi începură să dăntuiască în jurul mesei; și-și smulseră veșmintele sffșiate de bice.

– Să ne bucurăm, fraților! striga mereu bătrînul Pogon, și strîngea femeile în brațe, împingîndu-le apoi către bărbați. Și fură atunci îmbrățișări învălmășite, între oameni fără nume, bătrîni și tineri, moldoveni și ucraineni, printre lumînări aprinse și icoane vechi, prin fumul de tămîie și de rășină și mireasmă de smirnă.

Deodată, Prado, clătînîndu-

se pe picioare, își aținti privirea pe Domenico.

– De ce nu se veselește asta, zice – dacă-i de-ai noștri? De ce e îmbrăcat? De ce n-are și el o femeie?

– E diavolul! urlă bătrînul Pogon, și toți, amenințatori, se ridicară și se îndreptară spre Domenico.

Dar Domenico era deja afară și pusese drugul în ușă. Diavolul lui rîse, un hohot pe care-l auziră cu toții, poate; și, ieșind, răsturnă străchinile cu tămîie aprinsă și lumînările pe sub băncile de brad.

– Acum or să ardă bărbile lor murdare cum ard cîlții, se gîndi Domenico.

(„Corriere Lombardo mattino”, 26 aprilie 1946)

LIMBA ROMÂNĂ – O DIMENSIUNE SPIRITUALĂ INDISPENSABILĂ LA EST DE PRUT

Era nevoie de un organ care să recucerească tradiția și în ceea ce privește persoanele, oamenii care au creat această tradiție aici în Basarabia și dincolo de Prut, care să-i recucerească și să-i readucă “acasă” și pe unii fii îndepărtați, dar nu risipitori, ca, de exemplu, cel care se afla la Tübingen. Deși, cum a spus-o poetul Dabija, în realitate nu plecase niciodată de la Mihăileni. Era nevoie, în sfârșit, să se răspîndească modelele de limbă și știrile despre tot ce se făcea pe tărîmul limbii românești și despre toate luptele pentru afirmarea limbii românești, în popor, în școli, printre învățători, pentru că ei erau și sînt cei care vor duce mai departe această creștere a limbii. Era nevoie din cînd în cînd să se adune lucrurile mai importante din acest domeniu, comunicările și rapoartele la congrese sau la alte întruniri și să se împartă, eventual, chiar gratuit, pentru că nu toată lumea, în condițiile care se creaseră, putea cumpăra revistele și volumele respective.

După cum vedeți, am descris o misiune, am încercat să arăt de ce era nevoie în acei ani, înainte de 1991, cînd a apărut pentru prima dată revista Limba Română. Am descris tocmai misiunea revistei Limba Română: de această revistă era nevoie atunci și dacă atunci era nevoie de această revistă și de tot ce a făcut cu atîta rîvnă, cu atît entuziasm și atîtea sacrificii în acești ani, astăzi trebuie să spunem că revista nu e numai necesară: în condițiile politico-culturale și de politică lingvistică la care am ajuns în ultima vreme, a devenit de-a dreptul indispensabilă.

Să nu lăsăm deci să piară această revistă, să nu lăsăm să scadă și să decadă această tribună. Ea trebuie să trăiască mai departe și să ne ajute cum ne-a ajutat pînă acum la afirmarea culturii românești și la cultivarea limbii române. Fiindcă, dacă dispăre și această revistă, dacă ne asumăm acest risc, atunci ne-am trădat cultura națională, ne-am trădat identitatea spirituală, am trădat dimensiunea fundamentală a omului ca ființă spirituală: limbajul; dimensiune care pentru noi se prezintă sub forma limbii noastre istorice: limba română. Ceea ce înseamnă că, dacă această revistă moare – și să nu dea Dumnezeu cumva să moară –, începem să murim cu toții spiritualicește și nu mai sîntem noi înșine.

Eugen COȘERIU

(Din discursul rostit la ședința festivă prilejuită de împlinirea unui deceniu de apariție a revistei *Limba Română*. Sala Mare a Academiei de Științe a Moldovei, Chișinău, 21 mai 2001.)

SUMAR

10 (2002)

**FĂRĂ MAGISTRU, O LUME MAI
MULT DECÎT SĂRACĂ...**

1

ADEVĂRUL DESPRE NOIEugen COȘERIU. *Identitatea limbii și a poporului nostru*

2

ARGUMENTAlexandru BANTOȘ. *Profesorul nostru*

4

**PĂCAT CĂ ȘI GIGANȚII TREC
ÎN ALTĂ LUME...**Marius SALA. *Remember*

6

Stelian DUMISTRĂCEL. *Îndoliat omagiu*

7

Constantin CIOPRAGA. *Savant și muncitor al limbii*

9

Traian DIACONESCU. *Patriae et scientiae sacrum*

10

Dumitru IRIMIA. *Apărător al unității și identității limbii și culturii românești*

10

Alexandru ZUB. *Ne-a marcat existența...*

11

Petru ZUGUN. *Învățat, savant, poliglot, om*

12

Eugen MUNTEANU. *Coșeriu, așa cum l-am cunoscut*

12

Lucia CIFOR. *„Să spunem lucrurile așa cum sînt”*

14

Cristina FLORESCU. *Dimensiune a nemuririi*

14

Ovidiu CREANGĂ. *Întristați prieteni*

16

Grigore VIERU. *Două neîmplinite dorințe ale lui Eugen Coșeriu*

17

Emilia GHEȚU, Vlad POHILĂ. *“Să-i păstrăm în sufletele noastre pe cei plecați...”*

19

Silviu BEREJAN. *Cu Eugeniu Coșeriu, în proces de lucru și de simplă comunicare*

26

EVOCĂRI. MĂRTURII. IMPRESIINicolae CORLĂTEANU. *Personalitate de neuitat*

34

Valeriu RUSU. *Simple amintiri despre Eugen Coșeriu*

36

Ana BANTOȘ. *„Nu uita imaginea vie a autorului”*

38

Ion BORȘEVICI. *Legămînt existențial pentru ființa națională*

40

Petru SOLTAN. *Un Bourbaki al lingvisticii*

41

Ion DUMBRĂVEANU. *Lingvistul de geniu al contemporaneității*

42

Andrei CRIJANOVSCHI. *Destine basarabene*

46

Vasile MELNIC. *În memoria lumii și a patriei sale*

50

Ion HADÂRCĂ. *Testamentul lui Coșeriu*

51

Iulian FILIP. *Morții noștri necesari*

54

Valentin MÂNDĂCANU. *Un homo scientificus ajuns pe Olimp*

55

Paul MIRON. *La o aniversară*

63

Nicolae CAZACU. *O școală extraordinară cu absolvenți pe potrivă. Ani de liceu*. Dialog: Nicolae CAZACU – Eugen COȘERIU

65

Ani de studenție. Precizări documentare

69

Nicolae MĂTCAȘ. *Colosul din Tübingen*

72

«Eugeniu Coșeriu este un om universal, a cărui știință o împărtășim multe popoare și, prin urmare, fiecare îl consideră ca fiind „al său”». Dialog: B. GARCÍA HERNÁNDEZ (Madrid) – Eugenia BOJOGA (Cluj-Napoca)

75

SINTEZE. COMENTARII. APRECIERI

Iorgu IORDAN. *Eugenio Coseriu, teoretician al limbajului și istoric al lingvisticii*

87

Mircea BORCILĂ. *Eugeniu Coșeriu și bazele științelor culturii*

90

Dumitru COPCEAG. *Realismul lingvistic sau doctrina științifică a lui Eugenio Coseriu*

100

Anatol CIOBANU. *Reflecții asupra operei coșeriene*

108

Mihai CIMPOI. *Un precursor al absurdului*

116

Elena UNGUREANU. *Eugeniu Coșeriu despre arta limbajului și limbajul artei*

120

TEZAUR

Eugen COȘERIU. *Unitate lingvistică – unitate națională*

125

Deontologia și etica limbajului

132

RESTITUIRI

Politici lingvistice. Conferința susținută de Eugen Coșeriu la Colocviul Internațional de Științe ale Limbajului, ed. a VI-a, Suceava, 20 octombrie 2001. Text prelucrat de Niculina IACOB și Gheorghe MOLDOVEANU

139

Prelegeri coșeriene la Universitatea de Stat din Moldova. Noiembrie 1993. Text îngrijit de Irina CONDREA

146

Dumitru IRIMIA. *Între două scrisori*

151

FASCINAȚIA CUVÎNTULUI

Eugen COȘERIU. *Cai negri pe drumul spre Petersburg*

156

Pata. Lupul. Anotimpul ploilor

158

Omul cu floarea în buzunar

159

Inocențiștii

160

TESTAMENT

Eugen COȘERIU. *Limba Română – o dimensiune spirituală indispensabilă la Est de Prut*

163

LIMBA ROMÂNĂ

REVISTĂ DE ȘTIINȚĂ ȘI CULTURĂ

